Міністерство фінансів України
Державний податковий університет
Навчально-науковий інститут права
Віденський університет економіки та бізнесу (Австрія)
Європейський гуманітарний університет у Вільнюсі (Литовська республіка)
Академія «Гуспол» (Чеська республіка)
Академія Асоціації адвокатів Азербайджану (Азербайджан)
Бакинський державний університет (Азербайджан)
Токійський університет «Ріккіо» (Японія)
Університет Сассексу (Велика Британія)

ЗБІРНИК ТЕЗ

VII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ»

ТЕМА РОКУ: ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

(03 квітня 2025 року)

м. Ірпінь

УДК 351.713
ББК 67.301.141.1
Ф 63

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол №14 від 29.05. 2025 р.)

Ф 63 Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 3 квітня 2025. – Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. – 419 с. – Електронне наукове видання

ISBN 978-966-337-759-9

До збірника увійшли тези доповідей учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки».

Публікації відображають результати наукових пошуків авторів, присвячених висвітленню актуальних питань, пов'язаних із забезпеченням балансу між приватними правами та публічним інтересом в умовах воєнного стану, аналіз практичного досвіду застосування чинного законодавства, розробка пропозицій щодо його вдосконалення, а також обмін досвідом між науковцями, практиками та представниками органів державної влади для пошуку оптимальних шляхів вирішення правових проблем, що виникають в умовах збройної агресії.

Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться окресленою проблематикою.

Тези подано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації, поданої в тезах доповідей, несуть автори матеріалів та їх наукові керівники. Висловлені думки авторів можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї жодних зобов'язань. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

УДК 351.713 ББК 67.301.141.1
ISBN 978-966-337-759-9

© Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету, 2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дмитро СЕРЕБРЯНСЬКИЙ - *кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, в.о. ректора Державного податкового університету*

Олександра СМІРНОВА - *кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, проректор з наукової роботи Державного податкового університету*

Василь ТОПЧІЙ - *доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор навчально-наукового інституту права Державного податкового університету*

Афсар Іса огли САДИГОВ - *доктор юридичних наук, професор Бакинського державного університету (Азербайджан)*

Gregory ASHLEY - *доктор юридичних наук, професор Токійського університету «Ріккіо» (Японія)*

Фабріці ФІОРІ- *консультант віце-президента Комісії з питань закодованих справ Палати Парламенту Італії (Італія)*

Elizabeth CRAIG - *доцент кафедри політики та соціології Університету Сассексу (Велика Британія)*

Наталія БІЛЯНСЬКА - *кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету*

Галина ДІДКІВСЬКА - *доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету*

Марина ГЛУХ - *кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри фінансового та податкового права Державного податкового університету*

Олена ЧЕРНЕЦЬКА - *кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Державного податкового університету*

Вікторія МИКОЛАЄЦЬ - *доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правничої лінгвістики Державного податкового університету*

Віра БАК - *кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Державного податкового університету*

Наталія ЛУГІНА - *кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора з навчально-методичної роботи навчально-наукового інституту права Державного податкового університету*

Дарія ВІТЮК - *доктор юридичних наук, доцент, заступник директора з навчально-організаційної роботи навчально-наукового інституту права Державного податкового університету*

Наталія ЛАГОВСЬКА - *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету*

Катерина ЛІСОВА - *кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Державного податкового університету*

Ігор ГРИЦЮК - *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету*

Наталія НОВИЦЬКА - *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету*

ЗМІСТ

Михайло АКІМОВ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО ЧАСУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 11228-1 ВІД 10.05.2024)…….14
Наталія АТАМАНЧУК
ПЕРЕГЛЯД ПІЛЬГ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ ЗАДЛЯ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….16
Віра БАК, Катерина ЛІСОВА
РОЛЬ ООН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА ПРАВОПОРЯДКУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ……19
Світлана БИЧКОВА
ЗАЛУЧЕННЯ ДО УЧАСТІ У СПРАВІ СПІВВІДПОВІДАЧА ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ……21
Тетяна БІЛОУС, Надія БАК
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ…..23
Олександр БІЛЬКО
ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ТА НЕДОСКОНАЛІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ В ДІЯХ НП: В ОБВИНУВАЧУЛЬНИХ І В УМИСЛОМУ ЗАПОДІЯТИ ШКОДУ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ…….25
Тетяна БІЛЬКО
ОСОБЛИВОСТІ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..27
Наталія БІЛЯНСЬКА
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА БАТЬКІВ НА ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..29
Володимир БОБРИК
ОСОБЛИВОСТІ ОГОЛОШЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ПОМЕРЛОЮ ОСОБИ, ЯКА ПРОПАЛА БЕЗВІСТИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМИ ДІЯМИ……..32
Олеся БОДУНОВА
ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ……34
Ольга БОНДАРЕНКО
СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ІР-СУДІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……..36
Оксана БОДНАРЧУК

ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ…….38
Ірина БОРОВСЬКА
ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ……..41
Альона ГАРБІНСЬКА-РУДЕНКО, Станіслав СВИРИДОН
АКТУАЛЬНІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У СПРАВЛЯННІ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ……45
Ігор ГРИЦЮК, Артем ГОНЧАРЕНКО
ДЕФОРМАЦІЇ У СПРИЙНЯТТІ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) ЯК СУБ'ЄКТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 212 КК УКРАЇНИ……..48
Марина ГЛУХ, Олександр ПАЛЮХ
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОНИ У ВОЄННИЙ ЧАС……51
Олена ГУЗЕНКО
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ТА СУТНІСНОГО ЗМІСТУ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ…….53
Костянтин ГУСАРОВ
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В РЕЖИМІ ЗАКРИТОГО СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ……...56
Galyna DIDKOVSKAYA*, *Ibrahimzadeh ELSHAD RAFIG OGLU
TOPICAL ISSUES OF COUNTERACTION TO CYBERCRIME IN THE FINANCIAL SPHERE……..57
Наталія ДОБРЯНСЬКА,
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ – НАЙГОСТРІША ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА…….60
Грегорі ЕШЛІ
ВІД КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ ДО КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ: ПРАВОВА ЕВОЛЮЦІЯ ЯПОНІЇ У ЗБАЛАНСУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ПРИВАТНИХ ПРАВ…….64
Юрій ЗАЇКА
ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗЛОЧИНОМ, ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ……70
Дмитро ІВАНЕНКО,
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ…….72
Віталій КАДАЛА,
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ……..74
Олексій КАЛЬЧУК
ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ЩОДО ДОБОРУ В КАДРИ

ПРОКУРАТУРИ…….76
Світлана КАМАРАЛІ, Алла СТАРОСТЮК,
РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР (часи Української Держави гетьмана Павла Скоропадського)……..79
Богдан КИРДАН
ОПІКА НАД МАЙНОМ ОСІБ, ВИЗНАНИХ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІМИ, АБО ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН : АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН……..83
Віталій КОВАЛЕНКО, Каріна КОЛБ
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ….85
Олександр КОЛБ, Ivo SVOBODA,
ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ – ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ПРАВОПОРЯДКУ……86
Роксолана КОЛБ, Олександр ПИРОЖИК, Леся ДУЧИМІНСЬКА
ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З САМОВІЛЬНИМ ЗАЛИШЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ……89
Павло КОЛОМІЄЦЬ
ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ……...91
Сергій КОНСТАНТІНОВ
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ……93
Марта КОПИТКО Марія ВІНІЧУК, Софія ЛАВРИШ
ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ…….98
Ігор КОПОТУН, Денис КУРАНДА
ВПЛИВ ФОНОВИХ ЯВИЩ НА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ……99
Дар'я КОРОБЦОВА, Ігор ГУЗЬ
ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ……102
Дар'я КОРОБЦОВА, Сергій П'ЯНОВ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……104
Ігор КОТОВИЧ, Анастасія ВОРОБЙОВА

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ……106
Ольга КОСІЛОВА
ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……108
Олена КОСТЮЧЕНКО
ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ…….110
Віталій КУЧЕР
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……112
Наталія ЛАГОВСЬКА, Олесь ЛАГОВСЬКИЙ,
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЧЛЕНІВ МІСЦЕВИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……115
Yevhen LEHEZA
SOME FEATURES OF PROVISION OF PUBLIC SERVICES IN SPACE LAW: LEGAL REGULATION AND FOREIGN EXPERIENCE…….118
Володимир ЛИСЕНКО
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗОВОМУ ПРОЦЕСІ……121
Наталія ЛУГІНА, Владислав ІВАНІЦЬКИЙ
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……123
Наталія ЛУГІНА, Валентин ПІДГОРОДЕЦЬКИЙ
ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ……...125
Олена ЛУЦЕНКО, Наталія СЕМІНІХИНА
ENHANCING COMMUNITY-BASED MENTAL HEALTH CARE IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: ADAPTING WHO'S PRINCIPLES…127
Олена ЛУЦЕНКО, Роман ОСТАПЕНКО
ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ: СТАТИСТИКА КІБЕРШАХРАЙСТВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД……..129
Олексій МАКАРЕНКОВ
СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО І КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ….131
Тетяна МАЦЕЛИК
МЕДІАЦІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ…….133

Любов МЕНІВ, Богдан КРИМЧАНІН
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ……136
Вікторія МИКОЛАЄЦЬ
СУТНІСТЬ ГОСТРАЙТИНГУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ…….139
Альона МІЛЕВСЬКА, Дар'я ЛЮБОВЕЦЬ
РОЛЬ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ……..142
Наталія НОВИЦЬКА, Андрій НОВИЦЬКИЙ
ПРИВАТНІ ПРАВА VS. ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….144
Оксана ОБРИВКІНА, Олександра ЛЯМЗІНА
УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ……..147
Юрій ОНІЩИК
ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ МИТНИХ СПОРІВ……150
Василь ПАРАСЮК, **Ольга** *ШУМИК*
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ…….152
Василь ПАРАСЮК, **Богдан** *ПАЛІЙ*
СКАСУВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВОРІВ ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО СТАНУ…….155
Андрій ПЕТРОВСЬКИЙ
СПРОЩЕНІ СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ…….158
Мар'яна ПОВАЛЕНА
КІБЕРЗЛОЧИНИ ЯК ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА……161
Ірина ПОХИЛЕНКО
НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ОКРЕМИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ТА ОБ'ЄДНАНЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ»: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ……..164
Олег ПУШКАР
ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ…….166
Оксана ПЧЕЛІНА
БАЛАНС ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (IN ABSENTIA)…….169
Юрій РЯБЧЕНКО

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОМЕННЕ ІМ'Я……..171
Людмила САМІЛИК, Богдана ПАЛАНСЬКА
ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ……..174
Андрій СВІНЦИЦЬКИЙ
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ……..176
Тетяна СЕРГІЄНКО
ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ……179
Євген СИНЕЛЬНИКОВ
ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СІМЕЙНИХ СПОРІВ……..182
Олександр СИТНИКОВ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ВТІЛЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА ПУБЛІЧНИМ ІНТЕРЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……185
Леонід ТИМЧЕНКО, Сергій МАЛЬЦЕВ
БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ПРАЙВЕСІ……187
Василь ТОПЧІЙ, Оксана ТОПЧІЙ, Štěpán STRNAD,
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ НАМІРІВ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ…….191
Ірина УМРИХІНА
БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ……193
Григорій УСАТИЙ, Олександр УСАТИЙ
ОСВІТНІЙ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ……..195
Fabrizio FIORI
THE EQUILIBRIUM BETWEEN SECURITY AND LIBERTY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL LAW AND MARTIAL LAW……198
Olha KHMYZOVA
DIGITAL TRANSFORMATION INITIATIVES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE……203
Olha KHMYZOVA, Alevtyna VIZNYAK
NON-PROPERTY RIGHTS IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROTECTION UNDER MARTIAL LAW……204

Андрій ЦВЄТКОВ
РОЛЬ І МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРИ ВХОДЖЕННІ КРАЇНИ В ЄС ТА ЄВРОЗОНУ……207
Максим ЧЕМЕРИС
ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ БЮДЖЕТНОГО ГРАНТУ: ДОДЕРЖАННЯ БАЛАНСУ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ФІНАНСОВОГО ІНТЕРЕСІВ…….209
Ганна ЧУРПІТА
ІНСТИТУТ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦПК УКРАЇНИ……....211
Леся ШАПОВАЛ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДЕЯКИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ……214

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Юрій БІЛИК
МЕТОДОЛОГІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИЗМОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……217
Артем БОНДАРЕНКО
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА……219
Андрій ВЕРБІЦЬКИЙ
ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ЖИТЛА, ПОШКОДЖЕНОГО ЧИ ЗРУЙНОВАНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ…….221
Сергій ВОЛКОШОВЕЦЬ
ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА РОЗБОЮ……225
Олександр ГАРМАШ
РОЛЬ ДЕРЖАВИ І У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ……227
Марина ГЕРМАН
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: ЗБАЛАНСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ…….229
Руслан ГЛУХ
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ КОЛИШНІХ УВ'ЯЗНЕНИХ……...…….231
Руслан ГОРБУНОВ
ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ…….……235
Віталій *ГУГЛЕЙ*
ФІНАНСОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ……..237
Катерина ГУЧЕНКО
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЗЕРТИРСТВО В ІТАЛІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ…….239
Богдан ДЕХТЯР
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……..242
Олександр ДОРОГАНЬ
ВЗАЄМОДІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ…….…….244
Геннадій ДОРОШЕНКО

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ БОРЖНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ……247
Анастасія ДУБЕЦЬ
ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ПАНТОМІМИ…….250
Остап ДУТЧАК
ОСОБЛИВОСТІ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ СУСПІЛЬСТВА В ПОДАТКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……252
Антон ДУТЧАК
ЦІЛІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….254
Віктор ДЯЧЕНКО
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……256
Анастасія ЄРОМЕНКО
СЕКРЕТНЕ ДІЛОВОДСТВО ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..259
Владислав ЄФІМЕНКО
МІСЦЕ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ…….262
Олександр ЄФІМЕНКО
ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПУБЛІЧНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ…….266
Віктор ЖИТНІК
РИМСЬКЕ ШЛЮБНЕ ПРАВО ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ДОБИ І БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ КАНОНІЧНОМУ ПРАВІ: ЮРИДИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЖІНКИ…….270
Анастасія ЗАДЕРЕЙ
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……273
Анна ЗАМОТА
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ……..275
Володимир ЗАПІСОЧНИЙ
ДОКАЗУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ ТА ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……278
Андрій ЗАСТАВЕНКО

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАЦІЇ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (МПЗ) ДЛЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ…….…..280
Діана ІНГУЛЬСЬКА
ЕВТАНАЗІЯ: МІЖ ПРАВОМ НА ЖИТТЯ ТА ПРАВОМ НА СМЕРТЬ……..…282
Владислав КАРТАВИХ
ПРОБЛЕМИ У СИСТЕМІ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ……..286
Дмитро КІЯШКО
ПРАВО НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ І РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У АВТОМАТИЧНОМУ ОБМІНІ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ……..289
Олег КИРІЙ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ…….292
Ігор КЛИМЕНКО
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..295
Юрій КОВАЛЬ
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..298
Дар'я КОРНІЄНКО, Олександра КОВАЛЕНКО
ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….299
Віктор КОСТЮК
ПОРУШЕНІ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО ВІД ДИТИНИ, ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ……302
Андрій КРАВЧУК
ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ……..304
Марія КОСТИРІНА, Віталій ДИМЧУКОВ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ…….307
Олександр КУНЬОВСЬКИЙ
ПРЕДМЕТ І НАСЛІДКИ ЗАДОВОЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ……310
Дмитро КУХЛЕНКО

БЕЗПЕКА ЯК КАТЕГОРІАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ППОЦЕСІ УКРАЇНИ……312
Анастасія КУЧЕРЕНКО
ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА……314
Ярослав ЛАНТУХ
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….316
Іван ЛУЦЕНКО, Єлізавєта ЧИРКА
ПОЄДНАННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……319
Вероніка ЛЯХІМЕЦЬ
ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……322
Сергій МУДРАК
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ……..324
Михайло МУШІЙ
ОПТИМІЗАЦІЯ БАЛАНСУ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД……327
Олег НАСІБОВИЧ
ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ…….330
Олександр ОСАВОЛЮК
ПОДАТКОВИЙ КОМПЛАЄНЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ…….332
Олег ПЕТРОВЕЦЬ
ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ……...334
Олександр ПІДДУБНИЙ
ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ……..……..336
Єлизавета ПОПОВИЧ
ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ……338
Мирослава ПУХА
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ……340

Андрій РОЗПАЧЕНЮК
ПРИНЦИП ПУБЛІЧНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ…….343
Євген РЯБКО
ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ……344
Денис САВЧЕНКО
РЕАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ РИМСЬКОГО ПАПИ В ЦЕРКОВНОМУ СУДОЧИНСТВІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ……..348
Дмитро САКАЛЮК
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ…….350
Ніна САЛЕЦЬКА
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ СПАДКУВАННЯ МАЙНА, ПОШКОДЖЕНОГО АБО ЗНИЩЕННОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ…….353
Ростислав САЧОК
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ……..355
Юлія СИНЬКОВСЬКА
ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА……..357
Дмитро СИРКО
СВІТОВА ПРАКТИКА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПОДАТКОВОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ЗАХИСТ……...360
Діана СНІЖИНСЬКА
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА СЛУЖБОВЕ ЖИТЛО……...362
Софія СНІЖКО
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ОТРИМАНИХ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……...366
Сергій ТЕРЕПА
ЗАХОДИ ФІНАНСОВОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ…….369
Валерія ТЕРЕЩЕНКО
СТРАТЕГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТА НЕБЕЗПЕКИ СУЧАСНЕОГО СВІТУ……372
Софія ТРЕТЯК
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ…….374
Руслан ФАТЬЯНОВ

ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ 2025 РОКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..377
Руслан ФЕДОРЕНКО
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ……379
Каріна ФЕЛОНЮК
ОСОБИВОСТІ РОБОТИ З ДОКУМЕНТАМИ, ЩО МІСТЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ, В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……..381
Крістіна ФІРСКІНА
ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОБМЕЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМ……..384
Владислав ФІСУН
ДО ПИТАННЯ СТЯГНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ…..386
Вікторія ХОМЕНКО
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ……...389
Альона ХОРОЛЬСЬКА
ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ…….392
Артем ШАПЕНКОВ
СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ НА ОСОБИСТУ ТА СІМЕЙНУ ТАЄМНИЦЮ……...395
Олександр ШАРАНДІН
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: ДЕТЕРМІНАНТИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ……397
Анастасія ШАРОНОВА
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…..401
Ігнат ШИЛО
ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ……404
Ольга ЮТОВЕЦЬ
СВОБОДА СЛОВА ТА ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ……406
Дмитро ЯСНІЦЬКИЙ
НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ……409
Ілля ЯЩЕНКО
ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..411

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО ЧАСУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 11228-1 ВІД 10.05.2024)

Михайло Акімов,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Чільне місце серед проблем правового регулювання протидії розвідувально-підривній діяльності спеціальних служб держави-агресора посідає потреба унормування кримінально-правового заохочення осіб, які (незалежно від мотивів) відмовляються від виконання злочинних завдань ворога та щиро співпрацюють із вітчизняними контррозвідувальними органами. Наразі таке заохочення можливе лише в порядку спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого частиною третьою статті 111 та частиною другою статті 114 Кримінального кодексу (далі – КК) [1], що не у повній мірі забезпечує належне стимулювання суспільно корисної поведінки особи. Природно, що суб'єкти права на законодавчу ініціативу України прагнуть усунути цю прогалину, проте відповідні спроби іноді набувають вельми дискусійної форми.

Законопроєкт реєстр. № 11228-1 від 10 травня 2024 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, інших законодавчих актів України щодо врегулювання питань протидії розвідувально-підривній діяльності спеціальних служб іноземних держав», далі – законопроєкт 11228-1 [2], має на меті, як зазначається в пояснювальній записці,

- встановлення в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони з метою попередження, припинення чи розкриття розвідувально-підривної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій та окремих осіб шляхом впровадження інституту юридичних механізмів звільнення від кримінальної відповідальності за виконання контррозвідувального (спеціального) завдання[2];
- унормування питань правового захисту осіб, які виконують контррозвідувальні (спеціальні) завдання, врегулювання повноважень суб'єктів контррозвідувальної діяльності, необхідних для своєчасної та ефективної протидії розвідувально-підривній діяльності проти України, запровадження державного захисту співробітників, які здійснюють контррозвідувальну діяльність, осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, та їх близьких[2].

На перший погляд видається, що така ініціатива заслуговує на негайну підтримку та якнайшвидшу реалізацію. Утім, детальний аналіз законопроєкту

11228-1 свідчить про певну його невідповідність чинним положенням КК України, науки кримінального права та нормопроєктної техніки.

Зокрема, суб'єкт права на законодавчу ініціативу стверджує, що запропонований механізм правового захисту осіб, які виконують контррозвідувальні (спеціальні) завдання, є різновидом звільнення від кримінальної відповідальності. Реалізація такого механізму, на думку розробника законопроєкту 11228-1, передбачає внесення змін до статті 43 КК України, що, як відомо, розташована в розділі VIII «Обставини, що виключають кримінальну протиправність» Загальної частини. Проте запропонований до внесення до частини першої статті 43 КК України новий абзац розпочинається словами: «Не є кримінальним правопорушенням…». Отже, йдеться не про нову підставу для звільнення від кримінальної відповідальності, а про нову обставину, що виключає кримінальну протиправність. Тому суб'єктові права на законодавчу ініціативу слід відповідним чином змінити аргументацію при обґрунтуванні доцільності внесення змін до КК України.

Крім того, законопроєкт 11228-1 передбачає доповнення частини першої статті 43 КК України новим абзацом, у якому викладені порядок та підстави кримінально-правової кваліфікації певної поведінки особи як такої, що не є кримінально протиправною (за аналогією до вже наявної норми про виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації).

Слід наголосити, що, по-перше, запропонована новела не містить жодних негативних наслідків на випадок вчинення особою, яка виконує контррозвідувальне (спеціальне) завдання, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Подібна безкарність (під приводом «вимушеного заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам … відповідно до закону в інтересах забезпечення національної безпеки…») просто неприпустима.

По-друге, посилання в тексті абзацу другого частини першої статті 43 КК України (в редакції законопроєкту 11228-1) на те, що особа «виконувала заздалегідь затверджене … завдання», суттєво обмежує застосування вказаної норми (у разі її прийняття) і ніяк не захищатиме тих осіб, які вже виконують подібні завдання, та не стимулюватиме осіб, які наразі здійснюють колабораційну діяльність чи співпрацюють зі спеціальними службами іноземних держав, до виявлення ініціативи щодо співробітництва з контррозвідувальними органами України.

На завершення хотілося б висловити сподівання, що профільний парламентський комітет дослухається до висловлених зауважень та відповідним чином доопрацює зазначений законопроєкт.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 14.03.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, інших законодавчих актів України щодо врегулювання питань протидії розвідувально-підривній діяльності спеціальних служб іноземних держав : законопроєкт реєстр. № 11228-1 від 10.05.2024. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44187 (дата звернення: 14.03.2025).

ПЕРЕГЛЯД ПІЛЬГ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ ЗАДЛЯ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Атаманчук,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Питання доцільності й ефективності застосування податкових пільг завжди було й залишається актуальним питанням для України, адже дохідна частина бюджету формується, в основному, за рахунок податкових надходжень, а пільги безпосередньо впливають на їх обсяги. Зауважимо, що в Україні податок на додану вартість (далі – ПДВ) відіграє важливу роль у формуванні дохідної частини державного бюджету та є умовою вступу нашої країни до Європейського Союзу (далі – ЄС). За даними Міністерства фінансів України, надходження від ПДВ до державного бюджету України у 2017 р. становили 313 980,6 млн грн., у 2018 р. – 374 508,2 млн грн., у 2019 р. – 378 690,2 млн. грн., у 2020 - 400 600,1 млн. грн., у 2021 - 536 489,1 млн. грн.[1].

Водночас, здійснюючи аналіз статистичних даних ДПС України [2] щодо загальної кількості пільг із ПДВ в Україні, а також кількості пільг цього податку, які є втратами доходів бюджету можна дійти висновку про наявність великої частки пільг, які призводять до втрат дохідної частини нашого бюджету.

За даними податкової звітності з ПДВ сума втрат бюджету за рахунок надання тимчасових пільг, які не є обов'язковими в ЄС, становить 34 840 822 тис грн (з розрахунку на рік). Зокрема, за рахунок таких пільг: на період проведення антитерористичної операції та військового стану постачання товарів оборонного призначення – 32 969 779 тис грн; тимчасово, до 01 січня 2026 року, постачання транспортних засобів з електричними двигунами та двигунами на стисненому природному газі – 1 897 456 тис грн [3].

Тому існує потреба перегляду й систематизації переліку операцій у ПК України, що підлягають звільненню від сплати ПДВ, згрупування однотипних пільг, зменшення їх кількості та приведення у відповідність до вимог ЄС. Зауважимо, що пільги зі сплати ПДВ в європейських країнах, маючи переважно соціальну спрямованість, надаються кінцевим споживачам, що відповідає сутності ПДВ як податку на споживання. Окрім того, у країнах ЄС, крім безпосереднього звільнення від оподаткування ПДВ та застосування нульової ставки, як своєрідну пільгу використовують знижені ставки податку.

За попередніми оцінками, у разі запровадження зниженої ставки ПДВ у розмірі 7 % на операції, які на сьогодні звільнені від оподаткування ПДВ, орієнтовно сума надходжень до бюджету може збільшитися на 335 122 тис грн (з розрахунку на рік) [3].

Варто зазначити, що обов'язковою умовою вступу України до ЄС є імплементація положень Директиви 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість [4] до українського податкового законодавства.

На думку А. Соколовської Україна може піти такими шляхами як: 1) максимального скорочення системи податкових преференцій за рахунок відмови не лише від звільнень, не передбачених Директивою, а й від трансформації окремих звільнень в оподаткування за пільговою ставкою податку; 2) максимального використання можливостей для звільнень і знижених податкових ставок, які надає Директива; 3) скасування окремих пільг, що суперечать вимогам Директиви, та збереження тих пільг, котрі наша держава вважає необхідними для досягнення важливих цілей економічної, соціальної чи екологічної політики [5, с. 29].

Зауважимо, що Міністерством фінансів України опубліковано Звіт про стан виконання Національної стратегії доходів до 2030 року у 2024 році [6], у якому зазначається, що від 01 січня 2025 року втратили чинність деякі преференції та знижені ставки ПДВ, які не є обов'язковими в ЄС.

Уважаємо, що в умовах воєнного стану збалансування приватних прав та публічного інтересу набуває особливого значення. Перегляд податкових пільг, їх уточнення, систематизація та приведення у відповідність до директив та інших актів законодавства ЄС повинно сприяти врегулюванню балансу цих інтересів, формуванню соціального діалогу, побудові партнерських відносин між державою та її громадянами.

Список використаних джерел

1. Статистичні збірники Міністерства фінансів України «Бюджет – України» за 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 роки. Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik.
2. Довідник пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов'язкових платежів. URL: https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-/54005.html.
3. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
4. Council Directive 2006/112 of 28 November 2006 on the common system of value added tax. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/112/oj/eng
5. Звіт про стан виконання Національної стратегії доходів до 2030 року у 2024 році. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/.pdf.
6. Соколовська А. М. Напрями перегляду системи пільг з ПДВ в Україні. *Фінанси України*. 2021. № 9. С. 7-35.

РОЛЬ ООН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА ПРАВОПОРЯДКУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Віра Бак
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Катерина Лісова
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є головним міжнародним інститутом, що забезпечує глобальний мир, безпеку та правопорядок. Вона була створена після Другої світової війни з метою запобігання новим конфліктам і координації зусиль держав у розв'язанні міжнародних криз. 24 жовтня 2025 р. світ відзначатиме 80-річчя ООН, що є важливим приводом для оцінки її досягнень та визначення напрямів подальшого розвитку. Особливу увагу привертає роль Організації Об'єднаних Націй у врегулюванні сучасних конфліктів, зокрема російсько-української війни, яка є серйозним викликом для міжнародного правопорядку [1, С. 23].

Генеральна Асамблея (ГА) як головний представницький орган ООН за 80 років виробила широку нормотворчу базу, заклавши фундамент міжнародного права та встановивши ключові принципи міжнародного співробітництва. Важливими документами стали Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти про громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права та ін.

М'яке право ООН, яке включає декларації, резолюції та інші рекомендаційні документи, відіграє значну роль у формуванні міжнародних стандартів та розвитку правових норм, які впливають на держави та міжнародні організації. Хоча м'яке право не має обов’язкової юридичної сили, воно часто стає основою для розробки міжнародних угод і законодавчих ініціатив у різних країнах.

Рада Безпеки (РБ) як головний виконавчий орган ООН, є відповідальним за підтримання міжнародного миру та безпеки. За весь період своєї діяльності РБ було санкціоновано понад 70 миротворчих місій у різних конфліктах світу, включаючи Балкани, Африку, Близький Схід та Азію.

Важливі рішення РБ включають встановлення міжнародних трибуналів для воєнних злочинів у Руанді та Югославії, а також санкції проти країн-агресорів.

Втім останні три роки війни в Україні продемонстрували неспроможність та неефективність ООН у розв’язанні масштабних міжнародних конфліктів. Незважаючи на численні резолюції та заклики до припинення агресії, організація

не змогла запобігти або зупинити порушення міжнародного права з боку РФ [2, С. 49].

Механізм Ради Безпеки, який мав би гарантувати глобальну безпеку, виявився паралізованим через право вето, що дозволяє державам-агресорам блокувати рішення проти них самих.

Існуюча міжнародно-правова система показала свою слабкість у питаннях забезпечення відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, зокрема через обмежену дієвість міжнародних судових інституцій. Зволікання та неефективність миротворчих механізмів ООН ставлять під питання необхідність радикального реформування організації для підвищення її дієздатності у сучасному світі.

Сьогодні є актуальним питання удосконалення інституційної системи ООН. Зокрема, пропонується розширення складу Ради Безпеки за рахунок нових постійних і непостійних членів, щоб краще відображати сучасний баланс сил у світі. Однією з ключових ініціатив є обмеження або скасування права вето, яке часто використовується для блокування важливих рішень [3, С. 81].

Україна та інші держави виступають за підвищення прозорості роботи Ради Безпеки та вдосконалення механізмів відповідальності її членів.

Статут ООН потребує змін, зокрема, оновлення принципів міжнародного співробітництва для кращого реагування на нові виклики, такі як кібератаки, екологічні кризи та гібридні війни.

Пропонуються зміни, які посилять роль Генеральної Асамблеї у прийнятті рішень щодо міжнародної безпеки. Важливим є удосконалення механізмів притягнення до відповідальності держав, що порушують міжнародне право [4, 15].

Підсумовуючи, слід підкреслити, що сьогодні ООН й далі залишається ключовим гравцем у забезпеченні миру та міжнародного правопорядку, однак її механізми потребують адаптації до нових глобальних викликів. Війна в Україні чітко продемонструвала необхідність реформування Ради Безпеки, зміни підходів до миротворчих місій та створення ефективних механізмів відповідальності за агресію та воєнні злочини. Крім того, м'яке право ООН залишається важливим інструментом у формуванні глобальних стандартів та норм, що сприяють розвитку міжнародного права. Та без суттєвих реформ міжнародне право та сама структура ООН ризикують втратити довіру та ефективність у забезпеченні глобальної безпеки.

Список використаних джерел

1. Бондарчук І. ООН у XXI столітті: сутність і форми впливу на міжнародну стабільність // *Міжнародне право*. – 2020. – №5. – С. 23-38. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.onu.edu.ua/items/90da6d79-4435-4bda-b134-e85be094d504/full

2. Петренко Л. Діяльність Ради Безпеки ООН із забезпечення миру на міжнародній арені: український контекст // *Геополітика України.* – 2021. – №2(19). – С. 47-63. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua

3. Гончаренко Р. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми і тенденції // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – 2022. – №1. – С. 78-91. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.onu.edu.ua

4. Кравченко Т. Проблема трансформації ролі та місця ООН у регулюванні безпекових питань сучасності // *Аналітичні записки Інституту міжнародних відносин.* – 2023. – №6. – С. 12-27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://apir.iir.edu.ua

ЗАЛУЧЕННЯ ДО УЧАСТІ У СПРАВІ СПІВВІДПОВІДАЧА ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ

Світлана Бичкова,
доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна

Однією із складових завдання цивільного судочинства є своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України)[1].

Із цього нормативного положення вбачається, що, визначаючи своєчасність розгляду і вирішення цивільних справ як завдання, законодавець ставив за мету забезпечити якомога швидший ефективний захист приватних прав, свобод та інтересів.

При цьому у ЦПК України закріплено кілька способів захисту публічного інтересу, зокрема спрямованих на запобігання перевантаженості судів тотожними справами, зловживанню процесуальними правами учасниками судового процесу та на зменшення кількості справ, що розглядаються поза межами розумних строків. Захист публічного інтересу у таких випадках, насамперед, проявляється в економії процесуальних засобів і матеріальних затрат держави на забезпечення функціонування судової системи.

Одним із способів, який допомагає збалансувати захист приватних прав із забезпеченням публічного інтересу, можна визнати залучення до участі у цивільній справі співвідповідача. Адже завдяки залученню відповідного

учасника суд у межах однієї справи розглядає і вирішує одночасно усі питання, що стосуються спірного правовідношення.

Залучення до участі у справі співвідповідача – це притягнення за клопотанням позивача до участі в справі у випадках, встановлених законом, особи у цивільному процесуальному статусі відповідача, оскільки є ймовірність належності їй юридичного обов'язку, щодо якого суд має ухвалити рішення, хоча попередньо у поданій позивачем до суду позовній заяві вона як така не визначалася.

Отже, питання про залучення до участі у справі співвідповідача вирішується судом у разі заявлення відповідного клопотання позивачем. Тобто ініціювання залучення співвідповідача належить до правомочностей лише позивача. Як зауважив Верховний Суд з цього приводу, суд при розгляді справи має виходити із складу осіб, які залучені до участі у справі позивачем. У разі пред'явлення позову не до всіх належних відповідачів, суд не вправі зі своєї ініціативи і без згоди позивача залучати інших відповідачів до участі у справі як співвідповідачів та зобов'язується вирішити справу за тим позовом, що пред'явлений, і щодо тих відповідачів, які зазначені в ньому (Постанова Верховного Суду від 31.05.2023 р. у справі № 707/2462/17)[].

Як випливає із частин 1, 3 ст. 51 ЦПК України, указане клопотання позивач може подати:

1) до закінчення підготовчого провадження – за загальним правилом;

2) до початку першого судового засідання – у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження;

3) в інші строки – виключно у разі, якщо позивач доведе, що не знав та не міг знати до подання позову у справі про підставу залучення такого співвідповідача[1].

Суд має право як задовольнити клопотання про залучення до участі у справі співвідповідача, так і відмовити у задоволенні клопотання позивача.

Про залучення співвідповідача постановляється ухвала (ч. 4 ст. 51 ЦПК України). У такому випадку виникає пасивна процесуальна співучасть.

Якщо питання про залучення співвідповідача не вирішено раніше, суд вирішує його у підготовчому засіданні (п. 4 ч. 2 ст. 197 ЦПК України). При цьому у разі залучення співвідповідача суд відкладає підготовче засідання в межах визначеного ЦПК України строку підготовчого провадження (п. 2 ч. 2 ст. 198 ЦПК України).

Цивільний процесуальний статус залученого співвідповідача є повністю тотожним цивільному процесуальному статусу відповідача. Однак він наділяється додатковим спеціальним процесуальним правом подати клопотання про розгляд справи спочатку. Зазначене клопотання залучений до участі у справі співвідповідач має право подати не пізніше двох днів з дня вручення відповідної ухвали. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи (ч. 4 ст. 51, ч. 3 ст. 198 ЦПК України).

Наразі у судовій практиці багато прикладів відмови у задоволенні позову у зв'язку із незаявленням позивачем клопотання про залучення до участі у справі співвідповідача, оскільки неможливо вирішити питання про обов'язки відповідача, одночасно не вирішивши питання про обов'язки такої незалученої особи.

Верховний Суд у Постанові від 28.10.2020 р. у справі № 761/23904/19 вказав, що визначення у позові складу сторін у справі має відповідати реальному складу учасників спору у спірних правовідносинах та має на меті ефективний захист порушених прав особи, яка вважає, що вони порушені, із залученням необхідного кола осіб, які мають відповідати за позовом. Незалучення до участі у справі особи як співвідповідача за умови наявності обов'язкової процесуальної співучасті є підставою для відмови у задоволенні позову через неналежний суб'єктний склад.

Як приклад необхідності заявляти клопотання про залучення до участі у справі співвідповідача можна навести випадки, коли позов про визнання недійсним правочину щодо майна, яке належить особам на праві спільної власності, пред'явлений не до всіх співвласників; коли позов спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини, про визначення йому додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини пред'явлений не до всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, тощо.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Тетяна Білоус,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Надія Бак,
здобувач вищої освіти, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

На разі, з початку повномасштабного вторгнення в Україні діє воєнний час, було порушено багато проблем та злочинів, які призводять до істотних наслідків. Тому проблема збалансування приватних прав та публічного інтересу набуває великої гостроти. Однак проблема національної безпеки й громадська захищеність часто суперечить правам та вольностям пересічних громадян під час воєнних дій. Перед Україною стоїть дуже важливе завдання, а саме забезпечити безпеку країни, не порушуючи основних прав осіб. Баланс між приватними та публічними інтересами забезпечують виконання принципів у надзвичайних

умовах. Отож, важливо проаналізувати теоретико-правові аспекти цього питання, аби знайти баланс між цими категоріями.

Основними принципами, які зобов'язанні дотримуватися усі країни є: законність, пропорційність, справедливість, прозорість, верховенство права та інші. Також під час надзвичайних ситуації країна змушена забезпечувати механізм судового оскарження та міжнародного моніторингу, які дозволяють зберегти довіру громадян та забезпечують уникнення зловживань службових осіб.

На нашу думку, слід розглянути основну нормативну базу, яка має на меті забезпечити обмеження певних прав і свобод громадян. Конституція України є основним актом, який забезпечує права та свободу громадян, а також обов'язки. Стаття 64 Конституції України передбачає що не може обмежуватися ні в яких аспектах конституційні права та свобода людини і громадян. Також є умова при, якій можуть обмежуватися права і свободи, які передбачені різними статтями цієї Конституції. Але при умові не порушення нормативно-правової бази та при умовах обґрунтуванням та необхідності захисту державою. Однак основні права, такі як: право на свободу, рівність, гідність, захищеність судом своїх прав та свобод – не можуть порушуватись навіть при надзвичайних ситуацій, тому саме це забезпечує збалансованість національної безпеки та утримання прав людини. [1]

Практичними аспектами є забезпечення парламентом новим законодавство, а саме внесення змін до різних законодавчих актів. При цьому є важливим нормативна база забезпечувала цінності та не порушення Конституційних прав. Лише при цьому держава може гарантувати громадянам безпеку, не відходячи від демократичних принципів, які є фундаментом боротьби за незалежність. [2]

У загальності було пророблено багато роботи парламентом, але це не є кінцевим результатом, оскільки суспільство живе та розвивається, та потребує нових закріплень для забезпеченості держави. Наприклад, відбулися зміни у Кримінальному процесуальному кодексі, та було визначено Конституційним Судом неконституційну норму, оскільки вона порушувала право на свободу та судовий захист, які є гарантовані у конституції, а саме статтями 29 та 55. [2] Тому саме це підкреслю, що не дивлячись на кризисні обставини, держава старається забезпечити громадян усім можливим.

Основною проблемою постало на жаль можливість зловживання публічними інтересів. Також перешкодою є зловживання різних новітніх технологій для аналізу даних що породжує небезпеку порушення особистого життя громадян. Саме тому слід встановити чіткі межі для використання таких даних. [3]

Враховуючи вище викладене, можна додати, що для успішного збалансування поставленої проблеми слід застосувати принцип, який входить до основних, а саме прозорість рішень. Тобто головною ідеєю є, що держава звітує

про обмеження перед громадянами. Також допомогою є залучення міжнародних організацій до оцінки дотримання у зоні конфлікту.

Отже**,** наша держава працює та буде продовжувати працювати для забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами, при цьому враховуючи основоположні принципи, які є гарантовані найважливішим нормативно-правовим актом.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 21.03.2025).
2. Воєнний стан і обмеження прав: чи можливий баланс між безпекою та верховенством права? | GRACERS. *Послуги адвоката та консультація юриста, адвокат у Києві, захист у суді | GRACERS*. URL: https://gracers.com/pres-centr/voenniy-stan-i-obmezhennya-prav-chi-mozhliviy-balans-mizh-bezpekoyu-ta-verhovenstvom-prava(дата звернення: 21.03.2025).
3. Омельчук О. С. Перешкоди в реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану та шляхи пошуку компромісу публічних та приватних інтересів. *Часопис цивілістики*. № 45. URL: https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.460 (дата звернення: 21.03.2025).

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ТА НЕДОСКОНАЛІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ В ДІЯХ НП: В ОБВИНУВАЧУЛЬНИХ І В УМИСЛОМУ ЗАПОДІЯТИ ШКОДУ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Олександр Білько,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Наразі національна безпека держави це основний обов’язок кожного українця. В даний час набуває актуального питання таке негативне поняття, як в правничій так і в соціальній науці « Колабораційна діяльність» що породжує правопорушенням проти в першу чергу питань національної безпеки. Згідно статті 111-1 КК України колабораційна діяльність це - публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або

окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1].

У зв'язку з цим порушуються всі основи національної безпеки України, які вчиняються з прямим злочинним умислом. Відповідно, навіть за відсутності цих формулювань в частинах статті, до суб'єктивної сторони колабораційної діяльності належать мотив учинити діяння на шкоду інтересам держави та мета заподіяти шкоду національній безпеці України [2]. Наявність цих складових мотиву та мети в діях обвинувачених потребує доведення. Не від'ємною складовою також є і оцінка таких дій в кожному окремому випадку в контексті що спричиняє загрозі національній безпеці. Якщо звернутися до практичної роботи то в листі-орієнтуванні Офісу Генерального прокурора України зазначається про те, що під час вирішення питання про притягнення осіб до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність слід враховувати низку обставин:

-вид діяльності;

- чи спрямована вона на забезпечення нормальної життєдіяльності населення тимчасово окупованої території;

- чи є такі дії особи добровільною, ідейно-вмотивованою співпрацею з ворогом, за результатами якої підривається національна безпека України, створюється загроза державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам держави, або ж вони є способом виживання в умовах окупації. [3]

Обставини кожної справи потрібно розглядати враховуючи особливі обставини, чи таке діяння заподіяло і чи могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Отже, роблячи висновки по даному питані зробимо висновки, дослідження мотиву та мети в діях осіб, що можуть підпадати під колабораційну діяльність, а також оцінка загрози таких дій майже відсутні у відповідних провадженнях їх наявність презюмується виключно за фактом вчинення дій, і загроза визначається самим фактом обіймання будь-якої посади, навіть у тих випадках, коли функції посади людина взагалі не виконувала. Це розрізнення особливо актуальне щодо тих частин статті, які стосуються обіймання посад в окупаційних органах влади.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. О*фіційний вебпортал парламенту України*. url: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#text

2. Виживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024. — 104 с.

3. Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його

удосконалення» / Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf

ОСОБЛИВОСТІ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетяна Білько,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Після початку широкомасштабної збройної агресії країни окупанта у 2022 році Верховна Рада України за скороченою процедурою розглянула та схвалила зміни до Кримінального кодексу України, статті якого встановили відповідальність за співпрацю із окупаційною владою: були додані статті 111-1 «Колабораційна діяльність» та 111-2 «Пособництво державі-агресору». [1]

Насамперед ці зміни мали на меті превенцію співпраці українських громадян із окупаційною владою на територіях, які були та в перспективі могли бути зайняті ворожою стороною після. Саме тому криміналізувалося широке коло діянь різноманітних суб'єктів, що призвело до значної кількості відкритих кримінальних проваджень. При цьому не враховувався досвід окупації Кримського півострова та окремих районів Донецької та Луганської областей, що вже на той момент тривала. Окрім того, не були враховані норми міжнародного гуманітарного права та умови, за яких залучення до забезпечення життєдіяльності окупованих територій не мало би підпадати під кримінальну відповідальність. Згідно з даними Служби безпеки України зареєстровано 9179 кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України [1].

У Верховній Раді України було зареєстровано щонайменше 11 законопроєктних ініціатив, спрямованих на внесення змін щодо кримінальної відповідальності за співпрацю із окупаційною владою, однак більшість цих законопроєктів не вирішували проблемних питань застосування положень статті 111-1 КК України оскільки повноцінно не враховували практику застосування статті 111-1 КК України.

У ході попереднього аналізу судової практики, зробленого Центром прав людини ZMINA у 2023 році , були виокремлені основні тенденції розгляду справ щодо колабораційної діяльності:

- складнощі із розмежуванням схожих складів злочинів (зокрема, статті 111-1, 111-2 та 436-2 КК України);
- переважна більшість розглянутих за статтею 111-1 КК України справ стосується частин, які передбачають відповідальність за проступки, зокрема

частин першої та другої (що може свідчити про відсутність стратегії пріоритезації справ за цією категорією злочинів);

- обвинувальний ухил розгляду справ та суттєві ризики для повноцінної реалізації права на захист в цій категорії справ [2].

Запропонований аналіз покликаний простежити попередньо визначені тенденції та встановити появу нових. Важливе також вивчення сприйняття в суспільстві справ щодо колабораційної діяльності. З одного боку, актуальним є питання комунікації та співпраці між слідчими органами (СБУ, ДБР, Нацполіція), прокуратурою справ щодо колабораційної діяльності. З іншого боку, важливо вивчити, яким чином інформація про факти колабораціонізму транслюється в медіа на національному та регіональному рівнях.

У зв'язку з відсутністю законодавчих змін, а також практикою розгляду справ щодо колабораційної діяльності зберігаються визначені тенденції:

- нечіткі та широкі формулювання законодавства зумовлюють неодноманітне тлумачення та проблеми з розмежуванням складів злочинів проти основ національної безпеки;

- тримання під вартою застосовується в переважній більшості справ як безальтернативний запобіжний захід, переважне винесення вироків в апеляційній інстанції за скаргою сторони обвинувачення (7 з 10 вироків, які посилювали покарання) та майже повна відсутність виправдувальних вироків 2 [3].

У межах більш тривалої практики розгляду справ можна виділити й інші тенденції щодо недотримання стандартів міжнародного гуманітарного права, зокрема:

- притягнення до відповідальності осіб, які забезпечують життєво необхідні функції на окупованій території;

- обмежений розгляд умислу заподіяти шкоду національній безпеці в діях обвинувачених;

- суттєву різницю практики призначення покарання у провадженнях in absentia та з присутністю обвинуваченого тощо[4].

Роблячи висновки можна стверджувати що, на даний час кримінальна відповідальність залишається єдиною відповіддю держави на факти співпраці українців з окупаційними силами. Але наявне регулювання в Кримінальному кодексі України жодним чином не враховує майже десятирічної окупації частини території, а також перспективу реінтеграції звільнених територій та їхніх жителів. У цьому сенсі вивчення сприйняття змісту поняття «колабораціонізм», поточної практики притягнення до відповідальності та очікувань дозволить оцінити, якою мірою поточна ситуація в громадах корелюється із суспільним запитом на справедливість.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. О*фіційний вебпортал парламенту України*. url: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#text

2. Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» / Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf

3. Відповідь Апарату Голови Управління взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю №10/3/л-150-п/1-23 від 18.07.2024 на запит Центру прав людини ZMINA. https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf

4. Виживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024. — 104 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА БАТЬКІВ НА ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Білянська
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Виховання молодого покоління є одним із пріоритетів будь-якої держави. І Україна не є винятком. Вона, як і інші країни, прагне забезпечити краще майбутнє для своїх дітей.

Одним із основоположних прав кожної дитини є можливість жити та виховуватися в сім'ї, а батьківський вплив є вирішальним для становлення фізично здорової та психологічно зрілої особистості.

Право батьків на виховання дитини є їхнім особистим немайновим правом. Воно має складну юридичну природу, оскільки охоплює комплекс моральних та правових дій, що мають на меті забезпечення фізичного, психологічного й інтелектуального розвитку дітей.

Так, відповідно до ст. 151 Сімейного кодексу України (далі – СК України) право батьків на виховання дитини включає в себе такі складові:

1) можливість здійснювати виховання дитини особисто та переважно перед іншими особами;

2) можливість залучати до виховання дитини інших осіб та передавати її на виховання фізичним та юридичним особам;

3) можливість обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства [1].

Реалізувати своє право на виховання дитини батьки можуть через низку інших особистих немайнових прав, основними серед яких є право на безперешкодне спілкування з дитиною (ст. 153, 157, 168 СК України) та право на визначення місця її проживання (ст. 160, 163 СК України) [1].

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України внесло значні корективи в усі сфери життя, в тому числі і в сімейні правовідносини, що не змогло не позначитися на судовій практиці з розгляду таких спорів.

Слід зазначити, що досить часто постає питання про вищезазначені способи реалізації права батьків на виховання своєї дитини.

Так, А. Присяжнюк, аналізуючи судову практику щодо реалізації батьками доступу до дитини, яка на період воєнного стану перебуває за кордоном, зазначає, що як альтернативу «живого спілкування» з дитиною суди передбачають здійснення спілкування через засоби дистанційного зв'язку, що підтверджують рішення судів різних інстанцій (постанова Верховного Суду від 07.12.2023 у справі № 569/14585/21, рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 27.11.2023 у справі № 369/1458/22, рішення Дарницького районного суду м. Києва від 11.10.2023 у справі № № 753/3086/23) [2]. На нашу думку, така позиція судів відповідає умовам сьогодення та є одним із способів здійснення права одного з батьків на спілкування з дитиною, яка в умовах воєнного стану задля своєї безпеки перебуває за кордоном.

У питанні визначення місця проживання дитини ключове значення мають положення Конвенції ООН про права дитини 1989 року, яка передбачає, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, якими органами вони здійснюються, першочергова увага має приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [3].

Відповідно до постанови Верховного Суду від 04.08.2021 у справі № 654/4307/19 при оцінці та визначенні найкращих інтересів дитини підлягають врахуванню наступні базові елементи: а) погляди дитини, б) індивідуальність дитини, в) збереження сімейного оточення і підтримання відносин, г) піклування, захист і безпека дитини, г) вразливе положення, д) право дитини на здоров`я, е) право дитини на освіту [4]. Відповідно в умовах воєнного стану безпека дитини має істотне значення.

Це підтверджується й іншими судовими рішеннями. Зокрема, рішенням Подільського районного суду м. Києва від 30.10.2024 у справі № 758/13296/18, в якому зазначено, що при ухваленні всіх рішень, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси мають першорядне значення і повинні повністю й ефективно дотримуватися, держава має позитивні зобов'язання щодо дітей, щоб будь-які вжиті заходи ніколи не шкодили їхньому здоров'ю та розвитку (забезпечує у максимально можливій мірі безпечне життя і здоровий розвиток дитини) [5].

Також постановою Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19, відповідно до якої першочерговим завданням держави є забезпечення безпеки і права на життя дитини, що проголошено статтею 6 Конвенції про права дитини, а тому, розглядаючи справи про визначення місця проживання дитини з урахуванням особливостей, спричинених введенням в Україні воєнного стану, вирішуючи спори, що стосуються прав та інтересів дитини, судове рішення має бути спрямованим на забезпечення її безпеки і права на життя [6].

Таким чином, здійснення права батьків на виховання дитини в умовах воєнного стану ускладнюється тим, що дитина перебуває за кордоном з одним із батьків, а інший, не маючи можливості виїхати за межі України, часто змушений шукати способи реалізації та захисту свого права. Проте, суди, визнаючи право батьків особисту участь у вихованні дитини, в першу чергу звертають увагу на якнайкращий захист інтересів дитини, що передбачає оцінку низки базових елементів, серед яких суттєву увагу на сьогодні приділяють питанням безпеки її життя та здоров'я.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 20.03.2025).
2. Присяжнюк А. Реалізація батьками доступу до дитини, яка на період воєнного стану перебуває за кордоном. URL : https://www.hsa.org.ua/blog/realizaciia-batkami-dostupu-do-ditini-iaka-na-period-vojennogo-stanu-perebuvaje-za-kordonom (дата звернення: 20.03.2025).
3. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.03.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 04.08.2021 у справі № 654/4307/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98911478 (дата звернення: 20.03.2025).
5. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 30.10.2024 у справі № 758/13296/18. URL : https://verdictum.ligazakon.net/document/123101538 (дата звернення: 20.03.2025).
6. Постанова Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/116606725 (дата звернення: 20.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ОГОЛОШЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ПОМЕРЛОЮ ОСОБИ, ЯКА ПРОПАЛА БЕЗВІСТИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМИ ДІЯМИ

Володимир Бобрик,
доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу приватного права та процесу, НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, віцепрезидент ПВНЗ «Київський медичний університет», м. Київ, Україна

Військова агресія росії проти України, що триває вже більше 10 років, зумовила не лише численні соціальні потрясіння в Україні, а й породила в судовій практиці неординарні для мирного часу питання, що обумовлює до них науковий інтерес і визначає потребу наукового обґрунтування підходів судів до їх вирішення. Такі питання стосуються, зокрема, вирішення справ про оголошення фізичної особи померлою, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнним діями. З інформації з ЄДРСР рішень станом на липень 2024 року було більше 100 таких справ. Аналіз рішень в цих справах свідчить про наявність різних підходів судів всіх інстанцій з приводу моменту початку відліку відповідного насамперед шестимісячного строку. Саме тому для забезпечення єдності судової практики одна з таких справ була передана на розгляд Великої Палати Верховного Суду [3].

Встановлюючи в. 2 ст. 46 ЦК України спеціальну підставу зі скороченими строками для оголошення фізичної особи померлою український законодавець виходив з: 1) того, що в умовах активних воєнних (бойових) дій далеко не завжди можливо достовірно з'ясувати долю зниклої людини, 2) підвищеної ймовірності загибелі людини під час воєнних дій, якщо про неї протягом відносно тривалого часу не має ніяких відомостей; 3) вимог міжнародного гуманітарного законодавства щодо проведення розшуку осіб, зниклих безвісті під час воєнних дій.

Попри певну очевидність закріплених в ч. 2 ст. 46 ЦК України приписів у судовій практиці виникли питання з якого моменту починається відлік дворічного/шестимісячного строку, визначеного частиною другою статті 46 ЦК України, для оголошення фізичної особи померлою та чи впливає на початок відліку зазначеного строку запроваджений на всій території України воєнний стан.

Відповіді на ці питання залежать насамперед від змісту та співвідношення поняття «воєнні дії», що застосовуються в ч. 2 ст. 46 ЦК України, і дотичних до нього понять «воєнний стан» і «бойові дії». Ці терміни походять з військової науки і в цивільному законодавстві України не розкриваються. В актах законодавства України в сфері оборони відповідна термінологія застосовується доволі довільно, на що вказує значна кількість дублювань, неузгодженостей та суперечностей між їх нормами [2, с. 18], а також точкове та переважно безсистемне внесенням в них змін.

Визначений в ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» і в абз. 14 ст. 1 Закону України «Про оборону України» термін «воєнний стан» є видовим поняттям правового режиму. Однак в ч. 2 ст. 46 ЦК України не вказується про воєнний стан, а тому немає будь-яких підстав пов'язувати початок відліку передбачених у цій нормі строків із припиненням/скасуванням воєнного стану.

Терміни «бойові дії» та «військові дії» визначені в абз. 25 і 26 ст. 1 Закону України «Про оборону України»: бойові дії - форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння); воєнні дії - організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України. Законодавець інколи їх ототожнює, про що вказує застосування такого терміну як «воєнні (бойові) дії», зокрема, в ст. 1 Закону України «Про оборону України», ст. 10 і ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», ст.ст. 3, 8, 18, 20, 21 Закону України «Про основи національного спротиву». Законодавчо закріплені визначення відповідних термінів є спеціалізованими і стосуються потреб законодавства України в сфері оборони України. При цьому вони дещо відрізняються від загального розуміння цих понять у воєнній науці (науці військового мистецтва) та міжнародному праві, в яких бойові дії є однією з форм воєнних дій, а тому ці поняття співвідносяться як частина («бойові дії») та ціле («воєнні дії»).

Як випливає з першого речення ч. 2 ст. 46 ЦК України подією, з якою пов'язаний початок перебігу відповідного дворічного строку, буде закінчення (конкретний день) воєнних дій, у зв'язку з якими фізична особа пропала безвісти. Законодавець не конкретизує з якими саме воєнними діями пов'язаний цей строк – конкретними воєнними (бойовими) діями, безпосередньо у зв'язку з якими чи під час яких пропала безвісти фізична особа, воєнними діями на території України (іншої держави) взагалі, воєнними діями на певній території Україні (іншої держави). Оскільки в цій нормі законодавець прагнув встановити скорочені (порівняно із часовою характеристикою загальної підстави) строки (у першому реченні 2 роки, у другому реченні 6 місяців) для оголошення померлою особи, яка пропала безвісті у зв'язку з воєнними діями, ці строки, на наше переконання, повинні обраховуватись з дня закінчення тих конкретних воєнних дій, у зв'язку з якими фізична особа безвісно пропала. Саме такий підхід сприйняла й ствердила в постанові від 11.12.2024 Велика Палата Верховного Суду у справі № 755/11021/22 [1], а відтак він має стати єдиним в судовій практиці.

Інший же підхід до вирішення цього питання, тобто прив'язування дати

закінчення воєнних дій (в контексті застосування ч. 2 ст. 46 ЦК України) до дати перемир'я, дня припинення або скасування воєнного стану в Україні загалом або закінчення воєнних дій, збройного конфлікту на усій її території тощо, однозначно свідчив би про непропорційне обмеження прав та інтересів значної, на жаль, кількості членів сімей Захисників України та інших людей, які внаслідок воєнних дій пропали безвісти, а також, як зазначила Велика Палата Верховного Суду, суперечив би б принципу правовладдя (верховенства права) та його складовій – правовій визначеності [1], що в подальшому може стати підставою для звернення заінтересованих осіб до ЄСПЛ щодо порушення Україною права на засіб правового захисту, гарантованого ст. 13 Європейської конвенції з прав людини.

Список використаних джерел

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2024 у справі № 755/11021/22. URL:
2. Тютюнник В. П., Горовенко В. К. Законодавство у сфері оборони України: стан, проблеми та шляхи реформування. Наука і оборона. 2018. № 1. С. 18-22. DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2018-2-1-18-22.
3. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.07.2024 у справі № 755/11021/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120341870#

ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олеся Бодунова,
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правничої лінгвістики, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Правотворча діяльність в Україні охоплює процеси розробки, прийняття, зміни та скасування нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини. Вона здійснюється відповідно до Конституції України та інших законів, які визначають правові та організаційні засади цієї діяльності.

24 серпня 2023 року було прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX, який встановлює основні принципи та порядок здійснення правотворчої діяльності в державі [1]. Проте він набуде чинності лише після закінчення воєнного стану в Україні, хоча правотворча діяльність стикається з низкою проблем, які впливають на ефективність та якість нормативно-правових актів.

1. **Нечіткість правових дефініцій та юридична невизначеність.** Відсутність чітких та однозначних формулювань у законодавстві може призводити до різного тлумачення норм, що ускладнює їх застосування та може спричиняти правову плутанину.
2. **Перевищення повноважень органами виконавчої влади.** Іноді органи виконавчої влади приймають нормативно-правові акти, що виходять за межі їх компетенції, що може порушувати принцип поділу влади та призводити до правових колізій.
3. **Відсутність належного планування правотворчої діяльності.** Нестача стратегічного підходу до розробки та прийняття законодавчих актів може призводити до фрагментарності та несистемності законодавства.
4. **Недостатня координація між органами влади.** Відсутність ефективної взаємодії між різними гілками влади та державними установами у процесі правотворення може спричиняти дублювання норм або їх суперечливість.
5. **Низька якість підготовки нормативно-правових актів.** Недостатній рівень професійної підготовки осіб, відповідальних за розробку законодавства, може негативно впливати на зміст та форму нормативних документів.
6. **Проблеми адаптації законодавства до міжнародних стандартів.** Процес гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу та міжнародними стандартами стикається з труднощами, пов'язаними з необхідністю врахування національних особливостей та правових традицій.

Важливим елементом покращення правотворчої діяльності є удосконалення її механізму в умовах воєнного стану. У цьому контексті важливим є вивчення міжнародно-правової практики. Наприклад, у Бельгії, в Інституті соціального права на вимогу Уряду розробляється нормопроєктувальна система під назвою «SOLON» для визначення якості законодавства, яка містить матеріальний критерій (зміст нормативно-правових актів) і формальний критерій (структура, спосіб оформлення тощо). Більше того, така ідея не є ноу-хау, адже подібні системи вже застосовуються в Королівстві Нідерландів (LEPA, OBW), в Італійській Республіці (Lexidit, Lexeditior IRI_AI, Arianna, Norma). Існує навіть ціла наука «legimatics», яка займається вивченням і дослідженням можливостей комп’ютерної техніки. Учені Інституту соціального права виділяють такі переваги системи «SOLON»:

1) допомагає нормопроєктуванню (на стадії прогностики) уникнути помилок;

2) допомагає створювати законопроєкти швидше та у більш високопродуктивний спосіб;

3) застосовує керівні принципи при прогнозуванні нормативно-правових актів (про це докладніше далі);

4) відіграє важливу роль, оскільки галузеві експерти часто не мають юридичної освіти [2].

Отже, вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що включає підвищення професійного рівня правотворців, забезпечення чіткого розподілу повноважень між органами влади, покращення координації між ними та впровадження ефективного планування в сфері правотворчості.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

2. Оніщенко Н.М. Правотворчість: проблеми сьогодення. *Альманах права*. 2023. Випуск 14. С. 20-26.

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ІР-СУДІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ольга Бондаренко,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення, Донецький державний університет, м. Кропивницький, Україна

Навіть під час дії воєнного стану розвиток судів з питань інтелектуальної власності в Україні є важливим етапом удосконалення правової системи, спрямованим на забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності та адаптацію до міжнародних стандартів. Це пов’язано з тим, що захист прав інтелектуальної власності ключовим елементом розвитку інноваційної економіки та залучення інвестицій. І тому логічним кроком є створення спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності.

Проаналізувавши досвід утворення та функціонування спеціалізованих судів у деяких провідних країнах Європи, можна зазначити, що наявність судів, які спеціалізуються на розгляді спорів у сфері інтелектуальної власності, є гарантією забезпечення належного захисту прав осіб у сфері прав інтелектуальної власності та патентного права [1].

Ефективний судовий захист інтелектуальної власності (ІР) – одна з передумов для розвитку інноваційної економіки. Це вкрай важливо для бізнесу, ІТ-сектору, фармацевтики, агробіотехнологій, медіа та креативних індустрій – цих та інших сфер, для яких визначальним є захист прав інтелектуальної власності [2].

У ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено функціонування в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який у системі судоустрою діє як суд першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ[3].

У вересні 2017 року Указом Президента України №299/2017 було утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ВСІВ). Цей суд покликаний забезпечити спеціалізований розгляд справ, пов'язаних з інтелектуальною власністю, що сприятиме підвищенню якості та оперативності судочинства у цій сфері. Але наразі в Україні ІР-спори розглядають загальні та господарські суди. Це призводить до неоднакової судової практики та тривалого розгляду справ (до 3–5 років). Крім того, на якість розгляду справ впливає і нестача кваліфікованих суддів, які спеціалізуються на праві інтелектуальної власності [2].

В свою чергу, відсутність діючого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності призводить до правової невизначеності, що стає серйозним бар'єром для інвесторів, зменшує інвестиційну привабливість України та блокує інноваційний розвиток[2].

Але що стає перепоною для запуску ІР-судів в Україні? Адже вже тривалий час відбувається впровадження його в дію.

Аналізуючи зазначене питання, вбачаємо, що запуск Вищого суду з питань інтелектуальної власності (ВСІВ) в Україні стикається з кількома проблемами:

- призначення суддів на посади - конкурс на заміщення посад суддів ВСІВ, оголошений у 2017 році, досі не завершений, що призвело до затримки в комплектуванні суду кваліфікованими кадрами та, відповідно, до відтермінування початку його роботи;

- нестача фахівців, які мають спеціалізацію, ґрунтовні знання у сфері інтелектуальної власності - аналіз кандидатів показує, що більшість претендентів - це діючі судді загальних судів першої інстанції, а адвокати та патентні повірені, які спеціалізуються на справах з інтелектуальної власності, виявили низьку активність щодо участі в конкурсі на заміщення вакантних посад у ВСІВ;

- відсутність оновлення законодавства – необхідне внесення змін до процесуальних кодексів для чіткого визначення підсудності справ, які розглядатиме ІР-суд;

- недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення – створення умов для ефективної роботи суду, включно з можливістю дистанційного розгляду справ потребує відповідного фінансування.

При подоланні існуючих проблем та запуску ІР-суду вбачаємо тільки позитивні наслідки для держави і її розвитку і різних сферах. Погоджуємося з думкою заступника директора Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій Владиславом Білоцьким, що старт роботи ІР-суду спровокує настання тільки позитивних наслідків: посилить інвестиційну привабливість країни, бо для інвесторів, які оцінюють ризики, чіткі механізми судового захисту прав інтелектуальної власності можуть стати ключовими

факторами для подальшого інвестування; прискорить розвиток інноваційного сектору; підвищить позиції у міжнародних рейтингах, що позитивно позначиться на загальному іміджі країни[2].

Також в умовах необхідності гармонізації українського законодавства до законодавства ЄС, що пов'язано з набуттям Україною повноправного членства в ЄС, запуск IP-суду приведе у відповідність національного законодавства до стандартів ЄС із забезпечення ефективних механізмів правового захисту у сфері інтелектуальної власності та виправить недолік зазначений у звіті Єврокомісії від 2024 року, щодо необхідності вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності[4].

Отже, як висновок можемо сказати, що створення та розвиток IP-суду є важливим кроком у реформуванні судової системи України, особливо в умовах повоєнного відновлення економіки, коли залучення капіталу та розвиток викотехнологічних секторів є пріоритетним напрямком. Незважаючи на існуючі виклики, впровадження спеціалізованого суду сприятиме підвищенню ефективності захисту прав інтелектуальної власності, що є необхідною умовою для розвитку інноваційної економіки та інтеграції України до світового правового простору.

Список використаних джерел

1. Кісліцина І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання. *Підприємництво, господарство і право.* 7/2020. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/66.pdf

2. Білоцький В. Чому інвестиційна привабливість України залежить від запуску IP-суду. *«Юридична практика»*. 2025. URL: https://pravo.ua/chomu-investytsiina-pryvablyvist-ukrainy-zalezhyt-vid-zapusku-ip-sudu-bloh-vladyslava-bilotskoho/

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 21.03.2025).

4. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of regions. *Ukraine 2024 Report*. Brussels, 30.10.2024 URL: https://enlargement.ec.europa.eu /document/download/1924a044-b30f-48a2-99c150edeac14da1_en?filename=Ukraine% 20 Report%202024.pdf

ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Оксана Боднарчук

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Господарсько-торговельна діяльність і досі залишається однією найпоширенішою формою підприємництва.

Відповідно до Господарського кодексу України господарсько-торговельна діяльність, це діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг[1].

Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля[1].

Також, господарсько-торговельна діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання в таких формах: матеріально-технічне постачання і збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля і громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність по забезпеченню реалізації товарів (послуг) у сфері обігу [1].

На думку О. Черненко та Т. Погарченко, сам термін «господарсько-торговельна діяльність», який вживається у Господарському Кодексі України, по суті означає торговельну діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання» [2, с. 279].

Зокрема, деякі науковці вважають, що можна виокремити декілька важливих ознак. По-перше, це ініціативність – ознака, відповідно до якої кожен має право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. Кожен має право також на здійснення торговельної діяльності, яка не заборонена чинним законодавством, за умови, що самому суб'єкту її здійснення не заборонено бути суб'єктом торговельної діяльності. По-друге, самостійність. Ця ознака господарсько-торговельної діяльності серед іншого передбачає вільне розпорядження як майном, що задіяне у торговельній діяльності, так і прибутком, отриманим у процесі її здійснення. Разом з тим господарсько-торговельна діяльність поєднує як приватні інтереси виробника, так і публічні [3].

Як зазначає М.В. Сиротко, господарсько-торговельна діяльність відіграє важливу роль у створенні сприятливих умов для стабільного економічного зростання країни. Її ефективне функціонування в умовах воєнного стану стає ще більш суттєвим, оскільки воно визначає можливості держави забезпечити свої потреби, зберегти економічну стабільність та розпочати процес відновлення після завершення війни. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності у таких складних умовах має певні особливості, розуміння яких є

критично важливим для забезпечення економічної стійкості та подальшого розвитку країни[4].

Адже, з початком повномасштабного вторгнення сектор торгівлі зіштовхнувся з рядом проблем, зокрема:

1. Проблеми з логістикою. Станом на травень 2022 року пошкоджено 23573 км доріг, 289 автомобільних мостів, 6,3 тис. км залізничних колій та 41 залізничний міст[5].

2. Труднощі постачання товарів. До початку повномасштабної війни велика частина професійних складів знаходилася в Київській області (близько 70-80 % від загальної кількості таких складських приміщень). Після початку війни компанії були вимушені перевезти запаси товарів, які залишилися на складах у західні області[5].

3. Скорочення попиту. На початку війни почався ажіотажний попит на продукти харчування та товари першої необхідності[5].

4. Нестача кадрів. За даними ООН на 1 травня 2022 року, з України виїхало близько 5 мільйонів українців, ще 7,7 млн громадян стали внутрішньо переміщеними особами[5].

5. Обмежені фінансові ресурси, відсутність інвестицій[5].

6. Збитки, завдані військовими діями. Зруйновані будівлі, складські приміщення, магазини; втрата основних засобів; збитки товарним залишкам в торговельних точках та складських приміщеннях тощо [5].

Тому, для подальшого розвитку господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні необхідно продовжувати вдосконалювати правове регулювання, спрямоване на забезпечення економічної стабільності та захисту національних інтересів. Крім того, представники торгівельного бізнесу мають скористатися новітніми способами та прийомами при розробці управлінських циклів, які би передбачили сегмент економічного ризику та розширену систему моніторингових дій [6].

Відтак, особлива увага повинна бути приділена таким аспектам, як:

- підтримка бізнесу. Продовження програм підтримки та стимулювання бізнесу, зокрема, шляхом збереження доступу до кредитів за пільговими умовами, спрощення процедур ліцензування та реєстрації підприємств;

- створення сприятливого інвестиційного клімату. Розвиток інвестиційного середовища шляхом приваблення інвесторів, які були б зацікавлені в розвитку економіки в умовах воєнного стану;

- розширення торговельних відносин. Продовження укладання та розширення торговельних угод з іншими країнами для забезпечення нових ринків збуту для українських товарів та послуг;

- підтримка експорту. Запровадження заходів, спрямованих на підтримку експорту українських товарів та послуг на міжнародні ринки, зокрема шляхом спрощення митних процедур та вивезення товарів;

- розвиток внутрішнього ринку. Збільшення обсягів виробництва та споживання внутрішніх товарів та послуг шляхом підтримки вітчизняного виробництва та сприяння попиту на українську продукцію[4].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що для подальшого розвитку господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану важливо продовжувати приймати ефективні заходи, спрямовані на підтримку економіки та захист національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України URL :https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 18.03.2025).

2. Черненко О. А., Погарченко Т. В. Модернізація законодавства у галузі господарсько-торговельної діяльності в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».* 2023. Вип. 80. Ч. 1. С. 277–282.

3.Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання : монографія /Н. В. Никитченко, А. М. Новицький, Н. Б. Новицька, В. Б. Крикун та ін.; за заг. ред. Н. В. Никитченко. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 348 с.

4. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава.* 2024. № 53. С. 95-104.

5. Пашкуда Т. В., Афенді А. І. Напрями розвитку торгівлі в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. Випуск 43. С. 1-7. URL:file:///C:/Users/User/Downloads/1759-%%%96-1692-1-10-20221107pdf (дата звернення: 18.03.2025).

6. Кадала В., Козленко М. Напрямки вдосконалення господарсько-торговельної діяльності в непередбачувальних умовах розвитку. Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 18 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. 492 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ірина Боровська,

кандидат юридичних наук, доцент, в.о. провідного наукового співробітника відділу науково-правових експертиз, Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, м. Київ, Україна

Одним із пріоритетних напрямів оптимізації цивільного процесуального законодавства України та його адаптації до законодавства Європейського Союзу є удосконалення інституту судових витрат як складової забезпечення доступності правосуддя та утвердження принципу верховенства права.

В основу концепції удосконалення цивільного процесуального законодавства України покладено єдині стандарти, визначені у Резолюції Європейського Парламенту, що включає рекомендації Комісії щодо спільних мінімальних стандартів цивільного процесу в ЄС (2015/2084(INL) [1], основоположною роллю яких є впровадження базових цінностей Європейського Союзу.

Із аналізу частини третьої «Доступ до правосуддя» розділу ІІ «Мінімальні стандарти цивільного процесу» Додатку до Рекомендації щодо Директиви Європейського Парламенту та Ради про спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в ЄС, можна виокремити основні концепти підвищення ефективності правосуддя та вектори уніфікації інституту судових витрат країн ЄС: *по-перше,* оптимізація механізму оплати судових витрат, що включає дотримання пропорційності (співмірності) «судових зборів, що стягуються в державах-членах для розгляду цивільних справ до ціни позову» (уникнення надмірної дорожнечі та недосяжності судових справ); *по друге,* забезпечення функціонування електронного судочинства та «доступу заявників до правосуддя», зокрема шляхом «пропонування принаймні одного із методів дистанційної оплати, передбаченого цією Директивою, можливості сплачувати судові збори за допомогою дистанційних методів, у тому числі перебуваючи в іншій державі-члені» ЄС; *по-третє* забезпечення прозорості та доступності інформації щодо судових витрат – «доступу до інформації про судові збори, способи оплати, а також прозорості та доступності інтернет ресурсів про органи чи організації, компетентні надавати практичну допомогу в державах-членах», «публічний доступ до такої інформації та її широке розповсюдження будь-якими відповідними засобами, зокрема через інтернет-портал Європейського електронного судочинства» (ст. 13); *по-четверте,* розподіл судових витрат за принципом «платить той, хто програв», що виявляється у повному відшкодуванні судових витрат, тобто без обмеження «будь-якими витратами, пов'язаними з тим, що інша сторона була представлена адвокатом чи професійним юристом, або будь-якими витратами, пов'язаними з наданням послуг або перекладом документів, які є пропорційними ціні позову і були понесені в зв'язку з потребою», справедливий пропорційний розподіл таких витрат у разі якщо «сторона програла лише частково», «можливість суду відкоригувати розподіл витрат, ураховуючи необґрунтовано понесені витрати сторони або її недобросовісність» (ст. 14) [2].

Принагідно зауважити, що за наслідками реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства шляхом прийняття Закону України від

03 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було модернізовано інститут судових витрат, зокрема запроваджено нові форми забезпечувальних процедур (попереднє визначення суми судових витрат (ст. 134 ЦПК України), забезпечення та попередня оплата судових витрат (ст. 135 ЦПК України), диференційовано види та розширено правову регламентацію витрат, пов'язаних з розглядом справи (ч. 1, 3 ст. 133, ст. 137–140 ЦПК України), ураховано концептуальні підходи спільних стандартів цивільного процесу в ЄС та практику ЄСПЛ щодо співмірності судових витрат з позовними вимогами, що висновується із змісту приписів ч. 4 ст. 137, ч. 7–9 ст. 139, ч. 5 ст. 141 ЦПК України, легально закріплено принципи пропорційності та відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (п. 6, 12 ч. 3 ст. 2, ст. 11 ЦПК України), які інтегруються у норми досліджуваного інституту.

Варто констатувати, що указані новели цивільного процесуального законодавства України корелюються із положеннями статей 13, 14 частини третьої «Доступ до правосуддя» розділу II «Мінімальні стандарти цивільного процесу» Додатку до Рекомендації щодо Директиви Європейського Парламенту та Ради про спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в ЄС.

Водночас слід звернути увагу на прогалини, які містяться у цивільному процесуальному законодавстві України, а також окремі проблемні аспекти застосування норм права досліджуваного інституту у світлі реалізації принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення, що актуалізуються в умовах воєнного стану.

Відповідно до ч. 1 ст. 133 ЦПК України судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати на професійну правничу допомогу (п. 1 ч. 3 ст. 133 ЦПК України), а також інші витрати, які забезпечують доказування у цивільному судочинстві та здійснення інших процесуальних дій, перелік яких визначений пунктами 2–4 ч. 3 цієї статті.

Аналіз ч. 7 ст. 294 ЦПК України, дає підстави стверджувати про існування певних обмежень щодо реалізації принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (п. 12 ч. 3 ст. 2 ЦПК України), оскільки згідно з диспозицією цієї статті у справах окремого провадження «при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом». У цьому контексті позитивістської позиції дійшов Касаційний цивільний суд Верховного Суду у постанові від 20 березня 2020 року у справі № 607/1219/18 за заявою про встановлення факту родинних відносин. У мотивувальній частині указаної постанови Верховний Суд, виходячи із змісту положень ст. 294 ЦПК України, якими визначається порядок розгляду та особливості відшкодування судових витрат при ухваленні судом рішення у справах окремого провадження, дійшов висновку, що «відшкодування витрат на

правничу допомогу можливе у справах позовного провадження, у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються» [3].

Принагідно зауважити, що в основу диференціації видів цивільного судочинства покладено особливості процесуальної форми, що характеризуються зокрема суб'єктним складом, предметом судового захисту, сукупністю процесуальних дій суду і учасників судового процесу, що обумовлюється сутністю і призначенням самого виду цивільного судочинства. Із змісту ч. 7 ст. 19 ЦПК України можна дійти висновку, що окреме провадження як вид цивільного судочинства призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що за своєю сутністю відрізняється від позовного провадження, головною особливістю якого є спір про право. Проте безспірний характер вимог не означає відсутність процедури доказування у справах окремого провадження.

Як слушно зазначається у доктрині цивільного процесуального права, що «у справах окремого провадження можливий спір про факти, що буде вимагати судового підтвердження, тому що не завжди факти, які встановлює суд є для нього очевидними і можуть викликати сумніви щодо їх існування» [4, с. 63]. І хоча відповідно до положень ч. 3 ст. 294 ЦПК України «справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду» [5], при розгляді і вирішення справ окремого провадження на учасників справи покладається обов'язок подавати докази для підтвердження юридичних фактів, що супроводжується витратами, пов'язаними з розглядом справи. Крім того, у окремих категоріях справ ЦПК України передбачається обов'язкова участь адвоката, зокрема у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку (ч. 2 ст. 341 ЦПК України).

Таким чином, удосконалення механізму відшкодування судових витрат у справах окремого провадження як таких, що характеризуються наявністю спору про факти та супроводжуються судовими витратами, які покладаються на заявника, зокрема витратами на професійну правничу допомогу, є пріоритетним напрямом правотворчості.

Зазначене актуалізується даними судової статистики за останні два роки (з початку введення воєнного стану), що засвідчують перевантаження судів справами окремого провадження, у порівнянні з довоєнним періодом їх кількість значно зросла, зокрема, в суді касаційної інстанції – втричі [6, с. 371].

Список використаних джерел

1. Ізарова І. Спільні стандарти цивільного процесу в ЄС: загальна характеристика та перспективи реалізації. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2018. Т. 1. С. 55–61.

2. Спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в ЄС. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b5d7facb-b36f-437f-af56-0f65cf217af9/content (дата звернення – 23.03.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 607/1219/18. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/88601366 (дата звернення – 23.03.2025).
4. Мамницький В.Ю., Ножняк О.М., Сєдих В.Р. Процесуальні аспекти розгляду та вирішення справ окремого провадження. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 61–66.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення – 23.03.2025).
6. Факас І. Б. Вплив воєнного стану на цивільне судочинство. URL : http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/495/13175/27549-1?inline=1 (дата звернення – 23.03.2025).

АКТУАЛЬНІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У СПРАВЛЯННІ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ

Альона Гарбінська-Руденко
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Станіслав Свиридон
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Військовий збір відіграє ключову роль у наповненні державного бюджету України, оскільки кошти, отримані від його сплати, спрямовуються на фінансування оборонного сектору. У період воєнного стану вказане джерело бюджетних доходів стало особливо важливим, адже дозволяє забезпечувати бюджетне фінансування Збройних Сил України, закупівлю військової техніки, амуніції та інші потреби армії.

Військовий збір було запроваджено у 2014 році на підставі Закону України № 1621-VII від 31 липня 2014 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України» [1]. Визначено його основну мету – це забезпечення фінансування заходів, спрямованих на підвищення обороноздатності держави. Встановлення військового збору передбачало тимчасовий характер, а саме до ухвалення Верховною Радою України рішення про завершення реформи Збройних Сил України, що закріплено в пункті 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [4].

До грудня 2024 року ставка військового збору становила 1,5% і застосовувалася до доходів фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) з джерелом походження в Україні, а також до іноземних доходів резидентів. Фізичні особи-підприємці (далі – ФОП), які обрали спрощену систему оподаткування, не були платниками військового збору, оскільки сплачували єдиний податок [4].

У 2024 році було прийнято два закони, які внесли суттєві зміни щодо справляння військового збору: Закон України № 4015-IX від 10 жовтня 2024 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» [2] та Закон України № 4113-IX від 4 грудня 2024 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [3].

Згідно з вказаними нормативно-правовими актами, коло платників військового збору було розширено. А саме:

- фізичні особи – резиденти, які отримують доходи як з джерелом походження в Україні, так і іноземні доходи, включаючи ФОП на загальній системі оподаткування та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність;
- фізичні особи – нерезиденти, які отримують доходи з джерелом походження в Україні;
- податкові агенти, зобов'язані утримувати та сплачувати військовий збір від імені фізичних осіб (роботодавці при виплаті заробітної плати, юридичні особи та ФОП при виплаті винагород за цивільно-правовими договорами, банки при виплаті відсотків за депозитами);
- ФОП – платники єдиного податку першої, другої та четвертої груп;
- ФОП та юридичні особи – платники єдиного податку третьої групи, крім електронних резидентів (е-резидентів) [2; 3].

База оподаткування та ставки військового збору для зазначених платників значно відрізняються. Зокрема, для фізичних осіб базою оподаткування є доходи, визначені статтею 163 ПКУ, а саме, заробітна плата, винагороди за цивільно-правовими договорами, доходи від продажу нерухомого та рухомого майна, відсотки на депозити, дивіденди тощо [4]. З 1 грудня 2024 року до таких доходів застосовується підвищена ставка військового збору у розмірі 5%. Вона діятиме до 1 січня року, наступного за роком, в якому буде припинено або скасовано військовий стан. Винятком є лише доходи військовослужбовців та працівників ЗСУ, СБУ, СЗРУ, ГУР, Нацгвардії, Держприкордонслужби України, Держслужби спецзв'язку та захисту інформації України, УДО України, Держспецслужби транспорту України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Для них ставка залишається на рівні 1,5%, за винятком доходів, які звільняються від оподаткування військовим збором [4].

Для ФОП на загальній системі оподаткування об'єктом оподаткування військовим збором є чистий оподатковуваний дохід, тобто різниця між загальним оподатковуваним доходом і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю. Для осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, базою оподаткування є сукупний чистий дохід, тобто різниця між доходом і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження певного виду професійної діяльності. До доходів, отриманих такими платниками за 2024 рік, застосовується ставка ВЗ у розмірі 1,5%, а до доходів, отриманих з 1 січня 2025 року, – 5% [4].

Окрім безпосереднього фінансування військових потреб, надходження від військового збору також допомагають у соціальному забезпеченні військовослужбовців та їхніх родин. Частина цих коштів може бути використана на реабілітацію поранених, виплату компенсацій родинам загиблих воїнів, а також на соціальну підтримку ветеранів війни. Таким чином, військовий збір виконує не лише фіскальну функцію, а й сприяє зміцненню соціального захисту військових і членів їхніх сімей [5].

Збільшення ставки військового збору до 5% дозволяє значно наростити обсяг бюджетних надходжень і відповідно підвищити рівень фінансування оборонної сфери. Хоча підвищення податкового навантаження на громадян є вимушеним кроком, воно виправдане в умовах війни, коли кожен внесок у спільну справу наближає перемогу. Запровадження нових правил сплати військового збору розширює базу оподаткування та забезпечує стабільність надходжень до державного бюджету.

Отже, військовий збір є важливим фінансовим інструментом, що забезпечує стійкість оборонного бюджету України, підтримку військовослужбовців та національну безпеку держави. Його запровадження та підвищення ставки є необхідними заходами в умовах війни, спрямованими на захист суверенітету та незалежності держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України № 1621-VII від 31.07.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України № 4015-IX від 10.10.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України № 4113-IX від 04.12.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4113-20#Text

4. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

5. Олексів Н. Те, що слід знати про військовий збір у 2025 році. 2025. URL: https://eba.com.ua/te-shho-slid-znaty-pro-vijskovyj-zbir-u-2025-rotsi/

ДЕФОРМАЦІЇ У СПРИЙНЯТТІ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) ЯК СУБ'ЄКТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 212 КК УКРАЇНИ

Ігор Грицюк,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Артем Гончаренко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

В умовах економічного спаду, безпрецедентного збільшення витрат на оборонні потреби у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, держава потребує стабільних надходжень до державного бюджету.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» визначено, що у 2025 році плануються доходи Державного бюджету України у сумі 2.327.141.677,9 тис. гривень, з яких податкові надходження становитимуть 1994539102,4 тис. грн (~85%) [1].

Проте очевидно, що інтереси держави в податкових надходженнях завжди перебуватимуть у конфронтації з інтересами платників податків. Такий конфлікт інтересів формує широке коло детермінант кримінального правопорушення, передбаченого ст. 212 Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема суб'єктивних.

На нашу думку, в контексті сприйняття податків, зборів (обов'язкових платежів) їх платниками, досить влучним є визначення податку як обов'язкового платежу, який стягується державою без якої-небудь прямої вигоди для платника [2, с. 447].

Цілком логічно, що наведена у дефініції вище ознака «відсутності прямої вигоди для платника», може бути застосована також до зборів та інших загальнообов'язкових платежів.

Переважна кількість платників сприймає податки, збори та інші загальнообов'язкові платежі як частину власного доходу, яка вилучається державою.

Одним із чинників, який також має негативний вплив на сприйняття загальнообов'язкових платежів, полягає в тому, що платники не володіють достатньою інформацією щодо порядку розподілу та цілей використання зібраних сум, а також не розуміють користі від їх сплати безпосередньо для себе. Неусвідомлення платниками мети сплати загальнообов'язкових платежів у більшості випадків пов'язане з незадовільним рівнем забезпечення суспільними благами з боку держави.

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів може розглядатись індивідуально раціональним, якщо платник податків все ще в змозі використовувати суспільні блага, оскільки він отримує вигоду від податкових платежів інших [3, с. 17].

За таких обставин формується замкнене коло: з однієї сторони особи з девіантною поведінкою в частині сплати загальнообов'язкових платежів, обумовленою, зокрема зазначеними дефектами їх сприйняття; з іншої сторони держава, яка не може забезпечити прямі вигоди та належний рівень віддачі суспільних благ для таких осіб у зв'язку з відсутністю достатнього рівня доходів, пов'язаною з ухиленням ними від сплати загальнообов'язкових платежів.

Одним із першочергових завдань держави є розірвання зазначеного Circulus vitiosus, хоча б з метою забезпечення дотримання принципу загальності оподаткування, недоліки в реалізації якого також спричиняють дефекти у сприйнятті податків.

За даними Мінекономіки рівень тіньової економіки в Україні в періоді 2010-2021 років залежно від року становив від 28 % до 36 % від обсягу офіційного ВВП [4]. Після початку повномасштабної війни Міністерство економіки припинило публікувати ці дані на своєму сайті.

Перший віцепрем'єр-міністер – Міністер економіки України Юлія Свириденко у червні 2024 року оцінила рівень тіньової економіки Erhf]yb приблизно у 40 %. Голова Комітету Верховоної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев в інтерв'ю заявляв, що в «тіні» перебуває приблизно половина економіки, але є галузі, наприклад, торгівля, де цей рівень сягає 60-70 % [6].

Тобто, близько третини господарської діяльності в Україні розвивається поза контролем та обліком держави та, відповідно, не оподатковується належним чином.

Масштабність цього негативного процесу є причиною спотворення у платників податків сприйняття, зокрема загальності оподаткування, невідворотності настання відповідальності за порушення податкового законодавства, почуття рівності усіх платників перед законом.

Постійне зіткнення з несправедливістю, коли у рівних умовах, одна особа, яка ухиляється від сплати податків, генерує надприбутки, а сумлінний платник податків змушений виживати у неконкурентному середовищі, формує у такого платника негативне ставлення до суті податків, а також девіантні мотивації.

Деформації у сприйнятті податків, зборів (обов'язкових платежів) виникають, існують і розвиваються у взаємозв'язку з негативними чинниками: соціально-економічною кризою, загостреною триваючою збройною агресію проти Української держави, низьким рівнем життя, незначною часткою населення так званого середнього класу, розривом між бідними і багатими верствами населення, високим рівнем тіньової економіки тощо.

Безсумнівно, деформації у сприйнятті податків, зборів (обов'язкових платежів) можуть бути самодостатніми детермінантами кримінального правопорушення, визначеного ст. 212 КК України, проте, з огляду на складність та багаторівневість податкових злочинів, на нашу думку, здебільшого суб'єктивним підґрунтям вчинення вказаного злочину є комплекс морально психологічних причин, до яких відносять зокрема: превалювання приватного інтересу над суспільним; негативне ставлення до податкової системи, зумовлене її жорсткістю; несприйняття податкового законодавства; неналежна реалізація принципу соціальної справедливості оподаткування; низький рівень правосвідомості та правової культури населення; відсутність моральної відповідальності за ухилення від сплати податків [5, с. 29].

Таким чином, поряд із об'єктивними детермінантами вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 212 КК України, не менш важливе значення мають і суб'єктивні, зокрема, породженні негативним та антисоціальним сприйняттям суті податків.

Дослідження і врахування особливостей сприйняття податків, зборів (обов'язкових платежів), причин деформацій такого сприйняття, критеріїв мислення платників податків є одним із першочергових завдань держави під час формування податкової політики з метою збільшення податкових надходжень, зменшення проявів податкових девіацій, забезпечення чесної конкуренції та економічної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#n289.

2. Song, Y., & Yarbrough, T. E. (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey. *Public Administration Review*, 38(5), P. 442-452. URL: https://doi.org/10.2307/975503.

3. Fochmann, Martin and Kiesewetter, Dirk and Blaufus, Kay and Hundsdoerfer, Jochen and Weimann, Joachim, Tax Perception - An Empirical Survey (March 1, 2010). *Arqus Discussion Paper* No. 99, URL: https://ssrn.com/abstract=1707443.

4. Тенденції тіньової економіки. Міністерство економіки України. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki.

5. Бабенко А. М., Зубатенко О. М. Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. №2. С. 27-35.

6. Тіньова економіка: як оцінюється її рівень в Україні та інших країнах. Слово і діло: аналітичний портал. URL: https://www.slovoidilo.ua/2025/04/15/infografika/ekonomika/tinova-ekonomika-yak-oczinyuyetsya-yiyi-riven-ukrayini-ta-inshyx-krayinax.

ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОНИ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Марина Глух,
кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Олександр Палюх,
кандидат економічних наук, здобувач вищої освіти ННІ права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Фінансування оборони держави в умовах воєнного стану набуває особливого значення та вимагає фундаментальної перебудови механізмів бюджетного планування і виконання бюджету. Сучасні військові конфлікти демонструють, що ефективна оборона залежить не лише від технічного оснащення збройних сил та їхньої бойової підготовки, але й від фінансової спроможності держави оперативно перерозподіляти ресурси на користь безпекового сектору [1]. Ключовим завданням державної фінансової політики у воєнний час стає забезпечення безперебійного та достатнього фінансування оборонного сектору за одночасного збереження життєздатності інших сфер національної економіки.

Законодавча база, що регулює фінансування оборони в умовах воєнного стану, зазвичай містить елементи як звичайного, так і надзвичайного правового режиму. Виникає необхідність формування гнучких бюджетних механізмів, які дозволяють органам державної влади оперативно приймати рішення щодо виділення додаткових ресурсів на оборонні потреби без проходження складних бюрократичних процедур. Водночас зберігається вимога щодо підзвітності та прозорості використання державних коштів, навіть в умовах обмеженого доступу до інформації з міркувань національної безпеки [2].

Особливого значення набуває правовий механізм секвестру бюджету, який дозволяє скорочувати видатки за певними напрямами з метою збільшення оборонних асигнувань. Порядок застосування такого механізму має бути чітко

регламентований для запобігання невиправданому зменшенню соціальних видатків. Важливим інструментом фінансового забезпечення оборони стає також резервний фонд бюджету, правовий режим використання якого у воєнний час зазвичай суттєво спрощується.

Міжнародна допомога як джерело фінансування оборонних потреб також потребує спеціального правового регулювання. Важливим аспектом є створення ефективних механізмів для швидкої інтеграції такої допомоги в національну оборонну систему, що включає не лише юридичні процедури її отримання, але й правові аспекти митного оформлення, обліку та розподілу між військовими підрозділами.

Класифікація правових механізмів фінансування оборони у воєнний час може бути представлена наступним чином:

бюджетно-правові механізми фінансування оборони включають: спеціальний режим виконання оборонного бюджету; прискорені процедури внесення змін до бюджетного розпису; механізми секвестру видатків необоронного характеру; правовий режим використання резервних фондів; процедури здійснення державних закупівель для оборонних потреб за спрощеною процедурою;

податково-правові механізми забезпечення оборонного фінансування охоплюють: запровадження військового податку або збору; встановлення спеціальних податкових режимів для підприємств оборонно-промислового комплексу; податкові преференції для виробників оборонної продукції; правові механізми податкового стимулювання благодійництва на користь збройних сил [3];

інституційно-правові механізми управління оборонними фінансами включають: створення спеціальних фондів оборони; формування координаційних органів з питань фінансування оборони; розширення повноважень військового командування щодо прийняття фінансових рішень; правові механізми громадського контролю за використанням оборонних коштів; спеціальні правові режими аудиту та звітності щодо використання коштів на оборонні потреби.

Ефективність фінансового забезпечення оборони держави у воєнний час значною мірою залежить від здатності правової системи швидко адаптуватися до мінливих умов збройного конфлікту. Важливим є баланс між необхідністю оперативного прийняття фінансових рішень та збереженням принципів прозорості й підзвітності використання бюджетних коштів. Правове регулювання фінансування оборони має забезпечувати не лише поточні потреби збройних сил, але й створювати основу для повоєнного відновлення економіки [4].

Таким чином, формування ефективної правової моделі фінансування оборони через державний бюджет у воєнний час є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу до трансформації бюджетного законодавства.

При цьому зберігається необхідність дотримання загальних принципів бюджетного права, зокрема цільового використання коштів та державного контролю за бюджетними видатками, навіть в умовах необхідності оперативного прийняття рішень щодо фінансування оборони.

Список використаних джерел

1. Гарбінська-Руденко А.В., Зайчук Л.М., Куріло Т.О. Правові аспекти здійснення видатків державного бюджету на забезпечення обороноздатності України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 375-378.
2. Солдатенко О.В. Фінансування збройних сил України в умовах воєнного стану: євроінтеграційний вектор. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 576-581.
3. Гарбінська-Руденко А.В., Дудник В.М., Яценко Ю.Г. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 123-128.
4. Жежерун Ю.В., Запорожець С.В., Походенко О.М., Пінчук А.М., Місценко Р.В., Паращенко Т.В. Особливості державного фінансування озброєння та військової техніки Збройних Сил України в умовах воєнного стану. Фінансово-економічний розвиток сектору оборони. 2023. № 1. DOI: 10.37701/ts.01.2023.11.
5. Гарбінська-Руденко А.В., Дудник В.М., Яценко Ю.Г. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 123-128.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ТА СУТНІСНОГО ЗМІСТУ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Олена Гузенко

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Сучасний розвиток України в умовах війни, який віддзеркалюється як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні потребує посиленої уваги з боку законодавців, науковців та громадського суспільства. Постає питання переосмислення рольового аспекту фінансового розвитку країни на базі фінансових відносин здатних задовольнити всі потреби країни, котра розвивається під негативним впливом воєнних викликів. Як правило фінансово - економічний сектор країни демонструє свою дієвість лише за умови добре налагодженої системи фінансових відносин у сфері формування, розподілу та

використання грошових потоків. Постає питання вирішення протиріч, які виникають в процесі формування, розподілу та використання фінансових потоків на різних економічних рівнів, переосмислення рольового аспекту фінансових відносин, які забезпечують адаптацію та впровадження намічених заходів життєдіяльності країни в умовах війни. Разом з тим, потребують більш поглибленого дослідження зміст фінансових відносин в контексті понятійної категорії з огляду на існуючі воєнні виклики в Україні. Все окреслене вплинуло на вибір теми дослідження та свідчить про її актуальність.

Зважаючи на те, що проблематичні аспекти розробки дієвої системи фінансових відносин різних економічних рівнів постійно знаходяться в колі зору наукової спільноти, плинність часу, зміна умов функціонування фінансового сектору країни потребують постійного осучаснення наукової платформи їх ролі та змістовності. Серед вітчизняних учених, які досліджували особливості та проблеми формування оптимальних фінансових відносин, слід назвати роботи В. В. Сухонос, Ю. В. Гаруст, В. В. Миргор-Карпов [1],О.Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Горина[2] та інших.

У більшості випадків науковці зауважують, що фінансові відносини базуються на обов'язкових визначальних сегментів, а саме: виступають як частина грошових (економічних відносин), охоплюють процес формування, розподілу та використання грошових фондів;забезпечують рух вартості від одного суб'єкта до іншого; сприяють фінансовому забезпеченню потреб макроекономічного та мікроекономічного рівня.

Аналізуючи наукові здобутки вітчизняних науковців, можна дійти висновку, що однозначності в розкриті сутнісного змісту фінансових відносин з позиції понятійної категорії не існує. У більшості випадків, автори розкривають їх зміст в контексті макроекономічного рівня з урахуванням особливостей намічених напрямків дослідження. Натомість,фінансовим відносинам на мікроекономічному рівні представлено у розрізі представників підприємницького сектору країни приділялася недостатня увага.

Проте, на нашу думку, таке явище висвітлено в науковій літературі не зовсім відповідає дійсності. Обґрунтуванням такого твердження є існування тісного взаємозв'язку між фінансовими відносинами макроекономічного та мікроекономічного рівня. У зв'язку з цим, постає питання надання розширеного трактування змісту фінансових відносин в контексті понятійної категорії, з урахуванням ситуації, яка склалася в надзвичайних умовах розвитку країни.

З цією позиції варто констатувати, той факт, що з позиції макроекономічного рівня фінансові відносини в країні, котра воює мають за мету забезпечити дієву платформу функціонування бюджетної, податкової та кредитної системи для налагодження достатнього обсягу фінансування заходів обороноспроможності країни та задоволення потреб громадян суспільства через систему надання юридичних та соціальних сервісних послуг. В свою чергу цільове призначення фінансових відносин мікроекономічного рівня

сконцентроване на вирішенні проблем представників підприємницького сектору країни в тісному взаємозв'язку в процесах сплати податкових платежів до бюджетів різних рівнів та звернення до кредитного забезпечення власної діяльності в умовах обмеженості достатньої кількості власних фінансових ресурсів.

На підставі вищенаведених аргументів, ми вважаємо, фінансові відноси в надзвичайних умовах розвитку країни варто розуміти як сукупність дій суб'єктів макроекономічного та мікроекономічного рівня з урахуванням правових норм формування, розподілу та використання фінансових грошових потоків з метою забезпечення обороноздатності країни, адаптації заходів підтримання національної безпеки на відповідному рівні та підтримання життєдіяльності громадян суспільства в умовах наявних воєнних викликів. Такий підхід, на нашу думку може бути аргументований наступними аспектами: висвітлено тісний взаємозв'язок між суб'єктами, котрі виступають учасниками фінансових відносин; збереження принцип функціонування грошових потоків як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні; висвітлену загальну мету фінансових відносин в країні, котра знаходиться та розвивається в зоні активних бойових дій.

На підставі вище викладених результатів дослідження варто зробити висновок, що в умовах наявних воєнних дій в Україні потребують переосмислення не лише рольовий сегмент ефективної системи фінансових відносин, а й розуміння їх як понятійної категорії. Висвітлена авторська позиція тлумачення сутнісного змісту понятійної категорії фінансові відносини надасть можливість більш предметно підійти до вирішення фінансових проблем країни, котра потерпає від воєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Державне управління фінансовою системою України: концепція нової інноваційної моделі: монографія / В. В. Сухонос, Ю. В. Гаруст, В. В. Миргород-Карпова. Суми : Сумський державний університет, 2022. 212 с

2. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика: монографія / О.Кириленко, Б. Малиняк, В.Письменний, В. Горин та ін.; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В РЕЖИМІ ЗАКРИТОГО СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

Костянтин Гусаров,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільної юстиції та адвокатури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Стаття 8 ГПК України, передбачаючи гласність судового розгляду, у ч.ч. 8, 12, 17 містить обмеження у застосуванні вказаного принципу господарського судочинства. Такі обмеження стосуються, зокрема, випадків розгляду справ, інформація щодо спірних правовідносин яких є обмежено-доступною, оскільки має статус державної таємниці. Такі справи є особливо актуальними під час відсічі збройній агресії та нерідко пов'язані із виконанням оборонних замовлень.

У юридичній літературі подібні питання, на відміну від характеристики принципу гласності судочинства в цілому не стали предметом наукових досліджень. Однак участь автора при наявності до цього правових підстав дозволяє висловити власні спостереження із цього приводу, дотримуючись правил не розголошення інформації, що містить державну таємницю. Розгляд господарськими судами справ, що містять інформацію, обмежену у обігу Законом України «Про державну таємницю» відбувається з урахуванням особливостей певних обмежень, про які мова йтиме нижче.

До особливостей розгляду вказаних справ відносяться, перш за все, специфічні правила підсудності господарських справ. Згідно зі ч.5 ст.30 ГПК України, справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються місцевим господарським судом, юрисдикція якого поширюється на м. Київ не залежно від наявності інших визначених вказаною нормою підстав для виключної підсудності такого спору іншому господарському судові. Разом з цим, у вказаних справах існують специфічні правила процесуального представництва, які не зазначені у нормах національного господарського процесуального законодавства. Вони полягають у допуску до виконання процесуальних прав та обов'язків представника, який крім вимог, зазначених у ст.ст. 56, 58-61 ГПК України, повинен бути допущеним спеціально-уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці (СБУ) до матеріалів, що містять державну таємницю. Така ситуація значно ускладнює або робить неможливим забезпечення учасника справи правничою допомогою. В той же час отримання представником допуску до державної таємниці є доволі тривалою процедурою, пов'язаною із проведенням спеціальних перевірок відносно його особистості. Це може тривати до декількох місяців. Проте національне законодавство не містить у подібних випадках процесуальних механізмів відкладення розгляду справи, зупинення провадження по справі або оголошення

перерви на тривалий термін у зв'язку з оформленням зазначеного допуску відносно представника юридичної особи – учасника справи.

У зв'язку з реформуванням підприємств оборонного комплексу та можливою їх реорганізацією постає питання реорганізації їх режимно-секретних органів (РСО), що також потребує значних часових витрат. При цьому слід також відмітити відсутність у нормах ГПК України можливості «гальмування» розгляду справи до повної реорганізації як підприємства – учасника справи, так і його РСО. До сфери діяльності останнього відноситься збір документації для оформлення допуску до державної таємниці тим чи іншим особам та безпосередньо робота з документами, які містять державну таємницю.

Проблемною також вважаю реалізацію учасниками справи доказової діяльності, оскільки подача доказів у вигляді документів, що містять державну таємницю, потребує спеціального документообігу. Останній полягає, серед іншого, у реалізації володільцем секретної інформації, який має статус учасника справи та допущений судом до участі у справу, своїх процесуальних прав щодо подачі доказів з урахуванням спеціальної процедури та обмежень, встановлених в інтересах національної безпеки держави з урахуванням положень Закону України «Про державну таємницю».

Особливістю процедури розгляду господарської справи у закритому режимі є також неможливість її розгляду в режимі відеоконференції. Пояснюється таке незвичне у теперешній час обмеження тим, що справи, про які іде мова, мають розглядатись у закритому режимі та у спеціальних обладнаних приміщеннях, якими є зали судових засідань із встановленими властивостями, які виключають витік інформації, яка є предметом судового розгляду.

TOPICAL ISSUES OF COUNTERACTION TO CYBERCRIME IN THE FINANCIAL SPHERE

Galyna Didkovskaya,
Professor of the Department of Criminal Law and the process of DPU, *Ukrayna*
Ibrahimzadeh Elshad Rafig oglu,
Doctor of Sciences, Professor Azərbaycanlıları Radası, Director, PhD

To date, computer crimes are the most dynamic group of socially dangerous encroachment. The speed of distribution of these offenses depends on the development of technologies and technical programming of the population, as well as the continuous improvement of computer equipment. In the scientific environment, it is noted that cybercrime, cybershachra and abduction of information data has become a effect of

regression of social development in the field of computerization. For example, in 2000, the facts of using a computer for committing a criminal offense, in particular, theft of other people's personal data, or seizure of bank accounts, was not detected, but in 2001, according to the Ministry of Internal Affairs, such crimes were registered 5, in 2002 the number of them increased to 30, 2007 Most likely it was caused by quarantine measures from Covid-19 [1].

Currently, an increase in political and economic tension in cyberspace is characterized by a hybrid information war in the territory.

The main objectives of modern cyber attacks are increasingly becoming an online channel and between the network screen, which are in some ways belonging to the financial sphere. Another feature of modern cyber attacks is a significant reduction in the cycles of introducing new methods bypassing the protection system [2].

A significant reason that leads to this result is the cyberattacks of the HTTP-Flud type.They begin when the attacking guides a large amount of http get/post requests, undermining server resources. At the same time, although HTTP-attacks remain the most widespread, SSL-character attacks remain dangerous because it is difficult for them to counteract. Fraud, hacker activity, as well as a long list of privacy requirements have led to the use of HTTPS protocol organizations and communications encryption automatically. Thus, DDOSAtaks are and will be the most popular means of causing economic losses from simple online services, as well as to undermine the reputation of political and media organizations by refusing to serve official websites. Such attacks have received a special development of development in increasing political and economic confrontation in the world, which makes them more unpredictable. All of the above factors force the relevant organizations to consider the development and development of counteraction systems to such cyberattacks [2].

Therefore, cyber laws are now understood as a type of criminal offenses committed on the Internet (cyberspace), using mathematical, digital or symbolic techniques that are in constant dynamics. Unlike other crimes groups, which have several centuries in their development: theft, fraud, murder, crimes in the field of computer support are a relatively young socially dangerous phenomenon, which begins to exist with the advent of the Internet. Signs such as scale; anonymity, speed of information transmission; The globality of the audience, a large number of services related to each other, makes the Internet favorable for criminal acts, since to identify such actions is a more difficult task for the law enforcement system. Responsibility for this type of misconduct is provided for in a section XVI of the Criminal Code of Ukraine.

Some crimes are provided for in the section XVI of the Criminal Code of Ukraine provides a special subject of crime. The method of committing cybercrime may vary depending on the means of committing a criminal offense. Thus, ways can be: direct access to information that contains on information media and methods of remote access to the same information.Therefore, it is possible to distinguish the main features of cybercrime as a socially dangerous phenomenon: - the sphere of committing

such offenses is cyberspace; -this group of offenses includes low relationships related to the use of electronic computing networks of automated systems and telecommunication networks; - most of the cybercrime involves the presence of direct intent in offenders; - Computer systems are automated systems and telecommunication systems. Equally important is the definition of information crime classification because it should be useful in the study of the essence of the supreme hazy act. Understanding the types of cybercrime is important for building a mechanism for detecting investigation and combating computerization.

Analyzing the regulatory framework and scientific achievements in the classification of cybercrime, it should be noted that the most appropriate division is contained in the Council of Europe Convention on Cybercrime. It is built on the generic object of the investigated type of offense and is the basis for building the legislation of developed countries. In scientific circles, there are many views on the division of cybercriminals, the most famous of them is the division in accordance with the generic object: - an offense of responsibility for which occurs on the basis of section XVI of the Criminal Code of Ukraine; - an offense responsibility for which is provided by different sections of the Criminal Code of Ukraine. The Criminal Code of Ukraine does not have a clear division of computers in the field of computerization. It can be agreed that this is not a positive aspect because there are difficulties in the process of qualifying the actions of persons who have committed an offense, for example, in the field of finance. Thus, in most cases, liability comes for criminal offenses provided for in Article 361 of the Criminal Code of Ukraine, and the least applied, to date, is Art. 363 of the Criminal Code of Ukraine. Another problem is the use of the courts for persons more punishments than the article of the Criminal Code of Ukraine, as well as the use of additional types of penalties, in the form of confiscation of property, especially for things that were committed by a criminal offense. Statistics have shown that the level of criminal record in relation to the level of offenses committed is very low. It is now necessary for the modern legal system of Ukraine to be modernized, in accordance with European standards, namely in the field of detection, investigation and counteraction to cybercrime. The modernized legal system would help to avoid problems in the field of understanding of the internal structure, the investigated phenomenon, the qualification of actions of persons who committed offenses and punishment for them. Today, cybersecurity is relevant, which is a level of protection of the interests of man and citizen, society and the state in the use of cyberspace, as well as the possibility of identifying, preventing and neutralizing real and potential cybersecurity threats.

The fundamental principles on which the current legislation of Ukraine in the sphere of counteraction to cybercrime is general and international principles: the rule of law, legality, the provision of national interests of the state, proportionality and adequacy of cybersecurity measures to real and potential risks, priority of pre - assistance, mutual assistance. The organizational basis of investigation of information and computer crimes today in Ukraine is investigative actions in the initial and next

stage of the investigation. Therefore, in order to prevent the spread of crimes in cyberspace (legal regulation is provided by the relevant articles of the Criminal Code of Ukraine), operational and investigative groups, first, must carry out the complete collection of the necessary information from the local device or computer of the offender, and secondly, to organize the detention of the criminal, to conduct the examination of witnesses, suspects and, if any, accomplices in the implementation of a particular cybercrime [1].

As we can see, our state has collided with a number of topical issues that affect the efficiency of counteraction to cybercrime especially in the financial sphere, the level of which is only increasing every year.

Conclusion. It is seen that one of the main tasks that needs to be solved is the improvement and unification in the current normative legal acts of Ukraine a clear definition of concepts in the field of cybercrime; provision of special security mechanisms intended for the control of cyberspace and phenomena that occur in it; to strengthen the personnel potential of the state law enforcement agencies in counteracting cybercrime, other measures of counteraction.

List of sources used

1. [Electronic resource]. -Access mode: https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/04/monograph/doi/legal/isg.2022.mono.legal.1.2.3

2. Ledovsky V. Modern DDOS-attacks and protection against them using Radware AttAck Mitigaition System [Electronic resource] / Valery Ledovsky; Analya. Anti-Malware Center. - Access Mode: http: //www.antimalware/nalytics/ddos_prottection_RADWARE_ATTAKK _Mitigation_syystem. - 27.03.2013.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ – НАЙГОСТРІША ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Наталія Добрянська,
кандидат юридичних наук, професор, доцент кафедри публічного та приватного права, навчально-наукового гуманітарного інституту, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Київ, Україна

Корупція є однією з найбільш гострих проблем сучасного суспільства, яка підриває довіру громадян до державних інституцій, гальмує економічний розвиток та створює несприятливі умови для забезпечення верховенства права. Особливо небезпечним є прояв корупційних явищ у сфері публічної служби, адже саме державні службовці відіграють ключову роль у реалізації функцій

держави, забезпеченні прав і свобод громадян, а також у формуванні політики, спрямованої на суспільний добробут. У цьому контексті особливого значення набувають адміністративно-правові засади протидії корупції, адже вони визначають основи організації та функціонування механізмів запобігання і боротьби з корупційними проявами.

З методологічної точки зору, М. Е. Бланк та Т. І. Батракова визначають три ключові підходи до трактування поняття корупції. Перший підхід розглядає корупцію як відхилення від норм права, етичних стандартів службової поведінки та загальноприйнятих моральних принципів. У цьому контексті корупція може мати як широке, так і вузьке значення. У широкому сенсі вона визначається як пряма експлуатація посадовою особою своїх службових повноважень для особистого збагачення. У вузькому сенсі корупція полягає у прийнятті незаконного рішення посадовою особою, що дозволяє іншій стороні отримати певні вигоди, тоді як сама посадова особа отримує за це неправомірну винагороду. Державні службовці, за своїм статусом, є розпорядниками ресурсів, які їм безпосередньо не належать, таких як бюджетні кошти, державні замовлення, пільги, об’єкти державної власності, а також соціальні, освітні та медичні послуги, що фінансуються за рахунок держави.

Другий підхід характеризує корупцію як суспільне явище, яке відображає рівень неефективності функціонування існуючих державних соціально-економічних інститутів та правової системи. У цьому випадку корупція сприймається як своєрідна «сила тертя», яку повинні подолати як суспільство в цілому, так і його економічні агенти та інститути для досягнення поставлених цілей. Таким чином, цей підхід акцентує увагу на загальному рівні корумпованості суспільної системи.

Третій підхід визначає корупцію як сукупність універсальних стратегій поведінки певних соціальних груп, метою яких є отримання доступу до державних послуг відповідної якості та рівня для організації і ведення підприємницької діяльності. У цьому контексті громадяни України вважають основними причинами поширення корупції те, що посадові особи використовують свої посади як інструмент для досягнення особистої вигоди, тоді як контроль за їх діяльністю з боку правоохоронних органів залишається недостатнім [1, с. 25-26].

На думку А. А. Приходька, корупція визначається як зловживання владними повноваженнями з метою отримання особистої вигоди. Вона може проявлятися у різних формах і видах, включаючи кумівство або конфлікт інтересів [2, с. 326]. Незважаючи на досконалість законодавчої бази чи впровадження ефективних антикорупційних заходів, корупція залишається своєрідною «людською хворобою». Подібно до пандемії, вона не охоплює всіх, а вражає лише тих осіб, які перебувають у «зоні ризику», тобто мають доступ до владних повноважень [2, с. 327].

М. В. Романов у своїх дослідженнях виокремлює ключові напрями формування державної політики у сфері запобігання корупції. Зокрема, до них належать:

– розробка концептуальної основи політики протидії корупції;

– створення нормативно-правової бази, спрямованої на боротьбу з корупційними проявами;

– заснування спеціалізованих органів, відповідальних за протидію корупції та здійснення контролю;

– забезпечення оперативного та неупередженого розслідування корупційних правопорушень із подальшим притягненням винних до відповідальності;

– проведення постійного моніторингу корупційних ризиків і розробка ефективних механізмів їх нейтралізації;

– активізація міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією;

– формування громадської свідомості та виховання населення в дусі нетерпимості до корупційних проявів;

– забезпечення належного фінансування як державного апарату загалом, так і антикорупційних програм зокрема [3, с. 5-6]. Ці напрями є основоположними для побудови ефективної системи протидії корупції на національному рівні.

Незважаючи на створення якісно нової системи інституційних механізмів для забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції в Україні, яка продемонструвала певні позитивні результати та сприяла покращенню ситуації з корупцією, ця проблема, безсумнівно, залишається однією з ключових загроз. Корупція продовжує суттєво впливати на діяльність приватного бізнесу, повсякденне життя громадян і функціонування суспільства в цілому [4, с. 114].

На думку Н. В. Сметаніної, підвищення антикорупційного потенціалу суспільства має базуватися на формуванні у громадян стійкої психологічної установки, що виключає сприйняття корупції як прийнятного способу вирішення проблем. Важливими складовими цього процесу є роз’яснення ключових антикорупційних заходів, спрямованих на подолання пасивності населення у протидії корупції, залучення широких верств громадськості до активної участі в антикорупційній діяльності та проведення інформаційних кампаній. Дослідниця наголошує, що ці заходи мають спиратися на глибоке розуміння та усвідомлення негативних наслідків корупційних правопорушень.

Водночас, Н. В. Сметаніна вважає, що усвідомлення громадянами деструктивного впливу корупції (зокрема, збільшення вартості послуг за умови їх низької якості, порушення принципів конкуренції під час працевлаштування, ускладнення ведення підприємницької діяльності, використання застарілих технологій) сприятиме ефективному впровадженню антикорупційної політики

держави. Це також стимулюватиме розвиток інституту викривачів корупції та формування у населення щоденної антикорупційної поведінки.

Крім того, аналіз суспільної небезпеки корупції як складного соціального явища, за словами дослідниці, дозволяє ідентифікувати найбільш криміналізовані сфери в структурі державного апарату. Це, своєю чергою, створює підґрунтя для розробки цільових і результативних заходів щодо запобігання таким правопорушенням [5, с. 171].

Отже, корупція у сфері публічної служби залишається однією з найбільш нагальних проблем сучасного суспільства, яка негативно позначається на якості державного управління, підриває довіру громадян до органів влади та стримує соціально-економічний розвиток. Протидія корупції є пріоритетним завданням для забезпечення верховенства права, прозорості та підзвітності діяльності державних установ. У цьому контексті важливу роль відіграють правові, інституційні та етичні механізми, спрямовані на зниження ризиків корупції серед публічних службовців. Зокрема:

1. Комплексний підхід до протидії корупції. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією у сфері публічної служби мають ґрунтуватися на системному підході, який передбачає ефективне нормативно-правове регулювання, належне інституційне забезпечення, а також розробку дієвих механізмів контролю та притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення.

2. Роль превентивних заходів. Превентивні механізми, такі як обов’язкове декларування доходів і майна, перевірка доброчесності службовців, а також антикорупційна освіта, є ключовими елементами у запобіганні корупційним проявам.

3. Посилення відповідальності. Важливим аспектом є вдосконалення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення, що має забезпечити невідворотність покарання та підвищити рівень правосвідомості серед службовців.

4. Інституційна спроможність. Ефективна протидія корупції можлива за умови належного функціонування спеціалізованих антикорупційних органів, які мають бути незалежними, професійними та забезпеченими необхідними ресурсами.

5. Залучення громадськості. Важливою складовою протидії корупції є активна участь громадянського суспільства у моніторингу діяльності публічної служби, що сприяє прозорості та підзвітності органів влади.

6. Міжнародний досвід. Використання найкращих практик іноземних держав у сфері адміністративно-правового регулювання протидії корупції дозволяє адаптувати ефективні моделі до національних умов.

Відтак, адміністративно-правові засади протидії корупції у публічній службі потребують постійного вдосконалення, зокрема шляхом гармонізації законодавства, підвищення ефективності інституційних механізмів та

формування культури доброчесності серед службовців. Це сприятиме зміцненню довіри суспільства до органів державної влади та забезпеченню верховенства права.

Список використаних джерел

1. Бланк М. Е., Батракова Т. І. Вплив корупції на економіку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 25–28.

2. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис. докт. юрид. наук. спец.: 12.00.07 Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К.: НДІ Публічного права, 2020. 485 с.

3. Романов М. В. Основні засади запобігання корупції. ГО «Харківська правозахисна група». Харків: ТОВ «Вид-во «Права людини»», 2017. 176 с.

4. Сидорко Ю. О. Порівняльно-правова характеристика Національного антикорупційного бюро України та Центрального антикорупційного бюро Республіки Польща. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редкол.: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік. Суми: Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 114–117.

5. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. № 4. Ч. 2. С. 168–171.

FROM THOUGHT CONTROL TO CORPORATE AND PRIVATE RIGHTS: JAPAN'S EVOLUTION IN BALANCING STATE POWER, CORPORATE AUTONOMY, AND PRIVATE ACTIONS

Gregory M. Ashley,
doctor of Jurisprudence, Professor, Specially Appointed Professor of Law in the College of Law and Politics – Department of International Business Law, Rikkyo University, Tokyo, Japan

The year 2025 marks a full century since pre-World War II Japan passed the Peace Preservation Law [1]. Initially framed as a national stability measure, the law now symbolizes the totalitarianism of Japan's Imperial regime. The Justice Ministry designated violations as "thought crimes," and "thought procurators" assigned to the "thought bureau" prosecuted alleged violators [2]. By 1928, mass arrests targeted the Japanese Communist Party and "anti-government" journalists [3]. The Peace Preservation Law laid part of the groundwork for martial law-like deprivations of

corporate decision making and private rights in wartime Japan. Thus, on this occasion of the law's centenary, examining Japan's evolution in balancing state power against corporate and private rights is apt, particularly given modern concerns about media freedom and a military now capable of "proactive contribution[s] to peace" [4].

Early Signs of Government Overreach in and by Japan

Although the Imperial Japanese Army imposed martial law in many foreign areas during conflicts between 1894 and 1945, martial law has never been officially declared within Japan itself [5]. The nation has nonetheless experienced periods of military control and/or emergency rule akin to martial law over the past 160 years.

During the Meiji Era of 1868 to 1912, the government imposed strict military control to quell unrest [6]. In both the Saga Rebellion of 1874 and the Satsuma Rebellion of 1877, Imperial forces crushed revolts launched by samurai stripped of their once privileged status following the Meiji Restoration [7].

The Great Kantō Earthquake of 1923, which claimed more than 100,000 lives, prompted Japan to declare a state of emergency and extend to the military authority to maintain order [8]. "Koreanophobia" fueled rumors of Koreans engaging in acts of sedition amid the post-quake chaos [9]. As many as 7,000 Koreans were killed following police and Imperial Army crackdowns on purported acts of insurgency [10].

In the Lead to and During World War II: 1931 – 1945

Those earlier patterns of military control foreshadowed Japan's increasing subjugation to military authority during wartime. From the 1931 invasion of Manchuria through World War II's end, the Imperial military held sway over political and fiscal decisions while civilian governance diminished [11].

Legislation cemented this: The 1937 Temporary Law for Fund Adjustment (which was anything but "temporary") regulated both demand-side nonfinancial companies and supply-side financial institutions and served as the government's legal basis for financial control throughout the war [12]. The National Mobilization Law of 1938 handed the government unprecedented control over labor, resources, and the economy [13]. Workers were forcibly conscripted into war industries, and capital allocation decisions were transferred from the private sector to the government, which funneled bank loans and capital investments toward military industries [14]. The government placed certain companies under military supervision by classifying them as "munitions companies" [15]. Shareholder rights were restricted, and production was redirected to churn out war materials [16].

The list goes on: The National Property Requisition Law permitted the government to seize private property for military use with limited compensation [17]. The 1942 Bank of Japan Act created a system under which the Bank of Japan (now a state entity) controlled all financial institutions and was to "devote itself entirely to achieving the national goal[s]" [18]. By freezing prices at their September 18, 1939 levels, the Price Control Ordinance undermined free market mechanisms as well as property owners' ability to determine the value of their goods and services [19].

Post-World War II Occupied Japan: 1945 – 1952

After formally surrendering in September 1945, Allied occupation began and, with it, a pivot from martial law-like status to a democratized and economically-reformed society [20]. A new constitution replaced the Meiji Constitution of 1890, and Article 9 prohibited Japan from maintaining war faring military forces [21]. The emperor's role was redefined from divine ruler to symbolic figurehead [22]. A new parliamentary system was created, and universal suffrage rights were introduced [23].

Upon revision in 1949, the Bank of Japan Act transformed the central bank's role from a wartime instrument to an independent financial regulator [24]. The Dodge Plan of 1949 ushered in fiscal discipline and a fixed exchange rate and catalyzed Japan's post-war economic "miracle" extending to the 1980s' "bubble era" [25]. The Foreign Exchange and Foreign Trade Control Act successfully restored and stabilized international financial and trade relations [26].

Litigation brought before Japan's newly independent and arguably "activist" judiciary further unwound Imperial policies [27]. Striking blows to wartime requisition policies, court rulings affirmed private ownership as a constitutional right [28]. Related redistributions of farmland created a more equitable agricultural sector [29]. Furthermore, a line of late 1940s and early 1950s decisions favoring "for-cause" rather than "at-will" employment terminations mirrored "a widespread public belief in the need for employment stability" in the wake of the war years [30].

Contemporary Japan

Spiting economic headwinds (e.g., 1 of every 7 workers is age 65 or older), Japan's constantly enviable gross domestic product (GDP) ranking evidences successful post-war shedding of pseudo-martial law [31]. Tensions between state power and corporate and private rights nevertheless persist in modern Japan. Echoing pre-war thought control fears, UN Special Rapporteur David Kaye warned of "serious threats" to Japan's media freedom in 2016 as journalists encounter "intense pressure from the government . . . to conform their reporting to official policy preferences" [32]. Simultaneously, security concerns (e.g., North Korea) have driven military expansion. Japan's 2014 reinterpretation – or as some contend, unconstitutional *de facto* amendment – of Article 9 to permit "collective self-defense" (i.e., the defense of allies) and a 2022 announcement of record post-war defense buildups (to 2% of GDP) have forged new partnerships between defense-related ministries and private corporations [33]. Still, Japan's history suggests that while security exigencies may give rise to (potentially/hopefully) temporary constraints on rights – as Ukraine now faces under martial law – the post-conflict restoration, protection, and even championing of such rights remain crucial for sustainable economic recovery and democratic governance.

References

1. Nakazawa S. Chian Iji Hō no Saikentō - Seitō Naikaku-ki (1918-32) o Chūshin toshite [Reconsidering the Peace Preservation Law: Focusing on the Party Cabinet Period (1918-32)]. Nenpō Seijigaku [Annual Report on Political Science]. 2010. Vol. 61 (1). P. 194-214. DOI: https://doi.org/10.7218/nenpouseijigaku.61.1_194.

2. Steinhoff P. G. Tenkō and Thought Control. Japan and the World: Essays on Japanese History and Politics / Bernstein G. L., Fukui H. (Eds.). London: Palgrave Macmillan, 1988. P. 78-79.

3. Ibid. P. 79.

4. Nasu H. Japan's 2015 Security Legislation: Challenges to its Implementation under International Law. International Law Studies. 2016. Vol. 92. P. 250; Fujishige A. New Japan Self-Defense Force Missions under the "Proactive Contribution to Peace" Policy: Significance of the 2015 Legislation for Peace and Security. Center for Strategic and International Studies. 2016. URL: https://www.csis.org/analysis/new-japan-self-defense-force-missions-under-proactive-contribution-peace-policy (date of access: 2025.3.31).

5. Maddox K. An Instrument of Military Power: The Development and Evolution of Japanese Martial Law in Occupied Territories, 1894-1945. Law and History Review. 2023. Vol. 42 (2). P. 1-2. DOI: 10.1017/S0738248023000524.

6. Keene D. Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852-1912. New York: Columbia University Press, 2002. P. 258-262; Jansen M. B. (Ed.). The Cambridge History of Japan. Volume 5: The Nineteenth Century. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. P. 367-431.

7. Buck J. H. The Satsuma Rebellion of 1877. From Kagoshima Through the Siege of Kumamoto Castle. Monumenta Nipponica. 1973. Vol. 28 (4). P. 427-446. DOI: 10.2307/2383560; Totman C. From Reformism to Transformism, Bakufu Policy 1853-1868. Modern Asian Studies. 1984. Vol. 18 (4). P. 567-602; Ravina M. The Last Samurai: The Life and Battles of Saigo Takamori. Hoboken: John Wiley & Sons, 2004. P. 184-213.

8. Orihara M., Clancey G. The Nature of Emergency: The Great Kantō Earthquake and the Crisis of Reason in Late Imperial Japan. Science in Context. 2012. Vol. 25 (1). P. 103-126. DOI: 10.1017/S0269889711000317.

9. Ishiguro Y. A Japanese National Crime: The Korean Massacre after the Great Kantō Earthquake of 1923. Korea Journal. 1998. Vol. 38 (4). P. 331-354.

10. Ryang S. The Great Kantō Earthquake and the Massacre of Koreans in 1923: Notes on Japan's Modern National Sovereignty. Anthropological Quarterly. 2003. Vol. 76 (4). P. 731-748.

11. Barnhart M. A. Japan Prepares for Total War: The Search for Economic Security, 1919-1941. Ithaca: Cornell University Press, 1987. P. 35-58; Young L. Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism. Berkeley: University of California Press, 1998. P. 40-54.

12. Okazaki T. Designing Wartime Economic Controls: Productivity and Firm Dynamics in the Japanese Cotton Spinning Industry, 1937-1939. CIRJE Discussion Papers. 2022. No. F-1187; Okazaki T. Wartime Financial Control and Allocation of Capital: The Case of Japan during World War II. Canon Institute for Global Studies (CIGS) Working Paper Series No. 25-007E. 2025. March. P. 4-5.

13. Shillony B.-A. Introduction. Politics and Culture in Wartime Japan. Oxford: Oxford University Press, 1991. P. 1-6. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198202608.003.0001.

14. Ibid.; Farley M. S. The National Mobilization Controversy in Japan. Far Eastern Survey. 1939. Vol. 8 (3). P. 25-30. DOI: 10.2307/3021865.

15. Kim G., Yi Y. The Japanese Munitions Industry Mobilization Act and the Enhancement of Korean Mobilization at the End of World War II. The Association of Korean-Japanese National Studies. 2022. DOI: 10.35647/kjna.2021.42.155.

16. Hadley E. M. Antitrust in Japan. Princeton: Princeton University Press, 1970. P. 83-95; Cohen J. B. The Japanese War Economy: 1940-1945. Far Eastern Survey. 1946. Vol. 15 (24). P. 361-370. DOI: 10.2307/3021956.

17. Sasaki K. Chōyō seido-ka no rōshi kankei mondai [Labor-Management Relations Under the Conscription System]. Ohara Shakai Mondai Kenkyūjo Zasshi [The Journal of Ohara Institute for Social Research]. 2006. Vol. 568. P. 23-38.

18. Shizume M. Historical Evolution of Monetary Policy (Goals and Instruments) in Japan: From the Central Bank of an Emerging Economy to the Central Bank of a Mature Economy. Waseda Institute of Political Economy (WINPEC) Working Paper Series No.E1803. 2018. May.

19. Shizume M. Black Market Prices during World War II in Japan: An Estimate Using the Hedonic Approach. Institute for Monetary and Economic Studies (IMES) Discussion Paper Series No. 2018-E-17. Tokyo: Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan, 2018. November.

20. Takemae E. Inside GHQ: The Allied Occupation of Japan and Its Legacy / Translated and adapted by R. Ricketts and S. Swann. New York: Continuum, 2002. 751 p.

21. The Constitution of Japan. Promulgated on 3 November 1946. Came into effect on 3 May 1947; Dower J. W. Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II. New York: W.W. Norton & Company, 1999. 676 p.

22. Bix H. P. War Responsibility and Historical Memory: Hirohito's Apparition. Asia-Pacific Journal: Japan Focus. 2008. Vol. 6, Issue 5, Article ID 2741. URL: https://apjjf.org/herbert-p-bix/2741/article (date of access: 2025.3.31).

23. The Constitution of Japan. Promulgated on November 3, 1946. Came into effect on May 3, 1947; Fujita T. Women and Politics in Japan. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1968. Vol. 375. P. 91.

24. Cargill T. F., Hutchison M., Ito T. The Political Economy of Japanese Monetary Policy. Cambridge: MIT Press, 1997. P. 24-37; Shizume M. A History of the Bank of Japan, 1882-2016. Waseda Institute of Political Economy (WINPEC) Working Paper Series No. E1719. 2017. October; Yoshino N., Taghizadeh-Hesary F. (Eds.). Japan's Lost Decade: Lessons for Asian Economies. Singapore: Springer, 2017. P. 45-58.

25. Ministry of Finance Japan, Office of Historical Studies, Institute of Fiscal and Monetary Policy. Chapter 2: Fiscal and Monetary Policies as the Economy

Stabilized. Fiscal and Monetary Policies of Japan in Reconstruction and High-Growth - 1945 to 1971. Tokyo: Ministry of Finance, 2010. April. P. 55-70.

26. Foreign Exchange and Foreign Trade Act. Act No. 228 of 1949, amended by Act No. 102 of 2005. Japan.

27. Foote D. H. Judicial Creation of Norms in Japanese Labor Law: Activism in the Service of Stability? UCLA Law Review. 1996. Vol. 43. P. 635-709.

28. Oppler A. C. Legal Reform in Occupied Japan: A Participant Looks Back. Princeton: Princeton University Press, 1976. P. 124-126; Haley J. O. Authority Without Power: Law and the Japanese Paradox. Oxford: Oxford University Press, 1991. P. 148-152; McNelly T. The Origins of Japan's Democratic Constitution. Lanham: University Press of America, 2000. P. 115-123.

29. Dore R. P. Land Reform in Japan. London: Oxford University Press, 1959. P. 175-192.

30. Foote D. H. Judicial Creation of Norms in Japanese Labor Law. P. 686.; Maki J. M. Court and Constitution in Japan: Selected Supreme Court Decisions, 1948-60. Seattle: University of Washington Press, 1964. P. 298-325; Beer L. W. Freedom of Expression in Japan: A Study in Comparative Law, Politics, and Society. Tokyo: Kodansha International, 1984. P. 235-241; Haley J. O. The Role of Courts in "Making" Law in Japan: The Communitarian Conservatism of Japanese Judges. Pacific Rim Law & Policy Journal. 2013. Vol. 22. P. 491-513.

31. World Bank. GDP (Current US$). World Bank and OECD Data. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD (date of access: 2025.3.31); Number of Seniors in Employment Continues to Rise in Japan. Nippon.com. 2024. October 9. URL: https://www.nippon.com/en/japan-data/h02137 (date of access: 2025.3.31).

32. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights. Japan: UN Rights Expert Warns of Serious Threats to the Independence of the Press. 2016. April 19. URL: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2016/04/japan-un-rights-expert-warns-serious-threats-independence-press (date of access; 2025.3.31); Harding R. Japan Warned Over Threats to Press Freedom. Financial Times. 2016. April 19; McNeill D. A. Politics Puppeteers Japan's Press Freedom. East Asia Forum. 2024. July 16. URL: https://eastasiaforum.org/2024/07/16/politics-puppeteers-japans-press-freedom/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 2025.3.31).

33. Smith S. A. Reinterpreting Japan's Constitution. Council on Foreign Relations. 2014. July 2. URL: https://www.cfr.org/blog/reinterpreting-japans-constitution (date of access: 2025.3.31); Akiyama M. Redefining Self-Defense: The Abe Cabinet's Interpretation of Article 9. The Tokyo Foundation for Policy Research. 2014. September 3. URL: https://www.tokyofoundation.org/research/detail.php?id=536 (date of access: 2025.3.31); Backgrounder: Amending Japan's Pacifist Constitution. Institute for Security and Development Policy (ISDP). 2018. April. URL: https://www.isdp.eu/publication/amending-japans-pacifist-constitution (date of

access: 2025.3.31); Liang X., Tian N. The Proposed Hike in Japan's Military Expenditure. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2023. URL: https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2023/proposed-hike-japans-military-expenditure (date of access: 2025.3.31).

ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗЛОЧИНОМ, ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ

Юрій Заіка
доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу приватного права і процесу, Науково−дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Національна академія правових наук України, м. Київ, Україна

У сучасному цивілізованому демократичному світі права людини мають не лише проголошуватись, а й гарантуватись. Юридична відповідальність - це особливий засіб впливу на правопорушника, який передбачає настання певних негативних наслідків у різних формах. На відміну від кримінально-правової, особливість цивільно-правової відповідальності полягає у її компенсаційному характері, вона спрямована не на покарання правопорушника, а на відшкодування чи компенсацію завданих збитків (шкоди).

Можливість стати самостійним суб'єктом цивільних правовідносин залежить від наявності певних суспільно-юридичних властивостей – дієздатності. В окремих випадках обсяг цивільної дієздатності законодавець ставить у пряму залежність від чітко визначених обставин [1, с.77]. Відповідно до ст. 1179 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) неповнолітня особа відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах. У разі відсутності у неї майна, достатнього для відшкодування шкоди, ця шкода відшкодовується її батьками[4]. Повне або часткове покладання обов'язків по відшкодуванню шкоди потерпілому на батьків заподіювача шкоди є засобом соціального захисту інтересів потерпілого і складовою справедливості інституту цивільно-правової деліктної відповідальності.

Відповідальність неповнолітнього і відповідальність батьків − це відповідальність двох осіб за двома зобов'язаннями, які спрямовані на одну і ту ж мету: відшкодувати заподіяну неповнолітнім шкоду. Ці зобов'язання виникають із різних підстав. Неповнолітня особа відповідає за *с в о ю в и н у* у заподіянні шкоди,а батьки відповідають *з а в и н у* у нездійсненні належного нагляду за неповнолітніми особами, безвідповідальному ставленні до їх виховання, за те, що вони не попередили вчинення неповнолітнім протиправного

діяння, яким була заподіяна шкода потерпілому. Відповідно до ч. 3 ст. 1179 ЦК України обов`язок батьків відшкодувати шкоду припиняється після досягнення особою, яка завдала шкоди, повноліття або коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди, тобто субсидіарна відповідальність батьків обмежена визначеним строком[4]. У особи, засудженої до позбавлення волі за місцем відбування покарання фактично немає заробітку, а також особистого майна, на яке можна було б звернути стягнення, і потерпілі по суті позбавлені можливості отримати відшкодування. Винна поведінка батьків, які створили умови для протиправних дій підлітків шляхом їхнього неналежного виховання, залишається без належного реагування з боку законодавця, тому існування такої правової норми видається невиправданою передусім з моральних міркувань.

Основна проблема у демократичному суспільстві полягає у виникненні колізії не лише публічних і приватних прав (інтересів), але й у «зіткненні» прав (інтересів) приватних осіб [2, с.11]. Редакція статті 1179 ЦК України обмежує можливості потерпілих отримати належне відшкодування, оскільки передбачає припинення відповідальності субсидіарного боржника з досягнення деліквентом повноліття.

Справедливе відшкодування заподіяної злочином шкоди є не тільки справою суто приватною, але і суспільно значущою, оскільки за допомогою справедливого відновлення порушених майнових і немайнових прав та законних інтересів потерпілого відновлюється також порушений злочином правопорядок у суспільстві [3, с. 22]. Законодавцем визначено строк, протягом якого потерпілий може отримати відшкодування не лише за рахунок неповнолітнього заподіювача шкоди, а за певних умов і від його батьків. Перебіг такого строку починається з моменту виникнення права на відшкодування шкоди, тобто, з моменту заподіяння шкоди, і безумовно закінчується з досягненням повноліття заподіювачем шкоди. Якщо до початку судового розгляду потерпілі звернулися з цивільними позовами до неповнолітнього обвинуваченого та його законного представника про відшкодуванн шкоди, тим самим визначивши відповідальних за заподіяння шкоди осіб, досягнення обвинуваченим повноліття під час розгляду справи в суді чи протягом виконання вироку вже не може змінити суб'єктний склад деліктного правопорушення[4].

Підставою зміни відповідальної за шкоду особи повинна бути не лише формальна умова – досягнення неповнолітнім заподіювачем шкоди повноліття, а і наявність у нього достатнього майна для її відшкодування. Саме така конструкція відповідальності за шкоду, заподіяну неповнолітнім, дозволить забезпечити права і інтереси потерпілої від злочину особи, досягти мету правосуддя та справедливості. Відповідно, потребує зміни і редакція ст. 1179 ЦК України.

Список використаних джерел

1. Стефанчук М. О. Поняття правосуб'єктності фізичної особи як цивільно-правової категорії// Механізм цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин в умовах євроінтеграції: монографія / За ред. М. К. Галянтича, Ю. О. Заіки. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2022. С.71−90.

2. Харитонов Є. О. Війна: конфлікт та солідарність цивільних інтересів// Діяльність в інтересах іншої особи в умовах війни: цивілістичні аспекти: монографія / за ред.: Є. О. Харитонова, І. В. Давидової. Одеса : Фенікс, 2023. С. 9 − 38.

3. Заіка Ю. О. Удосконалення цивільно-правового механізму захисту майнових прав потерпілого від злочину// Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської наук. – практ. конф./ Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка. Ч. 1. Кропивницький, 2023. С. 22–24.

4. Цивільний кодекс України.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Дмитро Іваненко,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Легалізація віртуальних активів є актуальним питанням для багатьох країнах світу. Адже обіг віртуальних активів перебуває поза правовим полем. Тому зусилля держав спрямовані на формування легального ринку віртуальних активів шляхом визначення правового режиму віртуальних активів, правового статусу суб'єктів які надають послуги на ринку віртуальних активів, захисту прав споживачів, формування законодавчих вимог до забезпечених віртуальних активів (стейлбкоїнів); посилення боротьби з нелегальним відмиванням коштів тощо.

Правові засади обороту віртуальних активів, права та обов'язки учасників ринку, засади державної політики на ринку віртуальних активів врегульовано нормами Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX. Прикінцеві та перехідні положення визначили, що моментом набрання чинності буде набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами [1].

Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України передбачає наступні зміни: 1) визначено поняття «віртуальний актив» та його

види; 2) передбачено ставку 5% на прибуток постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів; 3) врегульовано питання оподаткування прибутку від операцій з віртуальними активами; 4) визначено правила обрахунку інвестиційного прибутку; 5) врегульовано правила обліку операцій з віртуальними активами для платника [2].

Закон України «Про віртуальні активи» визначив правовий режим віртуальних активів, як нематеріальне благо, особливості обороту якого визначаються ЦК України та зазначеним Законом. Віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [1]. Визначено учасників ринку: користувачі послуг; суб'єкти що надають послуги зберігання, адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів; суб'єкти що надають послуги з обміну віртуальних активів; суб'єкти що надають послуги з переказу віртуальних активів; суб'єкти що надають посередницькі послуги. Встановлено вимоги: до розміру статутного капіталу постачальників послуг; керівників, головного бухгалтера, власників істотної участі та кінцевих бенефіціарних власників постачальників послуг. Визначено принципи державного регулювання ринку віртуальних активів, такі як: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість, врахування громадської думки. Суб'єктами державного регулювання на ринку віртуальних активів визначено НКЦПФР та НБУ. До повноважень НКЦПФР належить: встановлення правил, нагляд та контроль, винесення попереджень, видання розпоряджень про усунення порушень, розгляд справ про порушення, застосування фінансових санкцій та заходів впливу, отримання пояснень, інформації та документів, проведення перевірок, оприлюднення інформації про факти порушень законодавства про віртуальні активи постачальниками послуг тощо. До повноважень НБУ належить: державне регулювання обороту забезпечених віртуальних активів, визначення переліку валютних цінностей на які може здійснюватися обмін віртуальних активів, визначення переліку валютних цінностей що можуть бути забезпеченням забезпечених віртуальних активів, погоджує правила обміну забезпечених віртуальних активів для постачальників послуг, встановлює обмеження обміну віртуальних активів на валютні цінності, нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з оборотом забезпечених віртуальних активів, планові та позапланові інспекційні перевірки постачальників послуг, визначає вимоги щодо забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки постачальників послуг, застосовує заходи впливу до постачальників послуг тощо [1].

Таким чином, законодавче регулювання ринку віртуальних активів в Україні перебуває у початковому становищі, потребує подальшого вдосконалення. На сьогодні визначено: 1) правовий режим та види віртуальних активів; 2) врегульовано правовий режим діяльності постачальників послуг на

ринку віртуальних активів; 3) визначено коло суб'єктів що здійснюють державне регулювання та контроль на ринку віртуальних послуг.

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#n6 (дата звернення: 18.03.2025).

2. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами № 7150 від 13.03.2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39211 (дата звернення: 18.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Віталій Кадала,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Бюджетна політика відіграє ключову роль в розвитку кожної країни. Якісний рівень правового регламентування бюджетної політики надає можливість забезпечити наповнення дохідної частини, котра виступає основою виконання соціально-економічних зобов'язань країни перед громадянами суспільства. Особливо гостро постає питання бюджетної політики в Україні, котра протягом трьох років потерпає від активних воєнних дій спровокованих російською федерацією. Постає питання не лише законодавчого регламентування процесів адаптації бюджетної політики, а, й фінансових відносин між суб'єктами, котрі виступають її учасниками. Очевидним є те, що успішне впровадження бюджетної політики, в умовах воєнних викликів, залежить від спроможності держави як керуючої ланки, створити умови для побудови ефективної та дієвої системи фінансових відносин. Усе викладене вплинуло на вибір напрямку дослідження та свідчить про його актуальність та сучасність.

Важливо наголосити на тому, що проблемні питання розробки ефективної системи фінансових відносин у процесах бюджетної політики постійно знаходиться в зоні дослідження вітчизняними науковцями. Таке твердження витікає з того, що доволі часто поставлена проблема обирається науковцями як предмет монографічних та дисертаційних досліджень, обговорюється на різних дискусійних наукових платформах. Серед вітчизняних учених, які досліджували особливості та проблеми фінансових відносин, у складі бюджетної політики, виділяються роботи А.О. Пелехатий [1], І.Я. Чугунова [2] та інші. Віддаючи

належне науковим розробкам вчених, варто звернути увагу на той факт, що фінансові відносини у сфері бюджетної політики в умовах сьогодення потребують переосмислення на більш поглибленого дослідження.

Нагадаємо, фінансові відносини в контексті бюджетної політики характеризують частину сукупних економічних відносин у сфері формуванням і використанням централізованих фінансів, які мають на меті ефективне та раціональне управління фондами грошових засобів держави, акумульованих у державній бюджетній системі та урядових позабюджетних фондах.

Погоджуємося з позицією Е. Дмитренко [3, с.237] стосовно того, що «…в умовах дії воєнного стану зазнало суттєвих змін правове регулювання фінансових відносин». Своє твердження науковець вважає, що «…обумовлено необхідністю забезпечити належне функціонування фінансової системи України, завданням якої є забезпечення фінансування видатків на безпеку й оборону за рахунок бюджетних коштів та інших внутрішніх і зовнішніх джерел». [3, с.237].

Враховуючи обмеження публікації зауважимо особливості фінансових відносин в бюджетній політиці, в умовах воєнних викликів, проявлено в процесах: забезпечення фінансування видатків на безпеку й оборону за рахунок бюджетних коштів та інших внутрішніх і зовнішніх джерел; з'явилася потреба в розширенні повноважень деяких суб'єктів фінансових правовідносин; забезпечення національної та фінансової безпеки, усунення загрози втрати державної та фінансової незалежності України; військових адміністрацій на період дії воєнного стану в Україні; введення нових повноважень уповноважених виконавців щодо формування резервного фонду державного бюджету України тощо.

Слід також звернути належну увагу на те, що іншою особливістю правового регулювання фінансових відносин в умовах воєнного стану в Україні є призупинення застосування окремих норм бюджетного законодавства, зокрема статті 23 Бюджетного кодексу України. Мова йде про перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів із бюджету, передачі бюджетних призначень. відмінена норма бюджетного процесу щодо узгодженості обов'язковості погодження з Комітетом ВРУ з питань бюджету рішень КМУ про розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам, між місцевими бюджетами.

Таким чином, враховуючи зазначене пропонуємо, вдосконалити фінансові відносини в надзвичайних умовах розвитку України шляхом внесення змін до бюджетного законодавства в контексті розширення функціональних обов'язків уповноважених осіб в питаннях пріоритетного фінансування видатків на безпеку й оборону, їх збільшення та перерозподілу між бюджетами; формування резервного фонду Державного бюджету України. Окрім того, доцільно вдосконалити фінансові відносини уповноважених осіб в питаннях казначейського обслуговування коштів місцевих бюджетів населених пунктів, що перебувають на територіях, на яких введено воєнний стан, та розпорядників

(одержувачів) бюджетних коштів, які можуть перебувати у населених пунктах на тимчасово неконтрольованій території. Такий підхід, ми вважаємо, надасть можливість більш предметно вирішувати питання фінансового регулювання процесів бюджетного забезпечення потреб життєдіяльності країни, котра знаходиться в зоні наявних бойових дій.

Список використаних джерел

1. Пелехатий А.О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.

2. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ:КНТЕУ, 2021. 532 с.

3. Дмитренко Е. Актуальні питання правового регулювання фінансових відносин в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 1.(37).С. 236- 244.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ЩОДО ДОБОРУ В КАДРИ ПРОКУРАТУРИ

Олексій Кальчук,

кандидат юридичних наук, докторант, Київський інститут інтелектуальної власності та права, Національний університет "Одеська юридична академія", м. Київ, Україна

Остання європейська країна, досвіду якої ми приділимо увагу, - Польща. Відповідно до ст. 3 Закону про прокуратуру від 28 січня 2016 р. прокуратура Республіки Польща виконує наступні завдання (функції): «ведення або нагляд за підготовчим провадженням у кримінальних справах та виступ державного обвинувача в судах; подання позовів у цивільних справах, а також подання заяв та участь у судових провадженнях у цивільних справах у галузі трудового права та законодавства про соціальне забезпечення, якщо цього вимагає захист верховенства права, соціальних інтересів, майна або прав громадян; вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на правильне та рівномірне застосування закону в судовому та адміністративному судочинстві, у справах про проступки та в інших провадженнях, передбачених Законом; нагляд за виконанням рішень про попереднє ув'язнення та інших рішень про позбавлення волі; проведення досліджень у галузі злочинності, а також боротьби з нею та запобігання їй, співпраця з іншими суб'єктами у цьому напряму; збір, обробка та аналіз даних в ІТ-системах, включаючи персональні дані, з проваджень, що проводяться або контролюються згідно із Законом, та з участі в судовому та

адміністративному судочинстві, у справах про проступки або інших проваджень, передбачених Законом; передача даних та результати аналізу до відповідних органів влади, включаючи органи іншої держави, якщо це передбачено законом або міжнародною угодою, ратифікованою Республікою Польща; звернення до суду щодо незаконних адміністративних рішень та участь у судових провадженнях щодо законності таких рішень; координація діяльності в галузі переслідування злочинів або фіскальних злочинів, що здійснюється іншими державними органами; співпраця з органами державної влади, державними організаційними підрозділами та громадськими організаціями щодо запобігання злочинності та іншим порушенням законодавства; співпраця з керівником Національного кримінально- інформаційного центру в обсязі, необхідному для виконання його статутних завдань; співпраця та участь у заходах, що здійснюються міжнародними або наднаціональними організаціями та міжнародними командами, що діють на основі міжнародних угод, включаючи ті, що укладають міжнародні організації, ратифіковані Республікою Польща; видача висновків щодо проектів нормативних актів; співпраця з організаціями, що об'єднують прокурорів або працівників прокуратури, включаючи співфінансування спільних дослідницьких або навчальних проектів; здійснення інших видів діяльності, визначених статутом» [1; 2].

Кандидатів для участі у поточній програмі початкової підготовки в Національній школі суддівства та прокуратури відбирають за допомогою централізованої процедури, що складається з двох етапів письмового іспиту [6]. Цей іспит перевіряє знання кандидатів у галузі права та їхню здатність застосовувати ці знання на практиці. Перший етап включає тест з 150 питань, що охоплюють матеріальні та процесуальні аспекти цивільного, кримінального, адміністративного та конституційного права. На другому етапі кандидати мають скласти рішення у трьох ситуативних судових справах із зазначених галузей права [3; 4; 5]. Оцінка відповідей проводиться незалежною комісією, за якою кожному кандидату присвоюються бали. Максимальна кількість балів за тест - 150, а за вирішення ситуативної справи - 75. Рейтинг кандидата формується на основі набраних балів. У 2016 році 1998 осіб подали заявки на іспит. 1710 кандидатів успішно пройшли перший етап іспиту, а лише 218 було допущено до навчання. Міністерство юстиції щороку встановлює кількість доступних місць для навчання [7].

Отже, основний спосіб для того, щоб стати прокурором в Польщі, полягає в проходженні двоетапної навчальної програми: її перша частина є поєднанням теорії та практики, а друга є суто практичною. Далі такій особі потрібно попрацювати рік консультантом (по суті - це випробувальний термін) перед тим, як отримати право бути призначеним прокурором. Допуск до навчальної програми відбувається на основі конкурсного відбору. Разом з тим, прокурором можна стати і за умови складання іспиту після 5 років роботи помічником прокурора. Основний спосіб, описаний вище, наразі реформується, і цілком

ймовірно, що оновлення призведуть до того, що навчання стане ще більш практичним. Наразі система підготовки прокурорів у Польщі має два етапи. Перший - це загальна підготовка, яку прокурори проходять разом із суддями, і триває вона 12 місяців. Другий етап - це програма підготовки прокурорів, що триває 30 місяців. Кандидати на посаду прокурорів отримують зарплату під час загальної підготовки, а під час другого етапу працевлаштовуються помічниками прокурорів у прокуратурах на підставі трудових угод. Ті, хто успішно складають підсумковий іспит, отримують посаду помічника прокурора і можуть виконувати більшість обов'язків прокурора. Після праці на посаді помічника прокурора протягом щонайменше року їх можуть призначити на посаду прокурора. Незалежно від навчання в Національній школі суддівства та прокуратури, будь-який випускник юридичного факультету, який працював помічником прокурора, може скласти іспит для отримання посади прокурора. Генеральний прокурор складає перелік посад у прокуратурі (посади помічників) на певний термін та пропонує його особам, які склали іспит. Ці особи обирають посаду з переліку відповідно до свого рейтингу. Судді (а також адвокати та нотаріуси, які працювали на цій посаді протягом трьох років) можуть бути призначені помічниками або прокурорами без складання будь-якого додаткового іспиту, якщо є відповідна вакансія у прокуратурі.

Список використаних джерел

1. Prawo o prokuraturze. Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-prokuraturze-18281417/dz-2-roz-1 (дата звернення: 30.01.2025).
2. Мазурик Р. Правові засади організації діяльності органів прокуратури в республіці Польща: позитивний досвід для України. Knowledge. Education. Law. Management 2021 № 1 (37). vol. 2. URL: https://kelmczasopisma.com/viewpdf/5819 (дата звернення: 30.01.2025).
3. МакБрайд Джеремі, Пірсона Джон. Порівняльне дослідження навчання прокурорів. Міжнародні стандарти. Іноземний досвід. Коментарі для України. URL: https://rm.coe.int/comparative-study-on-initial-training-forpublic-prosecutors/1680787478 (дата звернення: 30.01.2025).
4. Легеза Є. О. Адміністративні процедури у сфері нерухомого майна: державна реєстрація речових прав та особливості реалізації через електронні торги : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 246 с.
5. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова. Монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.
6. Leheza , Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur. 2022. the essence of the principles of ukrainian law in modern jurisprudence. Revista jurídica portucalense, december, 342-363. https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15.

7. Sinkevych, O., YurovskaV., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. Ius Humani. Law Journal, 13(1), 2024. 1-14. https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332.

8. Leheza, Yevhen, Nalyvaiko, Larysa Sachko, Oleksandr Shcherbyna, Victor. Chepik-Trehubenko. Olha Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. Ius Humani Revista De Derecho, 11(2), 2022. 55-79. https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312.

9. Zadyraka, Nataliia. Leheza, Yevhen. Bykovskyi, Mykola. Zheliezniak, Yevhenii. Leheza, Yulia. Correlation of Legal Concepts of Administrative Procedure and Administrative Liability in the Sphere of Urban Planning. Jurnal cita hukum indonesian law journal. Vol. 11 No. 1, 2023. pp. 33-44, https://doi.org/10.15408/jch.v11i1.31784.

РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР (часи Української Держави гетьмана Павла Скоропадського)

Світлана Камаралі,
Кандидат історичнихнаук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Державний податковий університет м. Ірпінь, Україна
Алла Старостюк,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії державиі права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

В умовах боротьби за утвердження ідеалів цивілізованої демократії, збереження суверенітету України відбувається посилення ролі фіскальної функції держави, яка охоплює собою питання формування державного бюджету за рахунок податків, фінансових зборів, мит та платежів, що, в свою чергу, визначає рівень бюджетної безпеки держави, забезпечуючи ефективний процес використання бюджетних коштів з метою регулювання економічного розвитку країни, реалізації соціальної політики, утримання органів державної влади, забезпечення національної безпеки та оборони країни.

Аналіз наукових праць з теорії держави і права дає можливість стверджувати, що у більшості з них автори структурно відображають фіскальну функцію в системі внутрішніх функцій держави. Так, наприклад, Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвєєва серед внутрішніх функцій держави виокремлюють економічну функцію сутність якої полягає у формуванні та виконанні бюджету, складанні та виконанні програм економічного розвитку, формуванні низки

суспільно значущих галузей, забезпеченні свободи конкуренції та протидії монополізму, безпосередньому керівництву державним сектором економіки [1,С.98]. Поняття «фіскальна функція» зазначеними авторами не використовується, однак це не виключає її з переліку складових економічної функції держави, а питання щодо формування та виконання бюджету охоплюються бюджетною підфункцією фіскальної функції держави.

Варто зазначити, що первинну роль в процесі реалізації фіскальної функції держави відіграє правова ідеологія як фундаментальна система ідей, поглядів та уявлень щодо теоретичного осмислення правової дійсності, визначення шляхів розвитку і функціонування правової системи суспільства в цілому, системи юридичних норм, гармонізації права з метою забезпечення інтересів держави і суспільства.

Характеризуючи сутність європейської правової ідеології О.В. Петришин зазначає, що в її основу покладено такі загальновизнані цінності як демократія, права людини та верховенство права [2, с.77].

Враховуючи те, що в демократичному суспільстві найвищою соціальною цінністю є людина, варто вести мову про необхідність людиноцентристського виміру правової ідеології і її реального втілення в процесі реалізації фіскальної функції держави. Саме природні права людини виступають в якості відповідного орієнтиру та критерію оцінки здійснення фіскальної функції держави.

Формуючись як результат абстрактного мислення, правова ідеологія здійснювала і здійснює безпосередній вплив на правове життя суспільства. Тривалий історичний період часу у теорії вітчизняного права домінував позитивістський підхід, відповідно до якого право визначалось як державна воля, яка була загальнообов'язкова до виконання. Це позначилося на всіх напрямках діяльності новоствореної української держави часів гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) в цілому і здійсненні фіскальної функції зокрема. Фіскальна політика Української Держави, відігравала ключову роль у стабілізації економіки після хаосу революційних років. Його уряд намагався відновити фінансову систему, забезпечити надходження до бюджету та налагодити податкову систему в умовах війни, політичної нестабільності та залежності від Німеччини та Австро-Угорщини.

Основними напрямками фіскальної політики були: фінансова стабілізація та податкова реформа; регулювання грошового обігу та кредитної системи; взаємодія з іноземними державами у сфері фінансів.

Після краху Української Народної Республіки (УНР) фінансова система була в розбалансованому стані: інфляція, нестача податкових надходжень, розвалена структура фінансових установ. Скоропадський та його уряд взяли курс на стабілізацію. Були запроваджені нові податки. Уряд відновив та вдосконалив систему прямих і непрямих податків. Основним джерелом доходів держави стали податки з підприємств, торговців і поміщицьких господарств. [3]

Відновлення приватної власності на землю також дозволило збирати податки з великих землевласників. Відбулося зменшення дефіциту бюджету. Скоропадський намагався скоротити державні витрати, хоча на військові потреби коштів витрачалося багато. З часом встановився адміністративний контроль. Для ефективного збору податків і зменшення корупції уряд посилив контроль за діяльністю місцевих фінансових органів. Попри спроби впорядкувати податкову систему, ситуація залишалася складною, адже сільське господарство та промисловість ще не відновили довоєнні обсяги виробництва.

Важливим завданням для держави виступало врегулювання грошового обігу, оскільки країна страждала від інфляції та нестабільності національної валюти. Необхідна була підтримка карбованця. Скоропадський продовжив використання карбованця, запровадженого за часи УНР, але намагався зміцнити його курс. Для цього було збільшено золотовалютні резерви та розпочато переговори з Німеччиною про фінансову допомогу. Для уникнення неконтрольованої інфляції було створено Державний банк, який мав регулювати грошову масу. Однак, через дефіцит бюджету уряд все ж вдавався до додаткової емісії грошей. Скоропадський намагався стабілізувати кредитну систему, підтримуючи державні та приватні банки, що сприяло розвитку торгівлі та промисловості. З метою підтримки галузі 30 травня 1918 р. було видано розпорядження Кабінету Міністрів про регуляцію ситуації шляхом короткотермінових позичок [3, 4]. На обробку плантацій та реалізацію врожаю 1918 р. власникам і арендаторам цукроварень виділялись значні кошти. Міністерству продовольчих справ на цукрові справи відкривався кредит в сумі 285 млн. крб., в рахунок кошторису цукрової монополії. Ці кошти були спрямовані на виплату боргів до затвердження кошторису на впровадження цукрової монополії в 1918 р. [4].

Хоча заходи уряду в сфері фінансів мали позитивний ефект, нестача довіри до нової влади, військові дії та залежність від Німеччини ускладнювали стабілізацію економіки.

Складною була і взаємодія з іноземними державами у сфері фінансів. Фінансова політика Скоропадського значною мірою залежала від його відносин із Німеччиною та Австро-Угорщиною, які окупували Україну. Скоропадський спирався на Німеччину як на головного кредитора та інвестора. Його уряд отримував позики та допомогу від німецької адміністрації, що дозволяло тимчасово утримувати бюджетну рівновагу. Влада Української Держави уклала низку економічних угод з Центральними державами, що передбачали постачання хліба та інших продуктів у Німеччину та Австро-Угорщину в обмін на промислові товари та кредити.

Хоча Скоропадський намагався проводити незалежну фінансову політику, значна частина бюджету фактично контролювалася німецькими адміністраторами, що обмежувало можливості уряду.

Фіскальна політика уряду Павла Скоропадського була спрямована на відновлення фінансової системи України після революційного хаосу. Основні заходи включали податкову реформу, стабілізацію грошового обігу, підтримку банківської системи та активну співпрацю з Німеччиною.

Попри певні успіхи, головними проблемами залишалися:

- Військова нестабільність, яка заважала економічному зростанню.
- Велика залежність від Німеччини, що обмежувала фінансовий суверенітет.
- Відсутність довіри до влади, що ускладнювало податкову дисципліну.

Таким чином, фіскальна політика П. Скоропадського мала потенціал для економічного відродження України, але через нестабільну політичну ситуацію та зовнішній вплив реалізувати її повністю не вдалося. Дотримуючись напрямку державного протекціонізму у найважливіших галузях економіки Українська Держава намагалася зберігати інтереси, як заможних власників і дрібного селянства, так і інших груп споживачів. Розбудова правових підвалин економічної політики держави знаходилась у стані формування. Основним джерелом права виступали нормативно-правові акти, що приймались у скоротчені строки. Політика монополізації потребувала пильної уваги і обережності в її впровадженні. Уряд мав вчасно реагувати на змінення стану монополізованих підприємств і галузей, і відповідно змінювати форми контролю і державно-правової організації. Здійснюючи фіскальну функцію, Українська Держава намагалася враховувати особливості конкретного історичного етапу, дотримуватися комплексного підходу до процесу формування бюджетної політики та ефективно використовувати можливості податкового права з метою досягнення необхідного рівня розвитку країни, забезпечення її суверенітету та національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: підручник, практикум, тести. Київ: Юрінком Інтер. 2015. С.98.

2. Лук'янов Д.В., Погребняк С.П., Смородинський В.С. Теорія держави і права: посіб. для підгот. до держ. іспитів / за заг. ред О.В. Петришина. Харків. Право. 2016. 198 с.

3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 3.

4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 140.

ОПІКА НАД МАЙНОМ ОСІБ, ВИЗНАНИХ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІМИ, АБО ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН : АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Богдан Кирдан,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

У період дії воєнного стану наша держава вживає всіх можливих заходів щодо забезпечення прав і свобод людини. Проте воєнні дії вносять свої корективи, які призвели, та продовжують, до зникнення осіб, а правове регулювання опіки над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми, або зниклими безвісти за особливих обставин, набуває актуальності.

Зміни внесені до статті 44 ЦК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань розкриття банківської таємниці та заходів для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин» від 19.12.2024 р. № 4174-IX, набрали чинності 10.01.2025, (далі – Закон № 4174-IX) відображають прагнення законодавця пристосувати правове поле до сучасних умов воєнного стану, проаналізуємо.

Попередня редакція ст. 44 ЦК України (зазнавала до цього змін внесених згідно Законами України № 2505-VIII від 12.07.2018 та № 2191-IX від 14.04.2022) регулювала процес встановлення опіки над майном лише на підставі рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою. Основні аспекти включали: опис майна та встановлення опіки здійснював нотаріус за останнім місцем проживання особи. Надання утримання та управління майном здійснювалося виключно в інтересах особи, яка визнана безвісно відсутньою, або осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати. Опіка припинялася з моменту скасування рішення суду або появи особи.

Проте, чинна редакція ст. 44 ЦК України суттєво розширила повноваження нотаріуса та адаптувала процес встановлення опіки до сучасних викликів. Основні зміни включають збільшення ролі нотаріуса: тепер нотаріус має право вживати заходів щодо встановлення опіки над майном ще до ухвалення судом рішення про визнання особи безвісно відсутньою. Спрощена процедура визначення юрисдикції дозволяє встановлювати опіку за місцем знаходження нерухомого або основної частини рухомого майна, якщо місце проживання особи невідоме. Регулювання в умовах воєнного стану надає нотаріусам право вживати заходів незалежно від місця проживання особи, якщо територія перебуває під окупацією або ведуться бойові дії. Пункт 6 ст. 44 ЦК України передбачає, що опіка над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин, встановлюється, здійснюється та припиняється відповідно до ЦК України з урахуванням

положень Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р № 3425-XII (далі – Закон № 3425-XII)[4].

Законом № 4174-IX внесені зміни також до Закону № 3425-XII, зокрема доповнено положеннями, які деталізують процедуру опіки над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми або зниклими безвісти. Нові зміни спрямовані на посилення правового регулювання в умовах воєнного стану. Зокрема, ч. 7 ст. 8 Закону № 3425-XII передбачає можливість опікунів отримувати довідки про нотаріальні дії, що забезпечує необхідну прозорість і контроль за станом майна. Це сприяє швидкому реагуванню на потреби, які виникають у процесі опіки.

Доповнення до ст. 34 Закону № 3425-XII встановлюють чіткий механізм вжиття заходів нотаріусами для забезпечення інтересів осіб, чиє майно перебуває під опікою. Включення положень щодо опису майна, складання актів опису та передачі інформації до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти, створює прозору систему для управління такими активами. Це також дозволяє уникнути ризиків втрати або незаконного відчуження майна.

Проте, основною зміною Закону № 4174-IX є доповнення главою 6^{-1} «Заходи для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин», яка на нашу думку, враховує специфіку роботи нотаріусів в умовах воєнного стану.

Таким чином, на мою думку, прийняті зміни підвищують ефективність захисту майнових прав осіб, які визнані безвісно відсутніми або осіб, які зникли за особливих обставин, мінімізують ризики втрати чи пошкодження майна. Подальший аналіз практики застосування відобразить реальну дієвість цих нововведень, але вже зараз можна зробити висновок про їх значний потенціал у вдосконаленні законодавства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань розкриття банківської таємниці та заходів для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин : Закон України від 19.12.2024 № 4174-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4174-20#n6
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Віталій Коваленко,
кандидат юридичних наук, докторант відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Каріна Колб,
начальник відділу Міністерства фінансів Республіки Молдова, магістр економічних наук

Як свідчить практика, останнім часом в діяльності деяких органів державної влади (ст. 6 Конституції України) все частіше порушується принцип верховенства права, а також вчиняються спроби на законодавчому рівні привласнити функції правосуддя в нашій державі, що недопустимо як з огляду конституційних положень, які забороняють такі дії (ст. 124 Основного закону), так і з огляду закріплення зазначеного принципу як фундаментального (основоположного) в нормах міжнародного права [1, с. 125-127], які відповідно до вимог ст. 9 Конституції України стали частиною національного законодавства України.

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що у всіх цивілізованих державах світу принцип верховенства права є найбільш ефективним засобом забезпечення фінансової політики та сталого їх розвитку, а також охорони прав, законних інтересів і свобод людини та громадянина [2].

Без сумніву, що це питання є актуальним й для України, враховуючи, що серед системних вимог, які пред'являються до неї у зв'язку з реалізацією нею у сьогоденні конституційно визначених цілей щодо членства нашої держави у Європейському Союзі (ЄС) та Північно-Атлантичному альянсі (НАТО), є дотримання нашою державою зазначеного основоположного принципу та фінансової стабільності. При цьому варто зазначити, що у вказаних міжнародних структурах принцип верховенства права, у тому числі з питань забезпечення стабільної фінансової політики, тлумачать як системне дотримання державою-членом наступних його складових елементів, а саме - як:

1. Законність, включаючи прозору, з'ясовану (таку, що має пояснення) та демократичну процедуру надання юридичної сили актам права, яка неухильно забезпечується на практиці.

2. Юридичну визначеність, тобто таку побудову правових норм, яка за змістом їх тексту є доступною для розуміння громадянами.

3. Заборону свавільності, тобто недопустимості ухвалення державними органами істотно несправедливих та необґрунтованих рішень.

4. Доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включаючи й здійснення ними відповідного контролю за виконанням прийнятих ними рішень.

5. Дотримання прав людини.

6. Недискримінація та рівність перед приписами права, тобто вимоги закону мають застосовуватись до всіх однаково і послідовно виконуватись (так звана «формальна рівність») [3, с. 16-22].

Саме за зазначеною «методологією», як видається, й слід оцінювати зміст законодавчої, правоохоронної та правозастосовної, включаючи фінансову, діяльності в Україні, у контексті забезпечення її сталого розвитку з урахуванням міжнародно-правових вимог.

Враховуючи існуючі в нашій державі проблеми, що пов'язані з порушенням конституційного принципу верховенства права (ст. 8 Основного закону), без сумніву, необхідною умовою є суворе та безальтернативне дотримування зазначеного принципу на всіх рівнях діяльності органів державної влади в Україні – як необхідного та об'єктивно обумовленого правового засобу забезпечення сталого розвитку та фінансової стабільності нашої держави в умовах воєнного стану [4] та у післявоєнний період її функціонування.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: за ред. О. В. Петришина Харків : Право, 2014. 368 с.

2. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері розвитку до 2030 року: рішення ООН від 17 вересня 2015 року. *URL:https://ukraine.un.org*.

3. Головатий С. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). Доповідь про правовладдя: довідкове видання (переклад українською). Страсбург: CDL-AD (2011) 003 rev, 2011/ 91 с.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.12.202 № 64/2022. *URL:https://zakon.rada.gov.ua*.

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ – ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ПРАВОПОРЯДКУ

Олександр Колб,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та процесу, Державний податковий університету, м. Ірпінь, Україна
Ivo Svoboda,
doc. JUDr. PhDr. Ph.D., LL.M., DBA.
AMBIS, a.s. Vysoká škola, Česká republika

Відповідно до вимог ст. 8 Конституції України в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права, тобто Основний закон має найвищу юридичну

силу, а інші законодавчі та нормативно-правові акти мають прийматись на основі Конституції України та відповідати їй. Більш того, норми останньої є нормами прямої дії, а звернення до суду гарантується безпосередньо на підставі норм Конституції України. Принаймні, так було до 01.01.2025, коли вступили у дію положення ст. 46 Бюджетного Кодексу (БК) України [1], його Прикінцевих положень та постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) від 03.01.2025 № 1 «Про деякі питання визначення розміру та порядку виплати пенсій у період воєнного стану» [2], які, навіть з огляду професійного тлумачення норм права, є такими, що суперечать ст. 8 Конституції України, та не підлягають виконанню згідно вимог ст. 60 Основного закону, позаяк за своєю суттю і спрямованістю є явно злочинними [3, с. 291], включаючи й ті, що пов'язані із забезпеченням фінансової стабільності в нашій державі.

З огляду на це, будь-які суб'єкти його правозастосування щодо протиправного обмеження прав, зокрема, у виплаті встановленого на підставі рішення суду розміру пенсії (як одного з об'єктів фінансової діяльності), у даному випадку підлягають правовій оцінці з боку відповідних правоохоронних органів та суду, а також Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Як видається, важливими, у контексті юридичного аналізу положень ст. 46 БК та зазначеної постанови КМУ, є вимоги ст. 41 Кримінального кодексу (КК), а саме – наказ, розпорядження тощо є законними, якщо вони не порушують конституційних прав, законних інтересів, свобод громадян, включаючи і їх фінансове забезпечення. Крім цього, варто мати на увазі, що згідно положень ст. 94 Конституції України, закон (у даному випадку – ст. 46 БК) набуває чинності через 10 днів після дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законодавчим актом, але не раніше дня його опублікування.

Саме після цього строку виникають правові відносини між особами і державою. При цьому, як це слідує зі змісту ст. 58 Конституції України, закон (ст. 46 БК) не має зворотної сили і ніяких правових наслідків не може породжувати для тих осіб, які мали відповідний правовий статус, у тому числі як суб'єктів фінансового забезпечення. Більш того, будь-яке судове рішення ні законом, ні рішенням КМУ в нашій країні скасувати не можна. Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ч. 2 ст. 64 Конституції України, у якій зазначено, що навіть в умовах воєнного стану ст. 58 Основного закону є діючою, а тому її ігнорування службовими особами державних органів – це, знову ж таки, приклад зловживання ними владою і своїми повноваженнями та є свідченням виконання явно злочинного законодавчого акту, що посягає на фінансову стабільність країни. Зокрема, таку ж позицію з питань зворотної дії закону у часі висловив у своїх рішеннях Конституційний Суд України (від 09.02.1999 № 1-рп/99; від 13.05.1997 № 1-зп та від 19.04.2000 № 6-рп/2000 [4]). Слід також вказати, що згадані рішення, відповідно до ст.ст. 97-98 Закону України «Про Конституційний Суд України», є обов'язковими до виконання,

включаючи й ті, що стосуються фінансової діяльності та відповідних грошових виплат боржників в установлені законом терміни.

У цьому сенсі звертає на себе увагу і той факт, що, як визначено в ч. 1 ст. 64 Конституції України, правосуддя в нашій державі здійснюють виключно суди. Саме тому, а також відповідно до вимог ст.ст. 1, 4, 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ст.ст. 2, 3, 6, 361-369, 381 Кодексу адміністративного судочинства України жоден інший суб'єкт не може відмінити своїми незаконними діями рішення суду, привласнивши собі таким чином функції правосуддя та здійснення у зв'язку з цим незаконної фінансової діяльності, зокрема, шляхом зменшення розміру пенсій для осіб, які втратили працездатність і є об'єктами підвищеного соціального захисту у зв'язку з цим.

Таким чином, виходячи з вимог чинного законодавства України, яке регулює діяльність судів, дії службових осіб, що пов'язані з виконанням явно незаконних нормативно-правових актів, слід вважати такими, які підпадають під ознаки відповідного складу кримінального правопорушення. Додатковим аргументом у зв'язку з цим виступають й положення ст.ст. 1, 2, 3, 97-98 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до яких за невиконання рішень суду настає відповідальність згідно із законом.

Отже, результати аналізу ст. 46 БК та положень постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання визначення розміру та порядку виплати пенсій» від 03.01.2025 № 1 дозволяють констатувати, що вказані норми права не тільки суперечать вимогам Конституції України та принципам верховенства права та фінансової діяльності, але й положенням Конвенції про захист прав і основоположних свобод, а також нормативно-правовим актам ЄС, Ради Європи і НАТО, підвищуючи таким чином рівень соціальної напруги в нашій державі та створюючи при цьому об'єктивні перешкоди щодо реалізації конституційних прав, що стосуються фінансового благополуччя громадян, і визначених в Основному законі намірів українського народу відносно вступу у зазначені міжнародні об'єднання.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. *URL:https://zakon.rada.gov.ua*.

2. Про деякі питання визначення розміру та порядку виплати пенсій: постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 № 1. *URL:https://zakon.rada.gov.ua*.

3. Теорія держави і права: за ред. О. В. Петришина Харків : Право, 2014. 368 с.

4. Рішення Конституційного Суду України від 19.04.2000 № 6-рп/2000 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі). URL: https://zakon.rada.gov.ua.

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З САМОВІЛЬНИМ ЗАЛИШЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

Роксолана Колб,
кандидат юридичних наук, менеджер АТ КБ «Приватбанк», Україна
Олександр Пирожик,
депутат Волинської обласної ради, Україна
Леся Дучимінська,
начальник управління контрольно-перевірочної роботи Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області, Україна

Як встановлено в ході даного дослідження, одним із наслідків недотримання принципу змістовної справедливості [1, с. 126] є порушення фінансової дисципліни, які мають місце у процесі мобілізації в Україні, а саме: так зване «економічне бронювання» тільки підвищує рівень протиправних фінансових ризиків із означеної проблематики, а головне – залишає без руйнації ті причини та умови, які детермінують вчинення кримінальних правопорушень у сфері військової служби.

Не менше проблем, що негативно впливають на ефективність мобілізації в Україні та пов'язані з фінансовою діяльністю, виникає й при реалізації на практиці принципу процедурної справедливості [1, с. 126]. Мова у даному випадку ведеться про те, що представники територіальних центрів комплектування та комплектації (ТЦК та СП), замість того, щоб діяти відповідно до положень ч. 2 ст. 19 Конституції України (у межах своїх повноважень та у спосіб, що передбачені Основним та іншими законами нашої держави), нерідко застосовують до осіб мобілізаційного резерву погрози, шантаж, фізичну силу та інші форми психологічного впливу, щоб виконати планові «показники» Міністерства оборони України (МОУ), виконуючи при цьому явно протиправні розпорядження та накази щодо призову громадян на військову службу, з тим, щоб у кінцевому підсумку забезпечити своє фінансове благополуччя у виді щомісячних премій [2]. А вихід, як видається, у запобіганні зазначеним ситуаціям має бути наступним: для об'єкта мобілізації («резервіста») при врученні повістки для прибуття в ТЦК та СП має бути доведений письмовий додаток про те, що у разі неприбуття на призовний пункт у 3-х денний термін будуть заблоковані всі його фінансові ресурси, а також здійснена процедура внесення такої особи у Єдиний реєстр боржників та у базу «Розшук» (але це, без сумніву, буде діяти лише при умові внесення відповідних змін і доповнень до Закону України «Про мобілізацію»).

Та, попри все, цілком очевидним є те, що фінансова та соціальна справедливість з питань мобілізації та діяльності ЗСУ відновиться в нашій державі тільки в тому випадку, коли у ході вирішення зазначених питань відповідними суб'єктами будуть дотримуватись й інші, визначені на законодавчому рівні, принципи права та фінансової діяльності. Так, як у ст. 11 Закону України «Про

Збройні Сили України», так і в ст. 3 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», закріплено принципи верховенства права, гуманності, додержання прав людини тощо, які на практиці грубо порушуються, створюючи таким чином не тільки фінансову нестабільність у державі, але й додаткові детермінанти, які сприяють вчиненню злочинів у сфері військової служби.

Зокрема, у цьому сенсі звертає на себе увагу такий загрозливий для національної безпеки та боєздатності ЗСУ факт, як самовільне залишення частини (СЗЧ), який на сьогодні став «Ахіллесовою п'ятою» для всіх, без винятку, військових підрозділів (за офіційними даними, таке правопорушення тільки у 2022-2024 р. р. вчинили понад 60 тис. військовослужбовців [3]). При цьому, як показали результати даного дослідження, до основних детермінант, які сприяють вчиненню вказаного суспільно небезпечного діяння та пов'язані з порушенням у тому числі фінансової дисципліни, можна віднести такі із них:

1) нелюдське (антигуманне, зневажливе тощо) відношення окремих командирів військових частин до розгляду офіційних звернень (рапортів) військовослужбовців щодо їх переводу в інший підрозділ та зміни місця служби, включаючи й проблеми фінансового характеру (за процедурою це питання розглядається низкою командирів, а остаточне рішення має приймати лише Головнокомандувач ЗСУ) [4];

2) бездушний (часто формально вмотивований) підхід ряду командирів військових частин до розгляду клопотань підлеглих військовослужбовців щодо їх звільнення із лав ЗСУ, у зв'язку з необхідністю догляду за батьками-інвалідами, неповнолітніми дітьми, тривалим лікуванням (відновленням) тощо, що також обумовлено фінансовими проблемами [1];

3) безвідповідальний та, по суті, безсовісний підхід окремих командирів військових частин до організації та проведення службових розслідувань за фактами загибелі (смерті) чи отримання поранень (травм) військовослужбовцями при виконанні службових обов'язків, як це, зокрема, передбачено відповідним Порядком, затвердженим наказом МОУ від 21.11.2017 № 608.

Мова у даному випадку ведеться про те, що замість письмового висновку, у якому мала би бути здійснена оцінка настання юридичного факту (смерті чи бойового травматизму), уповноважена військова посадова особа може, до прикладу, констатувати не «смерть, яка наступила в результаті виконання бойового завдання», а лише факт «смерті особи», що, у свою чергу, тягне за собою настання різних юридичних наслідків для останнього та його законних представників (у ЗСУ та інших військових формуваннях це, наприклад, впливає на суми гарантованих виплат для осіб, які загинули у бою чи отримали у зв'язку з цим поранення), а також підвищує рівень фінансової небезпеки та намірів інших військовослужбовців вчиняти кримінальні правопорушення у сфері військової діяльності[5].

Отже, слід констатувати, що в наявності складна прикладна проблема, яка пов'язана з фінансовими порушеннями та детермінує вчинення злочинів у ЗСУ,

що потребує активізації наукових розробок у цьому напрямі на рівні окремих комплексних досліджень.

Список використаної літератури

1. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

2. Ремовська О. Лубінець: співробітники ТЦК не можуть затримувати людей на вулиці. URL: *https://suspilne.media.*

3. Рабольт І. Самовільне залишення частини: в Офісі генпрокурора назвали кількість кримінальних справ. *Київ 24.* URL: *https://kyiv 24.news.ua.*

4. Бутусов Ю. Переводи з частини в частину для військовослужбовців – це одна з ключових проблем армії. URL:https://webmail.meta.ua.

5. Семир'янов Д.Я., Пирожик О.В. Причини та умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері військової служби в Україні: теоретико-прикладні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2024/79.pdf

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Павло Коломієць,
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Регламентуючи справедливий і неупереджений розподіл суспільного багатства, у ст. 95 Конституції України (далі – Конституція) зазначено, що будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, їх розмір і цільове спрямування визначаються виключно законом про Державний бюджет України. При цьому, положеннями ч. 3 ст. 95 Конституції регламентовано, що держава прагне до збалансованості бюджету України [1]. «Принцип збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період» (п. 2 ч. 1 ст. 7 Бюджетного кодексу України) [2].

Основним джерелом наповнення дохідної частини Державного бюджету є податки. Динаміка виконання дохідної частини Державного бюджету України за період з 2018 по 2024 роки свідчить про рівень частки податкових надходжень у загальній сумі доходів Державного бюджету, яка є більшою за 80 %, а саме якщо 2018 року її рівень сягав 82,8 %, 2021 року – 87,7 %, то 2024 року частка податкових надходжень планувалася на рівні 89,0 %. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», податкові надходження

плануються у розмірі 1 994 539 102,4 тис.грн, частка яких у загальній сумі доходів Державного бюджету України на 2025 рік (2 327 141 677,9 тис.грн), складає 85,7 %. Не варто залишати поза увагою видатки Державного бюджету України у сумі 3 929 061 884,7 тис.грн та граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України у сумі 1 640 630 585 тис.грн [3]. Тобто, про збалансованість бюджету мова не йдеться. І тут доречно буде згадати про обсяги наданих податкових пільг із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання: 1) сума втрат бюджету станом на 01.01.2024 року – 116,2 млрд.грн.; 2) очікувана сума втрат бюджету у 2024 році – 145,1 млрд.грн.; 3) прогнозна сума втрат бюджету у 2025 році – 154,7 млрд.грн [4]. Тобто, як свідчить вказане вище, дохідна частина бюджету втрачає колосальні суми податкових надходжень через надання окремим платникам податків пільг зі сплати податків і зборів. І це в умовах воєнних реалій! Так, відповідно до Довідника податкових пільг, що є втратами доходів бюджету, станом на 31.12.2024 року, деякі з них надаються на період до припинення або скасування воєнного стану на території України задля здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф проти України [5]. Але ж виникає питання стосовно сумлінності платників податків, які в умовах воєнного стану продовжують отримувати податкові пільги, «здобувши» подібну привілею ще до початку повномасштабного вторгнення.

Норма «забезпечення економічної безпеки України є справою всього Українського народу» (ч. 1 ст. 17 Конституції) конкретизується приписом ст. 67 розд. ІІ «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції, відповідно до якої кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом[1]. Отже, справою всього Українського народу у сфері забезпечення економічної безпеки України та податкової безпеки зокрема є виконання кожним свого конституційного обов'язку щодо сплати податків і зборів в порядку і розмірах, встановлених законом[1].

Основний акцент, в даному випадку, зробимо на невідповідності положень п. 30.1 ст. 30 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [6] ч. 1 ст. 67 Конституції. Якщо норма-припис частини першої ст. 67 Конституції закріплює конституційний обов'язок кожної людини і громадянина сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, то положення п. 30.1 ст. 30 ПК України звільняють платника податків від обов'язку щодо нарахування і сплати податку та збору. Дана невідповідність вказує на порушення норми-принципу ч. 2 ст. 8 Конституції, якою регламентовано, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй. Тобто, постає питання, чи є звільнення платника податку від сплати податку у зв'язку з отриманням податкових пільг відповідно до ПК України таким, що відповідає Конституції України і інтересам податкової безпеки держави? На нашу думку, в сучасних умовах та умовах повоєнного відновлення України, – точно не відповідає. Джерелами підтримки

підприємництва, інструментами стимулювання його економічного розвитку, не повинні бути податкові пільги [7, с. 338-339].

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст.572.
3. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX. *Голос України*. 2024. № 178.
4. Перелік пільг з податків і зборів (обов'язкових платежів) із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання у 2024 році та прогнозом втрат на 2025 рік: оцінка на базі звітних даних ДПС щодо обсягів пільгового оподаткування за даними поданої податкової звітності платників. Додаток (до п. 3 ч. 1 ст. 38 БКУ) до пояснювальної записки від 14.09.2024 до проекту Закону про Державний бюджет України на 2025 рік від 14.09.2024 № 12000. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2525617. (дата звернення: 15.03.2025).
5. Довідник № 127/1 податкових пільг, що є втратами доходів бюджету станом на 31.12.2024: Довідник ДПС від 30.12.2024 № 127/1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1271912-24#Text. (дата звернення: 15.03.2025).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112.
7. Коломієць П.В. Концептуальні аспекти правового забезпечення податкової безпеки України: монографія. Державний податковий університет. Ірпінь; Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2023. 468 с.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій Константінов,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін, Навчально-науковий гуманітарний інститут, Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Принцип невідворотності покарання є фундаментальним у системі адміністративного права, оскільки він забезпечує стабільність правопорядку та ефективність правового регулювання. У звичайних умовах цей принцип реалізується через чітко встановлені механізми притягнення до адміністративної

відповідальності, однак за умов воєнного стану (ВС) виникають унікальні виклики, пов'язані з особливостями правового режиму, зміною пріоритетів державних інститутів та обмеженням ресурсів. Воєнний стан, введений в Україні у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації з 24 лютого 2022 року, вимагає адаптації адміністративного права до умов війни. Метою цієї доповіді є аналіз проблем реалізації принципу невідворотності покарання в адміністративному праві за умов воєнного стану з урахуванням наукових праць вітчизняних дослідників та пропозиція шляхів їх подолання.

Принцип невідворотності покарання передбачає, що кожне адміністративне правопорушення має бути виявлене, а винна особа – притягнута до відповідальності у встановленому законом порядку. Як зазначає В. Авер'янов, "невідворотність покарання є запорукою дотримання правового порядку та довіри громадян до держави" [1]. У контексті адміністративного права цей принцип закріплений у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП), зокрема у ст. 7, яка визначає загальні засади відповідальності.

Проте воєнний стан, уведений Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 та Законом України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII [2], суттєво впливає на реалізацію цього принципу. За словами О. Бандурки, "війна змінює акценти правозастосування, переносячи їх із ретроспективної відповідальності на забезпечення безпеки" [3].

Воєнний стан є особливим правовим режимом, спрямованим на забезпечення оборони країни, громадської безпеки та функціонування держави в умовах збройного конфлікту. Відповідно до ст. 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", можуть застосовуватися заходи, як-от обмеження пересування, перевірка документів, вилучення майна, що впливає на традиційні процедури фіксації правопорушень і накладення стягнень [2].

На думку Д. Приймаченка, "воєнний стан ускладнює діяльність адміністративних органів через перерозподіл ресурсів на військові потреби та тимчасову дезорганізацію цивільних інститутів" [4]. Це створює передумови для порушення принципу невідворотності покарання, оскільки пріоритет віддається оперативним заходам, а не індивідуальній відповідальності.

До проблем реалізації принципу невідворотності покарання за умов воєнного стану відносяться такі фактори.

1. Процесуальні обмеження. Воєнний стан призводить до порушення строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених ст. 38 КУпАП. Наприклад, у зонах бойових дій чи тимчасово окупованих територіях фіксація правопорушень і складання протоколів можуть бути неможливими через відсутність доступу до правопорушників чи органів влади. Як зазначає І. Коваленко, "війна руйнує логістичні ланцюжки правозастосування" [5].

2. Обмеження діяльності судів і правоохоронних органів. Під час воєнного стану суди в окремих регіонах припиняють роботу, а правоохоронні органи переорієнтовуються на виконання завдань, пов'язаних із обороною. За словами

О. Кваші, "недоступність судового захисту в умовах війни підриває гарантії справедливого розгляду справ" [6]. Це ускладнює оскарження адміністративних стягнень і контроль за законністю дій посадовців.

3. Зростання кількості правопорушень і перевантаження системи. Воєнний стан провокує збільшення адміністративних правопорушень, таких як порушення правил комендантської години, незаконний обіг товарів чи недотримання режиму світломаскування. В. Літошко підкреслює, що "перевантаження системи адміністративної юрисдикції в умовах війни призводить до вибіркового правозастосування" [7].

4. Тимчасова окупація та втрата юрисдикції. На тимчасово окупованих територіях України реалізація принципу невідворотності покарання стає неможливою через втрату контролю держави над цими регіонами. Як зазначає А. Гаркуша, "окупація створює правовий вакуум, у якому адміністративна відповідальність фактично не діє" [8].

Висновки. Реалізація принципу невідворотності покарання в адміністративному праві за умов воєнного стану стикається з численними перешкодами: процесуальними, організаційними та юрисдикційними. Ці проблеми зумовлені специфікою правового режиму ВС, зокрема обмеженням ресурсів, перевантаженням системи та втратою контролю над частиною територій. Для їх подолання необхідно адаптувати законодавство та правозастосовну практику до умов війни, зберігаючи баланс між безпекою держави та правами громадян.

Для подолання проблем, що виникають під час реалізації принципу невідворотності покарання в адміністративному праві за умов воєнного стану (ВС), необхідний комплексний підхід, який охоплює нормативні, організаційні та технологічні заходи. Нижче наведено деталізовані пропозиції щодо вдосконалення цього процесу, з урахуванням особливостей правового режиму ВС в Україні.

З урахуванням викладеного пропонуються такі шляхи вдосконалення реалізації принципу невідворотності покарання.

Розробка спеціальних процедур для умов воєнного стану. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) не враховує специфіку воєнного стану, що призводить до прогалин у правозастосуванні. Для забезпечення невідворотності покарання пропонується:

- внести зміни до КУпАП, передбачивши спрощений порядок фіксації адміністративних правопорушень у зонах бойових дій або на прифронтових територіях. Наприклад, дозволити використання відеофіксації чи показань свідків як первинних доказів без обов’язкового складання протоколу на місці події, якщо це неможливо через безпекові ризики;
- подовжити строки давності притягнення до відповідальності, визначені ст. 38 КУпАП, для випадків, коли розгляд справи ускладнений через воєнні дії (наприклад, до 6 місяців замість стандартних 3 місяців). Як зазначає І.

Коваленко, "гнучкість строків у кризових умовах є ключем до збереження принципу невідворотності" [5];

- унормувати порядок відстрочки виконання стягнень, якщо правопорушник перебуває у зоні бойових дій чи на тимчасово окупованій території, із зобов'язанням реалізації покарання після відновлення контролю держави.

Ці заходи дозволять адаптувати правові процедури до реалій війни, зберігаючи можливість притягнення до відповідальності.

Забезпечення функціонування тимчасових адміністративних органів. Воєнний стан часто супроводжується частковим або повним припиненням діяльності традиційних органів адміністративної юрисдикції. Для вирішення цієї проблеми пропонується:

- створити мобільні групи при військових адміністраціях, які матимуть повноваження фіксувати правопорушення, складати протоколи та накладати стягнення у спрощеному порядку;
- наділити військові комендатури тимчасовими повноваженнями щодо розгляду окремих категорій справ про адміністративні правопорушення, наприклад, пов'язаних із порушенням комендантської години чи режиму світломаскування;
- залучити представників громадськості до складу таких груп для забезпечення прозорості та контролю за їхньою діяльністю, що зменшить ризик зловживань.

Ці тимчасові органи зможуть оперативно реагувати на правопорушення, підтримуючи принцип невідворотності навіть у складних умовах.

Запровадження електронних засобів правосуддя. Обмеження доступу до судів і традиційних процедур розгляду справ під час ВС вимагає використання сучасних технологій. Для цього пропонується:

- розширити функціонал системи "Електронний суд", забезпечивши можливість дистанційного складання та подання протоколів, розгляду справ і оскарження рішень через онлайн-платформи. Наприклад, правопорушники могли б отримувати повідомлення про стягнення через електронну пошту чи державні сервіси (як-от "Дія").
- розробити резервні канали зв'язку, такі як супутниковий інтернет, для забезпечення доступу до електронного правосуддя в регіонах із пошкодженою інфраструктурою;
- спростити процедуру ідентифікації осіб у цифровому форматі, наприклад, через використання електронного підпису чи верифікацію через державні бази даних, щоб уникнути затримок у розгляді справ.

Електронне правосуддя забезпечить доступність і швидкість розгляду справ, що є ключовим для реалізації принципу невідворотності.

Посилення координації між цивільними та військовими органами. Воєнний стан характеризується розподілом повноважень між цивільними та

військовими структурами, що може призводити до дублювання чи конфлікту функцій. Для підвищення ефективності пропонується:

- уточнити повноваження військових комендатур у сфері адміністративної відповідальності через внесення змін до Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Наприклад, визначити, що комендатури можуть накладати штрафи за певні правопорушення з подальшою передачею матеріалів до цивільних судів після завершення ВС;
- створити єдину базу даних правопорушень, доступну як для цивільних (Національна поліція, суди), так і для військових органів (військові адміністрації, СБУ), щоб уникнути втрати інформації про правопорушення внаслідок хаосу війни;
- провести спільні навчання для представників цивільних і військових структур із метою узгодження процедур притягнення до відповідальності в умовах ВС.

Такий підхід мінімізує прогалини у взаємодії та підвищить результативність адміністративної юрисдикції.

Запропоновані заходи – від розробки спеціальних процедур і створення тимчасових органів до впровадження електронного правосуддя та посилення координації – спрямовані на адаптацію системи адміністративної відповідальності до умов воєнного стану. Їх реалізація дозволить зберегти принцип невідворотності покарання, забезпечуючи баланс між потребами оборони держави та захистом правового порядку.

Список використаних джерел

1. Авер’янов В. Б. Адміністративне право України: навчальний посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 584 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
3. Бандурка О. М. Адміністративна діяльність міліції: Підручник. – Харків: УВС, 2004. – 786 с.
4. Приймаченко Д. В. Воєнний стан як правовий режим: проблеми реалізації // Юридичний вісник України. – 2023. – № 5. – С. 12-18.
5. Коваленко І. М. Адміністративна відповідальність в умовах кризових ситуацій // Науковий вісник ДДУВС. – 2022. – № 3. – С. 25-30.
6. Кваша О. Відновлення справедливості національними судами: потенціал перехідного правосуддя // Судова влада України. – 2024. – 5 груд.
7. Літошко В. Теоретико-правові засади прав і свобод людини в контексті європейських цінностей // Науковий вісник ДДУВС. – 2022. – № 4. – С. 60-65.
8. Гаркуша А. Історико-правовий розвиток трансплантації анатомічних матеріалів людини // Науковий вісник ДДУВС. – 2022. – № 4. – С. 45-50.

9. Наточій А. Деякі аспекти підготовки співробітників поліції до дій щодо затримання правопорушника // Науковий вісник ДДУВС. – 2022. – № 4. – С. 30-35.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Марта Копитко,
доктор економічних наук, професор,
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна
Марія Вінічук,
кандидат економічних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна
Софія Лавриш,
здобувач вищої освіти, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Повномасштабне вторгнення росії на територію України та розгортання нею неспровокованої війни чинить значний дестабілізуючий вплив на розвиток держави і суспільства, що проявляється у посиленні соціально-економічної та суспільно-політичної криз, у зниженні рівня економічної безпеки, в посиленні боргової залежності від зовнішніх і внутрішніх кредиторів, у зниженні рівня життя населення, в зростанні показників бідності, безробіття, соціальної нерівності та податкового навантаження на фізичних осіб та бізнесові структури. В останні роки Державний бюджет України недофінансовується через істотне зниження податкових митних і акцизних надходжень.

Очевидно, що війна завдала вагомих фінансових збитків, адже зруйновано значну кількість житлового фонду й інфраструктурних об’єктів, знищено вагому частку населення внаслідок загибелі військових та цивільних, а також посилися процеси внутрішньої й зовнішньої міграції, спостерігається дефіцит робочої сили на вітчизняному ринку праці та відсутність висококваліфікованих працівників, чим обумовлюються вагомі втрати людського капіталу в країні та перерозподіл людських ресурсів всередині країни. Як зазначають М. Копитко та М. Вінічук [1], війна створила вагомі диспропорції соціально-економічного розвитку України та становить значну перешкоду забезпеченні стабільності розвитку суспільства і держави. З іншої сторони, спостерігаються демографічні зміни, спровоковані уповільненням приросту населення, його старінням та безконтрольним переміщенням.

Не менш важливим є і те, що в умовах російсько-української війни фіксуються вагомі проблеми фінансово-економічного характеру та рекордне зростання державного боргу. На фоні зазначеного, спостерігається системна

криза у сфері інвестування, адже, зростання ризиків і загроз не дозволяє іноземним інвесторам вкладати власні капітали в країну, що перебуває у стані війни та глобальної невизначеності.

Стає очевидним, що за таких обставин посилюються інфляційні чинники та прискорюється інфляція. Знецінення національної валюти чітко прослідковується впродовж 2022 – 2024 рр. та, як наслідок, різке зростання цін на енергоносії, продукти харчування та сировинні товари.

Поряд із цим, варто відзначити позитивний ефект від запровадження інноваційних технологій у більшість секторів національної економіки, зокрема і в оборонно-промисловий сектор, внаслідок чого одержано можливість прискорення процесів створення інноваційних технологій та їх запровадження у практичну діяльність. Однак, технологічний прорив спричинює технологічну гонку за володіння основними технологіями та загострює прагнення до технологічного домінування.

Безумовно, говорити про стабілізацію соціально-економічної ситуації в Україні в умовах сьогодення неможливо, оскільки невизначений характер розвитку подій не дозволяє здійснити будь-яких позитивних прогнозів, а посилення бойових дій на значних територіях України ще більше поглиблює існуючі тенденції соціально-економічного розвитку.

Таким чином, проведені дослідження основних аспектів впливу російсько-української війни на соціально-економічний розвиток України дозволяють стверджувати, що в країні, яка перебуває у стані війни, існує значна кількість дестабілізуючих чинників і небезпек, які перешкоджають сталому розвитку держави і суспільства.

Список використаних джерел

1. Копитко М.І., Вінічук М.В. Вплив війни на соціально-економічні системи: безпековий аспект: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. М.І. Копитко., д.ю.н., проф. З.Р. Кісіль [Електронний ресурс]. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 394 с.

ВПЛИВ ФОНОВИХ ЯВИЩ НА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Ігор Копотун,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Академії ГУСПОЛ, Чеська Республіка
Денис Куранда,

Аспірант, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Практика свідчить, що серед низки хронічних проблем, які супроводжують сферу виконання кримінальних покарань і пробації України впродовж періоду її незалежності (1991-2924 р. р.), особливе місце займають ті із них, що пов'язані зі вчиненням кримінальних правопорушень фінансового характеру, як з боку засуджених [1], так і персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України [2]. При цьому, вчиняючи ті чи інші заходи, спрямовані на усунення, нейтралізацію, блокування тощо детермінант, які сприяють реалізації в процесі виконання – відбування покарань протиправної поведінки вказаних суб'єктів злочинів, у тому числі у ході здійснення відповідних реформ у цій галузі суспільних відносин, розпочинаючи з 1991 року [4], центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань і пробації України (ч. 1 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)) неналежним чином і формально реагують на так звані «фонові явища», що виступають корелянтами та умовами зазначеного виду злочинності.

Як показали результати вивчення наукової літератури, до «фонових явищ», які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері фінансової діяльності, на загальносоціальному рівні учені відносять:

а) ведення певними особами паразитичного способу життєдіяльності у виді жебрацтва, бродяжництва, участі в азартних іграх з корисливою метою тощо;

б) немедичне вживання наркотиків, психотропних речовин тощо, що призводить до відповідних типів хвороб;

в) зловживання алкоголем, що детермінує в подальшому захворювання у формі хронічного алкоголізму;

г) соціально шкідливі наслідки ведення зазначених вище способів життя – і, як наслідок, це обумовлює такі захворювання, як ВІЛ-інфекція, СНІД, венеричні хвороби тощо;

г) зайняття проституцією;

д) участь у міграційних процесах (нелегальних і легальних) [5, с. 523].

Якщо цей методологічний підхід застосувати до оцінки «фонових явищ», які входять у детермінаційний комплекс причин і умов, що сприяють вчиненню фінансових злочинів у сфері виконання кримінальних покарань і пробації України, то такі суспільно шкідливі явища можна кваліфікувати на наступні групи (види):

1. «Фонові явища», що в основному, характерні й для інших видів кримінальних правопорушень, мова про які велась вище [5, с. 523] (у даному випадку критерієм поділу (згрупування) виступає відомий науковий метод – співвідношення між загальним та особливим при пізнанні зазначених явищ [6, с. 37-38]).

2. «Фонові явища», що характерні для засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, які також в основному детерміновані загальними такими

явищами (у цьому випадку критерієм класифікації є метод сходження від абстрактного до конкретного [6, с. 37]).

3. «Фонові явища», що характерні для засуджених, які тримаються у кримінально-виконавчих установах закритого типу (ч. 3 ст. 11 КВК) (у цій ситуації критерієм поділу є метод формально-логічного пізнання цих явищ [6, с. 51]).

Отже, виходячи з отриманих результатів проведеного аналізу, варто констатувати, що хоча «фонові явища» у процесі виконання – відбування покарань й проявляють загальні риси з тих аналогів, які характерні для фінансової злочинності в цілому, вони все ж таки мають свої особливості впливу на формування і реалізацію протиправної поведінки у сфері виконання кримінальних покарань і пробації, що, у свою чергу, обумовлює необхідність організації специфічних заходів запобіжного характеру, спрямованих на їх усунення, блокування, нейтралізацію тощо.

Список використаних джерел

1. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 432 с.

2. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: монографія. Вид. 3-є, доповн. і випр. / за заг. ред. д.ю.н., проф., заслуженого юриста України В. В. Топчія. Луцьк: Вид-во «Терен», 2023. 418 с.

3. Про основі напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.1991 № 88. *URL:https://zakon.rada.gov.ua*.

4. Про Схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. *URL:https://zakon.rada.gov.ua*.

5. Кримінологія: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. В. В. Чернєя; за наук. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужі. 611 с.

6. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів / за ред. П. С. Прибутька. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.

ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Дар'я Коробцова,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна
Ігор Гузь,
здобувач вищої освіти, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Сучасний фінансовий ринок України є невід'ємною складовою економіки. Він забезпечує залучення інвестицій та ефективний розподіл капіталу. Важливу роль у цьому процесі відіграють інститути спільного інвестування (ІСІ), які дозволяють акумулювати кошти інвесторів та спрямовувати їх на фінансування різного роду проектів. Ці фінансові структури є особливо важливими в умовах нестабільності ринку, оскільки дають змогу знизити ризики через диверсифікацію активів та професійне управління. За своєю суттю, ІСІ є колективними інвестиційними фондами. Вони дозволяють учасникам вкладати кошти в цінні папери, нерухомість та інші фінансові активи. ІСІ функціонують на основі відповідного законодавства, що регламентує їхню діяльність, права та обов'язки учасників, а також механізми захисту інвесторів [1]. Проте, попри наявність законодавчої бази, сфера спільного інвестування в Україні стикається з низкою викликів, які потребують уваги та вдосконалення. Окрім викликів, що гальмують розвиток цього сегмента фінансового ринку в Україні, існують значні перспективи вдосконалення та адаптації нормативно-правової бази до сучасних реалій.

Таким чином, питання правового регулювання інститутів спільного інвестування в Україні є надзвичайно актуальним. Його вдосконалення сприятиме формуванню стабільного, прозорого та конкурентоспроможного фінансового середовища. Це забезпечить стале економічне зростання та інтеграцію України до міжнародного ринку капіталів.

ІСІ є важливою складовою фінансового ринку України, сприяючи ефективному розподілу капіталу, а також залученню інвестицій у різні сектори економіки країни. Для забезпечення стабільної діяльності ІСІ в Україні існує відповідна законодавча база [2]. Вона визначає порядок створення, управління, ліквідації та захисту прав інвесторів. Водночас, сучасний стан правового регулювання цього сегмента має низку особливостей і викликів, які потребують подальшого вдосконалення.

Законодавство України передбачає дві основні форми ІСІ:

- пайові інвестиційні фонди (ПІФ) – не є юридичними особами, їх активи перебувають у довірчому управлінні компанії з управління активами (КУА).

Інвестори отримують інвестиційні сертифікати, які підтверджують їх права на частку у інвестиційному фонді;

- корпоративні інвестиційні фонди (КІФ) – діють як акціонерні товариства, що випускають акції та самостійно розпоряджаються активами [3].

За періодом діяльності ІСІ можуть бути строковими (функціонують упродовж визначеного терміну) та відкритими (існують безстроково).

За механізмом викупу інвестиційних сертифікатів ІСІ в Україні поділяються на:

- відкриті – інвестори можуть у будь-який час викупити свої паї;
- закриті – викуп паїв відбувається лише після закінчення строку діяльності фонду;
- інтервальні – викуп паїв здійснюється у визначені інтервали часу.

Правове регулювання ІСІ в Україні потребує подальшого вдосконалення з метою забезпечення стабільного розвитку цього сегмента ринку. Серед ключових напрямків реформ слід виокремити гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, удосконалення податкових механізмів, посилення контролю за діяльністю ІСІ та покращення інвестиційної культури населення. Ефективна імплементація цих заходів сприятиме зміцненню фінансової системи України, підвищенню рівня інвестиційної активності, а також інтеграції національного ринку капіталу до світового фінансового простору. На нашу думку, це дозволить залучити значні інвестиції, які сприятимуть економічному зростанню, розвитку підприємництва та загальному добробуту суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк О. І. Виклики та перспективи розвитку інвестиційного ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка і управління: науковий журнал*. 2023. № 1. URL: https://conf-keip.kpi.ua/article/view/294552. Дата звернення: 18.03.2025 р.

2. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5080-VI. *Відомості Верховної Ради України.* № 29. Ст. 337. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України.* № 31, Ст. 268. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Дар'я Коробцова,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна
Сергій П'янов,
здобувач вищої освіти, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Інститути спільного інвестування (ІСІ) відіграють важливу роль у розвитку фінансового ринку України. Вони дозволяють консолідувати капітал інвесторів та спрямовувати його на фінансування різних секторів економіки. Однак воєнний стан в нашій країні створює нові виклики для їхньої діяльності, що вимагає адаптації правового регулювання до сучасних умов.

Введення воєнного стану обумовлює необхідність коригування нормативно-правових актів, що стосуються господарської діяльності. Такі зміни спрямовані на підтримку економічної стабільності та забезпечення національної безпеки. Серед можливих заходів – обмеження на переміщення капіталу, зміна податкового навантаження, а також націоналізація стратегічних активів. Основний законодавчий акт, що регулює функціонування ІСІ в нашій країні – Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 2012 року [1]. Його положення визначають основи діяльності таких структур, встановлюють вимоги до їх функціонування. У контексті війни до регулювання цієї сфери були внесені додаткові зміни, спрямовані на адаптацію до кризових умов. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку ухвалила рішення щодо особливостей функціонування ІСІ в цей період [2].

Військові дії та їхній вплив на економіку створюють низку викликів для ІСІ, що позначається на їхній роботі. На нашу думку, основними серед них є:

1. Економічна нестабільність. Збройний конфлікт спричиняє інфляційні процеси, девальвацію національної валюти та зниження макроекономічних показників, таких як ВВП [3].

2. Пошкодження інфраструктури та логістичні труднощі. Руйнування ключових об'єктів економіки порушує ланцюги постачання, що негативно позначається на підприємствах, у які інвестують ІСІ.

3. Масова міграція населення та дефіцит робочої сили. Вимушене переміщення значної частини населення призводить до зменшення трудових ресурсів, що ускладнює функціонування багатьох галузей.

4. Зміни у правовому полі. Оперативні зміни законодавства можуть впливати на діяльність ІСІ, зокрема щодо оподаткування та фінансових операцій.

5. Зниження рівня інвестування. У зв'язку з невизначеністю ситуації як приватні, так і інституційні інвестори стають менш активними, що позначається на обсягах залучених коштів [4].

6. Падіння ринкової вартості активів. Коливання фондового ринку та загальна нестабільність знижують дохідність активів ІСІ в нашій країні.

7. Відсутність доступу до міжнародних фінансових ринків. Санкції, обмеження та економічна ізоляція значно ускладнюють залучення іноземного капіталу.

Для того щоб зберегти ефективність діяльності в умовах кризи, ІСІ мають адаптувати свої стратегії. На нашу думку, основними напрямами такої адаптації можуть бути:

1. Розширення диверсифікації активів (інвестування у різні сектори дозволяє зменшити ризики).

2. Запровадження сучасних цифрових рішень (використання онлайн-платформ спрощує комунікацію, а також фінансові операції).

3. Оцінка та управління ризиками (використання сучасних підходів до управління ризиками сприяє зменшенню фінансових втрат фінансових компаній).

4. Збільшення рівня прозорості діяльності (надання чіткої інформації інвесторам допомагає зберігати довіру).

5. Співробітництво з міжнародними організаціями (встановлення партнерств дозволяє залучати нові джерела фінансування).

6. Підвищення компетентності персоналу (навчання та адаптація до нових умов дозволяють ефективніше керувати інвестиційними процесами).

Незважаючи на складну ситуацію, ІСІ мають можливість не лише зберегти свою діяльність, але й використати кризу як можливість для вдосконалення бізнес-моделей. Грамотне поєднання стратегічного планування, технологічного розвитку та ефективного регулювання дозволить цим інституціям зберегти стабільність та сприяти економічному відновленню України.

Список використаних джерел

1. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5080-VI. *Відомості Верховної Ради України.* № 29. Ст. 337. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text

2. Щодо особливостей діяльності інвестиційних фондів в період воєнного стану : Рішення від 06.09.2022 № v1145863-22.. *Відомості Верховної Ради України.* № 1145. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1145863-22#Text

3. Гаврилюк О. І. Виклики та перспективи розвитку інвестиційного ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка і управління: науковий журнал*. 2023. № 1. URL: https://conf-keip.kpi.ua/article/view/294552. Дата звернення: 14.03.2025 р.

4. Савченко В. А. Інвестиційна діяльність в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Журнал економіки та організації управління.* 2023. № 2. URL: https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/16969. Дата звернення: 14.03.2025 р.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Ігор Котович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Анастасія Воробйова
здобувачка вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Проблема визнання окупованих територій є однією з найбільш гострих і складних у сучасному міжнародному праві та політиці. Окупація, яка порушує принципи територіальної цілісності та суверенітету, призводить до численних правових, політичних і гуманітарних викликів, що мають далекосяжні наслідки для міжнародної стабільності. В умовах глобалізації та сучасних геополітичних конфліктів питання визнання таких територій на міжнародному рівні залишається предметом глибоких суперечок, а роль міжнародного права у вирішенні цієї проблеми стає ключовою [1, с. 11].

Складність ситуації полягає в тому, що визнання окупації часто є політично обумовленим і залежить від стратегічних інтересів держав, що значною мірою підриває ефективність застосування міжнародних норм. Водночас, на окупованих територіях порушуються права цивільного населення, що потребує захисту згідно з міжнародними стандартами [2, с. 38].

Згідно з міжнародним правом, окупація визначається як фактичне володіння територією однією державою без юридичного правомірного титулу, що суперечить принципам суверенітету та територіальної цілісності. Основні нормативно-правові акти, які регулюють окупацію, включають Женевські конвенції (1949) та Гаазькі конвенції (1899 і 1907). Вони покладають на державу-окупанта певні зобов'язання щодо захисту цивільного населення, запобігання порушенням прав людини, а також встановлення адміністративного контролю на окупованій території без зміни її правового статусу.

Незважаючи на те, що міжнародне право чітко забороняє анексію територій (як це було визначено в статті 2 статуту ООН [3]), на практиці світова спільнота часто виявляється розділеною щодо визнання окупованих територій. Окупація, як правило, є тимчасовим заходом, а міжнародне право покладає на державу-окупанта зобов'язання не змінювати статус території, не переселяти на неї своє

населення і не експлуатувати природні ресурси без дозволу країни, що має суверенітет.

Один із найбільших викликів, пов'язаних із проблемою окупованих територій, полягає у політичному визнанні цих територій як частини держави-окупанта. Визнання може мати різні форми: від де-факто визнання (фактичне визнання без формального закріплення) до де-юре визнання (офіційне визнання через міжнародно-правові документи).

Рішення про визнання окупованих територій часто залежить від політичної доцільності й інтересів країн, які можуть надавати підтримку або навпаки виступати проти визнання. Як приклад, анексія Криму росією в 2014 році була категорично засуджена багатьма державами та міжнародними організаціями, такими як: ООН, ЄС та США. Проте кілька країн продовжували дипломатично взаємодіяти з рф на рівні визнання Криму частиною її території. Така ситуація ставить під сумнів ефективність міжнародного права, оскільки визнання може бути частиною політичної гри, а не базуватися лише на юридичних аргументах. Деякі держави, через свої стратегічні інтереси, можуть ігнорувати міжнародні норми або навіть визнати окупацію як факт, що врешті призводить до зміни територіального статусу [4, с. 157]. На сьогодні, Президент України Володимир Зеленський підкреслює, що Україна не погодиться на визнання окупованих територій частиною рф [5].

Іншим важливим викликом є роль міжнародних організацій, зокрема ООН, у вирішенні питань, пов'язаних із окупованими територіями. ООН, як основний орган, покликаний забезпечувати мир і безпеку в світі, грає ключову роль у визначенні статусу окупованих територій.

Особливо складною є ситуація, коли на території, що знаходяться під окупацією, виникають рухи за незалежність або право на самозбереження. Наприклад, питання щодо правомірності дій окупаційної влади та прагнення населення до створення незалежної держави є предметом численних міжнародних суперечностей [6, с. 85]. Визнання права на самозбереження може суперечити принципу територіальної цілісності, що стає перешкодою для прийняття рішення на міжнародному рівні. ООН і її спеціалізовані агентства часто опиняються в складному становищі, коли потрібно враховувати політичну ситуацію і приймати рішення, яке задовольняло б більшість держав-членів, але часто не вирішує глибокі суперечності на місцевому рівні.

Отже, проблема визнання окупованих територій є однією з найбільш суперечливих у міжнародному праві. Міжнародне право чітко засуджує окупацію та анексію територій, але на практиці визнання цих фактів часто залежить від політичних і стратегічних інтересів держав, що підриває принципи територіальної цілісності та суверенітету. Рішення про визнання окупації можуть мати глибокі наслідки для міжнародної безпеки, стабільності та прав людини. Враховуючи численні виклики, з якими стикаються міжнародні організації та правозахисні інститути, важливим є пошук збалансованих і ефективних

механізмів для вирішення цієї проблеми. Необхідно зміцнювати роль міжнародних судів і організацій, забезпечувати дотримання норм міжнародного права, а також захищати права населення окупованих територій. Лише через міжнародну співпрацю та взаємне поважання принципів прав людини можна сподіватися на досягнення справедливого і сталого вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Мішина Н. Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. *Law. State. Technology*, (3). 2023. С. 11-15.
2. Вергун В. А. Тимчасово окуповані території: проблема забезпечення прав та свободи людини. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період*. Львів. 2024. С. 38-41.
3. Статут ООН. URL: https://surli.cc/mwzcgp (дата звернення 19.03.2025 р.)
4. Марченко Я. Реакція НАТО на тимчасову окупацію Росією Кримського півострова. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*. 2024. С. 156-158.
5. Новинарня. Україна не піде на визнання окупованих територій російськими. *Офіційна веб-сторінка*. 2025. URL: https://surl.li/asgvsq (дата звернення 19.03.2025 р.)
6. Сотник А. Наслідки окупації автономної республіки Крим. *Гібридні війни сучасності*. 2024. С. 84-88.

ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Косілова,
кандидат політичних наук, доцент, завідувач навчальної лабораторії правового забезпечення фінансової політики, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У період дії воєнного стану Україна постає перед викликом забезпечення ефективного балансу між необхідністю обмеження певних політичних прав та свобод громадян і збереженням фундаментальних демократичних принципів. Конституція України (ст. 64) встановлює, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану можливе тимчасове обмеження окремих прав, крім тих, що мають абсолютну гарантію. Зокрема, не можуть бути обмежені права, передбачені статтями 24, 25, 27–29, 40, 47, 51–63 Конституції України [1].

Політичні права громадян, закріплені у статтях 38, 39 Конституції України, належать до тих, що можуть бути обмеженими: право на участь в управлінні

державними справами, право на мирні зібрання, проведення мітингів, демонстрацій. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» визначає перелік прав, які можуть бути тимчасово обмежені, включно з політичними правами [6].

Правовий режим воєнного стану також передбачає безперервність функціонування органів влади. Верховна Рада України продовжує свою діяльність у сесійному режимі незалежно від строку повноважень (ч. 4 ст. 83 Конституції України, ст. 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»), не допускається припинення повноважень Президента України, Кабінету Міністрів, судової влади, органів прокуратури та інших ключових інституцій [1; 2].

У практичному вимірі особливу роль відіграє принцип пропорційності: обмеження прав мають бути необхідними, мінімальними та обґрунтованими. Законодавство гарантує можливість судового оскарження рішень державної влади. Це дозволяє захистити інтереси громадян і запобігти можливим зловживанням. Міжнародні організації, такі як ООН та Рада Європи, оцінюють дотримання прав людини в Україні в умовах воєнного стану, що забезпечує додатковий контроль і тиск на дотримання демократичних стандартів [4, с. 302].

Варто зазначити, що введення воєнного стану стало поштовхом до переформатування партійного поля України. РНБО рішенням від 18 березня 2022 року призупинила діяльність низки політичних партій через загрозу національній безпеці, включаючи «Опозиційну платформу – за життя», «Партію Шарія», «Русь Єдина» та інші. Це рішення стало наслідком дій, які порушували суверенітет і територіальну цілісність України [3].

Нормативна база також передбачає специфіку дії законодавства під час воєнного стану. Наприклад, відповідно до ст. 13 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», нормативно-правові акти органів влади, що стосуються прав і свобод, які обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, тимчасово не застосовуються [2].

Важливо, що право на звернення до органів влади (ст. 40 Конституції України) залишається непорушним. Це дозволяє особам, що перебувають на території України, реалізовувати свої права шляхом подання письмових чи електронних звернень, зокрема петицій (ст. 5, 23-1 Закону України «Про звернення громадян») [1; 5].

Таким чином, у період дії правового режиму воєнного стану політичні права зазнають тимчасових обмежень, проте Україна забезпечує дотримання базових стандартів захисту прав людини. Держава бере на себе обов'язок дотримуватися міжнародних норм, мінімізувати обмеження та забезпечити прозорість прийняття рішень. Це дозволяє зберігати довіру громадян до влади та забезпечує підтримку міжнародної спільноти в боротьбі за збереження суверенітету і територіальної цілісності України. Звертає на себе увагу, що ця конструкція є механізмом запобігання правовому вакууму в умовах кризи. З

одного боку, вона забезпечує стабільність управління, з іншого — виключає можливість узурпації влади, оскільки має чітко окреслені часові рамки. У практичній площині важливу роль відіграє принцип пропорційності. Законодавство визначає, що обмеження політичних прав і свобод (зокрема права на участь у виборах, мирні зібрання) можуть здійснюватися лише у мінімально необхідному обсязі та строку. Такі обмеження не повинні виходити за межі необхідного для захисту державної безпеки.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що правовий режим воєнного стану в Україні є прикладом обережного балансування між необхідністю захисту державності та збереженням демократичних основ. Стратегія держави спрямована на мінімізацію обмежень, прозорість прийняття рішень та забезпечення судового контролю.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2015, № 28, ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
3. Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій: Рішення РНБО від 18.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005525-22/sp:max100#Text
4. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
5. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Олена Костюченко,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Українська держава вже тривалий час трансформується й намагається адаптуватися до умов, які можуть забезпечити її подальшу життєдіяльність та розвиток. Внаслідок повномасштабних бойових дій істотно змінюється структура населення держави, а питання про здатність забезпечити ринок праці необхідною кількістю кваліфікованих працівників набуває актуальності з кожним днем. Очевидною на сьогодні також є проблема повернення до мирного життя ветеранів війни та забезпечення їхньої спроможності реалізовувати своє право на працю з урахуванням їхніх здібностей та об'єктивних потреб. Як наслідок, виникла актуальна наукова проблема – проаналізувати, обґрунтувати й запропонувати ефективні шляхи професійної адаптації ветеранів війни, зокрема із використанням інструментів державно-приватного партнерства.

Так, відповідно до абзацу шістнадцятого частини першої статті 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» «надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я» належить до сфери державно-приватного партнерства [1]. Своєю чергою, пунктом 8 Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України закріплено, що «професійна адаптація – це заходи, спрямовані на здобуття, відновлення та удосконалення професійних знань, умінь та навичок, що здійснюються шляхом: підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за робітничою професією, у тому числі підвищення кваліфікації за освітніми програмами/робочими освітніми програмами; підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів акредитованими в установленому законодавством порядку закладами» [2].

Отже, чинне законодавство України регламентує професійну адаптацію ветеранів війни як комплекс заходів щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації виключно за робітничими професіями, зокрема і щодо підвищення кваліфікації водіїв. Фактичне виключення з кола заходів щодо професійної адаптації ветеранів війни **можливості відновлення кваліфікації або здобуття кваліфікації на рівні бакалавра чи магістра** нівелює спроможності вітчизняних закладів вищої освіти долучитися до програм підтримки ветеранів війни на шляху їхнього повернення до цивільного життя. Такий стан речей не можна визнати вірним з огляду на те, що значна частина ветеранів війни, які вже сьогодні повернулись з фронтів, до свого військового досвіду, працювали на посадах, що передбачали наявність рівня освіти бакалавра або магістра (спеціаліста).

Закон України «Про державно-приватне партнерство» передбачає, що приватно-державне партнерство здійснюється шляхом укладення різних договорів, зокрема таких, як: договори про спільну діяльність, змішані договори тощо. Це дає підстави стверджувати, що заклади вищої освіти, проявляючи

ініціативу щодо розширення програм професійної адаптації ветеранів війни, можуть запропонувати низку різних програм професійної адаптації – як таких, що забезпечують удосконалення вже наявних професійних знань, умінь та навичок, так і тих, що дозволяють здобути суміжні до раніше отриманих спеціальностей знання, уміння та навички.

Через розробку міждисциплінарних програм професійної адаптації ветеранів війни заклади вищої освіти можуть не лише розширити освітянський досвід впровадження програм з індивідуальними траєкторіями підготовки відповідно до потреб ветерана війни, а й забезпечити ефективне використання майна закладу освіти задля досягнення соціально значущих цілей – професійної адаптації ветеранів війни.

Для досягнення таких цілей варто долучитися до реалізації пункту 12 Операційного плану заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року [3].

Список використаних джерел

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010. № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.

2. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 432. *Офіційний вісник України*. 2017. № 54. Ст. 1626.

3. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1350-р. *Офіційний вісник України*. 2025. № 11. Ст. 889.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Віталій Кучер,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 1, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Конституція України у третій статті людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визначає найвищою соціальною цінністю.

Захист прав і свобод людини є фундаментальною засадою правової системи України та визнається як основний принцип правозахисної політики країни. Хоча в умовах дії правового режиму воєнного стану держава може вводити тимчасові обмеження та додаткові заходи безпеки, що впливає на права та свободи громадян.

Можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод конституційних прав і свобод людини та громадянина регламентує ст. 64 Конституції України: «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Європейська конвенція з прав людини у п'ятнадцятій статті дозволяє державам-учасницям відступати від своїх зобов'язань за Конвенцією «під час війни або іншої надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації». Відступ допускається лише « виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [2].

Тимчасові обмеження прав і свобод людини та громадянина можуть вводитися в межах забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Це такі заходи правового режиму воєнного стану: запровадження трудової повинності для працездатних осіб; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності; запровадження комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду; обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан та інші заходи [3].

Стаття 32 Конституції у частині 2 звертає увагу на можливість збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Як зазначає Д.В. Часник, обмеження прав і свобод людини викликані неможливістю іншим чином забезпечити захист національної безпеки [4, с. 66].

В час війни перевага інтересів держави означає можливість збереження основоположних прав багатьох людей через забезпечення життєздатності самої держави [5, с. 153].

Як зазначає С.П. Погребняк держава має право обмежувати права людини тільки тоді, коли це дійсно необхідно, і тільки в такому обсязі, в якому її заходи будуть розмірними до переслідуваної мети. Іншими словами, у цій сфері

проголошується та діє принцип пропорційності (розмірності, або адекватності) [6, с. 294].

Визначально, що Конституція України як гарант забезпечення прав і свобод громадян містить перелік прав та свобод, які не можуть обмежуватися навіть в період дії правового режиму воєнного стану. Цей перелік є вичерпним та визначений у ч. 2 ст. 64 Основного Закону. Це права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України. Зокрема, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; гарантується рівність прав жінки і чоловіка, невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність, право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб. Гарантується право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї. Не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; право на професійну правничу допомогу; право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади тощо.

Як зазначає Н. Василюк, абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства» [7].

Отже, дотримання права на приватність осіб під час воєнного стану є складною проблемою, оскільки військова агресія російської федерації потребує від держави здійснювати непопулярні заходи, які обмежують окремі права громадян для забезпечення безпеки та ефективності оборонних дій. Однак це не означає, що право на приватність повинно повністю ігноруватися.

Втручання у сферу приватного життя особи без її згоди можливе лише тоді, коли це відбувається відповідно до вимог законодавства України та міжнародних правових норм; тільки в такому обсязі, в якому обмежувальні заходи будуть

Обмеження прав і свобод, але вони мають бути чітко визначені законом і відповідати міжнародним стандартам. Вони повинні бути розмірними до переслідуваної мети відповідно до принципу пропорційності, необхідними для подолання загрози, носити тимчасовий характер, та бути недискримінаційними.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 16.03.2025)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 2050 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/paran54#n54 (дата звернення: 16.03.2025)

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 16.03.2025)

4. Часник Д.В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Випуск 34. С. 61-67.

5. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2022. № 1. С. 150-155.

6. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9614/Pogrebniak%20294-310.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 16.03.2025)

7. Василюк Н. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. URL: http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/ (дата звернення: 16.03.2025)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЧЛЕНІВ МІСЦЕВИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Лаговська,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Олесь Лаговський,
здобувач вищої освіти, Факультет фінансів та цифрових технологій, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Перехід російської федерації до активної фази військової агресії проти України викликав стрімку хвилю цифровізації соціальних процесів в суспільстві. Раптовість нападу країни-загарбника, викликала критичну необхідність координації зусиль різних структур: органів місцевої влади, волонтерів та місцевих громад. В цей період цифрові комунікації стали основним каналом для організації і ефективної взаємодії між усіма учасниками процесу. Вони сприяли розбудові потужної системи управління кризовими ситуаціями та процесами,

спрямованими на порятунок цивільного населення, що зазнало наслідків ворожих дій.

Соціальна відповідальність місцевих громад, яка побудована на добровільному та свідомому виконанні соціальних норм, отримала новий імпульс до розвитку під час надзвичайної ситуації, що виникла вніч після 24 лютого 2022 року. У контексті війни надзвичайно важливо дотримуватися етичних стандартів, чітко розуміти роль і дії місцевих адміністрацій, військових органів, волонтерів і громадських ініціатив. Координація їх діяльності та забезпечення ефективної взаємодії стала необхідною умовою для успішного подолання ворога та труднощів, які виникали.

У рамках соціальної відповідальності на рівні територіальних громад, формувались нові зв'язки між місцевою владою, бізнес-структурами та активними громадянами. Така взаємодіїя призводить до зміцнення соціальних цінностей, розвитку відповідальності та збільшення внеску в суспільно важливу діяльність. Інституційні основи для розвитку цифрової трансформації соціальної сфери були закладені ще у жовтні 2020 року через відповідне розпорядження КМУ № 1353-р, а втілення цього процесу продовжилося через популярний додаток «Дія», що дозволив громадянам подати заявки на допомогу внутрішньо переміщеним особам, спрощуючи доступ до необхідної підтримки та зменшуючи ризики шахрайства.

20 травня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану». Він розширює компетенцію сільських, селищних, міських голів територіальних громад (за умови відсутності активних бойових дій) та надає їм одноосібні повноваження для прийняття певних рішень. Зокрема, це включає створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги, що сприяє підвищенню правової грамотності громадян і зменшенню їх майнових ризиків.

Для належного функціонування міських громад в Україні важливо розуміти значення соціальної відповідальності, особливо в умовах воєнного стану. Це включає відповідальне ставлення до законів, їх виконання та розуміння потреб кожного громадянина. Соціальна відповідальність місцевих громад в умовах війни проявляється через активні зусилля, спрямовані на вирішення проблем життя кожної людини, а також через готовність до співпраці з метою досягнення спільного блага.

Насамперед, соціальна відповідальність полягає в задоволенні базових потреб людей. В умовах війни на передній план виходять базові потреби: забезпечення продуктами харчування, одягом, безпечним житлом, медичній допомозі. Ці питання потребують швидкого та ефективного реанування та забезпечують мінімальний рівень безпеки для цивільного населення.

Раптовість повномасштабного вторгнення ворога стала шоком для багатьох людей і призвела до психологічної розгубленості. Це, у свою чергу,

зумовило необхідність адаптації місцевого управління до надзвичайних умов. Керівництво громади зіштовхнулося з вибором: залишитися та продовжувати працювати під час воєнного стану або покинути небезпечну територію.

Ті, хто залишився, мали вирішувати питання організації опору загарбникам, розробки сценаріїв дій на випадок кризових ситуацій, забезпечення громади необхідними запасами (пальноим, водою, медикаментамив), організації евакуації населення та надання гуманітарної допомоги. Одним з важливих аспектів стало ефективне використання інтернет-зв'язку для координації всіх дій. У разі наявності стабільного інтернет-з'єднання, організаційні питання вирішувалися через соціальні мережі, месенджери, телеграм-канали та інші цифрові платформи. Це дозволяло оперативно інформувати населення, координувати ресурси, комунікувати з сусідніми територіальними громадами. Це дозволило протистояти інформаційним атакам ворога. В умовах цифровізації комунікації між громадами стали більш ефективними, що сприяло швидкому реагуванню на виклики війни.

Одним із яскравих прикладів ефективної організації керівництва та спільної роботи громади є захист Ірпеня на початку війни. Завдяки співпраці міської адміністрації та місцевої тероборони вдалося організувати ефективну роботу територіальної громади, зруйнувати мости, побудувати блокпости, втримати ворога та не допустити наступ на столицю[1].

У перші тижні війни основною проблемою стало розміщення великої кількості людей, які шукали притулку, а також забезпечення їх найнеобхіднішими речами. На сьогодні основними викликами є надання постійного житла, соціальна інтеграція та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Відкритість громад до співпраці з громадськими організаціями та бізнесом дозволила ефективно об'єднати зусилля для вирішення цих питань та посилити процес інтеграції ВПО в приймаючі громади.

Згуртованість громад, яка сформувалася протягом їхнього розвитку, була орієнтована на підтримку Збройних Сил України, територіальної оборони та волонтерських ініціатив. Люди зрозуміли, що без активного втручання неможливо очікувати на справедливий розподіл ресурсів, таких як бюджетні кошти чи гуманітарна допомога. Статус ВПО сприяв створенню механізмів підтримки для таких осіб у громадах.

Важливим є те, що громади виявилися підготовленими до організації спільних дій на допомогу. Цифрові технології дозволили швидко мобілізувати ресурси та залучити зацікавлені сторони для забезпечення матеріальної, фінансової та психологічної підтримки. Стратегія Ради Європи щодо соціальної згуртованості базується на розвитку соціальної відповідальності та створенні безпечного середовища для громад [2].

Отже, у період воєнного стану поєднання соціальної відповідальності та цифровізації комунікацій допомогло громадам швидко вирішувати соціальні проблеми, підвищуючи їхню згуртованість. Окрім впровадження та постійного

оновлення додатку «Дія», уряд України робить значні кроки в напрямку посилення цифрової безпеки. У співпраці з міжнародними технологічними гігантами він розмістив бази важливих даних в хмарних сховищах за кордоном з метою захистити даних від кібератак та забезпечення доступу до них у разі фізичного пошкодження інфраструктури. Майбутнє України за повною цифровізацією державних послуг, що значно спростить вирішення багатьох питань, в тому числі і взаємодії членів громади та вирішення нагальних питтань під час дії воєнного стану

Список використаних джерел

1.Мулеса Е.В. (2022). Соціальна відповідальність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. Науковий вісник Ужгородського Університету. № 1(59). 67-72. DOI: https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.1 (59).67-72

2. Committee of Ministers of the Council of Europe (2010, 7 July) New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe. Available from https: //www.coe.int/t/dg3/ socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strateg_Action Plan_SocialC

SOME FEATURES OF PROVISION OF PUBLIC SERVICES IN SPACE LAW: LEGAL REGULATION AND FOREIGN EXPERIENCE

Yevhen Leheza,

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Public And Private law, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

The general direction of reforms for foreign governments is to increase the transparency and efficiency of the services provision. For example, in order to increase the transparency and quality of the service system by government agencies, the Department of Transportation in the United Kingdom annually develops and submits a report on the services provided and their compliance with standards. Increasing transparency and efficiency of the provision of services, focusing on the urgent needs of society is also characteristic of Bulgaria, which has a peculiar approach to identifying the needs of society, with a certain managerial character. In the Republic of Finland, in order to increase the transparency and efficiency of public services provision, the results of state reform programs are evaluated. The criteria for evaluating such results are, as a rule, the opinion of the population on the quality of public services, the degree of controllability of state bodies and the effectiveness of their activities, the motivation of public servants, the quality of the implementation of the programs needed to implement the reform, the significance of the goals of these programs for society and their consistency (The citizen's charter, 1991).

It should also be noted that for the first time at the level of a doctoral dissertation, only one dissertation was defended by A.N. Bukhanevich "Theoretical, legal and praxeological principles of the provision of administrative services in Ukraine" (2016), which comprehensively disclosed the theoretical foundations and practice of legal regulation of the provision of administrative services in Ukraine.

In developed democracies, the ideology of public administration as a system aimed at providing public services to the population is set forth in special acts, such as: "Citizen's Charter" (Great Britain, India, 1992), "Civil Servants Charter" (Italy), "Marianne Charter" (France, 1992) (La Charte Marianne 2013) (Sadler J., 2000), "Charter of Public Services Consumers' Rights" (Belgium, 1992), "Charter of Quality Assurance in the Provision of Public Services" (Portugal, 1993), "Quality Supervision" (Spain, 1992), "Quality standards initiative" (Canada, 1992), "Quality Charter for compliance with public services provision" (Portugal, 1993) and the like. It should be noted that the introduction of standards for the provision of public services in foreign countries is a kind of realization of the right of subjects to apply for affordable and quality services.

The Citizen's Charter of 1991 established in Great Britain the principles on which the activities of government agencies and organizations providing services to the public should be based, as well as government commitments in this area. These principles include the establishment of clear standards for services, the openness and completeness of information, the provision of advice to the public and the choice of services, their usefulness and effectiveness, and the like. The Citizen's Charter is the basis for about forty more charters developed and approved by the Cabinet of Ministers and ministries by the Cabinet of Ministers, each of which sets standards for services in such areas as education, social welfare, employment, recreation, taxation and the like. In addition to them, local authorities created, taking into account the specific conditions of different regions, their charters of services, which they pledged to comply with.

Thanks to the Citizen's Charter program, the level public services quality in the UK has noticeably increased, citizens have a better understanding of their rights when receiving such services, and prerequisites have been created for changing the psychology and culture of public servants themselves.

However, the implementation of this program stumbles on a number of difficulties, in particular, the underestimation of the usefulness of the "Citizen's Charter" by the population, the insufficient responsibility of public servants for the quality of services provided, methodological problems in determining indicators and standards, low monitoring efficiency and subjectivity in evaluating services, poor coordination between their providers (The Legislation of Ukraine, 1997).

In order to assess the practical results of the work of government bodies that provide services to citizens, the so-called compliance tables for the quality of their services have been introduced in the UK. At first, this concerned regular schools, then the tables were adapted for various organizations for the purpose of their use, for example, during inspections or audits (The Legislation of Ukraine, 1997).

So, the foreign experience in providing public services of such countries as the USA, Japan, Canada, requires implementation in domestic legislation with the aim of developing common standards for the provision of these services.

The international legal acts establishing the standards for the provision of public services are highlighted: "Citizen's Charter" (Great Britain, India, 1992), "Charter of Civil Servants" (Italy, 1992), "Marianne Charter" (France, 1992), "Charter of Public Services Consumers' Rights" (Belgium, 1992), "Charter of Quality Assurance in the Provision of Public Services" (Portugal, 1993), "Supervision of Quality Compliance" (Spain, 1992), "Initiative quality standards" (Canada, 1992), "Quality Charter for compliance with public services provision" (Portugal, 1993); European Charter of Local Self-Government, ratified by the Law of Ukraine No. 452/97-BP of July 15, 1997.

It was found that administrative and procedural relations on the provision of public services are indicated in the legislative acts of the EU countries: the laws on administrative procedure are in force in the Federal Republic of Germany, the Republic of Austria, the Swiss Confederation, the Act on Administrative Procedures – in the Republic of Finland, and the general administrative act in the Kingdom of the Netherlands, in the Kingdom of Sweden – the Law on Public Administration, in the Republic of Poland – the Administrative Proceeding Code, in the Czech Republic – the Code of administrative procedures, in the Republic of Lithuania – the Law on Public Administration and the like.

References

1. The citizen's charter (1991). London. 51. https://publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmpubadm/411/41105.htm

2. La Charte Marianne (2013). http://www.modernisation.gouv.fr/sites/default/files/fichiers-attaches/referentiel_marianne_vf_juin_2013.pdf.

3. *Leheza , Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur. 2022. the essence of the principles of ukrainian law in modern jurisprudence. Revista jurídica portucalense, december, 342-363. https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15.*

4. The Legislation of Ukraine. (1997). European Charter of Local Self-Government: Law of Ukraine No. 452/97-VR of 15.07.1997 // Official Gazette of Ukraine. – 2013. – No. 39. – P.181.

5. Framework Recommendation of the Council of Europe on Regional Democracy (2009). https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2232355&SecMode=1&DocId=1974014&Usage=2

6. Recommendation of the Council of Europe on the financial resources of local authorities and their responsibilities: the subsidiarity test No. 79 (2000) http://www.coe.kiev.ua/docs/kmpbe/r79(2000).html.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗОВОМУ ПРОЦЕСІ

Володимир Лисенко,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) є дієвим інструментарієм отримання доказів у кримінальному провадженні. Фактично до Кримінального процесуального кодексу України внесено дії, які раніше здійснювалися оперативними підрозділами правоохоронних органів в рамках Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і потребували відповідної реалізації в матеріали кримінального провадження. На сьогодні ж, при дотриманні вимог КПК України, в результаті проведення НСРД слідчий отримує докази, які без додаткової верифікації, можуть бути використані у доказовому процесі. Аналіз судової практики засвідчив про неоднозначне тлумачення норм КПК України та окремі проблеми у застосуванні положень щодо особливостей організації та проведення НСРД. Слідчими допускаються помилки, які призводять до визнання протоколів проведення окремих НСРД як недопустимі докази.

Кримінальним процесуальним кодексом (ч.2 ст. 266 КПК України) чітко визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. ст. 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, КПК України, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Судова практика свідчить про те, що слідчі, бажаючи скористатися можливостями негласних (слідчих (розшукових) дій щодо отримання доказів, проводять такі дії щодо злочинів які не є тяжкими чи особливо тяжкими. В такому разі, без достатніх та те підстав, не вірно кваліфікують вчинені діяння. Так були проведені негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні щодо злочинів, що не є тяжкими. Для приховування такого факту, уже після проведення НСРД, до ЄРДР були внесені відомості про перекваліфікацію вчиненого діяння, яка не відповідала фактичним даним [1].

У клопотанні про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відео-контролю особи, в супереч положенням пункту 8 ч. 2 статті 248 КПК України були відсутні відомості про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо. До того ж матеріали кримінального провадження не містили даних стосовно осіб, яким було доручено проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. Були також відсутні відомості щодо дозволу слідчої на встановлення в її службовому кабінеті

спеціальних технічних засобів для здійснення негласної слідчої (розшукової) дії [2].

Судом були визнані недопустимими докази, отримані у ході проведення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичних засобів, оскільки оперативними підрозділами в рамках заведеної оперативно-розшукової справи були проведено дві оперативні закупки наркотичних засобів і після проведення першої оперативної закупки не були надіслані відповідні матеріали органам досудового розслідування для відкриття кримінального провадження. Відповідно до положень ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України» [3].

Нерідко у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій правоохоронці виходять за межі дозволеного процесуальними документами. Так за постановою прокурора здійснювалося проведення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичних засобів. Оперативні співробітники фактично провели огляд і виїмку кореспонденції у відділення ТОВ «Нова пошта», що є окремою негласною слідчою (розшуковою) дією, особливості проведення якої регламентовано ст. 262 КПК України і на проведення якої потребується відповідний дозвіл слідчого судді. Представники відділення «Нової пошти» не були присутніми при проведенні зазначених вище дій, відео фіксація починалася з моменту, коли поштове відправлення було уже розкрито. Отримані таким способом докази судом були визнані недопустимими [4].

Список використаних джерел

1. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 25 січня 2023 р. Справа № 336/3804/16-к. [Електронний ресурс] https://reyestr.court.gov.ua/Review/108613610.

2. Вирок Сарненського районного суду Рівненської області від 20 лютого 2020 р. Справа № 572/1684/19. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87721693.

3. Вирок Коломийського міськрайонного суду від 22 червня 2022 р. Провадження № 1-кп/346/9/22. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104919876.

4. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 8 лютого 2022 р. Справа № 404/3554/21. [Електронний ресурс] URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/103044512.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія Лугіна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Владислав Іваніцький,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Розслідування економічних злочинів у сфері оборонних закупівель в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності, оскільки безпосередньо стосується забезпечення обороноздатності держави в критичний період її існування. Незаконні дії у цій сфері не лише завдають значних матеріальних збитків, але й безпосередньо загрожують національній безпеці, знижуючи боєздатність Збройних Сил України та інших військових формувань.

Як справедливо зазначають І. Гора та Т. Глубокий, оборонні закупівлі є стратегічно важливим елементом системи забезпечення національної безпеки. Ефективне задоволення військових потреб вимагає від відповідальних суб'єктів високого професіоналізму, бездоганної доброчесності, максимальної прозорості процесів та глибокого усвідомлення відповідальності [1, с. 56].

Правове регулювання процесу розслідування таких злочинів має комплексний характер і базується на положеннях Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, законів «Про правовий режим воєнного стану» [2], «Про оборонні закупівлі» [3]. Особливого значення набувають норми статті 615 КПК України, які визначають особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану [4].

Специфіка економічних злочинів у сфері оборонних закупівель полягає в їх підвищеній латентності, складності виявлення та документування, багатоепізодності злочинної діяльності та залученні значної кількості співучасників. В умовах воєнного стану ці характеристики доповнюються обмеженим доступом до інформації з міркувань безпеки, підвищеною динамічністю процесів закупівлі, а також дією спрощених процедур оборонних закупівель.

Варто зазначити, що початок кримінального провадження щодо таких злочинів має певні особливості. Основними джерелами інформації про них є матеріали контролюючих органів, заяви викривачів, результати аналітичної роботи правоохоронних органів. В умовах воєнного стану значно зростає роль оперативного виявлення злочинів за допомогою негласних методів роботи, оскільки традиційні методи контролю можуть бути обмежені.

Процес доказування у таких провадженнях характеризується особливою складністю. Це пов'язано з необхідністю дослідження значного обсягу документації, проведення складних експертиз, а також з можливими обмеженнями у доступі до місць та об'єктів, розташованих у зоні активних бойових дій. Важливим елементом доказової бази є результати фінансового аналізу руху коштів, виділених на оборонні потреби, виявлення невідповідностей між затвердженими та фактично здійсненими закупівлями.

Особливу роль у розслідуванні відіграють негласні слідчі (розшукові) дії, які дозволяють ефективно задокументувати злочинну діяльність. Це, зокрема, аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою чи місцем. В умовах воєнного стану процедура їх проведення може бути спрощена відповідно до ст. 615 КПК України [4].

Також, важливим аспектом розслідування є налагодження ефективної взаємодії між різними правоохоронними органами, особливо у випадках, коли злочин виявляється на підконтрольній військовому командуванню території. Підслідність таких злочинів може належати різним органам досудового розслідування залежно від їх кваліфікації та суб'єкта вчинення, що вимагає чіткої координації їх дій.

Особливості судового контролю у таких провадженнях визначаються нормами ст. 615 КПК України, яка передбачає можливість виконання функцій слідчого судді відповідним прокурором у разі неможливості здійснення судом своїх повноважень [4]. Це дозволяє забезпечити оперативність розслідування при збереженні основних процесуальних гарантій.

Таким чином, розслідування економічних злочинів у сфері оборонних закупівель в умовах воєнного стану вимагає застосування специфічних процесуальних механізмів, які дозволяють ефективно протидіяти цим злочинам з урахуванням особливостей воєнного часу при збереженні основних принципів кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Голубокий Т. С., Гора І. В. кремі питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, що вчиняються у сфері оборонних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 4, № 85. С. 55–62. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.8

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Наталія Лугіна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу , Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна
Валентин Підгородецький,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

В умовах повномасштабної війни на території України питання захисту дітей та документування злочинів проти них набуває особливої актуальності та гостроти. Російська військова агресія супроводжується систематичними порушеннями прав дитини, включаючи вбивства, фізичні ушкодження, викрадення та примусову депортацію, що потребує розробки ефективних механізмів документування та розслідування таких злочинів.

Воєнні злочини проти дітей характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки спрямовані проти найбільш вразливої категорії цивільного населення. Як зазначає К. Слінько, війна рф проти України спричинила серйозні негативні наслідки для дітей, завдавши суттєвої шкоди їхньому фізичному, психічному та соціальному стану. Діти зазнають примусового переміщення, переривання освітнього процесу, отримують фізичні та психологічні травми, стикаються з порушеннями у сфері охорони здоров'я. Крім того, зростає ризик їхнього залучення до незаконних форм вербування та експлуатації. Сукупність цих факторів істотно підвищує рівень вразливості дітей, ставлячи під загрозу їхній всебічний розвиток, добробут і перспективи в майбутньому [1, с. 359]. Сучасна кримінально-правова політика України має враховувати ці особливості та передбачати специфічні підходи до документування таких злочинів.

Ключовою проблемою в контексті розслідування воєнних злочинів проти дітей є складність отримання та фіксації доказів. В умовах активних бойових дій, тимчасової окупації територій доступ до місць вчинення злочинів обмежений, а

свідки часто переміщуються або перебувають у стресовому стані. Як слушно зауважує В. Шевчук в умовах воєнного стану криміналістична наука зіткнулася з необхідністю вирішення принципово нових завдань. Військові дії на території України спричинили суттєву трансформацію базової парадигми криміналістики, що безпосередньо впливає на процеси формування, систематизації та практичного застосування криміналістичних знань. Особливості воєнного часу вимагають адаптації традиційних методик розслідування та створення інноваційних підходів до збирання і дослідження доказів у надзвичайних умовах сьогодення [2, с. 46].

З урахуванням міжнародних стандартів та передового досвіду держав, які стикалися з подібними викликами, можна виокремити кілька напрямів удосконалення механізмів документування та розслідування воєнних злочинів проти дітей.

По-перше, необхідно створити спеціалізовані слідчі групи з фаховою підготовкою в галузі прав дитини, дитячої психології та міжнародного гуманітарного права. До складу таких груп доцільно включати психологів, які володіють методиками опитування дітей, що зазнали травматичного досвіду.

По-друге, важливо вдосконалити нормативно-правову базу з питань документування воєнних злочинів. Зокрема, доцільно розробити спеціальні протоколи документування злочинів проти дітей, які б враховували специфіку цієї категорії потерпілих та особливості воєнного стану. Актуальним є прийняття змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей фіксації доказів в умовах обмеженого доступу до місць вчинення злочинів.

По-третє, необхідно розширити використання цифрових технологій для збору та аналізу доказів. Супутникові знімки, відео з відкритих джерел, дані з соціальних мереж можуть служити важливими джерелами доказової інформації.

Четвертим напрямом є налагодження ефективної міжнародної співпраці. Важливо забезпечити взаємодію з міжнародними організаціями (ООН, ЮНІСЕФ, ОБСЄ) та відповідними інституціями інших держав для обміну досвідом, спільного документування злочинів та притягнення винних до відповідальності. Координація зусиль на міжнародному рівні дозволить подолати юрисдикційні обмеження та забезпечити невідворотність покарання для воєнних злочинців.

П’ятий напрям — створення єдиної інформаційної бази даних про воєнні злочини проти дітей з дотриманням принципів конфіденційності та захисту персональних даних. Така база може служити основою для майбутніх судових процесів як на національному, так і на міжнародному рівні.

Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити ефективність документування та розслідування воєнних злочинів проти дітей, забезпечити захист прав потерпілих та притягнути винних до відповідальності, що є важливим елементом кримінально-правової політики держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Слінько К. Наслідки війни: вразливість та страждання дітей в умовах збройного конфлікту. *Аргументи сучасної філології: історична та індивідуальна пам'ять* : Матеріали IV Міжнар. наук. конф., м. Харків, 18–19 квіт. 2024 р. 2024. С. 355–360. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3fb4370a-4842-46b4-94d4-dff78b347605/content#page=355

2. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації* : Тези науково-практ. конф., м. Харків, 22 берез. 2022 р. С. 40–46. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/

ENHANCING COMMUNITY-BASED MENTAL HEALTH CARE IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: ADAPTING WHO'S PRINCIPLES

Олена Луценко,
кандидат педагогічних наук,доцент, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів, Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
Наталія Семініхина,
доктор філософії, асистент, асистент кафедри іноземних мов економічного факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна

In times of war, a nation's mental health is as crucial as its physical safety. Ukraine, under martial law, faces severe challenges that impact both the security and mental well-being of its people. The World Health Organization (WHO) advocates for community-based mental health care as an effective alternative to traditional institutional models. This study explores how WHO's principles can be adapted to Ukraine's current situation, emphasizing strategies to improve accessibility, combat stigma, protect human rights, and ensure a coordinated delivery of mental health services [5]. The research seeks to answer the following questions:

1. How can community-based mental health care improve accessibility for Ukrainians under martial law?
2. What measures can be implemented to reduce stigma associated with seeking mental health support?
3. How can human rights be safeguarded in mental health care delivery during times of war?

4. What strategies can ensure coordinated and effective mental health services in a war-affected nation?

By tailoring the WHO's principles of community-based mental health care to Ukraine's situation under martial law, this study aims to deliver evidence-based recommendations for government bodies, NGOs, and international collaborators.

Recent studies on mental health care within communities underscore the advantages of localized, person-centered strategies in fostering recovery and resilience [1;2;3]. The WHO framework outlines several fundamental principles, such as improved accessibility, stigma reduction, safeguarding human rights, and coordinated service delivery. This study employs a qualitative approach, analyzing policy documents, WHO reports, and existing literature on community-based mental health care. Case studies from other conflict-affected regions will be examined to identify best practices that can be applied in Ukraine. Expert interviews with mental health professionals, policymakers, and community workers will provide additional insights into practical challenges and solutions.

Martial law restricts movement and disrupts infrastructure, making it difficult for people to access centralized mental health facilities. Decentralizing mental health services by establishing local hubs—such as primary health care centers, mobile mental health units, and telehealth platforms—can provide immediate support. Digital solutions, including online counseling and crisis intervention services, can bridge the accessibility gap when in-person visits are not feasible.

Mental health stigma remains a significant barrier to seeking care. Integrating mental health services into primary care settings and community spaces, such as schools and social service centers, normalizes mental health support. Awareness campaigns and peer support groups can further challenge negative perceptions and encourage help-seeking behavior.

During martial law, safeguarding human rights in mental health care becomes a priority. Training mental health professionals in human rights-based approaches ensures that services respect individual autonomy and cultural contexts. Community participation in treatment planning empowers individuals and enhances trust in the mental health system.

Fragmented mental health services can hinder effective care. Establishing an integrated network linking primary health care, social services, and community-based organizations can ensure a comprehensive approach. Structured case management systems can track patient progress and facilitate long-term rehabilitation and reintegration into society. Collaboration with NGOs, international organizations, and government agencies is essential to secure resources and technical assistance.

Applying WHO's principles to Ukraine's mental health care system can significantly enhance accessibility, reduce stigma, protect human rights, and ensure effective coordination of services. In times of conflict, prioritizing mental health is essential for national resilience and long-term recovery. By embracing community-

based approaches, Ukraine can build a more sustainable and inclusive mental health care system for the future.

References

1. Patel, V., Araya, R., Chatterjee, S., Chisholm, D., Cohen, A., De Silva, M., van Ommeren, M. Treatment and prevention of mental disorders in low-income and middle-income countries // The Lancet. – 2010. – Vol. 375, №9724. – P. 991–1005.
2. Saxena, S., Thornicroft, G., Knapp, M., Whiteford, H. Resources for mental health: Scarcity, inequity, and inefficiency // The Lancet. – 2007. – Vol. 370, №9590. – P. 878–889.
3. Thornicroft, G., Tansella, M. Components of a modern mental health service: A pragmatic balance of community-based and hospital-based care // British Journal of Psychiatry. – 2004. – Vol. 185. – P. 283–290.
4. World Health Organization. Mental health: New understanding, new hope. – Geneva: WHO, 2001.
5. World Health Organization. Comprehensive mental health action plan 2013–2030. – Geneva: WHO, 2013. – Retrieved from https://www.who.int/publications/i/item/9789241506021.

ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ: СТАТИСТИКА КІБЕРШАХРАЙСТВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Роман Остапенко,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Державний біотехнологічний університет м. Харків, Україна
Олена Луценко,
м. Харків, Україна

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році призвело до зростання кіберзлочинності, після чого кібершахраї потрібно нестабільно зупинити злочинні дії. За даними Національного банку України, 11% українців стали жертвами шахрайських схем, що вказує на серйозність проблеми. Злочинці експлуатують тривогу та психологічний стан громадян, активно використовуючи теми державних виплат, гуманітарної допомоги та фальшиві інтернет-сайти для реалізації шахрайств, особливо в онлайн-торгівлі та фішингових атаках. Під час війни в Україні масштабне кібершахрайство сягнуло рекорду: у 2023 році відкрито майже 60 тисяч кримінальних проваджень. Збитки

від шахрайства з картками перевищили 3 мільярди гривень, зростання порівняно з 2022 роком – 201% [1].

Соціальна інженерія є найрозповсюдженішим видом кібершахрайства в Україні, становлячи 83% випадків, зокрема, через маніпуляції, шахрайські представлення та схеми під час війни, пов'язані з гуманітарною допомогою. Фішинг став головною кіберзагрозою в Україні під час війни, з 88% заблокованих ресурсів. Зловмисники створюють фальшиві веб-сторінки, маскуючи їх під офіційні сайти. Мета - отримати конфіденційну інформацію користувачів, використовуючи теми компенсацій та допомоги.

Кількість шахрайських операцій з платіжними картками в Україні значно зросла під час війни. У 2023 році було зафіксовано 272 тисячі таких операцій, що на 25% більше порівняно з попереднім роком. Особливо тривожним є зростання середньої суми однієї незаконної операції, яка збільшилася на 39% і становила 3065 гривень. Це свідчить про те, що шахраї не лише збільшують кількість атак, але й удосконалюють свої методи для отримання більших сум [2].

Кібершахрайство під час війни негативно впливає на економіку України, викликаючи фінансові втрати, підриваючи довіру до фінансової системи, уповільнюючи розвиток електронної комерції та гальмуючи інвестиції, а також навантажуючи правоохоронні органи на боротьбу з кіберзлочинністю. Особливо небезпечними є кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, які можуть призвести не лише до економічних втрат, але й до соціального невдоволення та дестабілізації ситуації в країні. Шахраї активно використовують вразливості, пов'язані з цифровізацією державних послуг та збільшенням кількості онлайн-транзакцій під час війни. Вони також експлуатують теми, пов'язані з військовими діями, евакуацією, гуманітарною допомогою та підтримкою армії, що робить їхні атаки більш ефективними.

Для протидії фінансовим злочинам в Україні під час війни застосовується комплексний підхід, який включає посилення фінансового моніторингу, вдосконалення нормативно-правової бази, активізацію міжнародного співробітництва та підвищення ефективності правоохоронних органів. Зокрема, посилено контроль за фінансовими операціями, впроваджено додаткові заходи перевірки клієнтів банків, вдосконалено механізми виявлення підозрілих транзакцій. Важливу роль відіграє діяльність спеціалізованих органів, таких як Бюро економічної безпеки.

Банківські установи України впровадили додаткові заходи безпеки для захисту своїх клієнтів від шахрайських дій. Це включає вдосконалення систем моніторингу транзакцій, впровадження багатофакторної автентифікації, обмеження на здійснення певних типів операцій без додаткового підтвердження. Банки також активно проводять інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності клієнтів щодо можливих загроз та методів захисту від шахрайства. Важливим елементом є оперативне блокування підозрілих операцій та швидке реагування на повідомлення про шахрайство [3].

Підвищення фінансової грамотності є ключовим для боротьби з кібершахрайством в умовах війни. Громадяни повинні бути усвідомлені ризики та методи захисту. Національний банк України, комерційні банки та громадські організації проводять інформаційні кампанії, особливо для вразливих груп, таких як літні люди та ВПО. Міжнародне співробітництво з Інтерполом та Європолом допомагає вдосконалити боротьбу з фінансовими злочинами, дозволяючи ефективніше виявляти шахрайські схеми та повертати викрадені кошти. Впровадження нових технологічних рішень є важливим аспектом протидії фінансовим злочинам. Банки та фінансові установи використовують системи аналізу великих обсягів даних та штучного інтелекту для виявлення потенційних шахрайських схем. Такі системи дозволяють аналізувати патерни транзакцій, виявляти аномалії та блокувати підозрілі операції в режимі реального часу. Також впроваджуються біометричні технології для підвищення безпеки автентифікації користувачів фінансових послуг.

Список використаних джерел

1. За 2023 рік «дохід» шахраїв в Україні склав понад 3 млрд. грн. Топ-5 схем обману - *Україна кримінальна*. URL: https://cripo.com.ua/gangsters/za-2023-rik-dohid-shahrayiv-v-ukrayini-sklav-ponad-3-mlrd-grn-top-5-shem-obmanu/
2. Економічна правда. Найпоширенішим шахрайством в Україні під час війни стали продажі в інтернеті. *Економічна правда*. URL: https://epravda.com.ua/news/2023/10/9/705242/
3. Матриця платіжного шахрайства. Перезавантаження: Аналіз, тренди та прогнози, 2022/2023 – Асоціація ЄМА. *Асоціація ЄМА*. URL: https://www.ema.com.ua/news/matricja-platizhnogo-shahrajstva-perezavantazhennja-analiz-trendi-ta-prognozi-2022-2023/

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО І КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

Олексій Макаренков,
доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної частини, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Кількість постраждалих в Україні від воєнних злочинів і/або збройної агресії з боку РФ наразі складає сотні тисяч громадян та юридичних осіб. Органи кримінальної юстиції України забезпечують правосуддя в межах 182 734 кримінальних справ, з яких 21 367 справ про злочини проти національної безпеки України [1]. Ця велика кількість перейшла в якість нового злочину геноциду,

який рф діяв проти українців під час «агресивної війни путіна проти України» [2, с. 108]. Геноцид означає будь-які з наступних дій, вчинених з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: (a) вбивство членів групи; (b) заподіяння серйозних тілесних або психічних ушкоджень членам групи; (c) навмисне створення для групи життєвих умов, розрахованих на її повне або часткове фізичне знищення; (d) застосування заходів, спрямованих на запобігання народжуваності в групі; (e) Примусове переміщення дітей однієї групи в іншу групу (ООН 1948). Феномен цього визначення результат зусиль українців, адже його автор - Рафаель Лемкін – здобув юридичну освіту в Університеті Львова, зокрема в 1926 р. захисну дисертацію доктора юридичних наук. У 1944 р. Р. Лемкін уперше вжив поняття «геноцид» у своїй книзі 1944 року «Правління осі в окупованій Європі», в якій він задокументував звірства нацистів. Тоді це був неологізм [3, с. 37, 65].

Відсутність перемоги України разом з країнами, які дотримуються міжнародного права прав людини, над рф та її союзниками як військовими агресорами суттєво послабить можливості міжнародного кримінального права. Для його ефекту треба однозначне визнання жертв і злочинців. Й у цьому випадку ефективність залежить ще й від ідеологічної підтримки ззовні. Міжнародна спільнота має однозначно визнати винуватця, якого треба карати. Інакше повоєнна відбудова не буде живитися відчуттям відновлення справедливості. Україна має докласти зусиль, щоб допомогти покарати винних, відповідно до рішень від 17 March 2023 і від 24 June 2024 Pre-Trial Chamber II of the International Criminal Court про arrest військових злочинців, а також слідувати тільки тим порадам консультантів від МВФ, СБ, ЄС та інших міжнародних партнерів, які спроможні реально вирішити поточні проблеми воєнного часу і підготуватися до кримінального переслідування у повоєнний час. Розраховувати на ефективність у забезпеченні міжнародних стандартів прав людини за допомогою нинішньої системи ООН наївно. Уся історія війни рф проти України супроводжується у кращому випадку формальними деклараціями з боку ООН на користь України, а у гіршому випадку навіть ці декларації відсутні. У будь-якому випадку діяльність ООН не допомогла ані уникнути збройної агресії рф проти України, ані зменшити кількість військових злочинів, які вчинив військовий агресор.

Найбільша динаміка формально й практично має бути у процедурах матеріального відшкодування, оскільки високоліквідні фінансові і матеріальні активи військового агресора знаходяться в юрисдикціях країн, які вже підтвердили політично і юридично усі факти, що необхідні для використання цих активів, за роки війни доопрацювали потрібні для цього правові механізми і самі по собі є майстрами в економіці, її зростанні, стабілізації тощо. Реальності цьому механізму міжнародного гуманітарного права додає той факт, що ЄС та інші країни, які поважають міжнародне публічне право, далеко не найкращі на полі бою збройних сил, але вони неперевершені у фінансах та інших економічних

відносинах. Інститут сатисфакції у вигляді офіційних і щирих вибачень від рф надто сумнівний і його реалізації історично не близька. Навіть для повоєнної Німеччини це зайняло 25 років. Однак цьому передувало однозначне визнання усіма у світі вини нацистської Німеччини. Відносно рф та її союзників такої однозначності, нажаль, немає. Більше цього, рф тероризує вбивством за допомогою своїх ракет і ядерної зброї. Така поведінка ніколи не призведе до визнання вини і офіційних вибачень на колінах за вбивства та інші військові злочини проти українців.

Отже, під час війни органи кримінальної юстиції та національної безпеки сукупними зусиллями досягають цілей з реєстрації, формування доказової бази і кваліфікації воєнних злочинів, а також, де це можливо, завершують справи про ці злочини винесенням судових вироків та покарання винних. Водночас, витрати на захист від зовнішнього збройного агресора, окуповані території, внутрішня та транснаціональна корупція заважають ефективній реалізації кримінально-правового переслідування винних у військових злочинах, зокрема внаслідок нестачі криміналістичних технологій і кадрових ресурсів для роботи з доказовою базою воєнних злочинів; невиконання чотирьох ордерів Міжнародного Кримінального Суду 2022 і 2023 років на арешт організаторів воєнних злочинів, які вчинено в Україні, тощо. Реституції, компенсації, сатисфакції та інші заходи міжнародного гуманітарного права, зокрема у вигляді використання Україною доходів від активів збройного агресора, часткові компенсації збитків сім'ям загиблих та іншим жертвам війни, обмін часткою полонених, реалізовані під час війни частково й основне вираження матимуть як частина повоєнної відбудови.

Список використаних джерел

1. Злочини, вчинені під час пономасштабного вторгнення рф. Генеральна прокуратура. 26.03.2025. URL: https://www.gp.gov.ua/
2. Grigore, S.-A. The Narrow Definition of Genocide & Its Role in Investigating and Prosecuting Charges of Genocide in Romania. Problems of post-communism. 2025. Vol. 72. No. 1. P. 97–111. doi.org/10.1080/10758216.2024.2337944
3. Zitser, E. A. A White Crow: Raphael Lemkins Intellectual Interlude at Duke University, 1941-1942. The North Carolina Historical Review. 2019. Vol. 96. No. 1. P. 34-66

МЕДІАЦІЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Тетяна Мацелик,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

В умовах здійснення низки реформ в системі публічного адміністрування в Україні значно зростає кількість спорів у зв'язку з чим питання медіації в адміністративних справах з метою оптимізації вирішення конфліктів та забезпечення прав і свобод людини та громадянина набуває особливої актуальності, а також особливої популярності набуває адміністративна процедура врегульована законом України «Про адміністративну процедуру» метою якого є «забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина»[1].

Що спонукає до здійснення аналізу основних характеристик майже одночасно нормативно врегульованих в адміністративному законодавстві інститутів адміністративного права, визначення їх співвідношення через виокремлення спільних та відмінних якостей, зважаючи на можливість вирішення конфліктів за допомогою обох інститутів

Розвиток медіації як методу альтернативного вирішення спорів в межах господарського, цивільного, трудового, сімейного права дає можливість стверджувати про високу ефективність застосування зазначеного інституту. Однак, суттєвого досвіду застосування медіації у сучасному адміністративному праві, а саме при вирішення спорів між приватними суб'єктами та суб'єктами публічної адміністрації ще не напрацьовано, що потребує глибокого наукового аналізу та обґрунтування, адже медіація виступає як важливий інструмент, що може значно збільшити ефективність діяльності публічної адміністрації саме за рахунок швидкого та результативного вирішення конфліктів.

В національному законодавстві медіація як метод альтернативного вирішення спорів нормативно врегульована Законом України «Про медіацію» та визначається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.[2]

Як зазначає М.Бліхар використання медіації як добровільного і конфіденційного процесу розв'язання адміністративної суперечки, в якому нейтральна третя особа – медіатор – допомагає сторонам швидше досягнути домовленості, здійснюється за їхньою взаємною згодою у межах позасудового вирішення адміністративного спору. Особливо ефективним цей альтернативний спосіб вирішення суперечки є для фізичних осіб, бізнесменів та органів публічної адміністрації.[3 с.80]

Загальновизнаним є те, що медіації дозволяє сторонам спору контролювати процес і результат його вирішення у межах процедури медіації.

Насамперед це пов'язано з тим, що медіація на концептуальному рівні завжди є добровільною процедурою в тому сенсі, що сторони самі несуть відповідальність за її проведення та можуть організовувати її відповідно до власних побажань, а також переривати її в будь-який момент [4 с.11]

Медіація є процедурою, за якої нейтральний посередник (медіатор) сприяє досягненню угоди між сторонами конфлікту, не приймаючи рішень щодо результату спору. Медіація має низку переваг, таких як економія часу і ресурсів, зниження рівня конфлікту, підтримка гнучкості вирішення суперечностей, що робить її привабливою для застосування у різних галузях права. Вона дозволяє сторонам знайти компромісне рішення за спрощеною процедурою і сприяє економії ресурсів держави.

Щодо адміністративної процедури то її Бойко І., Зима О., Соловойова О. визначають як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління. [5 с.7] Однак, вчені визначали так адміністративну процедуру до прийняття однойменного закону в той час як закон під адміністративною процедурою розуміє визначений законом порядок розгляду та вирішення справи. Водночас застосування адміністративної процедури сприятиме відкритості, передбачуваності, ефективності діяльності публічної адміністрації та забезпечуватиме прийняття адміністративних актів належної якості, крім того можна стверджувати, що закон встановив загальну адміністративну процедуру оскарження адміністративних актів, а також процедурних рішень, дій та бездіяльності адміністративного органу.

В результаті аналізу законодавчих актів можна констатувати, що обидва акти спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вони передбачають можливість справедливого та ефективного вирішення конфліктів, а також встановлюють відповідний порядок дій – процедуру з прописаними правилами, етапами та строками.

В результаті аналізу законодавчих актів можна констатувати, що обидва акти спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вони передбачають можливість справедливого та ефективного вирішення конфліктів, а також встановлюють відповідний порядок дій – процедуру з прописаними правилами, етапами та строками.

Натомість, відмінності в них полягають, по-перше, в умові проведення процедури: добровільності або обов'язковості. Так, участь в медіації є добровільною, в той час як адміністративна процедура є обов'язковою для осіб, які звертаються до органу публічної адміністрації. По-друге, статус суб'єкта, що забезпечує проведення процедури: медіатор в процедурі є нейтральною стороною; орган публічної адміністрації, що розглядає скаргу – має владні повноваження. По-третє, позитивне завершення процедури медіації передбачає

укладання угоди між сторонами, що має силу договору; результатом завершення адміністративної процедури є адміністративний акт.

Підводячи підсумки за результатами аналізу норм законодавства двох вищезазначених інститутів варто зазначити наступне:

Необхідно передбачити норми для поєднання процедури медіації з адміністративною процедурою з можливістю проведення, за потреби, медіації при адміністративній процедурі оскарження;

Доповнити законодавство у сфері медіації нормами рамкового законодавства, щодо застосування такої процедури у публічно-правових спорах.

Зазначене сприятиме гармонійному взаємопроникненню та існуванню цих інститутів, а також покращенню правозастосовної практики, підвищенню довіри до суб'єктів публічної адміністрації та зниженню соціальної напруги при вирішенні публічно-правових конфліктів.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
2. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1875-20#Text
3. Бліхар М. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів / М. Бліхар // Підприємництво, господарвство і право. Адміністративне првао і процес . 2020. № 10. С. 78-82.
4. Маслова А. Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів / А. Б. Маслова // Правова позиція.2021.№ 3 (32). С. 10 – 16.
5. Бойко І. В., Зима О.., Соловойова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. С. 7.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Любов Менів,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Богдан Кримчанін,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Війна російської федерації проти України змусила мільйони наших громадян покинути власне житло та переселитися у різні регіони України.

Велика частина цього житла на сьогодні є зруйнована або значно пошкоджена, що робить його непридатним для проживання у майбутньому після деокупації тимчасово окупованих територій. З огляду на це питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб набуває значної актуальності.

Проблеми забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб привертають увагу багатьох науковців. Варто виділити праці таких вчених, як І. Басова, М. Лук'янчук, І. Наливайко, Ю. Рижук, О. Романової, Т. Семигіна, А. Трофименко, О. Фесенко та ін. Разом з тим, важливість питань забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом не втрачає своєї актуальності і практичного значення.

Погоджуємося з М. Лук'янчук, що питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб потребує нагального вирішення. Адже забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом – це гарантія основоположного права громадянина України на житло, що забезпечується державою через місцеві державні адміністрації та органами місцевого самоврядування на безоплатній основі або за доступну для плату [1, с.114].

Надання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб є одним із ключових завдань держави, спрямованих на забезпечення базових житлових потреб громадян, які були змушені залишити свої домівки через військову агресію. На сьогодні, важливо забезпечити доступ до комфортних умов проживання, які відповідають базовим вимогам чинного законодавства житлового законодавства.

Разом із цим, надання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб повинно враховувати правові, економічні та адміністративні аспекти. Важливо розробити нормативно-правову базу, яка регламентуватиме правила розподілу житла, забезпечення його якісного утримання та врахування потреб кожної окремої родини чи особи. Необхідно створити умови для залучення інвестицій у житлову інфраструктуру, запровадити дієві моделі державно-приватного партнерства, а також налагодити ефективний моніторинг використання ресурсів. Крім того, слід забезпечити підтримку громад, які приймають переселенців, сприяючи їхній соціальній та економічній інтеграції, що є важливим кроком до відновлення стабільності та порозуміння у суспільстві.

У таких умовах державна політика має бути зосереджена на оперативному реагуванні та максимальній мобілізації наявних ресурсів для створення безпечних і функціональних місць проживання. Зокрема, важливими є побудова нових житлових центрів, використання державних резервів і залучення гуманітарної допомоги міжнародних партнерів. Воєнний стан вимагає також внесення змін до чинного законодавства для спрощення процедур виділення житла та забезпечення пріоритетності захисту найуразливіших категорій населення.

Станом на 2025 рік в Україні офіційно зареєстровано близько 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, які були змушені залишити свої домівки через

бойові дії. Програма "єВідновлення", яка спрямована на компенсацію за пошкоджене та знищене житло. Уряд України також виділив значні кошти на підтримку переселенців, зокрема 15 мільярдів гривень на забезпечення житлом тих, хто залишився без даху над головою [2].

Однак, державні програми, не завжди покривають реальні потреби внутрішньо переміщених осіб у житлі, оскільки коштів є недостатньо для придбання житла нового житла.

Надання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб є нагальним завданням, що потребує всебічного підходу та координації зусиль різних органів влади, міжнародних організацій, благодійних фондів та громад. Забезпечення доступу до тимчасового житла вимагає не лише організації самих місць проживання, але й створення умов, які відповідають мінімальним стандартам безпеки, гігієни та комфорту. У контексті воєнного стану в Україні такі заходи включають використання державних і комунальних резервів житлового фонду, розгортання мобільних житлових модулів, а також надання субсидій або компенсацій для оренди житла. Особливу увагу приділяють найуразливішим категоріям переселенців, таким як багатодітні родини, літні люди та особи з інвалідністю. Водночас важливо забезпечити прозорість процесів розподілу житла та моніторинг його використання, щоб уникнути зловживань і конфліктів у громадах. Надання тимчасового житла є не лише актом гуманності, але й суттєвим кроком у забезпеченні соціальної стабільності, сприянні інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади та зміцненні довіри до державних інститутів, що є особливо важливим у часи кризи.

Станом на 2025 рік, надання тимчасового житла внутрішньо переміщеним особам все ще залишається одним із ключових викликів для України. На жаль, в України реально немає наявного житлового фонду для забезпечення усіх громадян, які постраждали від російської агресії, житлом. Адже, повномасштабне вторгнення спричинило найбільшу житлову кризу в історії незалежної України.

Позитивним у цьому питання є зарубіжний досвід, коли забезпечення житлом здійснювалося за фінансової допомоги зовнішніх фондів. Наприклад, уряди іноземних країн та міжнародні організації відіграли значну роль у вирішенні житлових проблем внутрішньо переміщених осіб в Грузії – понад 300 млн доларів США донорської допомоги було надано на житло для таких осіб [10, с. 26].

Висновок. Забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом залишається складним і багатоаспектним викликом, який вимагає активної взаємодії між органами державної влади, місцевими громадами, міжнародними партнерами та громадськими ініціативами. Розробка довгострокових рішень, таких як будівництво соціального житла, впровадження державно-приватного партнерства та підтримка приймаючих громад, є важливими компонентами стратегії подолання цієї кризи. Також, позитивним було б вивчення зарубіжного

досвіду щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та впровадження його в Україні.

Список використаних джерел

1.Лук'янчук М.О. Щодо питань забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом. Юридичний науковий електронний журнал, 2023. № 12. С. 112-114 URL: http://lsej.org.ua/12_2023/24.pdf

2.Електронне консультування. "єВідновлення": кому призначається допомога та як її отримати? URL: https://riel.ua/how-to-receive

3. Забезпечення компенсації та реституції, права на житло та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: порівняльний європейський досвід. URL: https://rm.coe.int/comparing-analysis-idps-ukr/1680a08f30 (дата звернення 23.03.2023).

СУТНІСТЬ ГОСТРАЙТИНГУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Вікторія Миколаєць,
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правничої лінгвістики, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Загальноприйнятим є положення, що твір, створений творчою працею людини належить автору від моменту його об'єктивування, незалежно від його завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми вираження [1; 2].

Творцю об'єкта авторського права належить весь об'єм прав на нього: особисті немайнові та майнові права. Якщо особисті немайнові права автора є невід'ємними від особи автора та не можуть передаватись іншим особам без жодних виключень, то майнові права, за нормами Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права», можуть бути передані іншій особі чи особам на підставі договору чи закону повністю або частково, так само можуть бути предметом спадщини.

В сучасному світі вже тривалий час між людьми в найрізноманітніших сферах діяльності (музична індустрія, телебачення, PR або Public Relations, реклама, наука, освіта, журналістика тощо) складаються відносини за яких твори пишуть, так звані, наймані письменники для інших осіб, які професійно допомагають «авторам» у створенні майбутнього твору.

До прикладу, книги Генрі Форда «Моє життя та робота» (1922), написані гострайтером Семюелом Кроутером. Над листами, документами, промовами, колонками, статтями, книгами Черчиль завжди працював разом із численною командою помічників та за свій літературний доробок, зокрема і книгу

шеститомних мемуарів «Друга світова війна» Черчилль отримав Нобелівську премію з літератури 1953 року. Книга «Профілі мужності» Джона Кеннеді була написана з допомогою радника і спічрайтера президента. Книга «Мої роки в General Motors» Альфреда Слоуна (1963) була написана разом з гострайтерами. Суперуспішні мемуари Лі Якокки, президента автомобільних компаній Ford Motor Company і Chrysler, «Кар'єра менеджера» (1984) разом з Якоккою писав гострайтер Вільям Новак, який згодом став одним із найвідоміших і найоплачуваніших гострайтерів у світі. Ще один відомий приклад твору написаного разом з гострайтером – «Мистецтво домовлятися» (1987) Дональда Трампа, який разом із ним писав журналіст Тоні Шварц. Книга 48 тижнів трималась у списку бестселерів за версією The New York Times і зробила Трампа всесвітньо відомим. Бестселер Стівена Кові «7 звичок надзвичайно ефективних людей» (1989), написана гострайтером Кеном Шелтоном. Мемуари Біла Ґейтса «Бізнес зі швидкістю думки» (1999) також допомагав писати гострайтер, який раніше керував одним із відділів зв'язків із громадськістю у Microsoft. Мемуарами Гіларі Клінтон «Важкі рішення» (2014) писала команда з трьох помічників [3]. Авторство книги другого президента України Леоніда Кучми «Україна — не Росія» (2003) також знаходиться під питанням. Існують твердження, що вона написана групами авторів – гострайтерів.

Гострайтинг (в перекладі з англійської – ghost writer – письменник-привид) – діяльність особи з написання текстів для інших осіб з метою публікації цих текстів під іменем цих осіб.

Схоже визначення міститься в словнику термінів Cambridge Dictionary, який також визначає поняття гострайтера як того, хто пише книгу чи статтю тощо для іншої особи для публікації під своїм ім'ям [4].

Таким чином, як соціальне явище гострайтинг існує вже досить давно та має свою глибоку історію та дійових осіб, добре відомих певному колу.

Щодо правового підґрунтя існування гострайтингу як діяльності та гострайтера як професії варто зазначити наступне. Закон України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільний кодекс України чи інше законодавство в сфері інтелектуальної власності не дає легального визначення вказаним поняттям та не регулює діяльність гострайтерів, не визнає їх ні авторами чи співавторами текстів, не передбачає договорів з ними щодо їх діяльності.

Якщо автором твору в контексті авторського права є фізична особа, яка створила його в результаті творчої діяльності, то ця діяльність повністю узгоджується з суттю діяльності гострайтера та відповідає її визначенню. Адже письменником є та людина, яка пише твори (незалежно від призначення чи стилю, розміру тощо) і яка є автором цих творів.

Автори творів володіють особистими немайновими правами: право вимагати визнання свого авторства; право забороняти згадування свого імені, якщо бажає залишитися анонімом; право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма; право вимагати збереження цілісності твору,

протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору; право надати назву твору або залишити його без назви; право присвятити твір особі (особам), події або даті. І такі права є невідчужувані та не можуть переходити у спадщину [2]. У ситуації з гострайтингом важливим є лише те, що творця тексту не має знати слухач/глядач/читач/інший кінцевий «споживач». Ці тексти підписуються чужим іменем і це є основна умова угоди з ними, угоди якої не передбачено нормами чинного законодавства.

Гострайтери не є співавторами, оскільки за нормами ст.13 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» така творча діяльність не є спільною з «замовником». Твори гострайтерів не є службовими чи створеним на замовлення, оскільки і ці твори передбачають приналежність особистих немайнових прав на твір працівникові, творчою працею якого створено твір/ автору твору, створеного на замовлення. І лише майнові права за цими творами переходять до роботодавця чи замовника відповідно у повному складі чи частково, якщо інше не передбачено договором чи законом.

На практиці, з гострайтерами укладають угоди, за якими добре оплачують таку творчу діяльність, а також з творцями текстів укладають угоди щодо нерозголошення конфіденційної інформації щодо прав інтелектуальної власності (Non-Disclosure Agreement (Угода про нерозголошення)). Однак, ці угоди не передбачають та не можуть передбачити відчуження особистих немайнових прав, які є невід'ємними.

Таким чином, природа цих відносин є авторськими, однак вони виходять за межі класичного розуміння авторського права, оскільки порушують баланс між особистими немайновими та майновими правами автора. Гострайтери, фактично створюючи твори, не визнаються авторами в юридичному сенсі, оскільки не мають можливості претендувати на особисті немайнові права.

З огляду на викладене, питання правового регулювання гострайтингу залишається відкритим та потребує подальшого дослідження. Важливо розробити правові механізми, які б враховували як права учасників цих відносин, забезпечуючи баланс між конфіденційністю, винагородою та правами на авторство. Оскільки сучасна практика підтверджує затребуваність професії гострайтера, її правове регулювання могло б сприяти більшій прозорості відносин та захисту інтересів сторін.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, ст.356;

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 57, ст.166;

3. 25 знаменитих книг, написаних разом із гострайтерами URL: https://w-r-i-t-e-r.com/istoriia/vidomi-knyhy-napysani-gostraiteramy/ (дата звернення: 24.03.2025);

4. Cambridge Dictionary URL: https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/ghostwriter (дата звернення: 24.03.2025).

РОЛЬ НОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

Альона Мілевська,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Дар'я Любовець,
здобувачка вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Воєнний стан, спричинений повномасштабним вторгненням росії в Україну, суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя, зокрема й на приватно-правові відносини. Масова міграція, знищення майна, загибель власників бізнесу та нерухомості, призупинення економічної діяльності – все це створило нові виклики для правової системи України. У цих умовах особливого значення набуває питання правової визначеності цивільних правочинів, забезпечення стабільності майнових відносин та ефективного захисту прав громадян і бізнесу.

Одним із ключових елементів правозастосування, що забезпечує легітимність і безперервність приватно-правових відносин, є нотаріальна діяльність. Нотаріуси відіграють важливу роль у посвідченні договорів, засвідченні довіреностей, оформленні спадщини, реєстрації майнових прав та інших юридично значущих дій. В умовах воєнного стану система нотаріату змушена адаптуватися до нових реалій, балансуючи між потребою оперативного надання правових послуг і забезпеченням їхньої безпеки та правової визначеності.

28 лютого 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка встановила мораторій на вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації або юридичних осіб, де власником істотної частки чи кінцевим бенефіціаром є громадяни Російської Федерації[1].

Крім того, для забезпечення безпеки та запобігання шахрайству, було обмежено доступ до деяких державних реєстрів. Це ускладнило перевірку прав власності та реєстрацію угод, що вимагало від нотаріусів підвищеної уваги та ретельності при вчиненні нотаріальних дій. У відповідь на ці виклики, Міністерство юстиції України затвердило перелік нотаріусів, які в умовах

воєнного стану мають право вчиняти нотаріальні дії щодо цінного майна. Цей перелік був оновлений наказом Мін'юсту № 5616/5 від 14 грудня 2022 року.

Нотаріуси також впровадили дистанційні консультації та попередній запис на прийом, що допомагає уникати черг і підвищує ефективність роботи. Особлива увага приділяється спрощенню процедур для військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо оформлення довіреностей і спадкових справ[2].

В умовах війни багато людей змушені залишати свої домівки і переїжджати в інші регіони країни або за кордон. Це створює низку проблем, пов'язаних із збереженням та захистом їхнього майна і нерухомості. Громадяни, які виїхали з регіонів, де тривають бойові дії, часто не можуть особисто займатися своїм майном [3]. У таких випадках особливо важливу роль відіграє можливість оформлення довіреностей на представників, які залишилися в Україні та можуть вчиняти юридично значущі дії від імені власників. Спрощення нотаріальних процедур дозволяє внутрішньо переміщеним особам та громадянам, які перебувають за кордоном, дистанційно управляти своїм майном, продавати, здавати в оренду або вирішувати спадкові питання.

Крім того, у зв’язку зі значними втратами серед військовослужбовців та цивільного населення, зросла кількість спадкових справ, які потребують швидкого врегулювання. Для родичів загиблих бійців або постраждалих цивільних осіб важливо мати змогу без зайвих бюрократичних перешкод оформити право на спадщину, особливо якщо документи були втрачені або знищені внаслідок бойових дій. З метою полегшення цих процесів держава запровадила певні спрощення, зокрема можливість подання заяв у електронному вигляді та спеціальні механізми підтвердження факту смерті в умовах війни[4]. Це допомагає уникнути затягування процедур та забезпечує громадянам доступ до правового врегулювання їхніх майнових питань навіть за складних обставин.

Водночас, окрім вирішення майнових питань, значну роль відіграє забезпечення соціальних гарантій для постраждалих громадян. Нотаріуси можуть сприяти оформленню необхідних документів для отримання соціальних виплат, допомоги для внутрішньо переміщених осіб, компенсацій для військовослужбовців та їхніх сімей, а також забезпечувати законність рішень, пов’язаних із пільгами та соціальними гарантіями.

Важливим напрямом їхньої роботи також є правова підтримка сімей загиблих або зниклих безвісти військових, адже оформлення соціальних гарантій у таких випадках потребує нотаріального засвідчення низки заяв та документів. Крім того, нотаріуси допомагають оформити опіку над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, що є критично важливим аспектом соціального захисту в умовах війни.

Отже, в умовах масштабної міграції, руйнування майна та втрати документів важливість нотаріального супроводу значно зросла, адже саме

нотаріуси забезпечують правову визначеність і безперервність майнових та соціальних процесів.

Запроваджені державою обмеження та спеціальні механізми для роботи нотаріусів в умовах війни спрямовані на захист громадян від шахрайства, незаконного заволодіння майном і бюрократичних труднощів. Особливу увагу приділено спрощенню процедур для військовослужбовців, їхніх родин та внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє оперативно вирішувати питання спадщини, розпорядження майном, соціальних виплат та компенсацій.

Таким чином, нотаріуси в умовах воєнного стану виконують не лише традиційні функції, а й відіграють критично важливу роль у підтримці громадян та бізнесу, забезпечуючи правовий порядок і доступ до юридично значущих послуг. Подальша цифровізація нотаріальних процедур та вдосконалення законодавства сприятимуть більшій гнучкості та ефективності цієї сфери, що є необхідним кроком для відбудови країни після війни.

Список використаних джерел

1. Особливості роботи нотаріусів у період воєнного стану [Електронний ресурс] // Юридична Ліга. – 2022. – URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210739_osoblivost-roboti-notarusv-u-perod-vonnogo-stanu, вільний. – Дата звернення: 20.03.2025.

2. Мін'юст оновив перелік нотаріусів, які в умовах воєнного стану вчиняють нотаріальні дії щодо цінного майна [Електронний ресурс] // Юридична Ліга. – 2022. – URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/216134_mnyust-onoviv-perelk-notarusv-yak-v-umovakh-vonnogo-stanu-vchinyayut-notaraln-d-shchodo-tsnnogo-mayna, вільний. – Дата звернення: 20.03.2025.

3. Русланівна, Р. Д. Особливості діяльності нотаріусів в умовах воєнного стану. Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, 2022 р., 224

4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text

ПРИВАТНІ ПРАВА VS. ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія НОВИЦЬКА,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет
Андрій НОВИЦЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Національна академія СБУ

Питання про баланс між приватними правами та публічним інтересом є актуальним завжди, але воно набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану. З одного боку, держава має право вживати заходів для захисту національної безпеки та громадського порядку, що може призводити до обмеження прав та свобод громадян. З іншого боку, кожна людина має право на захист своїх прав та свобод, навіть у воєнний час.

Таким чином, пошук оптимального співвідношення між приватними правами та публічним інтересом в умовах воєнного стану нерозривно пов'язаний з фундаментальними філософсько-правовими підходами, що визначають пріоритетність цінностей.

З одного боку л**юдиноцентризм**, як філософсько-правова концепція, ставить в центр уваги людину, її права та свободи, які є найвищою цінністю.

В основі такого підходу лежить принцип людиноцентризму, відповідно до якого людина визначається найвищою суспільною цінністю; права і свободи кожної людини та міра їх реалізації є основними критеріями успішності функ-ціонування держави у цілому[1,2].

Принцип людиноцентризму вказує на визнання людини, а не норми, правового припису, суспільства або держави центром правової реальності, навколо потреб та системи комунікацій якої обертається світ правових явищ. Згідно із зазначеним принципом вираження та задоволення розумних потреб людини мають виступати основним критерієм оцінки ефективності дії права та діяльності держави[3].

З іншого боку, державоцентризм, особливо в контексті захисту від зовнішньої агресії, акцентує увагу на пріоритеті інтересів держави як гаранта безпеки та суверенітету, що є необхідною умовою існування самого демократичного суспільства.

В умовах воєнного стану держава несе першочергову відповідальність за захист своїх громадян, території та відновлення миру, що може вимагати певних обмежень приватних прав та свобод в інтересах суспільної безпеки, оборони країни, мобілізації ресурсів та підтримання правопорядку. Проте, навіть керуючись принципами державоцентризму в умовах війни, дії держави повинні залишатися в межах закону, не підривати фундаментальні принципи демократичного ладу та не призводити до тотального нівелювання приватних прав. Важливо знайти такий баланс, де публічний інтерес, спрямований на захист держави та суспільства в цілому, не пригнічує повністю приватні права, а обмеження є необхідними, мінімально можливими та відповідають цінностям демократичного суспільства.

Особливої актуальності питання співвідношення приватних прав та публічного інтересу набуває в контексті права на інформацію. З одного боку,

гарантування доступу до достовірної інформації є критично важливим для забезпечення здатності громадян приймати обґрунтовані рішення, контролювати дії влади, протидіяти дезінформації та підтримувати зв'язок з рідними. Прозорість діяльності державних органів, особливо в умовах кризових ситуацій, сприяє зміцненню довіри суспільства та підвищенню його стійкості. З іншого боку, воєнний стан об'єктивно зумовлює необхідність обмеження доступу до певної інформації, яка може мати стратегічне значення для ворога, загрожувати безпеці військових операцій, об'єктів критичної інфраструктури або життю цивільних осіб. Таким чином, постає складне завдання визначення чітких критеріїв для правомірного обмеження права на доступ до інформації, розробки ефективних механізмів забезпечення доступу до суспільно важливої інформації, яка не становить загрози національній безпеці, та запобігання зловживанням у сфері обмеження інформації під приводом воєнної необхідності.

Для визначення правомірності обмеження права на доступ до інформації в умовах воєнного стану важливим є застосування трискладового тесту.

Перший елемент трискладового тесту передбачає наявність легітимної мети обмеження. В контексті воєнного стану такими легітимними цілями можуть бути національна безпека, територіальна цілісність, громадський порядок, запобігання злочинам, захист здоров'я населення тощо. Обмеження права на доступ до інформації має бути спрямоване на захист саме цих суспільно значущих інтересів. Другий елемент вимагає, щоб обмеження було ***необхідним у демократичному суспільстві***. Це означає, що обмеження має бути пропорційним меті, яку переслідує держава, і не існувати інших, менш обтяжливих засобів для досягнення цієї мети. Необхідно довести, що саме обмеження доступу до конкретної інформації є єдино можливим або найбільш ефективним способом запобігання загрозі публічному інтересу.

Нарешті, третій елемент трискладового тесту передбачає пропорційність обмеження. Навіть за наявності легітимної мети та необхідності обмеження, таке обмеження не повинно непропорційно обмежувати право на доступ до інформації та завдавати надмірної шкоди суспільству в цілому.

Взагалі саме по собі запровадження воєнного стану не є достатньою підставою для обмеження доступу до інформації. Підстави для таких обмежень повинні бути обґрунтованими та дійсно викликані потребами національної безпеки. Розпорядники публічної інформації у кожному конкретному випадку застосування відстрочки повинні не просто формально посилатися на наявність обмежувальних заходів, а обґрунтовувати, які саме наслідки обмежувальних заходів не дозволяють задовольнити запит вчасно, та повідомляти про орієнтовну дату надання інформації.

Отже, у питанні права на інформацію особливо гостро постає дилема співвідношення приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану. Право громадян на вільний доступ до інформації є фундаментальним приватним правом, що забезпечує їхню автономію та можливість брати участь у

суспільному житті. Водночас, публічний інтерес у захисті національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку може вимагати певних обмежень цього права. Застосування трискладового тесту є необхідним інструментом для знаходження справедливого балансу, коли обмеження є виправданими лише за наявності легітимної мети (наприклад, національна безпека), їхня необхідність доведена (відсутність менш обтяжливих заходів) та вони є пропорційними очікуваному результату (перевага публічного інтересу над обмеженням приватного права не є надмірною). Недотримання цих критеріїв може призвести до непропорційного обмеження прав громадян в ім'я публічного інтересу, що є неприпустимим у демократичній правовій державі, навіть в умовах війни.

Підсумовуючи, питання балансу між приватними правами та публічним інтересом набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. З одного боку, держава правомірно вживає заходів для забезпечення національної безпеки, що може тимчасово обмежувати права і свободи громадян. З іншого боку, основоположні принципи людиноцентризму вимагають максимального захисту прав кожної особистості, навіть в умовах війни. Пошук оптимального співвідношення між цими двома протилежними тенденціями є ключовим завданням для правової системи в період воєнної агресії.

Список використаних джерел

1. Костицький В.В. Теолого-соціологічне розуміння права: Конституція України / В.В. Костицький// Liber Amirorum до 55-річчя О.Л. Копиленка : [монографія] / авт.. кол.; за ред.. д.ю.н. О.О. Гріненко. Київ; Одеса : Фенікс, 2016. С. 329–339.

2. Костицький В.В., Кобан О.Г. Обмеження правом законодавчої та судової влади: монографія / В.В. Костицький, О.Г. Кобан. К.: «Видавничий дім «АртЕк», 2017. 228 с

3. Білорицький Г. О. Взаємодія західної та східної традицій людиноцентризму в еволюції філософії права. Соціологія права. 1–2 (46–47), 2024 С. 19-26

УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Оксана Обривкіна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри приватного права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Олександра Лямзіна,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університету, м. Ірпінь, Україна

Укладення договорів купівлі-продажу нерухомого майна є важливим аспектом цивільно-правових відносин. Проте, в умовах воєнного стану цей процес ускладнюється через правові обмеження, ризики та особливості функціонування державних реєстрів. Дослідження особливостей укладання таких договорів під час війни має важливе практичне значення.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, Міністерство юстиції, щоб запобігти аферам з нерухомістю, тимчасово обмежило доступ до державного реєстру нерухомого майна. Його робота була призупинена на півроку, що, з одного боку, захистило дані від можливих кібератак, а з іншого – створило тимчасовий вакуум, яким могли скористатися зловмисники. Це ускладнило законне оформлення операцій з нерухомістю, зокрема купівлю-продаж квартир та будинків. Таке рішення було виправданим, враховуючи ризик тиску при оформленні довіреностей, рейдерських захоплень та інших шахрайських дій.

Однак, ринок нерухомості продовжив функціонувати, і в умовах попиту та пропозиції люди шукають способи здійснити операції з нерухомістю. Для цього почали використовувати такі інструменти, як довгострокова оренда з правом викупу, попередні договори купівлі-продажу та інші подібні схеми. Виникає питання, наскільки ці варіанти купівлі нерухомості є прийнятними та безпечними.

В умовах воєнного стану, коли ринок нерухомості став ареною для спекуляцій та шахрайства, Державний реєстр нерухомого майна відіграє ключову роль. Після відновлення роботи реєстру, постійні кібератаки залишаються актуальною загрозою, що може призвести до тимчасових збоїв та ускладнити перевірку юридичної чистоти об’єктів нерухомості [2].

У грудні 2024 року українське інформаційне агентство «РБК-Україна» опублікувало статтю, де Тетяна Даниленко, експерт з питань нерухомості та будівництва, голова комітету Асоціації адвокатів України, розповіла про потенційні ризики при купівлі житла та способи їхнього уникнення. Вона роз’яснює, що військові дії значно змінили структуру ринку нерухомості. Безпека стала ключовим фактором, що спричинив зростання цін у регіонах, де обстріли відбуваються рідше, тому, не всі потенційні покупці готові інвестувати в новобудови. Багато з них – внутрішньо переміщені особи, які потребують житла негайно і не можуть чекати на завершення будівництва. Крім того, в умовах воєнного стану існує значний ризик призупинення будівельних робіт або затримки введення об’єкта в експлуатацію. За її словами, основним критерієм при виборі житла є його ціна. З огляду на складну економічну ситуацію в країні та фінансове виснаження населення, спричинене війною, все більше людей віддають перевагу вторинному ринку або купівлі частки житлового приміщення [3].

Укладення договорів купівлі-продажу, обміну або дарування нерухомого майна можливе лише за умови нотаріального посвідчення. Однак, не кожен

нотаріус має право на такі дії – вони доступні лише тим, хто включений до спеціального Переліку нотаріусів, уповноважених в умовах воєнного стану здійснювати нотаріальні дії щодо цінного майна [4].

Юристи попереджають про збільшення ризиків шахрайства при операціях з нерухомістю, особливо з використанням нотаріальних довіреностей, оскільки постійні кібератаки на державні реєстри можуть призвести до тимчасової неможливості перевірки документів, що створює сприятливе середовище для зловмисників. Одним із тривожних сигналів є надмірно занижена вартість об'єкта та відмова продавця від особистої зустрічі. У таких випадках зловмисники можуть використовувати нотаріальну довіреність, видану нібито власником, яка дозволяє представнику продати частину його житла. Важливо пам'ятати, що нотаріальна довіреність має обмежений термін дії і може бути скасована. Якщо власник відкличе довіреність до реєстрації права власності на нового власника, угода буде визнана недійсною. Крім того, не слід виключати можливість підробки таких документів. Аби уникнути такої проблеми необхідно звертати увагу на ціну, ретельно перевіряти дійсність та термін дії довіреності, а також перевіряти справжність нотаріальної довіреності [5].

У контексті юридичних ризиків, пов'язаних з придбанням житла під час війни, одним з ключових є підвищена ймовірність того, що продавець успішно оскаржить дійсність угоди. Згідно з положеннями Цивільного кодексу України, а саме статтею 233, правочин, здійснений під тиском важких обставин, може бути анульований за ініціативою будь-якої сторони [1].

Враховуючи поточну ситуацію в країні, що включає активні бойові дії, обстріли цивільних об'єктів та тимчасову окупацію територій, аргументувати, що договір купівлі-продажу квартири був укладений в умовах важких обставин і на вкрай невигідних умовах, стає значно простіше, ніж у мирний час. Відповідно до частини 2 статті 233 Цивільного кодексу України, сторона, яка використала важкі обставини, зобов'язана компенсувати іншій стороні завдані збитки, включаючи моральну шкоду. Тобто, це означає, що, наприклад, продавець квартири може вимагати від покупця або повернення до початкового стану (обмін квартири на отримані гроші), або додаткової оплати за продане житло. Важливо зазначити, що цей ризик поширюється не лише на угоди купівлі-продажу нерухомості, але й на договори дарування квартири.

Також, у зв'язку з воєнним станом, нотаріуси стикаються з обмеженнями доступу до деяких державних реєстрів, що може спричинити ускладнення при здійсненні операцій з нерухомістю. Тому, перед укладенням угоди купівлі-продажу нерухомості або її частини, рекомендується звернутися за консультацією до кваліфікованого юриста. Він зможе оцінити потенційні ризики та запропонувати шляхи їх мінімізації після ретельної перевірки необхідних документів.

Укладення договорів купівлі-продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану є складним процесом, що супроводжується значними

юридичними та економічними ризиками. Тимчасові обмеження доступу до державних реєстрів, підвищений рівень шахрайства та можливість оскарження угод через важкі обставини створюють додаткові перешкоди для сторін.

Попри ці виклики, ринок нерухомості продовжує функціонувати, а учасники угод шукають альтернативні механізми, такі як попередні договори та оренда з правом викупу. Однак, кожен з цих варіантів має свої ризики, які необхідно ретельно оцінювати. Для мінімізації небезпек важливо залучати кваліфікованих юристів, уважно перевіряти документи та обирати лише перевірених нотаріусів, що мають право на проведення операцій в умовах воєнного стану.

Крім того, необхідно бути обережними з нотаріальними довіреностями, заниженими цінами та іншими можливими ознаками шахрайства. Враховуючи нестабільну ситуацію та потенційні зміни у законодавстві, подальший розвиток ринку нерухомості та механізмів його регулювання потребує постійного моніторингу й адаптації.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Нерухомість під час війни. Блог і консультації. *Legal Support.* 2022. URL: https://legal-support.top/neruhomist/

3. Договір купівлі можуть анулювати. Що треба перевірити, перш ніж віддавати гроші за квартиру. *РБК-Україна.* 2024. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/dogovir-kupivli-mozhut-anulyuvati-shcho-treba-1733832984.html

4. Особливості продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану. *Безоплатна правнича допомога.* 2022. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/osoblyvosti-prodazhu-neruhomogo-majna-v-umovah-voyennogo-stanu/

5. Соломонова К.О. Особливості укладення договорів купівлі-продажу нерухомості в умовах війни. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО».* Випуск 37, 2023 р. Ст. 145-151. URL: http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/12471

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ МИТНИХ СПОРІВ

Юрій Оніщик,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри приватного та публічного права, Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Протилежність публічного та приватного інтересу у сфері митної справи зумовлює конфлікти між владними та підвладними суб'єктами митних відносин. Такі суперечності у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон є передумовою виникнення митних спорів. Відповідно до чинного законодавства України митні спори можуть бути вирішені в адміністративному або судовому порядку. Водночас однією з визначальних тенденцій розвитку правової системи України є пошук нових та ефективних способів вирішення правових спорів [1, с. 122]. Сьогодні законодавство про адміністративне судочинство передбачає використання такого способу вирішення митних спорів як врегулювання спору за участі судді.

Згідно Кодексу адміністративного судочинства України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається: 1) в адміністративних справах, визначених главою 11 розділу II Кодексу адміністративного судочинства України, за винятком справ, визначених статтею 267 цього Кодексу, та типових справ; 2) у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу. В ухвалі про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд вирішує питання про зупинення провадження у справі. Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами примирення. Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає [2].

Необхідно зазначити, що запроваджуючи в Кодекс адміністративного судочинства України процедуру врегулювання спору за участю судді, законодавець обмежив можливість її застосування. Так, врегулювання митного спору за участю судді не застосовується у справах за зверненням митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень (ст. 283) [2]. Водночас застосування врегулювання митного спору за участю судді є можливою в інших справах з митних спорів, за винятком типових справ. До митних спорів, у яких можливо застосувати врегулювання митного спору за участю судді, на нашу думку, можна віднести справи щодо: визначення митної вартості товарів; коригування митної вартості товарів; визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; повернення платникам податків митних платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету;

розстрочення та відстрочення сплати митних платежів, що не стосуються узгодження податкових (грошових) зобов'язань; митного оформлення; митного контролю [3, с. 9].

Сьогодні існують розбіжності щодо розуміння сутності та особливостей врегулювання митного спору за участю судді. Статистика розгляду судових справ показує, що відсоток вирішених справ шляхом проведення досудового врегулювання спору за участі судді дорівнює «0». Суспільство не сприймає професійних суддів як переговорників або посередників. Це очевидна тенденція, оскільки як показує досвід застосування такої процедури в Канаді, є судді, які виключно займаються досудовим врегулюванням спорів [4, с. 155]. Тому процедура врегулювання спору за участю судді потребує оптимізації з урахуванням категорій адміністративних справ.

Список використаних джерел

1. Юрій Оніщик. Альтернативні способи вирішення митних спорів. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. № 4 (36). С. 122–139.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 25.03.2025).

3. Оніщик Ю.В., Абдукадирова К.Е. Процедури вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 9. С. 8–11.

4. Юхтенко Л.Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що випливають з публічно-правових відносин, у досудовому порядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 221 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Василь Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна
Ольга Шумик,
здобувач вищої освіти, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна

Штучний інтелект (ШІ) в останні роки набув значного поширення в різних сферах людської діяльності, включаючи правову галузь. Його вплив на позовне

провадження, зокрема, є важливою темою для аналізу в контексті сучасних трансформацій у правосудді. ШІ здатний значною мірою змінити традиційні підходи до розгляду судових справ, що забезпечує значні переваги щодо ефективності, швидкості та доступності судових процедур. Однак, як і в будь-яких інноваціях, впровадження технологій штучного інтелекту в судову практику супроводжується цілим рядом етичних, правових та технічних викликів.

Актуальність наукового дослідження цієї проблематики зумовлена глобальним поширенням цифровізації та впровадженням ШІ у різні сфери суспільного життя, що ставить перед правовою наукою нові завдання щодо переосмислення традиційних підходів до здійснення правосуддя. Науковий аналіз впливу ШІ на позовне провадження вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, що охоплює не лише юридичний, але й технологічний та етичний аспекти. Це дозволяє сформувати науково обґрунтовану концепцію взаємодії права і технологій, яка враховуватиме як потенціал інновацій, так і необхідність забезпечення прав людини та справедливості.

Крім того, дослідження використання ШІ в позовному провадженні сприяє розвитку правової доктрини щодо новітніх методів правозастосування та аналізу судових рішень. Вивчення алгоритмічного прогнозування судових результатів, автоматизації юридичного аналізу та потенційних ризиків упередженості сприяє поглибленню розуміння нових викликів, які стоять перед сучасною правовою системою. Таким чином, наукове осмислення цієї проблематики є важливим кроком на шляху до формування ефективного, справедливого та етичного правосуддя в умовах цифрової епохи.

Однією з основних переваг використання ШІ в позовному провадженні є здатність автоматизувати багато рутинних процесів, що забезпечує суттєву економію часу та ресурсів. Судові органи часто стикаються з великими обсягами інформації, включаючи численні позови, докази, законодавчі акти та прецедентні рішення. Алгоритми ШІ можуть ефективно аналізувати ці дані, систематизувати їх та виділяти релевантні для конкретної справи факти, що значно скорочує час, необхідний для попереднього аналізу. Дає можливість юристам та суддям концентруватися на більш складних питаннях, що стосуються інтерпретації права та прийняття рішень, залишаючи рутинну роботу алгоритмам [1]. Таке автоматизоване оброблення інформації підвищує швидкість ухвалення рішень, що важливо в умовах сучасного судочинства, яке страждає від значного навантаження.

Застосування ШІ дозволяє значно покращити процес прогнозування результатів позовного провадження. Сучасні технології машинного навчання та аналізу великих даних здатні створювати моделі, які на основі історичних даних, зокрема прецедентних рішень, можуть оцінити ймовірний результат конкретної справи. В свою чергу, це дає змогу сторонам у процесі отримати більш

обґрунтовані припущення щодо можливого рішення суду та адаптувати свої стратегії ведення справи відповідно до результатів прогнозу. Підхід може допомогти зменшити кількість необґрунтованих позовів або апеляцій, оскільки учасники процесу матимуть змогу зробити більш інформовані прогнози щодо своїх шансів на успіх у суді. Зниження кількості безперспективних позовів, в свою чергу, дозволяє зменшити навантаження на судову систему, що сприяє оптимізації роботи судів і забезпечує більш ефективне розподілення ресурсів.

Проте разом із значними перевагами, використання ШІ в позовному провадженні несе з собою певні ризики та виклики, що вимагають особливої уваги. Одним із найсерйозніших питань є етичні та правові аспекти застосування штучного інтелекту в судовому процесі. Алгоритми, на основі яких приймаються рішення в автоматизованих системах, можуть містити певні упередження, що виникають через неповноту або якість даних, на яких ці алгоритми тренуються. Відсутність належного контролю за програмним забезпеченням та недостатня прозорість алгоритмів можуть призвести до того, що рішення, прийняті на основі ШІ, не завжди відповідатимуть нормам справедливості. Упередження можуть виникати через історичні або соціальні патерни в даних, що використовуються для навчання моделей, що в свою чергу підвищує ймовірність дискримінаційних рішень або порушень прав людини [2]. Необхідно забезпечити розробку та впровадження спеціальних етичних стандартів та механізмів нагляду за використанням технологій ШІ в судовому процесі, щоб гарантувати їх прозорість, справедливість і відсутність упереджень.

Важливою проблемою є питання збереження конфіденційності та захисту персональних даних у рамках використання ШІ в судовому провадженні. Автоматизовані системи, що обробляють великі обсяги даних, включаючи особисту інформацію учасників процесу, мають доступ до великої кількості чутливої інформації. Забезпечення належного рівня захисту таких даних є критично важливим для забезпечення прав людини і дотримання норм приватності.

З урахуванням вищезгаданих викликів важливо, щоб впровадження ШІ в судову систему супроводжувалося створенням чіткої нормативно-правової бази, яка б регулювала його використання в правосудді. Враховуючи потенційні ризики, необхідно розробити такі механізми, як аудити алгоритмів, тестування на упередженість, а також гарантії прозорості в процесі прийняття рішень, що базуються на ШІ [3]. Роль ШІ в позовному провадженні є багатогранною: з одного боку, він відкриває нові можливості для оптимізації процесів судочинства, а з іншого — ставить перед правовою спільнотою низку етичних, правових та технічних завдань, вирішення яких є необхідною умовою для забезпечення справедливості та ефективності в судовому процесі.

Отже, штучний інтелект, без сумніву, матиме значний вплив на позовне провадження в майбутньому. Проте для того, щоб цей вплив був позитивним і відповідав принципам правової держави, необхідно забезпечити належний

контроль, етичні стандарти та правові гарантії для ефективного й справедливого використання ШІ в судовому процесі.

Список використаних джерел

1.Бисага Ю. М., Бєлов Д. М., Заборовський В. В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».* Випуск 76 (2). Ч. 2. 2023. С. 299-304.

2. Яненкова І.Г. Переваги та ризики використання штучного інтелекту в Україні та світі. *Ефективна економіка.* 2020. № 4. С.34-41.

3.Бєлова М. В., Бєлов Д. М. Імплементація штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 2. С. 448-454.

СКАСУВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВОРІВ ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО СТАНУ

Василь Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ м. Львів, Україна
Богдан Палій,
здобувач вищої освіти, Львівський державний університет внутрішніх справ,м. Львів, Україна

Воєнний стан, запроваджений в Україні внаслідок повномасштабної військової агресії, суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя, зокрема на правовідносини у сфері цивільних договорів. В умовах непередбачуваності, економічної нестабільності та фізичної неможливості виконання зобов’язань багато сторін стикнулися з необхідністю перегляду або скасування укладених угод. З огляду на це, актуальність дослідження юридичних підстав та механізмів скасування цивільних договорів у контексті воєнного стану набуває особливого значення.

Юридична доктрина передбачає низку підстав для розірвання чи скасування договорів, серед яких – неможливість виконання зобов’язань, істотна зміна обставин та форс-мажор. Воєнний стан як явище, що змінює правову та економічну реальність, вимагає комплексного аналізу чинного законодавства, судової практики та міжнародного досвіду. Важливо визначити, як саме війна впливає на баланс прав та обов’язків сторін, які правові наслідки має невиконання або неможливість виконання договору та які механізми можуть захистити як кредиторів, так і боржників у цих надзвичайних умовах.

Цивільний договір є одним з основних елементів правопорядку, який юридично забезпечує дійсність обмінних процесів з метою задоволення потреб суспільства, шляхом використання своїх прав, дотриманню обов'язків сторонами такого правочину [1, с. 29].

Причиною скасування чи призупинення договорів є такі обставини які виникли внаслідок воєнного стану, воєнних дій а саме: призупинення діяльності чи знищення майна підприємств, установ, організацій; через від'їзд українських громадян з постійних місць проживання у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю; нестачею або смертю працівників, визнання їх судом безвісно відсутніми; порушенням логістики через активні бойові дії на території України. Такі обставини унеможливлюють виконання обов'язків та прав зазначених в договорах, до прикладу знищення загарбниками господарської техніки котра була передана в користування компанії унеможливлює дотримання умов такого договору, хто в такому випадку нестиме відповідальність, хто повинен відшкодовувати збитки як з сторони орендодавця так і орендаря. Таке питання виникає й про скасування чи призупинення виконання будь-яких договорів.

Загальне поняття таких обставин багато дослідників вказують як форс-мажорні обставини, також зауважують на тому що таке поняття є тотожним з такими як «форс-мажорні обставини», «непереборна сила», «обставини непереборної сили». Чіткого тлумачення в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) цих понять немає, хоча в ст. 617 ЦК України законодавець передбачає можливість звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання за умови доведення, що воно відбулося в результаті випадку або непереборної сили. Але саме поняття непереборної сили та межі розуміння якої законодавець в цьому нормативному акті не вказав [2; 3].

Це означає що варто звернутися до інших нормативно-правових актів. Офіційне визначення форс-мажорних обставин міститься у ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні». «Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога…» також як наслідок воєнного стану варто зауважити комендантську годину [4].

Обставини непереборної сили засвідчуються сертифікатом Торгово-промислової палати України. Факт воєнного стану на території України не потрібно доводити, однак суб'єкти договірних зобов'язань повинні довести реальну наявність обставин форс-мажору, через які вони не можуть виконати взяті на себе зобов'язання. До прикладу нестача кваліфікованих кадрів або ж

пошкодження обладнання [5]. Також варто зазначити що існування таких обставин звільняє сторону договору тільки від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, але обов’язок виконати зобов’язання залишається. Так за згодою сторін або судом строк виконання може бути перенесено до моменту поки зникнуть обставини непереборної сили. Посилатися на непереборну силу можливо лише за наявності причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажорною обставиною та невиконаним зобов'язанням, тобто якщо стороною були докладені зусилля для виконання зобов'язання, але через вплив непереборної сили воно не могло бути виконане [7].

Якщо ж говорити про врегулювання таких договорів щодо ЦК України, варто згадати поняття «істотних змін обставин», що передбачено в ст. 652. «У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах» [2].

У випадку не досягнення згоди сторонами щодо договору та приведення його у відповідність з обставинами або розірвання, такий може бути розірваний чи змінений судом на вимогу сторони. Сукупністю умов вступу в дію суду є:

1)в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

У разі розірвання на вимогу сторони суд визначає наслідки виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору. Зміна договору за рішенням суду у виняткових випадках, коли розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом [2].

У результаті аналізу правових аспектів скасування цивільних договорів внаслідок воєнного стану можна зробити такі висновки:

По-перше, воєнний стан створює форс-мажорні обставини, які можуть істотно впливати на виконання договірних зобов'язань. Відповідно до чинного законодавства, сторони можуть бути звільнені від відповідальності за невиконання договору, якщо доведуть, що таке невиконання стало наслідком непереборної сили.

По-друге, розірвання договору можливе за ініціативою однієї зі сторін або за рішенням суду, якщо подальше виконання договору стає неможливим чи втрачає економічний сенс через обставини, спричинені війною. Однак для цього потрібне документальне підтвердження факту існування форс-мажору.

По-третє, важливим аспектом є добросовісність сторін та їхня готовність до переговорів для пошуку компромісу. Судова практика свідчить, що суди часто враховують зусилля сторін щодо мирного врегулювання та адаптації умов договору до нових реалій.

Таким чином, правове регулювання скасування цивільних договорів у період воєнного стану має враховувати баланс інтересів сторін, забезпечувати захист економічної стабільності та водночас підтримувати правову визначеність. У зв'язку з цим доцільним є вдосконалення нормативно-правової бази щодо порядку доведення форс-мажорних обставин і механізмів перегляду договірних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.О. Договірні відносини в умовах воєнного стану: теорія та практика. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 28-33.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
3. Кочина О.С., Болдирева В.М. Вплив воєнного стану на цивільні правовідносини. *Нове українське право*, 2022. Вип. 2. С. 53-58.
4. Про торгово-промислові палати України: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80.
5. Слободянюк В.П. Наслідки форс-мажорних обставин для суб'єктів господарських правовідносин. *Молодий вчений*. 2020. № 5. (81). С. 248-252.
6. Скиба І.В., Крилова І.І., Редзюк В.В. Укладення договорів в цивільно-правових відносинах: аспект публічного управління в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід.* 2022. № 18. С. 87-92.

СПРОЩЕНІ СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Андрій Петровський,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України як доволі нове явище в цивільному судочинстві є малодослідженим. Попри наявність у юридичній науковій літературі значної кількості визначень понять «спрощене провадження», «спрощені судові процедури», «спрощене позовне провадження», «наказне провадження», «прискорене провадження» тощо, поміж науковців досі немає єдності думок щодо визначення правової природи спрощеного провадження та виокремлення його характерних рис. Ототожнюючи «спрощені провадження» зі «спрощеними судовими процедурами», окремі науковці [1] визнають спрощення як модель процедури здійснення правосуддя, що дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства.

На нашу думку, окреслення ознак спрощених судових процедур у цивільному процесі України можливе лише завдяки сукупному аналізу чинного законодавства та наукової літератури.

З прийняттям у 2004 р. Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України розпочалася розробка і застосування спрощених проваджень у цивільному процесуальному законодавстві. Метою введення інституту спрощених судових процедур у цивільний процес України є пришвидшення розгляду цивільних справ, зменшення судових витрат сторін, пов'язаних з розглядом справ, зменшення робочого навантаження на судів.

З внесенням у 2017 р. змін до ЦПК України інститут спрощених судових процедур остаточно закріпився у цивільному процесі України. Ухвалений того часу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII [2] став втіленням у судочинство України рекомендацій Ради Європи щодо запровадження спрощених, прискорених проваджень [3].

З приводу спрощеного позовного провадження учені-процесуалісти виокремлюють загальні ознаки, що притаманні позовному провадженню та спеціальні, що відрізняють спрощене позовне провадження від загального [4]. Загальними особливостями позовного провадження є спір про право та наявність двох сторін (позивача і відповідача) [5, с. 90−96].

До основних ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі науковці відносять: процесуальну доступність і простоту, прискорений характер, добровільність застосування, документарне провадження, специфічну дію принципів цивільного судочинства та особливий порядок оскарження [6].

Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження (ч. 2 ст. 19 ЦПК України) [7]. Відтак, спрощене провадження можна вважати окремим видом позовного провадження, що має за мету забезпечення ефективності

цивільного процесу шляхом спрощення розгляду окремих категорій справ, що, своєю чергою, сприяє зменшенню судових витрат і дотриманню принципу розгляду справ у розумні строки.

Главою 10 чинного ЦПК України визначено порядок розгляду справ у порядку спрощеного провадження. Так, у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) справи, що виникають з трудових відносин; 3) справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

На переконання науковців [8], спрощене провадження в справах з невеликою ціною позову не варто вважати альтернативним до позовного провадження способом судочинства, тому що воно має застосовуватись на безальтернативній основі у разі відповідності позову встановленим критеріям допуску до спрощеного провадження.

Важливо зазначити, що спрощене позовне провадження не є універсальним рішенням для всіх видів цивільних справ. Деякі складні справи вимагають більш детального та ретельного розгляду доказів та аргументів, тому в таких випадках спрощене позовне провадження може бути неефективним.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного інститут спрощеного провадження у цивільному процесі України призначений для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення.

Перевагою спрощеного провадження є зменшення термінів розгляду справ, зменшення витрат на проведення процесу та забезпечення більш ефективного доступу до правосуддя для громадян з меншими матеріальними та інтелектуальними ресурсами, а обмежений обсяг доказів дозволяє зменшити кількість судових засідань і прискорити процес. При цьому необхідно забезпечувати збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Відтак, інститут спрощеного провадження є важливим елементом реформи цивільного процесу, який спрямований на поліпшення якості та ефективності правосуддя. Загалом розвиток спрощеного провадження покликаний забезпечити доступність та ефективність правосуддя і сприятиме забезпеченню правової впевненості й стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Зуб О. Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2015. Вип. 131. С. 62−70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Pz_2015_131_9

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу

адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. Редакція від 26 трав. 2021 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text

3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. К., 2015. 708 с.

4. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 12. С. 85–89. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/16.pdf

5. Боровська І. А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 90−96.

6. Зелінська С. А. Ознаки спрощеного позовного провадження у цивільному процесі. 2022. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3955/

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 15 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

8. Бобрик В. І. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 12. С. 4−9. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/2.pdf

КІБЕРЗЛОЧИНИ ЯК ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Мар'яна Повалена,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

У сучасному світі, де інформаційні технології стрімко розвиваються, кіберзлочини стали однією з найбільших загроз для безпеки держав і прав людини. Кібератаки можуть мати серйозні наслідки, особливо в умовах збройних конфліктів, спрямовані як на цивільну інфраструктуру, так і на критичні об'єкти державної безпеки. У таких умовах важливу роль відіграє міжнародне гуманітарне право (МГП), яке визначає правові рамки для регулювання

кіберзагроз. Особливо складним є співвідношення кіберзлочинів з воєнними злочинами.

Кіберзлочини, скоєні під час збройних конфліктів, можуть бути класифіковані як воєнні злочини, оскільки вони порушують основні принципи міжнародного гуманітарного права, зокрема, захист цивільних осіб і цивільної інфраструктури. В сучасних збройних конфліктах інформаційні технології використовуються для ведення війни, кібератаки можуть мати наслідки, які перевищують традиційні форми воєнних дій. Наприклад, кібератаки на енергетичну або медичну інфраструктуру може призвести до серйозних порушень прав людини, таких як позбавлення доступу до життєво важливих послуг або створення умов для гуманітарної кризи.

З 2022 року, Україна зіткнулася зі значним зростанням кількості кібератак на критичну інфраструктуру, зокрема на енергетичні та фінансові системи. Одна з най масштабніших кібератак на телекомунікаційну систему України була здійснена у грудні 2023 року, коли на декілька днів без зв'язку та Інтернет послуг залишилося більше 20 мільйонів людей [1]. Для України кібербезпека має особливу актуальність через гібридну війну, яку веде рф. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26.08.21 р. № 447/2021 визначає нові виклики і кіберзагрози, а також підкреслена роль забезпечення кібербезпеки, як одного із пріоритетів у системі національної безпеки України.

Згідно з МГП, а саме Додатковими протоколами до Женевських конвенцій, будь-які напади, що спричиняють шкоду цивільним об'єктам або цивільним особам, повинні бути заборонені. Слід враховувати те, що навіть якщо вони здійснюються через кіберпростір, адже напади на цивільні інфраструктури, такі як енергетичні мережі чи водопостачання, можуть бути розцінені як воєнні злочини, оскільки порушують принципи пропорційності та розрізнення військових цілей від цивільних.

МГП є системою правових норм, яка регулює відносини між сторонами конфлікту, забезпечуючи захист осіб, які не беруть участі в бойових діях, а також обмежуючи засоби і методи ведення війни. Відповідно, кібератаки можуть бути класифіковані як порушення, якщо вони призводять до шкоди цивільним особам або порушують основні гуманітарні принципи, такі як пропорційність і розрізнення військових і цивільних цілей. Кібератаки, які націлені на інформаційні системи, які використовуються для критичної інфраструктури, можуть бути визнані як порушення МГП.

Ключові принципи МГП [2] (принцип гуманності, військової необхідності, проведення відмінності, пропорційності та вжиття запобіжних заходів) застосовуються до всіх військових операцій і кібероперації не є винятком. Так, наприклад, необхідно розуміти та усвідомлювати той факт, що технології пішли дуже далеко вперед і ми сміливо можемо говорити про те, що існує кіберзброя, яку можна класифікувати як таку, що є невибірковою за своєю природою, а це

означає те, що вона не може використовуватись відповідно до норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права (Норма 71) [3].

Міжнародне право, що регламентує збройні конфлікти, забороняє атаки на цивільні об'єкти згідно з положеннями Женевських конвенцій. Водночас наразі відсутні чітко встановлені правові норми, які визначають поняття кібервійськових злочинів.

Відповідно до Талліннського посібника з міжнародного права [4] в кіберпросторі, який був розроблений для визнання кібератак як порушення МГП, кібероперації, які націлені на об'єкти цивільної інфраструктури, можуть розглядатися як воєнні злочини. Однак, через складність визначення меж використання кіберзброї, питання класифікації кіберзлочинів як воєнних злочинів є предметом постійних дебатів серед юристів-міжнародників. Кіберзлочини, скоєні під час збройних конфліктів, можуть мати серйозні наслідки для міжнародної безпеки, прав людини та стабільності.

У рамках Талліннського механізму здійснюватиметься координація допомоги Україні для підтримки та зміцнення національної кібербезпеки та кіберстійкості, захисту критичної інфраструктури України та попередження російських кібероперацій.[5]

В умовах правового режиму воєнного стану заходи реагування на кіберінциденти здійснюються з урахуванням заходів стримування та відсічі збройної агресії проти України, визначених для основних суб'єктів національної системи кібербезпеки директивами, бойовими наказами (розпорядженнями) Головнокомандувача Збройних Сил України.[6, 168]

Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та кіберзагроз, важливо продовжувати удосконалення міжнародних правових механізмів і сприяти ефективній співпраці між державами та міжнародними організаціями для боротьби з кіберзлочинами, що здійснюються в умовах збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Exclusive: Russian hackers were inside Ukraine telecoms giant for months. URL: https:// www.reuters.com/world/europe/russian-hackers-were-inside-ukraine-telecoms-giant-months-cyber-spychief-2024-01-04

2.Core principles of international humanitarian law. UNODC. URL: https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-6/key-issues/core-principles-of-ihl.html

3.International Humanitarian Law Databases. ICRC. Rule 71. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule71

4. The Tallin Manual on International Law applicable to Cyber Warfare Prepared by International Group of Experts at the Invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. URL: http://csef.ru/media/articles/3990/3990. pdf

5. Талліннський механізм: Україна та міжнародні партнери започаткували новий інструмент співпраці у кіберпросторі / 20 грудня 2023 року URL:

https://mfa.gov.ua/news/tallinnskij-mehanizm-ukrayina-ta-mizhnarodni-partneri-zapochatkuvali-novij-instrument-spivpraci-u-kiberprostori

6. 1. Гуцалюк М.В. Стратегії протидії сучасним кіберзагрозам та забезпечення кіберстійкості критичної інфраструктури України. Інформація і право. № 2(49)/2024. С.164-177. DOI: https://doi. org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306199

НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ОКРЕМИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ТА ОБ'ЄДНАНЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ»: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ

Ірина Похиленко,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління, Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Сучасні виклики, пов'язані з війною та необхідністю економічної стабілізації, вимагають глибокого реформування правового регулювання господарської діяльності в Україні. Одним із ключових законодавчих актів у цій сфері став Закон України № 4196-IX від 9 січня 2025 року. Він встановлює нові підходи до регулювання діяльності юридичних осіб у перехідний період, реорганізації державних підприємств, об'єднання юридичних осіб та управління господарськими об'єднаннями.

Серед найважливіших аспектів закону – запровадження трирічного перехідного періоду для адаптації юридичних осіб до нових умов, перегляд статусу державних і комунальних підприємств та їх перетворення в акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, а також скасування Господарського кодексу України. Враховуючи воєнний стан і необхідність швидкого реагування на економічні виклики, оцінка нововведень є особливо актуальною.

Закон передбачає комплексне реформування правового статусу юридичних осіб, визначаючи нові принципи їхнього функціонування. Одним із ключових положень є реорганізація державних підприємств, які мають бути перетворені в акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю. Це має сприяти підвищенню ефективності їхнього управління та зменшенню корупційних ризиків.

Значну увагу приділено регулюванню діяльності об'єднань юридичних осіб, зокрема асоціацій, корпорацій, консорціумів і концернів. Нові механізми

їхньої взаємодії спрямовані на координацію бізнес-діяльності, залучення інвестицій та відновлення економіки після війни.

Водночас закон скасовує Господарський кодекс України, що кардинально змінює підходи до регулювання господарських відносин, залишаючи без спеціального нормативного регулювання низку важливих питань, зокрема правовий статус суб'єктів господарювання, договірні відносини та функціонування державного сектору економіки.

Прийняття закону сприяє впорядкуванню господарського законодавства та гармонізації правових норм. Одним із ключових позитивних ефектів є детінізація економіки, зменшення бюрократичного тиску на підприємства та запровадження ефективніших механізмів управління державною власністю.

Посилення корпоративного управління, зокрема через впровадження наглядових рад у державних компаніях, підвищує рівень контролю за їхньою діяльністю та зменшує корупційні ризики.

Реформа об'єднань юридичних осіб дозволяє підприємствам ефективніше координувати свою діяльність, що сприятиме економічному відновленню країни. Особливо це актуально для оборонно-промислового комплексу, де швидка адаптація підприємств до нових умов є критично важливою.

Чітке розмежування господарської та некомерційної діяльності дозволяє підвищити прозорість використання державного і комунального майна, що особливо важливо в умовах війни та дефіциту ресурсів.

Проте, закон містить низку ризиків та викликів, що можуть мати негативні наслідки для правової системи та економіки країни.

Одним із найбільших викликів є складність реорганізації державних підприємств. Перетворення великих компаній у товариства з обмеженою відповідальністю чи акціонерні товариства може затягнутися через бюрократичні процедури та нестачу підготовлених управлінських кадрів.

Посилення державного контролю над стратегічно важливими підприємствами, хоч і має позитивний аспект, водночас може обмежити їхню гнучкість і здатність швидко реагувати на виклики ринку.

Окремо слід зазначити негативні наслідки скасування Господарського кодексу. Це створює ризик правової невизначеності, оскільки багато спеціальних норм, що регулювали господарську діяльність, залишаються без належної заміни. Зокрема, постають питання щодо визначення статусу суб'єктів господарювання, регулювання господарських договорів, управління державними підприємствами та контролю за стратегічними галузями економіки.

Юридична невизначеність у сфері договірних відносин може призвести до зростання судових спорів і правових колізій, що ускладнить ведення бізнесу в умовах воєнного стану та економічної нестабільності.

Ще одним викликом є необхідність прийняття великої кількості підзаконних актів, які мають компенсувати втрату Господарського кодексу та

деталізувати нові правові механізми. Відсутність чітких роз'яснень і додаткового законодавчого регулювання може спричинити хаос у господарському секторі.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що прийняття Закону України № 4196-IX є важливим кроком у реформуванні господарського законодавства, спрямованим на адаптацію економічної системи до сучасних викликів. Він містить низку позитивних змін, зокрема покращення корпоративного управління, зменшення корупційних ризиків, детінізацію економіки та спрощення діяльності об'єднань юридичних осіб.

Водночас закон викликає занепокоєння через складність реорганізаційних процесів, ризики надмірного державного втручання та відсутність достатньої законодавчої альтернативи Господарському кодексу.

З огляду на триваючу війну та необхідність економічного відновлення, правова передбачуваність та стабільність у сфері господарської діяльності мають бути одним із ключових пріоритетів державної політики. Тільки за умови належного правового регулювання можна забезпечити ефективне функціонування бізнесу, залучення інвестицій та відбудову економіки України.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ОДЕРЖАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

Олег ПУШКАР
кандидат юридичних наук, докторант, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Протидія отриманню неправомірної вигоди є ключовим елементом антикорупційної політики Польщі, спрямованої на забезпечення прозорості, чесності та ефективності державного управління. В умовах глобалізації та посилення міжнародного співробітництва боротьба з корупцією стала важливим пріоритетом для європейських країн, включаючи Польщу.

Значну роль у цьому процесі відіграє впровадження жорсткого антикорупційного законодавства, що складається з системи нормативно-правових актів, а також діяльність таких інституцій, як Центральне антикорупційне бюро (CBA). Польща, як держава-член Європейського Союзу (ЄС), дотримується міжнародних стандартів у цій сфері, що підтверджується її участю в ініціативах Ради Європи, ОЕСР та Групи держав проти корупції (GRECO).

Вивчення польського досвіду є особливо важливим для країн, що прагнуть реформувати власну антикорупційну систему, спираючись на європейські підходи та ефективні практики, зокрема, таких, як Україна.

Досліджуючи досвід Республіки Польща у сфері запобігання корупції, необхідно зазначити, що Польща має розвинену систему у цій сфері, яка базується на жорсткому законодавстві, діяльності спеціалізованих антикорупційних органів та інтеграції європейських стандартів у правову систему країни. Основними напрямками протидії отриманню неправомірної вигоди є превенція, розслідування корупційних злочинів та посилення відповідальності за корупційну діяльність.

Ключовим органом у протидії корупції в Польщі є Центральне антикорупційне бюро (CBA), створене у 2006 році. Його основні завдання включають: розслідування випадків отримання неправомірної вигоди у державному секторі, виявлення корупційних схем у бізнесі та держслужбі, запобігання конфлікту інтересів серед посадовців, проведення антикорупційних аудитів і навчання державних службовців [1, с. 1114].

Окрім CBA, у боротьбі з корупцією беруть участь Національна прокуратура, Агентство внутрішньої безпеки та Верховна контрольна палата, які здійснюють нагляд за використанням державних коштів.

Польське антикорупційне законодавство відповідає європейським стандартам і передбачає суворі заходи для запобігання отриманню неправомірної вигоди. Основні нормативні акти включають:

Кримінальний кодекс Польщі, що передбачає жорсткі санкції за хабарництво та зловживання службовим становищем [2];

Закон про Центральне антикорупційне бюро, який визначає повноваження цього органу [3];

Закон про фінансовий контроль у державних установах, що запроваджує обов’язкові механізми аудиту [4];

Закон про обмеження ведення бізнесу держслужбовцями, який запобігає конфлікту інтересів [5];

Закон про повернення неправомірно отриманої вигоди за рахунок коштів Державного казначейства або інші державні юридичні особи [6] тощо.

У Кримінальному кодексі Польщі відповідальність за одержання неправомірної вигоди службовою особою передбачена статтею 228. Ця стаття встановлює покарання для посадових осіб, які, у зв'язку з виконанням своїх обов'язків, приймають матеріальну або особисту вигоду чи її обіцянку в обмін на певні дії або бездіяльність, що можуть завдати шкоди інтересам установи чи організації [2]. Зокрема, стаття 228 охоплює як «пасивний підкуп» (отримання або вимагання вигоди), так і «активний підкуп» (надання або обіцянка вигоди іншій особі). Покарання за такі дії передбачає позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років, залежно від обставин та тяжкості злочину. Варто зазначити, що польське законодавство також передбачає можливість звільнення від покарання для особи, яка надала неправомірну вигоду, якщо вона добровільно повідомить про це відповідні органи до того, як вони дізнаються про злочин.

Аналіз вищенаведених актів антикорупційного законодавства дає підстави стверджувати, що Польща упровадила антикорупційні механізми ЄС, зокрема захист викривачів корупції та суворий контроль за фінансовими операціями посадовців.

Окрім того, Республіка Польща активно використовує цифрові технології для боротьби з корупцією. Важливу роль у цьому відіграють:

- електронні державні закупівлі (e-Procurement), що зменшують ризики корупції в тендерних процедурах;
- Єдиний реєстр декларацій державних службовців, що унеможливлює приховування активів;
- централізована система електронного документообігу, що мінімізує особисті контакти чиновників із громадянами та бізнесом.

Важливо зазначити, що Республіка Польща є активним учасником Групи держав проти корупції (GRECO), ОЕСР та Європейської прокуратури. Завдяки цьому країна адаптує найкращі європейські практики та стандарти антикорупційної політики.

Досвід Польщі у протидії отриманню неправомірної вигоди може стати цінним орієнтиром для України у формуванні та вдосконаленні антикорупційної політики. Одним із ключових елементів польської системи є ефективна робота Центрального антикорупційного бюро (CBA), яке має широкі повноваження у сфері розслідування корупційних злочинів та запобігання зловживанням у державному секторі. Україна може використати цей підхід, посиливши координацію між антикорупційними органами та забезпечивши їхню інституційну незалежність.

Важливим аспектом польської моделі є комплексний підхід до боротьби з корупцією, що включає жорстке антикорупційне законодавство, електронне врядування та активну участь громадянського суспільства у моніторингу владних рішень. Україна може взяти на озброєння механізми цифровізації державних послуг, що мінімізує корупційні ризики, а також впроваджувати більш ефективні програми захисту викривачів корупції.

Крім того, Польща демонструє успішну інтеграцію європейських стандартів у сфері антикорупційної політики завдяки співпраці з міжнародними організаціями. Україна, рухаючись шляхом євроінтеграції, може поглиблювати взаємодію з такими організаціями, як GRECO, ОЕСР та Європейська прокуратура, що сприятиме зміцненню верховенства права.

Отже, запозичення кращих практик Польщі у питаннях протидії корупційним правопорушенням, зокрема, пов’язаних з одержанням неправомірної вигоди, може значно підвищити ефективність антикорупційної реформи в Україні, забезпечивши прозорість державного управління, зменшення рівня корупції та підвищення довіри громадян до влади.

Список використаних джерел

1. Теслюк Я. О. Досвід законодавства Республіки Польща щодо протидії правопорушенням, пов'язаних з корупцією. Наукові перспективи. 2024. № 11(53). С. 1107-117.
2. Kodeks karny: Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. URL : https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html.
3. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym. URL : https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061040708/U/D20060708Lj.pdf.
4. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. URL : https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/finanse-publiczne-17569559.
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne. URL : https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971060679/U/D19970679Lj.pdf.
6. Ustawa z dnia 21 czerwca 1990 r. o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa lub innych państwowych osób prawnych. URL : https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900440255/U/D19900255Lj.pdf.

БАЛАНС ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (IN ABSENTIA)

Оксана Пчеліна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Спеціальне кримінальне провадження (in absentia) – це один із інститутів, за допомогою якого забезпечуються «правові механізми, які обумовлюють реалізацію принципу невідворотності відповідальності за вчинений злочин». Його імплементація в українське правове поле «створює передумови притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування чи суду та покликана підвищити ефективність захисту публічних інтересів держави» [1, с. 112]. Вказана форма кримінального провадження дозволяє вирішити завдання кримінального провадження, особливо в умовах воєнного стану, коли велика кількість злочинів, зокрема воєнних і пов'язаних з війною, вчинені особами, які знаходяться на окупованих територіях або територіях держави-агресора. Суспільство прагне, щоб винних у

розпалюванні ворожнечі, державній зраді, воєнних й інших злочинах, пов'язаних зі збройною агресією, було притягнуто до відповідальності. Ба більше, суспільство прагне надати розголосу цим процесам, забезпечити засудження таких діянь з боку міжнародної спільноти та притягнення винних у вчиненні міжнародних злочинів осіб до кримінальної відповідальності на міжнародному рівні. Зокрема, Україна скеровує кримінальні провадження про воєнні злочини до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), який «доповнює, а не заміщує повноваження національних судів щодо переслідування за міжнародні злочини. МКС починає провадження лише у тому випадку, якщо держава не бажає або не здатна проводити розслідування або порушити кримінальну справу належним чином» [2, с. 9].

Водночас одним із стандартів кримінального провадження є забезпечення права на захист як невід'ємного елементу права на справедливий суд. Реалізація права на захист в умовах спеціального кримінального провадження потребує збалансування між публічними та приватними інтересами. Такий баланс є основоположним принципом правосуддя, який забезпечує справедливість та ефективність процесу. У випадках, коли підозрюваний/обвинувачений перебуває за межами країни, виникають додаткові виклики для реалізації його права на захист. Відсутність підозрюваного/обвинуваченого може призводити до порушення його прав, що вимагає відповідного юридичного регулювання та гарантій з боку держави.

Зокрема, згідно з п. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини підозрюваний/обвинувачений має право «захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» [3]. З наведеного помітно, що, хоча підозрюваний/обвинувачений переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, він має право на практичну і ефективну правову допомогу. Як зауважує з цього приводу ЄСПЛ, «без ефективної, реальної та практичної правової допомоги не може бути справедливого суду. Метою гарантування та реалізації права на ефективну, реальну та практичну правову допомогу є забезпечення справедливого провадження загалом. Забезпечення такого права та відповідної правової допомоги залежить від якості роботи (дій, бездіяльності) захисника, та відповідної реакції на це органів державної влади. Спосіб, у який надається правова допомога (безоплатна чи платна), має бути практичним та ефективним, а не теоретичним та ілюзорним про що свідчить практика ЄСПЛ. <...> Одного лише призначення захисника недостатньо для того, щоб держава виконала свій обов'язок щодо надання ефективної юридичної допомоги, оскільки адвокат, призначений надавати правову допомогу, може ухилятися від виконання своїх обов'язків, мати проблеми зі здоров'ям або з інших причин тривалий час бути обмеженим у можливості виконувати свої обов'язки. Якщо

відповідним органам державної влади доведено до відома про таку ситуацію, вони мають позитивне зобов'язання або замінити цього захисника, або примусити його виконувати свої обов'язки» [4].

Отже, забезпечення права на захист у спеціальному кримінальному провадженні (in absentia) вимагає ретельного балансу між публічними та приватними інтересами. Важливо гарантувати справедливість кримінального провадження, забезпечуючи практичну та ефективну правову допомогу підозрюваним/обвинуваченим, навіть якщо вони перебувають за межами країни або ухиляються від правосуддя. Справедливе правосуддя залежить від якості роботи захисників і державних органів, які мають позитивне зобов'язання забезпечити ефективну правову допомогу. Саме на цьому ґрунтується принцип невідворотності відповідальності за вчинений злочин, що є наріжним каменем будь-якої правової системи.

Список використаних джерел

1. Корякін Р.О., Яковенко М.О. Актуальні проблеми спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2016. № 2. С. 111–118.

2. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду / Київ: Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019. 43 с.

3. Європейська конвенція з прав людини: конвенція Ради Європи від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Стор. 270.

4. Саленко О. Право на правову допомогу [ефективну, реальну, практичну]: Розвиток практики ЄСПЛ. *Supreme Observer.* URL: https://so.supreme.court.gov.ua/authors/161/pravo-na-pravovu-dopomohu-%5Befektyvnu-realnu-praktychnu%5D-rozvytok-praktyky-yespl-

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОМЕННЕ ІМ'Я

Юрій Рябченко,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна

Серед вітчизняних науковців на теперішній час відсутній єдиний підхід до розуміння правової природи доменного імені та його належності до об'єктів права інтелектуальної власності. Доменне ім'я, перш за все, є технічним поняттям. Воно може використовуватись як інструмент для торгової марки. Розгляд доменного імені виключно як різновид торгової марки призводить до ігнорування його технічної природи. При визначенні правової природи

доменного імені необхідно враховувати його технічну природу, мету та способи реєстрації й використання, комерційну цінність як товару. Розвиток правового інституту доменних імен повинен відбуватися на основі норм загальноприйнятих принципів міжнародного інформаційного права. Це обумовлюється необхідністю регулювання основної групи інформаційних правовідносин, яка започатковується у віртуальному середовищі Інтернет де відсутні кордони [1, с. 26].

Щодо проблемного характеру цієї сфері суспільних відносин свідчить і судова практика. Так, у березні 2021 року ТОВ «Фарби Колорит» звернулося до суду з позовомдо ОСОБА_2, ТОВ «Інтернет Інвест» про захист прав інтелектуальної власності. Позивач просив суд заборонити ОСОБА_1 використовувати позначення, схожі настільки, що їх можна сплутати із торгівельною маркою «ІНФОРМАЦІЯ_3» за свідоцтвом України № НОМЕР_1 ; зобов`язати ТОВ «Інтернет-Інвест» видалити з реєстру доменне ім`я ІНФОРМАЦІЯ_4. Звертаючись до суду з цим позовом, ТОВ «Фарби Колорит» вказувало, що ОСОБА_1 неправомірно використовує торговельну марку «ІНФОРМАЦІЯ_3» без відповідного дозволу правовласника в доменному імені ІНФОРМАЦІЯ_17 та на веб-сайтах ІНФОРМАЦІЯ_5, ІНФОРМАЦІЯ_16, ІНФОРМАЦІЯ_2, чим порушує права інтелектуальної власності позивача. На підтвердження своїх вимог позивач надав суду експертний висновок за результатами проведеної фіксації і дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет від 07 грудня 2020 року № 354/2020-ЕВ та висновок експерта № 203 за результатами проведення судової експертизи об`єктів інтелектуальної власності від 28 грудня 2020 року, виконаних на підставі звернення ТОВ «Фарби Колорит». Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився і суд апеляційної інстанції, виходив з того, що позивачем не було надано суду належних та допустимих доказів на підтвердження порушення з боку відповідачів прав інтелектуальної власності ТОВ «Фарби Колорит». Разом з тим, відхиливши висновок експерта № 203 за результатами проведення судової експертизи об`єктів інтелектуальної власності від 28 грудня 2020 року, апеляційний суд не обґрунтував належним чином підстави його відхилення. Також апеляційним судом не було надано оцінки експертному висновку за результатами проведеної фіксації і дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет від 07 грудня 2020 року № 354/2020-ЕВ, який було покладено в основу висновку експерта № 203 від 28 грудня 2020 року.

Судом касаційної інстанції касаційну скаргу ТОВ «Фарби Колорит» задоволено частково. Постанову Дніпровського апеляційного суду від 24 січня 2024 року скасовано. Справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Фарби Колорит» до ОСОБА_1 , Товариства з обмеженою відповідальністю «Інтернет Інвест» про захист прав інтелектуальної власності направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції [2].

Таким чином, одним з проблемних питань у зазначених справах є дослідження доказів, зокрема висновку експерта з окремих питань застосування доменного імені.

Сьогодні виділяються певні заходи щодо розвитку захисту права на доменне ім'я. Так, проблематика неефективності позасудових засобів врегулювання спірних правовідносин, доступних для України (правила UDRP) знайшла увагу у науковій літературі. Якщо у випадку США даний спосіб можливо назвати ефективним та найдешевшим, то у випадку України – ні. Перш за все, це зумовлено тим, що розгляд спору акредитованими ICANN центрами має вартість від 150 до 2000 доларів США – в залежності від складності спору, а, по-друге, розгляд справи відбувається англійською мовою. При цьому споживач в України отримує процес без апеляційного розгляду з відсутнім єдиним підходом до вирішення аналогічних спорів. До того ж, рішення акредитованого ICANN центру може бути скасоване національним судом або «перебите» на будь-якій стадії розгляду початком процесу розгляду даних спірних правовідносин у національному суді. На протилежність наведеному вище, слід додати таке: вартість звернення позивача з позовом до національного суду України буде коштувати йому менше 150 доларів США (в Сполучених Штатах Америки вартість звернення до суду коштує від 500 доларів США); позивач отримує закріплений в законодавстві та гарантований державою процес вирішення спорів з можливістю апеляційного та касаційного оскарження рішень судів попередніх інстанцій: зрозумілу та таку, що піддається аналізу судову практику; неупереджених та незалежних суддів. Єдиною ж стовідсотковою перевагою вирішення спорів за допомогою UDRP в України є те, що членами комісії адміністративного провадження є фахові особи, які володіють технічними знаннями з приводу доменних імен [3, с. 203-205]. Із цією точкою зору варто погодитись, адже зазначена сфера є вельми перспективною для застосування альтернативних способів вирішення спорів. Крім того, наявність у суб'єкта проведення примирних процедур спеціальних знань має істотне значення для ефективного проведення таких процедур, що робить у перспективі застосування таких способів більш ефективним порівняно із судовими процедурами.

Висновки. Розвиток засобів захисту права на доменне ім'я пов'язаний передусім, із засобами присудового та судового характеру. Так, перспективним є застосування альтернативних способів вирішення спорів у цій сфері (медіація, переговори тощо). Розвиток судового захисту пов'язаний передусім із вдосконаленням застосування спеціальних знань: забезпечення реальної роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності; усунення окремих наявних проблем судової практики оцінки доказів у цих справах.

Список використаних джерел

1. Іваненко Д.Д., Сітак В.О. Правова природа доменних імен в мережі Інтернет. Правові горизонти. 2018. Випуск 8 (21). С. 25-27. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/67823/1/Ivanenko_Sitak_Domenni_imena_8%2821%29_2018.pdf (дата звернення: 24.03.25 р.).

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 30.10.24 р. у справі № 757/12061/21-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122717291 (дата звернення: 25.03.25 р.).

3. Коваленко Я.І. Захист прав на доменні імена: дис. … доктор філософії: 081 - Право. КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 232 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0824U001141/ (дата звернення: 24.03.25 р.).

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Людмила Самілик,
кандидат юридичних наук, доцент,доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна
Богдана Паланська,
здобувач вищої освіти, ННІ права Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна

Сьогодні в умовах воєнного стану та масової міграції питання визначення місця проживання дитини є особливо актуальним. Воєнний стан в Україні змусив громадян шукати безпечне місце для життя за кордоном, що спричинило значне зростання сімейних спорів щодо визначення місця проживання дітей. Як наслідок, ситуації, коли один із батьків залишається в Україні, а інший виїжджає з дитиною за кордон, наразі часто стають предметом судових розглядів.

Як зазначає О.В. Синєгубов, дитинство повинно знаходитись в одній площині з такими фундаментальними правовими цінностями, як життя, здоров'я, свобода, безпека та справедливість, а їх оберігання та дотримання є запорукою правового суспільства і держави, оскільки до кінця періоду дитинства дитина перетворюється на правового партнера дорослих членів сім'ї та суспільства у цілому [1, с. 73].

Визначення місця проживання дитини є важливим питанням у механізмі захисту прав дитини та у реалізації її суб'єктивних прав. Ця проблематика поєднує приватно-правові та публічно-правові інтереси. Приватно-правова площина охоплює визначення місця проживання дитини у разі внутрішньо-сімейного конфлікту - розлучення батьків та спору щодо місця проживання дитини [2, с. 124].

Усталеною є судова практика відповідно до якої забезпечення найкращих інтересів дитини при визначенні місця проживання повинне мати першочергове значення і переважати над інтересами батьків. Відповідно, при розгляді даної категорії справ, суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, ураховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце проживання, місце навчання, психологічний стан дитини тощо.

Водночас, у наших реаліях вищезазначені критерії залишаються вагомими, але не є вирішальними, оскільки фактор безпеки дитини наразі відіграє ключову роль. Так, суди у своїх рішеннях акцентують, що сам факт оголошення воєнного стану в Україні не є достатньою підставою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків, особливо якщо мова йде про батька або матір, які проживають за межами країни, однак безпекові питання підлягають врахуванню й оцінці судами у сукупності з іншими обставинами, які мають значення для правильного вирішення спору про визначення місця проживання дитини.

Під час розгляду справ щодо визначення місця проживання дитини суди мають дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах [3, с. 214].

Проаналізувавши рішення судів у даній категорії справ, приходимо до висновку, що судова практика досить різноманітна та неоднозначна, і це зрозуміло, адже кожна ситуація по-своєму особлива і потребує детального дослідження, але основним критерієм при ухваленні рішення продовжують залишатися найкращі інтереси дитини.

В одних випадках суди визнають, що перебування дитини за кордоном із матір'ю є безпечнішим, ніж повернення до України, особливо якщо в країні тривають бойові дії або регіон, де раніше проживала дитина, знаходиться під загрозою (наприклад, постанова ВС від 09 лютого 2023 року у справі №753/572/20 [4] та постанова ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 953/6251/21 [5].

Водночас є судові рішення, де місце проживання дитини визначається разом із батьком в Україні з огляду на стабільні житлово-матеріальні умови, наявність у дитини звичного соціального середовища, її зв'язку з батьком, а також бажанням самої дитини залишитися в Україні. Тому суди на підставі достатніх доказів можуть дійти висновку, що виїзд дитини за кордон відбувся без згоди батька, та є таким, що суперечить інтересам самої дитини, а отже, її повернення буде законним і доцільним (наприклад, рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області у справі № 344/7865/21 від 07.02.2023 р.) [6].

Розв'язання питання про місце проживання дитини в умовах воєнного стану є складним і залежить від багатьох факторів: ситуації в країні, житлово-соціальних умов кожного з батьків, думки самої дитини та висновку органу опіки та піклування. Судова практика продовжує формуватися і кожен випадок

потребує індивідуального підходу, спрямованого на забезпечення найкращих інтересів дитини.

Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, і насамперед повинні бути визначені та враховані інтереси дитини з огляду на об'єктивні обставини спору, а вже тільки потім права батьків (Постанова ВС від 20.07. 2022 р. у справі №761/25101/20) [7].

Отже, враховуючи все вище викладене, при вирішенні конфлікту між батьками про місце проживання малолітньої дитини суди, окрім інтересів батьків та інтересів дитини, а також її емоційного стану, повинні враховувати й обставини, пов'язані з безпекою дитини та наслідками бойових дій. Лише комплексний підхід, що поєднує правові норми з гуманістичними принципами, може забезпечити дійсно безпечне та стабільне середовище для розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Синєгубов О. В. Здійснення особистих немайнових прав осіб, що не досягли повноліття. дис.: спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 2015. 343 с.
2. Аніщенко К.М. Засади визначення місця проживання дитини. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 3. С. 124–126.
3. Мельник О. О. Проблематика визначення місця проживання дитини після розлучення батьків у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 211-214.
4. Постанова ВС від 09.02.2023 року у справі №753/572/20. URL: https://surli.cc/kjyfib.
5. Постанова ВС від 16.11.2022 року у справі № 953/6251/21. URL: https://surl.gd/barofj.
6. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 07.02.2023 р. у справі № 344/7865/21. URL: https://surl.gd/gjbhmi.
7. Постанова ВС/КЦС від 20.07.2022 р. у справі № 761/25101/20. URL: https://surl.li/rffnwh.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Андрій Свінцицький,
кандидат юридичних наук, директор
Науково-дослідного центру незалежних судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна

Запровадження воєнного стану в Україні створює суттєві виклики для функціонування системи правосуддя, зокрема у сфері кримінального провадження. Одним із ключових аспектів залишається забезпечення участі осіб у процесуальних діях, що є важливою гарантією дотримання принципів справедливого судочинства та захисту прав людини. У складних умовах воєнного стану реалізація цього завдання ускладнюється через територіальні обмеження, порушення логістичних зв'язків та загрозу життю і здоров'ю учасників провадження [1].

Воєнний стан вносить суттєві корективи у здійснення кримінального провадження, особливо у питаннях виклику, допиту, надання правової допомоги та застосування примусових заходів. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), учасники кримінального процесу, включаючи підозрюваних, потерпілих, свідків та захисників, мають право на безперешкодну участь у процесуальних діях [2]. Однак у реаліях воєнного стану спостерігаються такі проблеми:

- Відсутність можливості фізичної присутності учасників процесу через бойові дії чи тимчасову окупацію територій.
- Ускладнений доступ до засобів комунікації, що створює труднощі для дистанційної участі у процесі.
- Вимушене переселення громадян, що ускладнює їхній розшук та залучення до процесуальних дій.

Одним із можливих рішень проблеми є розширене застосування дистанційних технологій, зокрема відеоконференцзв'язку для проведення допитів, судових засідань та інших процесуальних дій. Законодавчо така можливість передбачена у статті 336 КПК України, однак її практична реалізація потребує належного технічного забезпечення та нормативного врегулювання [3].

Основні труднощі впровадження дистанційних технологій включають: відсутність єдиних технічних стандартів для забезпечення безпечного зв'язку та автентифікації учасників; проблеми із забезпеченням конфіденційності та неможливість гарантування неупередженості свідчень; нерівний доступ до технологій серед учасників процесу, особливо у прифронтових та окупованих територіях.

Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав громадян, однак такі обмеження не повинні порушувати основоположних принципів правосуддя, зокрема права на захист [4]. Водночас існує низка викликів, які потребують негайного вирішення: відсутність можливості належного доступу до адвоката через бойові дії; обмеженість правозахисних механізмів у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях; випадки використання кримінального процесу в умовах воєнного стану для політичного чи військового тиску.

Як зазначає Сліпенюк Т.М., посилення ролі судового контролю є необхідною передумовою дотримання прав людини та забезпечення справедливого правосуддя навіть у період воєнного стану [5]. Судовий контроль повинен забезпечувати перевірку обґрунтованості заходів забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні, дотримання принципу пропорційності між обмеженнями та суспільною необхідністю, запобігання свавільному застосуванню примусових заходів у справах, пов'язаних із військовими злочинами.

Аналіз проблем забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні під час воєнного стану свідчить про необхідність комплексного вдосконалення правового регулювання та практичних механізмів. Зокрема, необхідно:

1. Забезпечити нормативне врегулювання дистанційної участі у процесуальних діях та розробити єдині технічні стандарти для відеоконференцзв'язку.
2. Вжити додаткових заходів для гарантування доступу до адвоката в умовах воєнного стану.
3. Посилити судовий контроль для запобігання порушенням прав учасників процесу.
4. Впровадити механізми міжнародної співпраці для розслідування воєнних злочинів із дотриманням принципів правосуддя.

Таким чином, забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні під час воєнного стану є складним, проте надзвичайно важливим завданням, вирішення якого сприятиме дотриманню верховенства права навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Гущин О.О., Власенко Д.Р., Тищенко О.І. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану: законодавчі новації. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2022. С. 546-548.

2. Кулик О.Л. Участь осіб у кримінальному провадженні: сучасні виклики та перспективи. *Вісник кримінального процесуального пр*ава. № 1. 2022. С. 103-107.

3. Бабій І.В. Використання відеоконференцзв'язку у кримінальному провадженні: можливості та обмеження. *Наукові записки з правознавства*. Випуск 3. 2021. С. 47-51.

4. Мельник М.І. Права підозрюваного під час воєнного стану: теоретичні та практичні аспекти. *Юридична наука та практика*, № 2. 2022. С. 88-93.

5. Сліпенюк Т. М. Судовий контроль у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали

Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 470-473.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Тетяна Сергієнко,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу та управління, Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна

В умовах війни бізнес стає не лише економічним суб'єктом, а й важливим учасником соціальних та гуманітарних процесів. Відповідальність підприємств перед суспільством виходить за межі стандартних корпоративних ініціатив і набуває нового значення, оскільки включає підтримку Збройних Сил України, допомогу внутрішньо переміщеним особам, збереження робочих місць та сплату податків для стабільності економіки. Однак соціальна відповідальність бізнесу під час війни має не лише етичний, а й правовий вимір. Законодавче регулювання цього питання є вкрай важливим, адже воно визначає межі добровільних і обов'язкових зобов'язань підприємств, механізми стимулювання соціально відповідальної діяльності та можливі юридичні ризики для бізнесу.

Сутність соціальної відповідальності бізнесу, зокрема її правові аспекти, досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників, які приділяли увагу цій темі, варто відзначити праці О. Грішнової, А. Колота, Л. Шергіної, Л. Бухаріна, А. Сучкова, В. Рубана, Л. Калєніченка, Н. Ткаченко та інших. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває вивчення правового регулювання соціальної відповідальності бізнесу, оскільки це визначає межі добровільних ініціатив підприємств, їхні юридичні зобов'язання та механізми державного стимулювання.

Соціальна відповідальність бізнесу в правовому контексті передбачає об'єктивно обумовлену необхідність дотримання підприємствами основних правових норм, вимог і принципів, а також відповідальність за вплив їхніх рішень та діяльності на суспільство й економіку в умовах воєнного стану. Це включає дотримання законодавчих зобов'язань щодо підтримки працівників, сплати податків, забезпечення прозорості ведення бізнесу та виконання соціальних ініціатив відповідно до правових вимог.

Також соціальна відповідальність є найважливішим фактором стійкого розвитку організації і суспільства в цілому [1, с. 531]. Відповідно, правові аспекти соціальної відповідальності визначають межі добровільних і

обов'язкових дій підприємств, узгоджуючи їх із національним законодавством та міжнародними нормами. У воєнний час особливого значення набуває забезпечення стійкого розвитку економіки, підтримка обороноздатності держави, дотримання прав працівників і врахування очікувань зацікавлених сторін, що сприяє загальному добробуту суспільства. Залучення різних суб'єктів (держави, бізнесу, громадських організацій, соціальних груп, індивідів) на основі підвищення рівня соціальної відповідальності є одним із найефективніших способів розв'язання суспільних проблем, особливо в умовах воєнного стану.

Соціальна відповідальність сприяє консолідації всіх учасників суспільного життя, об'єднуючи їх навколо спільної мети – забезпечення стійкого розвитку, дотримання громадянських прав і свобод, зміцнення економічної та соціальної стабільності. У цьому контексті бізнес відіграє ключову роль, адже його діяльність не лише впливає на економіку, а й формує соціальну справедливість, підтримує суспільну солідарність та забезпечує реалізацію соціальних ініціатив [2, с. 16]. Соціальна відповідальність виникає в умовах активної взаємодії між підприємствами та суспільством, проявляється у їхній діяльності та реалізується через дотримання правових норм, етичних стандартів і добровільних ініціатив. Успішний розвиток громадянського суспільства та ефективне функціонування держави значною мірою залежать від рівня правової культури бізнесу, його готовності виконувати свої соціальні зобов'язання та брати участь у розбудові сталого майбутнього.

Правові аспекти соціальної відповідальності бізнесу є важливим елементом регулювання його діяльності як у мирний, так і у воєнний час [3]. Вони визначають межі добровільних і обов'язкових дій підприємств, узгоджуючи їх із національним законодавством та міжнародними нормами. З метою систематизації відмінностей правового регулювання соціальної відповідальності бізнесу у мирний та воєнний час, розглянемо відповідну таблицю (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняння правових аспектів соціальної відповідальності бізнесу у мирний та воєнний час

Категорія	Мирний час	Воєнний час
Законодавчі вимоги	Регулюється загальними законами про корпоративну соціальну відповідальність (КСВ), трудовим законодавством, податковими нормами	Вводяться спеціальні закони та постанови, що регулюють мобілізацію ресурсів бізнесу, спрощення оподаткування, підтримку працівників та оборонні ініціативи
Оподаткування	Загальні податкові пільги для соціально відповідального бізнесу	Запроваджуються податкові канікули, знижені ставки, звільнення від сплати деяких податків для бізнесу, що підтримує ЗСУ
Трудові відносини	Дотримання стандартних норм трудового права, захист прав працівників	Гнучкі умови працевлаштування, можливість мобілізації працівників,

		виплати компенсацій за військову службу
Міжнародні стандарти	ISO 26000, Глобальний договір ООН, керівні принципи ОЕСР для транснаціональних корпорацій	Враховуються міжнародні рекомендації щодо роботи бізнесу в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема керівництва ООН щодо бізнесу та прав людини у воєнний час
Державні ініціативи	Державні програми стимулювання соціальної відповідальності бізнесу	Запровадження механізмів державної підтримки та компенсацій за участь бізнесу у воєнних програмах
Юридична відповідальність	Адміністративна та цивільна відповідальність за порушення законів щодо КСВ	Посилені санкції за ухилення від підтримки економіки, штрафи за несплату податків або ухилення від мобілізаційних заходів
Гуманітарні ініціативи	Благодійні проєкти, волонтерська діяльність, екологічні ініціативи	Пряме фінансування армії, підтримка переселенців, надання товарів першої необхідності

Таким чином, правове регулювання соціальної відповідальності бізнесу змінюється залежно від ситуації в країні. В умовах війни підприємства змушені адаптувати свою діяльність до нових реалій, дотримуючись не лише етичних стандартів, а й юридичних зобов'язань, що сприяє збереженню економічної та соціальної стабільності [4].

Крім того, правові механізми визначають межі соціальної відповідальності бізнесу, встановлюючи стимули для активної участі підприємств у підтримці суспільства та запобігаючи недобросовісним практикам. Подальше удосконалення законодавчих норм, що регулюють соціальну відповідальність у кризових умовах, а також розробка ефективних інструментів контролю та моніторингу їх виконання є важливими завданнями. Війна вимагає від бізнесу гнучкості та здатності швидко реагувати на зміни, зберігаючи баланс між комерційними інтересами та суспільним благом. Враховуючи це, подальші дослідження правових аспектів соціальної відповідальності сприятимуть розробці більш ефективних стратегій взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством для забезпечення сталого розвитку навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел

1. Герман В.О., Сергієнко Т.І. Соціальна відповідальність як найважливіший фактор стійкості розвитку організації і суспільства в цілому. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки:* [матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (18 лютого 2021 р.)] / відп. ред. О.М. Павлова, К. В. Павлов, Л. В. Шостак, А. М. Лялюк – Луцьк, 2021. С. 529-531

2. Сергієнко Т.І. Соціальна відповідальність особистості як складова

суспільного життя. *Соціально-відповідальне суспільство: український та європейський контекст розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (10 грудня 2021р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2021. С. 15-17

3. Дєліні М., Аксентюк М. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Економіка та суспільство,* 2024. № 66. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-65

4. Шиманська О., Петрук Н. Нормативно-правове регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Економіка та суспільство*, 2021. № 34. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-92

ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Євген Синельников,
доктор філософії у галузі права, суддя Верховного Суду,
м. Київ, Україна

До всіх процесуальних дій, у яких беруть участь діти, має застосовуватись принцип невідкладності задля отримання швидкої відповіді і якнайкращого захисту інтересів дитини, з повагою принципу верховенства права. Затягування розгляду справи негативно впливає на дітей та їхній розвиток.

У справі «М і М проти Хорватії» від 03 вересня 2015 року, заява № 10161/13, ЄСПЛ дійшов висновку, що як право матері, так і право дитини на повагу до сімейного життя було порушено через тривалий характер провадження щодо опіки, що є порушенням статті 8 Конвенції (§§ 179, 182) [1].

Пунктом 51 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, визначено, що суди повинні демонструвати виняткову дбайливість в цілях уникнення ризику несприятливих наслідків для сімейних стосунків [2].

Якщо необхідно, органи судової влади повинні розглянути можливість прийняття попереднього рішення або моніторингу виконання попереднього судового рішення протягом певного часу з можливістю перегляду рішення.

У постанові від 26 жовтня 2022 року у справі № 752/1253/22 (провадження № 61-7628св22) [3] Верховний Суд дійшов висновку, що заборона батькові та бабусі вчиняти дії, спрямовані на вчинення перешкод матері у спілкуванні та вихованні, проведенні спільного часу разом із сином з встановленням графіку перебування дитини з матір`ю за місцем її реєстрації без присутності батька та бабусі є співмірним заходом забезпечення позову про відібрання та визначення

місця проживання дитини. Верховний Суд мотивував судове рішення тим, що існує необхідність та важливість контакту дитини з кожним з батьків під час достатньо тривалого судового процесу та відсутності остаточного рішення щодо визначення місця проживання дитини. Доцільно надати можливість безперешкодного спілкування та побачень матері з дитиною, участі у її вихованні, недопущення розриву психологічного зв`язку.

У період дії на території України воєнного стану визнано за доцільне обмежити право виїзду малолітньої дитини за межі України саме без належної згоди батька, що залишає можливість, у випадку настання загрозливої для життя і здоров`я дитини ситуації, виїзду дитини за межі України у безпечне місце (постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 711/4569/23) [4].

Розумність строків розгляду справи судом – одна з основних засад цивільного судочинства. Статтею 210 ЦПК України передбачено, що суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті.

Наприклад, в Англії та Уельсі процесуальний закон не встановлює строків розгляду дитячих справ, але наголошено, що справа має вирішуватися вчасно без невиправдних затримок. Акцент робиться на домовленості батьків спільно вирішити, що є найкращим для дитини.

Розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника (співпраця чи неспівпраця) та відповідних державних органів, значущість справи для заявника.

Надмірна тривалість проваджень може призвести до корупції в судовій системі (де сторони повинні платити за коротші судові провадження). Затримки в судових провадженнях можуть бути пов’язані з браком фінансових ресурсів, але на них також може впливати негативна культура в організації правосуддя або погане управління судами.

Скорочення тривалості провадження може бути досягнута шляхом: вдалого використання лідерських якостей суддів, чіткого управління процесом; залучення відповідних спеціалістів до участі у процесі; визначення цілей і стандартів; проведення моніторингу справ; участі запасного судді [5].

Необхідно уникати як швидкого правосуддя, оскільки стрімкість призводить до рішень, які часто є несправедливими та завжди неправильно сприймаються, так і правосуддя, яке є надто повільним, оскільки повільність призводить до порушення права на справедливе правосуддя. Справа має бути розглянута в оптимальні та передбачувані строки.

Необхідно дотримуватися ретельного балансу між процесуальними гарантіями, які обов’язково передбачають існування тривалості, яка не може бути скорочена, та турботою про швидке правосуддя. ЄСПЛ не виключає

можливості диференціації цих процесуальних гарантій за певними критеріями. Однак ця диференціація має застосовуватися чітко, прозоро і чесно та має бути визначена з самого початку провадження, якщо це доречно, за згодою сторін.

Напрямки діяльності, спрямовані на дотримання розумних строків: ресурси (кошти, судді, працівники апарату, зацікавленість), передбачуваність часових рамок; моніторинг проваджень; якість провадження (вручення повідомлень, обґрунтованість рішень суду першої інстанції; визначення пріоритетних справ [6].

Відповідно до Керівних принципів судового тайм-менеджменту SATURN [7] при розгляді судових справ необхідно забезпечувати: прозорість і передбачуваність; оптимальний час судового провадження (відповідність загальної тривалості провадження, від початку провадження до остаточного задоволення цілей, які користувачі хотіли досягти через судовий процес); планування строків провадження, моніторинг; достатні повноваження судді, припинення процесуальних зловживань; гнучкість (пріоритет, терміновість); співпраця у судовому провадженні (погодження часу проведення процесуальних дій зі сторонами та адвокатами на ранніх стадіях провадження); стислість та обґрунтованість судових рішень; ресурси, організація судів; практика правозастосування та нескладні процедури; застосування сучасних технологій; відповідальність за порушення строків.

У постанові від 19 лютого 2025 року у справі № 147/277/24 Верховний Суд, скасовуючи судові рішення судів попередніх інстанцій та задовольняючи позов про позбавлення батьківських прав, врахував, що відповідно до п. 50 Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, до всіх процесуальних дій, у яких беруть участь діти, має застосовуватись принцип невідкладності задля отримання швидкої відповіді і якнайкращого захисту інтересів дитини, з повагою принципу верховенства права. Неефективне та, зокрема, запізніле провадження у справах щодо дітей може призвести до порушення позитивних зобов'язань за статтею 8 Конвенції (рішення ЄСПЛ у справі «М і М проти Хорватії» від 03 вересня 2015 року, заява № 10161/13, 179, 182). Колегія суддів взяла до уваги, що справа перебуває у провадженні суду близько одного року, водночас малолітня дитина має цього року розпочати навчання у початковій школі, а аналіз доводів учасників справи та інтересів дитини може бути проведений судом касаційної інстанції (рішення ЄСПЛ у справі «Сатановська та Роджерс проти України» від 28 січня 2021 року, заява № 12354/19, 35) [8].

Список використаних джерел

1. Рішення ЄСПЛ «М і М проти Хорватії» від 03 вересня 2015 року, заява № 10161/13. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-156522%22.

2. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року. URL: https://rm.coe.int/16804c2188.

3. Постанова Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 752/1253/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354433.

4. Постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 711/4569/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 116890959.

5. Найкращі практики щодо запобігання необґрунтованій тривалості проваджень: досвід CEPEJ. URL:https://rm.coe.int/best-practices-on-the-prevention-of-the-unreasonable-length-of-proceed/1680790b44.

6. CEPEJ «Нова мета для судових систем: судовий розгляд у розумні строки. (CEPEJ(2004)19Rev2) 13 вересня 2005 року. URL: https://rm.coe.int/16807474de.

7. Керівні принципи судового тайм-менеджменту SATURN (Centre for judicial time management) URL: https://rm.coe.int/revised-saturn-guidelines-for-judicial-time-management-cepej-2014-16-u/16809ede94.

8. Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2025 року у справі № 147/277/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/125296237.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ВТІЛЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА ПУБЛІЧНИМ ІНТЕРЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

Олександр Ситников,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Ознакою правової та демократичної держави в умовах озброєної російської агресії є забезпечення належного функціонування усіх державних інститутів та ефективних механізмів, спрямованих на охорону та захист прав, свобод і інтересів особи у публічних правовідносинах, не допущення свавілля органів державної влади та їх посадових осіб, посилаючись на воєнний стан та необхідність забезпечення оборони держави. Важливим чинником дотримання прав, свобод і інтересів особи є існування адміністративного судочинства, яке здійснює ефективний судовий контроль за рішеннями, діями або бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Завдання адміністративного судочинства - судовий контроль за рішеннями, діями або бездіяльністю СВП є джерелом принципу пропорційності для суду. Принцип пропорційності прямо не закріплений у нормах КАС України, але може бути виведений зі змісту кодексу за допомогою системного аналізу та тлумачення доктринальних положень.

Слід зазначити, що принцип пропорційності в адміністративному судочинстві носить подвійний характер: з одного боку він слугує критерієм, який застосовується судом при вирішення публічно-правового спору по суті, де суд в ситуації, коли держава втручається у приватні інтереси шукає належний баланс між приватним і публічним інтересами для досягнення матеріально-правового результату – встановлення наявності або відсутності порушень прав, свобод або інтересів приватних осіб, і одночасно переслідує суто процесуальну мету - оцінку правомірності рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень та обрання належного та ефективного способу захисту порушених прав.

Розкриваючи принцип пропорційності необхідно звернутися за допомогою до принципу належного урядування та його елементів:

співмірність, який відображає відповідність застосованих заходів із поставленими цілями;

зваженість, що ґрунтується на детальній оцінці та врівноваженості управлінських рішень;

раціональність, який підкреслює логічність і осмисленість прийняття заходів або рішень,

баланс інтересів, що передбачає врівноважене співвідношення між правами приватної особи та публічними інтересами.

Саме останній елемент розкриває сутність принципу пропорційності в адміністративній процедурі – адміністративний акт повинен прийматися з дотриманням необхідного балансу між несприятливими наслідками для права, свободи чи законного інтересу особи і цілями, на досягнення яких спрямований адміністративний акт. Негативні наслідки для особи та публічних інтересів повинні бути найменшими.(1)

Особливо важливим питанням в умовах воєнного стану є дотримання з боку суб'єктів владних повноважень принципу пропорційності при прийнятті рішень у публічно-правових правовідносинах. Останнім часом актуальності набрали публічно-правові спори, що витікають із прав та обов'язків військовозобов'язаних осіб, дотримання прав військовослужбовців та обмеженням деяких конституційних прав людини. Найбільш розповсюдженими в адміністративних судах є спори, пов'язані:

з перетином кордону України під час воєнного стану,

з проходженням та звільненням з військової служби,

з визначенням та розмежуванням повноважень між органами місцевого самоврядування та військово-цивільними адміністраціями,

з наданням доступу до публічної інформації,
щодо соціального захисту та пенсійного забезпечення,
щодо оподаткування в умовах воєнного стану.

Як вірно зазначає Тимощук В.П. принцип пропорційності означає обов'язок адміністративного органу зважати на негативні наслідки своїх рішень, дій і бездіяльності для прав, свобод і законних інтересів особи, а також відповідність (адекватність) дій адміністративного органу меті застосування повноваження й умов досягнення поставлених цілей.(2)

Здійснення правосуддя судами в умовах воєнного стану із застосуванням принципу пропорційності є необхідною умовою реалізації конституційного права громадян на звернення за захистом своїх прав до суду, а також утвердження незалежності держави, ілюстрації здатності держави ефективно функціонувати, навіть в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Закон України « Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
2. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ : «Конус-Ю», 2010. 296 с.

БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ПРАЙВЕСІ

Леонід Тимченко,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Міжнародного права та права Європейського союзу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Сергій Мальцев,
адвокат, аспірант кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Сучасні війни ведуться не лише на полі бою, але й у кіберпросторі. В умовах воєнного стану питання захисту інформаційних мереж набуває критичного значення.

Кібератака на державні реєстри України в грудні 2024 року чітко продемонструвала вразливість цифрової інфраструктури та підтвердила, що атаки на телекомунікаційну інфраструктуру мають потенціал спричинення масштабних порушень в роботі державного управління, фінансової системи та критичних інфраструктурних об'єктів. Цей інцидент не лише тимчасово паралізував функціонування низки ключових адміністративних, нотаріальних та

фінансових процесів через атаку на державні реєстри, але й викликав серйозне занепокоєння у сфері захисту персональних даних та цифрової безпеки громадян та бізнесу.

Уразливість систем могла дозволити зловмисникам отримати доступ до особистих відомостей громадян, що в свою чергу відкриває шлях до вторинного використання таких даних у шахрайських цілях, включаючи фішинг, соціальну інженерію, фінансові маніпуляції.

Європейська практика, зокрема рішення ЄСПЛ (наприклад, S. and Marper v. the UK, 2008) засвідчує: вже сам факт зберігання чи обробки даних у неналежний спосіб є втручанням у прайвесі [1]. Таким чином, злам системи навіть без витоку інформації також підпадає під кваліфікацію як порушення права на приватність.

Інцидент виявив низьку ступінь технічної готовності та відсутність чітких механізмів оперативного інформування суб'єктів персональних даних про потенційні ризики, що суперечить принципу прозорості, закріпленому у ст. 5 Загальний регламент про захист даних (GDPR) [2].

Аналіз ситуації доводить, що чинна нормативна база України у сфері захисту персональних даних не відповідає сучасним викликам, хоча з моменту введення воєнного стану законодавчо вживались заходи із запобігання негативним наслідкам для забезпечення належного рівня кібербезпеки.

Базовим нормативним актом у сфері кібербезпеки є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», прийнятий ще 5 жовтня 2017 року [3]. Він заклав фундаментальні принципи захисту кіберпростору держави та визначив основні суб'єкти, відповідальні за кібербезпеку.

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів» від 15.03.2022 [4] визначив ключові заходи для захисту державних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану. Він передбачив створення резервних копій державних реєстрів та дозволив їх розміщення за межами України, що забезпечує їхню безперебійну роботу навіть у разі фізичної загрози з боку агресора.

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі» від 28.07.2022 [5] розширив повноваження Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку), надавши їй функції з формування та реалізації державної політики у сфері активної кіберпротидії. Крім того, документ визначив механізми функціонування системи активної протидії кіберзагрозам, спрямованої на захист державного кіберпростору від агресивних атак.

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» від

16.01.2024 [6] запровадив використання хмарних технологій у військових інформаційних системах. Відповідно до цього закону, Міністерство оборони та Служба безпеки України отримали повноваження щодо розробки галузевих профілів безпеки, які встановлюють вимоги до кіберзахисту військових інформаційних ресурсів.

Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку ведення військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» від 05.06.2024 [7] передбачив комплекс заходів для підготовки держави до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі (кібероборони). Зокрема, закон регламентував військову співпрацю з міжнародними організаціями та іншими оборонними суб'єктами, а також уточнив правила обробки інформації у воєнній і оборонній сферах. Важливим аспектом стало впровадження цифрових систем із використанням хмарних ресурсів, розміщених за кордоном, що забезпечує більшу стійкість інформаційної інфраструктури.

Ухвалення цих законів стало відповіддю на нові виклики в сфері кібербезпеки, спричинені війною. Запропоновані зміни дозволили значно підвищити рівень захисту критично важливої інформаційної інфраструктури для забезпечення стабільного функціонування навіть в умовах воєнного часу. Водночас, національне законодавство повинно постійно адаптуватися до нових кіберзагроз, що виникають в умовах воєнного стану.

Поряд із актуалізацією національного законодавства з метою протидії кіберзагрозам в умовах воєнного стану не менш важливим є поглиблення міжнародного співробітництва в сфері забезпечення безпеки інформаційних мереж.

Розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки та кіберзахисту наразі є критично важливим, потребує реалізації ефективної державної політики та відповідного нормативно-правового забезпечення. Нормативно-правове регулювання вказаної сфери повинно бути адаптованим до реалій воєнного стану та відповідати європейським стандартам згідно з міжнародними зобов'язаннями України щодо імплементації актів права ЄС. [8, с. 90].

Законодавчі зміни, імплементація міжнародних стандартів та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки є необхідними елементами системи кіберзахисту, що повинна забезпечувати ефективний захист державних інтересів та прав громадян на приватність.

Висновки:

1. Кібератака на державні реєстри України у грудні 2024 року засвідчила глибоку вразливість цифрової інфраструктури держави та виявила численні ризики для права на прайвесі. Цей інцидент підкреслює необхідність переосмислення підходів до правового захисту персональних даних та впровадження сучасних стандартів кібербезпеки в умовах воєнного стану.

2. Прийняті закони забезпечили адаптацію законодавства України до нових викликів у сфері кібербезпеки, пов'язаних із військовими загрозами. Особливу увагу було приділено захисту державних інформаційних ресурсів, створенню резервних копій реєстрів та використанню хмарних технологій для збереження критично важливих даних, що створює передумови для довгострокової кіберстійкості країни та забезпечення її цифрового суверенітету.

3. Незважаючи на вже здійснені кроки, подальше вдосконалення нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки, а також активізація міжнародного співробітництва з питань забезпечення безпеки інформаційних мереж повинні здійснюватися на постійній основі з урахуванням викликів воєнного часу. Розвиток ефективних механізмів кіберзахисту має залишатися одним із стратегічних пріоритетів державної політики.

Список використаних джерел

1. S. AND MARPER v. THE UNITED KINGDOM - 30562/04 [2008] ECHR 1581 (4 грудня 2008) URL: http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2008/1581.html (дата звернення: 24.03.2025).

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС» (Загальний регламент про захист даних). *Верховна Рада України*. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_008-16 (дата звернення: 24.03.2025).

3. Закон України № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», прийнятий ще 5 жовтня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (дата звернення: 24.03.2025).

4. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів» №2130-IX від 15.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2130-20#n19 (дата звернення: 24.03.2025).

5. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі» №2470-IX від 28.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-20#n20 (дата звернення: 24.03.2025).

6. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» №3549-IX від 16.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3549-20#n205 (дата звернення: 24.03.2025).

7. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку ведення військового обліку та набуття статусу ветерана

війни під час дії воєнного стану» №3783-IX від 05.06.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3783-20#n67 (дата звернення: 24.03.2025).

8. Лисеюк, А., Свінцицька, Т. Розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки: нормативно-правові засади та перспективи. *Право та інноваційне суспільство*, 2 (23), 89-95. doi: https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-2(23)-8.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ НАМІРІВ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Василь Топчій,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Оксана Топчій,
доктор юридичних наук, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, доцент, професор кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, м. Харків, Україна
Štěpán Strnad,
PhD. docent, zástupce ředitele Ústavu radiologie, toxikologie a civilní ochrany, Jihočeská univerzita, Česká republika

Як зазначено у ст. 24 Конституції України, громадяни мають однакові конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

У той самий час, всупереч положенням ст.ст. 2, 4, 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в ст. 46 Бюджетного кодексу (БК) та постанові Кабінету Міністрів України (КМУ) від 03.01.2025 № 1 «Про деякі питання визначення розміру та порядку виплати пенсій у період воєнного стану», цей конституційний принцип не дотриманий, а саме – інвалідів війни ІІ-ї групи, захворюваність яких пов'язана з виконанням службових обов'язків, статус яких було встановлено до 2014 року, на сьогодні держава не віднесла до переліку ветеранів війни (ст. 4 вказаного Закону) та позбавила по суті рівності серед інших таких категорій осіб шляхом незаконного зниження щомісячного пенсійного забезпечення. При цьому слід зазначити, що в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 64 Конституції України) ст. 24 Основного закону не підпадає під правообмеження, тобто в цьому випадку дії службових осіб органів виконавчої влади слід визнавати протиправними, позаяк згідно положень ст. 95 Конституції України, бюджетна система будується на засадах справедливості,

особливо з урахуванням того, що у преамбулі Конституції України зазначено, що наша держава підтверджує свою європейську ідентичність та незворотність європейського та євроатлантичного курсу.

Поряд з цим, всупереч зазначеним конституційним нормам та положенням Консолідованої версії Договору про Європейський Союз (ЄС) (ст.ст. 2, 5, 6) [1], Північно-Атлантичного договору (НАТО (преамбула)) [2] та ст. 3 Статуту Ради Європи, сучасні дії державних органів підривають авторитет України на міжнародній арені та знижують у зв'язку з цим потенційні можливості нашої держави стати дійсним членом ЄС та НАТО, коли це є необхідним в умовах реальної загрози для національного суверенітету та територіальної цілісності України з боку держави-агресора російської федерації, а також у зв'язку з критичним фінансовим положенням в нашій країні.

Саме таку оцінку дій чи бездіяльності органів державної влади України постійно дає у своїх висновках з цього приводу Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), рішення якого є обов'язковими до виконання на території нашої країни, відповідно до Закону України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини». При цьому варто з зв'язку з цим звернути увагу на той факт, що рішення ЄСПЛ ґрунтуються на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], згоду на обов'язковість дії якої надано Верховною Радою України та яка є частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України) і має перевагу у правозастосовній діяльності відповідно до вимог ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» [4].

Зокрема, в ст. 1 зазначеної вище Конвенції мова ведеться про те, що Договірні сторони (включаючи Україну) гарантують кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції, що у сьогоденній ситуації з незаконним обмеженням розміру пенсії в Україні проігноровано, а також здійснено у зв'язку з цим посягання на фінансову стабільність і благополуччя у нашій країні.

Більш того, службові особи органів державної виконавчої влади порушують у даному випадку й вимоги ст. 3 Конвенції шляхом нелюдського поводження з інвалідами війни II групи, зокрема тими особами, захворювання яких пов'язані з виконанням службового обов'язку перед Батьківщиною. Як приклад можна назвати рішення Європейського суду з прав людини, що стосується принципу рівності перед законом («Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine, заява № 7460/03), рішення від 15 травня 2008 р.; «Кайя проти Австрії» (Kaya v. Austria), заява № 54698/00, п. 28, від 8 червня 2006 року, «Руїз Торіха проти Іспанії» (Ruiz Torija et Hiro Balani c. Espagne) від 9 грудня 1994, заява № 18390/91 та ін.), у яких констатовано порушення ст. 14 «Заборона дискримінації» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а саме: користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи

соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Отже, слід визнати, що вказана сучасна правова позиція суб'єктів законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України) підвищує у даній ситуації рівень потенційних загроз для основ національної безпеки нашої держави та не дозволяє у зв'язку з цим вирішувати нагальні проблеми воєнного стану, а саме – збільшувати кількість мобілізованих осіб у Збройні Сили України та інші військові формування. Більш того, зазначена протиправна діяльність органів державної влади створює додаткові перешкоди для забезпечення фінансової стабільності, а також підриває авторитет України на міжнародній арені, знижуючи таким чином потенційні можливості нашої держави стати дійсним членом ЄС та НАТО.

Список використаних джерел

1. Консолідована версія Договору про Європейський Союз (ЄС). URL:https://zakon.rada.gov.ua.

2. Північно-Атлантичний договір (НАТО). URL:https://zakon.rada.gov.ua.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL:https://zakon.rada.gov.ua

4. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua

БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Ірина Умрихіна,
доктор філософії, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

У розпал збройної агресії держава стикається з значними проблемами: забезпечити безпеку громадян, не порушуючи основні права людини. Під час дії воєнного стану виникає певний конфлікт між правом на безпеку та правом на справедливість.

У воєнний час держава часто надає пріоритет національній безпеці та громадському порядку, що може призвести до обмеження певних прав і свобод, таких як свобода пересування, свобода слова та право на приватне життя. Такі обмеження часто обґрунтовуються необхідністю захисту населення від зовнішньої агресії та внутрішніх загроз. Похідним є проблема у реалізації права на справедливість, що передбачає, що навіть у воєнний час усі особи мають право на справедливий судовий розгляд та захист від свавільного поводження. В

реаліях сьогодення, реалізація даного права стикається з численними проблемами, які ускладнюють забезпечення правосуддя, наприклад, воєнні дії перешкоджають роботі судів та правоохоронних органів, а також призводять до руйнування судів, правоохоронних органів та інших інституцій, необхідних для функціонування системи правосуддя. Як приклад, Державна судова адміністрація України оприлюднила інформацію за 2024 рік, що від початку повномасштабної збройної російської агресії на території України 123 судових установ зазнало пошкоджень різного ступеню аж до повного руйнування [1].

Незважаючи на це, важливо визнати, у боротьбі за незалежність України людська гідність є фундаментальною основою всіх прав. Венеційська комісія у своїй доповіді «Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану» [2] підкреслює важливість збереження демократичних інститутів та прав людини, навіть у кризових ситуаціях, зокрема, комісія наголошує, що будь-які обмеження повинні бути тимчасовими, необхідними та пропорційними. Ці принципи мають важливе значення для підтримки верховенства закону та демократичних цінностей, незалежно від викликів, що стикаються. Конституція України прямо окреслює можливість обмеження певних прав та свобод громадян, але до тих пір, поки вони вважаються виправданими та необхідними для захисту держави. Стаття 64 Конституції України чітко передбачає, що під час військових чи надзвичайних ситуацій можливе обмеження прав та свобод, але вона не може поширюватися на такі основні права, як право на свободу (ст. 29), судовий захист (ст. 55), презумпція невинуватості (ст. 62) та право на захист (ст. 63) [3]. Ці положення є незмінними, оскільки вони є основою конституційної системи. Закони, прийняті під час війни, повинні відповідати не лише потребам національної безпеки, а й міжнародним стандартам. Лише дотримання верховенства права гарантує, що ми не втратимо те, за що боремося, а зміцнення дисципліни та безпеки — важливе завдання під час війни [4].

Війна диктує складні правила, але попри все держава не повинна ставити під загрозу основні принципи демократії та права людини. Верховенство права - це не просто юридичний принцип, а й основа демократичного суспільства, яке надає змогу суспільству вистояти у складний час, зберігаючи при цьому свої основні цінності.

Конституційні цінності слід враховувати при внесенні законодавчих змін, оскільки це єдиний спосіб забезпечити баланс між безпекою, свободою та гідністю. Під час воєнного стану важливо, щоб закони не лише відповідали реаліям, але й підтримували принципи, закріплені у Конституції та міжнародних договорах, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Таким чином, демократичні принципи, можуть бути збережені лише тоді, коли держава забезпечує безпеку громадян, не порушуючи їхніх прав.

Законотворці мають усвідомити, що майбутнє України залежить від їхньої здатності розробляти закони, які ґрунтуються на повазі до прав людини та верховенстві права.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Судової влади України. URL: https://court.gov.ua
2. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: Висновок Венеційської комісії від 19 червня 2020 року. Страсбург. URL: https://surl.li/ejacfu
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://surl.li/rjoaea
4. Воєнний стан і обмеження прав. URL: https://surl.li/mlivag

ОСВІТНІЙ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Григорій Усатий,
кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, керівник відділу координації, моніторингу та оцінки ефективності реалізації державної антикорупційної політики Департаменту антикорупційної політики Національного агентства з питань запобігання корупції, м. Київ, Україна
Олександр Усатий,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

«Освіта - це найпотужніша зброя,
яку можна використовувати для зміни світу»
(Нельсон Мандела)
«Шкільні вчителі володіють владою,
про яку прем'єр-міністри можуть тільки мріяти»
(Вінстон Черчилль)

Понад десять років минуло з моменту віроломного вторгнення російських загарбників на територію України, результатом якого стала анексія Автономної Республіки Крим та окупація Донбасу (з подальшим створенням псевдореспублік ДНР та ЛНР, які не були визнані жодною державою-членом ООН). Вже четвертий рік триває кривава повномасштабна війна, яка до раніше захоплених та тимчасово окупованих територій додала частину Херсонської та Запорізької областей. Намагаючись легітимізувати злочинне захоплення українських територій ворог проводить псевдореферендуми та вносить

відповідні зміни до своєї Конституції, у тексті якої тепер згадуються «новоприєднані молоді республіки». Довготривала неприхована агресія росії показала світові справжню сутність путінського режиму та його фашистської ідеології.

Як справедливо зазначають вітчизняні дослідники, росія здійснювала справжню гуманітарну агресію одночасно за кількома напрямами, ведучи проти України інформаційно-пропагандистську, історіософську та конфесійну війни. Наступ на українську ментальність, традиційні цінності, мову, культуру, систему освіти, історичну пам'ять народу, національні церкви мало стратегічну мету: знищення ідентичності української нації, яка є системоутворюючим складником громадянської нації та Української національної держави [1, с. 1].

Все вищезазначене у сукупності неминуче спровокувало процеси поширення ряду руйнівних для України, суспільно небезпечних явищ серед яких – ідеологічний, духовний та культурно-освітній колабораціонізм. Останній, насамперед, обумовлений триваючою окупацією частини території України, значним поширенням добровільної співпраці з окупантом, розквітом організованої злочинності і водночас порушенням прав мешканців на окупованих територіях, а також пов'язаними з цим проблемами правового регулювання та правозастосування. Закономірним наслідком незаконної окупації території внаслідок російської агресії проти України є те, що значна частина населення України опинилась під фактичним контролем окупанта. На жаль, наш ворог не дотримується норм міжнародного гуманітарного права: впроваджує свої освітні стандарти, російську мову, культуру, вимагає від педагогів проходити стажування та підвищення кваліфікації на території росії чи окупованих територіях під керівництвом російських освітян. Разом із ворогом, вимушено чи добровільно, співпрацюють і колаборанти [2, С. 6, 108].

Судова практика пішла шляхом визнання винними за колаборацію діяльність саме службових осіб в галузі освіти, які прийняли/виконали рішення про перехід на стандарт освіти держави-агресора, зокрема, виключення державних стандартів та освітніх програм України; запровадження викладання російською мовою; забезпечення бібліотечного фонду підручниками за освітньою програмою рф, які відповідно до змісту та довідкових відомостей, зазначених у них, відповідають стандартам освіти держави-агресора тощо [2, С. 71]. Тобто, фактично є лише поодинокі випадки засудження за даною частиною вчителів чи викладачів, однак більшість ухвалених вироків стосуються саме керівників закладів освіти.

З іншого боку, діяльність органів влади рф, як на своїй території, так і на тимчасово окупованих територіях України, переконують у висновку про активне запровадження ними комплексних заходів із державної пропаганди в освітній діяльності. Тому, не може підлягати відповідальності за колаборацію діяльність учитель, який викладає за освітнім стандартом держави-агресора навчальну дисципліну без елементів пропаганди. Водночас, доволі поширені

випадки, коли вбачаються підстави для притягнення до кримінальної відповідальності педагогічних працівників за здійснення пропаганди саме з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України тощо.

Враховуючи контекст, варто погодитися з Є. Письменським, що такі підходи недостатньо справедливі, гуманні та порушують принцип пропорційності (порушення балансу публічних та приватних інтересів) [3, С. 97]. На думку ж В. Кузнецова, наявність у диспозиції ч. 3 ст. 111-1 КК формулювання «...дії громадян України, спрямовані на впровадження освітніх стандартів держави агресора у таких навчальних закладах» ймовірно призведе або до вибіркового правосуддя, або до незастосування цієї форми скоєння кримінального правопорушення взагалі [4, С. 385].

Підсумовуючи, зробимо наступні висновки:

1. Переважна більшість освітян на тимчасово окупованих територіях вимушено або добровільно здійснюють пропаганду в інтересах рф, а тому принаймні формально підлягають кримінальній відповідальності за ст. 111-1 КК України.

2. З врахуванням глобальних масштабів колабораційної діяльності освітян на тимчасово окупованих територіях, законодавцеві варто визначитись з прийняттям складного (можливо навіть непопулярного) рішення - або ж декриміналізувати ч. 3 ст. 111-1 КК України, або звузити межі її дії і, відповідно, обмежити можливості поширення на значну частину освітян – не посадових осіб, або ж шукати інші шляхи оптимізації та підвищення ефективності кримінально-правового механізму притягнення до відповідальності освітян-колаборантів (наприклад, шляхом їх амністії чи інших альтернатив) вже безпосередньо після завершення війни.

3. Коригувальним запитом при цьому повинен стати індивідуальний підхід та оцінка мотивації, добровільності та ініціативності, безпосередніх дій обвинуваченої особи на займаній посаді та завданої нею шкоди. Саме на основі оцінки цих факторів, треба визначати можливість/доцільність кримінальної відповідальності та суворість потенційного покарання.

Список використаних джерел

1. Письменський Є.О. Підготовка держави-агресора до окупації як передумова виникнення та поширення явища колабораціонізму в умовах сучасної російсько-української війни DOI: http: // chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/31.pdf

2. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій:

матеріали наук.-практ. кругл. столу, м. Харків, 6 жовт. 2023 р. Одеса : Олді+, 2023. 150 с.

3. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєвєродонецьк: СПД Румянцева Г.В., 2020. 121 с.

4. Кузнецов В. В., Сийплокі М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 70(1). С. 374-381. Ужгород : 2022.

THE EQUILIBRIUM BETWEEN SECURITY AND LIBERTY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL LAW AND MARTIAL LAW

Fabrizio Fiori
By Prof.

Introduction

The relationship between international law and martial law poses significant challenges and complexities, particularly as nations navigate the balance between state security and the protection of human rights.

The interplay between martial law and international standards has been highlighted in various historical and contemporary contexts, most notably during military coups and emergencies, but not only. We all know the strict Martial law rules applied by the United States Armed Forces during the “War on Terror” started in 2001 and, technically speaking, have not been declared ended yet.

I

Martial law, which allows military authority to take control over normal civil functions during times of crisis, often raises concerns regarding its compatibility with established international legal frameworks such as International Humanitarian Law (IHL) and Human Rights Law (HRL). These frameworks seek to protect individual rights and impose limits on state power, particularly in scenarios that threaten democratic governance and civil liberties.

Central to the mentioned frameworks is to ensure the protection of human rights, even in times of national emergencies, according to the principle that all human rights, including those subject to derogations, remain justiciable by the courts.

Contemporary discussions surrounding martial law often reveal a tension between the themes of national security and the safeguarding of fundamental rights. Governments may invoke security concerns to justify the suspension of civil liberties, raising critical questions about the justifiability of such measures and the importance

of judicial oversight. The principle of non-derogable rights—those that cannot be violated even during states of emergency—remains a cornerstone of international human rights law, yet practical challenges persist in ensuring these rights are upheld during crises.

Ultimately, the evolving relationship between international law and martial law reflects broader dilemmas faced by states: how to effectively respond to security threats while simultaneously adhering to legal obligations that protect human dignity and rights. This ongoing dialogue emphasizes the necessity of maintaining checks and balances within legal frameworks, ensuring that the enforcement of martial law does not lead to arbitrary governance or systemic violations of human rights.

For instance, the treatment of captured combatants is governed by international norms, yet there remains considerable debate over the specifics of these standards and their applicability. The detention practices at Guantánamo Bay serve as a conspicuous example of that. Regarding the Guantánamo Bay case, international observers criticize the facility for the violation of human rights, while proponents argue that its operations align with international law.

In times of emergencies, international law permits states to declare states of emergency under specific conditions, granting authorities extraordinary powers to address exigent circumstances. However, this must be balanced against the need to maintain the rule of law, which is essential for safeguarding human rights. Critical to this is the separation of powers among the executive, legislature, and judiciary, ensuring adequate checks and balances during such emergencies.

As mentioned before, certain rights are considered 'non-derogable', meaning they cannot be suspended even in the most serious public emergencies. These rights, which are recognized under instruments like the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and customary international law, bind all states, including those that are not parties to the Covenant.

II

In addressing the relationship between international law and martial law, several legal challenges and complexities arise that merit careful examination. These issues can be divided into four fields of confrontation between opposing interests. Each of them contains at least two main themes of discussion.

1. Sovereignty and Jurisdictional Tensions

a. National Sovereignty vs. International Oversight:

As we said before, Martial law is traditionally declared by a sovereign state in times of emergency, typically when civilian institutions are deemed unable to maintain order. However, international law—especially human rights treaties and customary international law—limits state behaviour, even during emergencies. The tension arises when a state’s assertion of absolute authority under martial law clashes with its obligations under international legal instruments. This conflict may lead to disputes over the legitimacy of measures taken under martial law and their compliance with international standards.

b. Jurisdictional Ambiguity:

Martial law often involves the suspension of regular legal processes and the imposition of military authority over civilian affairs. This creates a grey area regarding jurisdiction: to what extent does military authority extend into areas normally governed by civil law, and how does this interact with international jurisdictional claims, such as those concerning human rights violations or crimes under international humanitarian law?

2. Human Rights and Fundamental Freedoms

a. Limitations on Civil Liberties:

Under martial law, governments may restrict freedoms of expression, assembly, and due process. International human rights law, however, guarantees certain inalienable rights even during states of emergency. The challenge lies in reconciling necessary security measures with the need to preserve fundamental rights. Courts and international bodies frequently assess whether such restrictions are proportionate, non-discriminatory, and strictly necessary, a balancing act that is often contentious.

b. Accountability and Oversight:

International law emphasizes state accountability for violations of human rights. Under martial law, the traditional checks and balances of the legal system can be suspended or diminished, making it difficult to hold state actors accountable for abuses. This lack of accountability can undermine confidence in both national and international legal systems and may prompt calls for reform or intervention by international bodies.

3. Legal Certainty and the Rule of Law

a. Suspension of Legal Norms:

Martial law, by its nature, often involves a temporary suspension of ordinary legal procedures and safeguards. From an international legal standpoint, such suspensions raise issues concerning the rule of law. International treaties and customary law rely on the predictable application of legal norms; deviations during martial law can create uncertainty regarding the state's long-term legal commitments.

b. Precedent and Abuse of Power:

The invocation of martial law may set dangerous precedents if it becomes a tool for political leaders to bypass constitutional limits. International legal principles require that any measures taken must be both lawful and temporary. The potential for abuse—where martial law might be used to legitimize overreaching state power—poses a serious challenge to the integrity of both domestic legal frameworks and the international legal order.

4. International Security and Humanitarian Concerns

a. Conflict with International Humanitarian Law (IHL):

In situations where martial law is imposed during conflicts or internal disturbances that border on armed conflict, the lines between domestic martial law and international humanitarian law can blur. IHL governs the conduct of armed conflict and the protection of individuals, but its application may be complicated when a state

extends martial law internally. This can lead to questions about the proper legal framework applicable to different actors and scenarios.

b. Global Implications and Intervention:

When a state invokes martial law, especially in circumstances involving mass human rights abuses or gross violations of international norms, there can be implications for international peace and security. This raises the possibility of international intervention—diplomatic, economic, or even military—which further complicates the interplay between domestic emergency measures and international legal obligations.

Conclusions

We can conclude that the relationship between international law and martial law is inherently fraught with challenges. Balancing the imperatives of state sovereignty, emergency governance, and the protection of human rights requires a nuanced legal framework. States must navigate these tensions carefully, ensuring that measures taken under martial law do not irreversibly undermine the rule of law or violate their international obligations. Legal scrutiny—both domestically and internationally—remains essential in preserving the delicate equilibrium between security and liberty.

Bibliography

1. Whither International Martial Law? - Human Rights as Sword and Shield in Ineffectively Governed Territory by John C. Dehn Edited by Jens David Ohlin - Cambridge University Press, July 05, 2016.

2. Enforcing International Law by Frederic L. Kirgis - The American Society of International Law, January 22, 1996.

3. International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict published by the Office of the High Commissioner of the United Nations for Human Rights - New York / Geneva 2011.

4. Martial Law Explained by Tim Lau and Joseph Nunn – Brennan Center for Justice, September 10, 2020

5. The Philippines: A Country in Crisis - A Report by Lawyers Committee for International Human Rights by Diane Orentlicher, Marvin E. Frankel, and Jack Greenberg. - American University Washington College of Law, 1983.

6. Counter-Terrorism and Situations of Public Emergency, published by the UNODC - United Nations Office on Drugs and Crime, July 2018.

7. Human rights in the administration of justice: a manual on human rights for judges, prosecutors and lawyers, published by the Office of the High Commissioner of the United Nations for Human Rights - New York / Geneva 2003.

8. Constitutional human rights under martial law: legal realities, by Vita Panasiuk, Yuliia Poliuk, Illia But, Iryna Zhyvotovska, and Pavlo Synytsyn, in Amazonia Investiga Volume 11 - Issue 54: 76-83 / June, 2022.

9. Human Rights in War, edited by Demien Rogers – Springer 2022.

10. Martial Law in the United States: Its Meaning, Its History, and Why the President Can't Declare It, by Joseph Nunn – Brennan Center for Justice, August 20, 2020.

11. State of Emergency and Humanitarian Law — On Article 75 of Additional Protocol I, by Géza Herczegh in Cambridge University Press, Volume 21 – Issue 222, January 13, 2010.

12. Military Jurisdiction and International Law by Federico Andreu-Guzman – International Commission of Jurists, 2004.

13. Restrictions on Constitutional Human Rights Under Martial Law in Ukraine by Maiia Sitisinska, Olha Basarab, Andrii Fendoronchuk, Anatolii Sitisinskiy, and Viktoriia Sheverdina in Revista relações internacionais do Mundo Atual, Vol.2, n.44|e-7123 | p.464-476|Abril/Junho 2024.

14. Martial Law 48th Anniversary Album: MARCOS NOT A HERO: Martial Law Revisionism and the Fight for History, edited by the Institute of Human Rights – University of Philippines Law Center 2020.

15. The Core International Human Rights Treaties published by the Office of the High Commissioner of the United Nations for Human Rights - New York / Geneva May 2006 -11. 5

16. International mechanisms for the protection of human rights under martial law by Oleksandr Kuchyk, in Amazonia Investiga Volume 12 - Issue 69: 94-105 September 2023.

17. Accountability for Human Rights Violations and Violations of International Humanitarian Law by: Latifa Jafari Alavi, Mehdi J. Hakimi, Kobra Moradi, Orzala Nemat, Haroun Rahimi, Huma Saeed, and Ehsan Qaane - Raoul Wallenberg Institute of Humanitarian Rights and Humanitarian Law, 2024.

18. Martial Law? Military Experience, International Law, and Support for Torture by Geoffrey P. R. Wallace, University of Washington International Studies Quarterly, vol. 58, no. 3, 2014, pp. 501–14.

19. Pakistan: Human Rights after Martial Law - Report of a Mission by Gustaf Petren, Helen Cull, Jeremy McBride, and D. Ravindran - International Commission of Jurists, 1987.

20. International Law and the Conduct of Military Operations Stocktaking at the Start of a New Millennium by Christopher Greenwood, edited by Michael N. Schimdt in International Law Studies Volume 75 – International Law Across the Spectrum of the Conflicts, Naval War College Newport Rhode Island 2000.

DIGITAL TRANSFORMATION INITIATIVES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Olha Khmyzova,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Legal Linguistics Department, State Tax University, Irpin, Ukraine

Ukraine has made considerable progress in digital transformation, despite the challenging circumstances of martial law. The following initiatives have been identified as being of particular significance: 1. ***Diia Platform*** – this government application provides access to over 100 public services online [1]; 2. ***National Roaming***: Ukraine has implemented a national roaming scheme to guarantee uninterrupted internet access during periods of blackouts. This initiative permits mobile users to transition between service providers if their current provider's services are unavailable [2]; 3. ***Digital Literacy Programs***: The Ministry of Digital Transformation has identified digital skills' development as a priority and launched several impactful digital literacy programs to empower citizens with essential competencies [1; 3]; 4. ***Cybersecurity Enhancements***: efforts have been intensified to protect against cyber incidents and misinformation, ensuring resilience in wartime [1; 3]; 5. ***Support for Local Communities***: digital tools have been leveraged to improve transparency, citizen involvement, and management efficiency in territorial communities [1; 3]. These initiatives highlight Ukraine's commitment to leveraging technology for resilience and efficiency under martial law.

Digital transformation initiatives in Ukraine under martial law are confronted with numerous challenges, such as: infrastructure damage (destruction of internet infrastructure due to military actions disrupts connectivity and access to digital services) [1]; cybersecurity threats (heightened risks of cyber incidents and misinformation campaigns necessitate the implementation of robust security measures) [1; 2]; limited resources (financial constraints and limitations in the availability of resources have a detrimental effect on the implementation and expansion of digital transformation) [1; 3]; digital literacy (absence of adequate digital competencies among specific demographic groups engenders impediments to the adoption of novel technologies) [1]; trust issues (mistrust in digital services among specific segments of the population has been identified as a factor contributing to the reluctance of these groups to accept and utilize these initiatives) [3]; adaptation challenges (businesses and communities encounter difficulties in adapting their processes to the rapidly changing environment) [1; 3].

To enhance digital resilience in Ukraine, following measures may be taken: rebuilding and fortifying internet and communication infrastructure to withstand physical and cyber threats (infrastructure development); investing in advanced cybersecurity measures, including threat detection systems and regular audits, to

counter cyberattacks (enhanced cybersecurity); collaborating with technology companies and international organizations to access expertise, funding, and innovative solutions (Public-Private Partnerships); expanding training initiatives to improve digital skills across all demographic groups, ensuring inclusivity (Digital Literacy Programs); establishing robust legal frameworks to address cybercrime, data protection, and digital governance (policy and regulation); implementing decentralized technologies to enhance data security and transparency (decentralized systems); encouraging citizen participation in digital initiatives to build trust and ensure the relevance of solutions (community engagement). Thus, notwithstanding the persistent challenges engendered by the war, Ukraine's digital resilience evinces its capacity for long-term modernization and recovery.

References

1. The Ministry of Digital Transformation of Ukraine. URL: https://thedigital.gov.ua/

2. Baius L., Moroz L. Digital transformation of Ukraine's economy under martial law. *Актуальні задачі сучасних технологій*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 11–12 груд. 2024 р. Тернопіль, 2024. С. 359–360.

3. Belova I., Homotiuk A., Yaroshchuk O. Digital transformation of territorial communities of Ukraine: challenges and prospects under martial law. *Економічний аналіз*. 2023. № 33(4). С. 182–191. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.04.182

NON-PROPERTY RIGHTS IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROTECTION UNDER MARTIAL LAW

Olha Khmyzova,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Legal Linguistics Department, State Tax University, Irpin, Ukraine
Alevtyna Viznyak,
Master Student, *State Tax University, Irpin, Ukraine*

Human rights, including non-property rights, are considered to be inseparable from a person. In Ukraine a dichotomy exists regarding the realization of non-property rights by individuals [1]. On the one hand, there are legitimate and illegal restrictions on their exercise. On the other hand, these restrictions are imposed under martial law.

Ukrainian scholars representing various branches of jurisprudence have directed their attention toward the question of rights exercised by individuals, incorporating the realm of non-property rights under martial law. A significant analysis and discussion

on the study subject was articulated by Shevchenko (2003), Stefanchuk (2007), Fediuk (2013), Dutko (2021), Ryzhenko (2022), and Kizlova (2024).

The purpose of this investigation was to explore challenges to the protection of non-property rights of individuals under martial law in Ukraine.

Non-property rights do not relate to the ownership, control, or exchange of tangible or intangible assets. Instead, these rights protect the intrinsic aspects of a person's life and dignity. They encompass the fundamental freedoms and protections required for human well-being – such as the right to life, personal security, bodily integrity, privacy, freedom of expression, freedom of assembly, and the right to a fair trial [2]. These rights are deemed inherent and non-transferable because they are essential to ensuring that every individual can live with dignity and autonomy, independent of their economic or material interests [1 – 3].

Figure 1 shows challenges to non-property rights under martial law in Ukraine.

Figure 1

Challenges To Non-Property Rights Under Martial Law

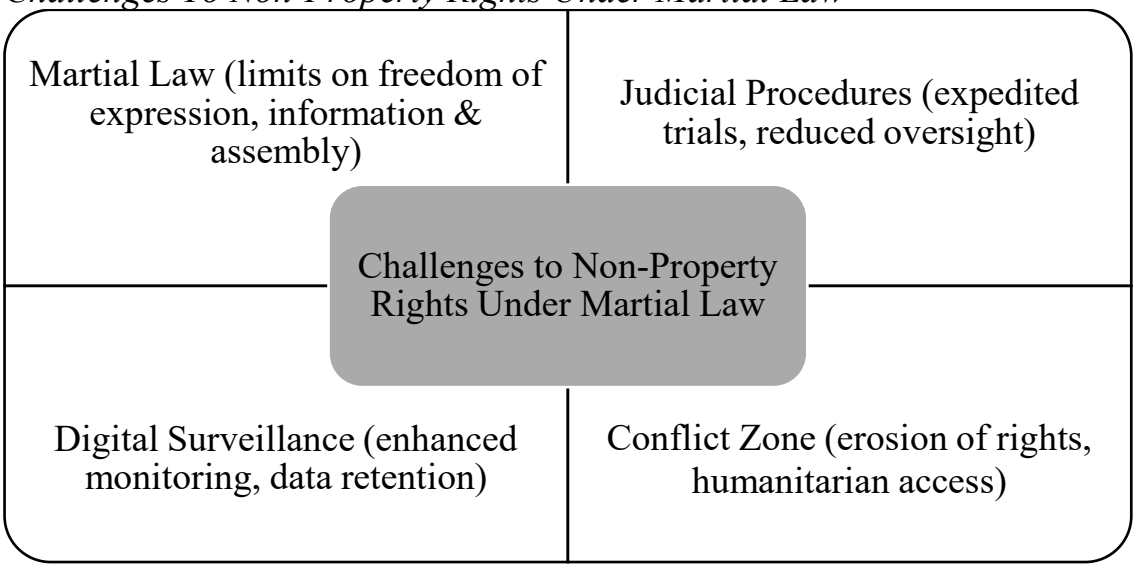

Thus, in Ukraine, the ongoing war and the imposition of martial law measures have had a profound impact on the context in which non-property rights are exercised and protected. The following section outlines some of the specific challenges that have been encountered in recent years.

1. *Restrictions Under Martial Law*: In response to the security situation, authorities have at times limited public discussion – especially when addressing topics deemed vital to national security. Although these restrictions are intended to counteract disinformation and potential psychological warfare from hostile forces, they occasionally blur the line between necessary security measures and undue suppression of free speech [1; 3]. Concerns have also been raised over limits on public gatherings. While the restrictions aim to prevent chaos and maintain order during wartime, they have also limited the ability of citizens to protest or organize peaceful assemblies.

2. *Digital Surveillance and Privacy*: Ukraine has increased digital and cyber surveillance to counteract espionage and cyberattacks from adversaries. These tools – while critical for national defense – have raised concerns among civil society groups about the potential overreach and long-term impact on personal privacy. In some cases, emergency legal measures are not accompanied by clear provisions for their expiration. Without firm expiration dates or robust oversight, information gathered during the conflict could be stored or misused long after the immediate threat has subsided, challenging the protection of private data.

3. *Judicial Due Process and Fair Trials*: In cases related to national security, particularly accusations of collaboration or breaching martial law, legal cases are sometimes fast-tracked. This accelerated process can undermine a fully fair trial and diminish the usual judicial safeguards that protect against arbitrary detention or mistreatment [3]. Courts and legal institutions face the difficult task of balancing swift responses to security threats with the preservation of legal standards. This balancing act is delicate; deviations risk setting precedents that could affect the rights of individuals even after the war ends.

4. *Deterioration of Civil Liberties and Human Rights in Conflict Zones and Occupied Territories*: In areas affected by intense fighting or under occupation, the local populations often experience severe disruptions to non-property rights. In these settings, freedoms such as personal security, privacy, and unimpeded communication are sometimes compromised [1]. Restricted access to certain regions makes it difficult for independent observers, humanitarian organizations, and journalists to monitor and report on human rights conditions. This lack of external oversight can allow abuses to persist unchecked.

References

1. Риженко Н. Немайнові права в період воєнного стану: євроінтеграційний контекст. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2022. (5) С. 40-51. DOI : https://doi.org/10.31617/3.2022(124)04

2. Особисті немайнові права особи : навч. пос. / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

3. Кізлова О. С. Окремі питання здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Київський часопис права.* 2024. (3) С. 67-72. DOI : https://doi.org/10.32782/klj/2024.3.10

РОЛЬ І МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРИ ВХОДЖЕННІ КРАЇНИ В ЄС ТА ЄВРОЗОНУ

Андрій Цвєтков,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник Відділу правової взаємодії бізнесу та держави, Науково-дослідний інститут приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака, НАПрН України, м. Київ, Україна

З введенням на території України воєнного стану, Національний банк України (далі – НБУ) досить жорстко відреагував не зовсім в рамках ринкової економіки, але досить дієво для стримування усіх негативних процесів в економіці на той час. Була прийнята Постанови Правління НБУ № 18 [1]. НБУ вніс ще ряд заборон та обмежень відповідно до Постанови Правління НБУ № 21 [2] уповноваженим установам заборонялось здійснювати за дорученням клієнтів транскордонні перекази валютних цінностей з України, крім певних випадків.

З 24 лютого 2022 року з дня введення НБУ валютних обмежень центральним банком країни постійно щомісячно моніторяться всі банківські операції, які проводять комерційні банки та відповідним чином скасовуються чи/та пом’якшуються ті чи інша валютні обмеження, ураховуючи потреби збереження макрофінансової стабільності, захисту міжнародних резервів, забезпечення першочергових потреб оборони, економіки та громадян, а також пропозиції суб’єктів фінансового ринку, що забезпечують зазначені першочергові потреби.

І ще треба відзначити одну Постанову Правління НБУ № 26 [3]. Згідно з п. 1 цієї Постанови, НБУ зобов'язав банки України та філії іноземних банків в Україні виявляти та документувати інформацію про зв'язки клієнтів та їх контрагентів із державою, що здійснює збройну агресію проти України, та громадянами/резидентами такої держави.

В свою чергу, інтеграція України до Європейського Союзу (далі - ЄС) в контексті 2025 року є надзвичайно актуальним питанням. З точки зору теоретичних та практичних аспектів, цей процес формує основи економічної стабільності та соціального розвитку країни. На даному етапі інтеграції важливо усвідомлювати, що європейські стандарти вимагають не тільки економічних змін: досягнення відповідності економічним та фінансовим критеріям, встановленим Європейським Союзом для вступу в єврозону. Маастрихтські критерії [4] передбачають дотримання жорстких вимог щодо рівня інфляції, дефіциту державного бюджету, стабільності національної валюти та рівня державного боргу, а й правових змін: гармонізації національного законодавства з правом ЄС, яка забезпечить стійкість фінансових інституцій [5].

Важливим кроком у напрямі лібералізації валютного ринку стало прийняття Закону України «Про валюту та валютні операції» [6], яка передбачає

послаблення валютного контролю та сприяє інтеграції фінансової системи України з європейською.

Важливу роль відіграє правове регулювання діяльності Європейського центрального банку (далі - ЄЦБ) як основного інституту, відповідального за монетарну політику в єврозоні. ЄЦБ не лише виконує монетарні функції, але й регулює правові питання, пов'язані з банківським наглядом і валютними операціями. Таким чином, правова складова процесу інтеграції до єврозони охоплює як національні реформи, так і координацію з наднаціональними правовими органами, зокрема ЄЦБ, що є ключовим для забезпечення економічної та фінансової стабільності в межах Європейського Союзу.

Приєднання до єврозони означатиме, що Україна повинна буде відмовитися від контролю над власною грошовою політикою. Цей аспект є особливо критичним для країн з нестабільною економікою, таких як Україна, де гнучкість у монетарній політиці є необхідною для адаптації до швидко змінюваних економічних умов. Втрата інструментів, таких як процентні ставки та обмінний курс, може призвести до значних економічних труднощів. Згідно з Договором про функціонування ЄС [7]**,** члени зобов'язані передати частину своїх монетарних повноважень ЄЦБ. Це може ускладнити контроль за інфляцією та курсом національної валюти, особливо в умовах економічних криз.

Список використаних джерел

1. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 року / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 19, стор. 317, ст. 1042.
2. Про внесення змін до постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» : Постанова Правління НБУ № 21 від 24 лютого 2022 року / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2022 р. № 19, стор. 319, ст. 1045.
3. Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України : Постанова Правління НБУ № 26 від 16 березня 2023 року / Національний банк України. *Офіційний вісник України*, 2023 р. № 36, стор. 101, ст. 1938.
4. Introducing the Euro: convergence criteria. *EUR-Lex - an official website of the European Union.* URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l25014 (дата звернення: 18.03.2025 р.)
5. Tsvyetkov, A. (2024). Role and place of the National Bank of Ukraine in Ukraine's accession to the EU and the Eurozone: Experience of central banks of EU countries. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, 14(4), 41-53. https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/4.2024.41
6. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text (дата звернення: 18.03.2025 р.)

7. Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Консолідовані версії. C 83/10 UA *Офіційний вісник Європейського Союзу* 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 18.03.2025 р.)

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ БЮДЖЕТНОГО ГРАНТУ: ДОДЕРЖАННЯ БАЛАНСУ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ФІНАНСОВОГО ІНТЕРЕСІВ

Чемерис Максим,
кандидат юридичних наук, докторант,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Бюджетні гранти є одним із сучасних інструментів розподілу і використання бюджетних коштів, що надаються відповідно до затверджених бюджетних програм, в межах виділених на них головним розпорядникам коштів Державного бюджету України бюджетних призначень, із залученням відповідальних виконавців бюджетних коштів - суб'єктів, які мають статус набувачів бюджетних коштів. Поняття «бюджетний грант» закріплене в пп. 14.1.277^{-1} п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України як «цільова допомога у вигляді коштів або майна, що надаються на безоплатній і безповоротній основі за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги для реалізації проєкту або програми у сферах культури, туризму та у секторі креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах у порядку, встановленому законом. Перелік надавачів бюджетних грантів визначає Кабінет Міністрів України» [1]. На сьогодні відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2021 р. № 867 (зі змінами) до Переліку надавачів бюджетних грантів включено: Український культурний фонд, Фонд розвитку підприємництва, Український молодіжний фонд (у частині надання бюджетних грантів за рахунок коштів проєктів міжнародної технічної допомоги), Український ветеранський фонд [2]. Надання бюджетних грантів відбувається на підставі укладеного договору. Так, для прикладу, відповідно до Закону України «Про Український культурний фонд» від 23 березня 2017 року № 1976-VIII (далі – Закон № 1976) [3] Український культурний фонд: 1) надає гранти (ст. 3); 2) забезпечує прозоре, цільове та ефективне використання коштів Українського культурного фонду (ч. 2 ст. 2); 3) здійснює постійний контроль за виконанням суб'єктами, які отримують будь-яке фінансування, своїх зобов'язань, визначених *договором про надання гранту* (ч. 4 ст. 12). Надання ним грантів відбувається на підставі укладених договорів про надання гранту, з використанням Типової

форми такого договору [4], а результати їх використання є предметом фінансового контролю.

Істотні умови договору про надання гранту (бюджетного гранту) Українським культурним фондом визначені в ч. 3 ст. 12 Закону № 1976 [3]. До ключових умов надання бюджетного гранту належать цільове використання наданих бюджетних коштів на реалізацію Проєкту, а також відповідальність за порушення умов договору, що передбачає повернення коштів бюджетного гранту. Так, в Типовій формі договору про надання гранту (бюджетного грунту) закріплено наступні підстави повернення бюджетних коштів: а) "якщо реалізацію Проєкту буде *припинено чи не завершено* протягом дії цього Договору" з причин не обумовлених рішенням надавача бюджетного гранату, у зв'язку з чи грантоодержувач зобов'язаний "у триденний строк повідомити Фонд про такі обставини", а "у строк, що не перевищує 10 календарних днів з дати настання таких обставин, повернути Фонду суму перерахованих частин (траншів) гранту" (пп. 5 п. 2 розділу IV) [4]; б) "у разі *дострокового* розірвання цього Договору внаслідок *використання будь-якої частини гранту не за призначенням або з порушенням чинного законодавства* Грантоотримувач зобов'язаний протягом 20 календарних днів з дня отримання повідомлення про розірвання цього Договору в односторонньому порядку повернути у повному обсязі перераховані Фондом кошти" (п. 3 розділу IX) [4], що відповідає вимозі ст. 12 Закону № 1976 [3]; в) "якщо Грантоотримувач *не виконав зобов'язання щодо реалізації Проєкту та надання Фонду пакету звітної документації* у строк, зазначений у пункті 1 розділу II цього Договору, то в такому випадку сума перерахованих частин (траншів) гранту підлягає поверненню до Фонду відповідно до діючого законодавства протягом 10 календарних днів з дати отримання вимоги Фонду" (п. 4 розділу V), однак є ризик того, що звітна документація подана, проте є недостовірною.

Однак, по-перше, надавач гранту може з'ясувати факт нецільового використання коштів бюджетного гранту як в ході внутрішнього контролю, так і за результатами аналізу звітних документів, поданих по завершенню реалізації проєкту, по-друге, в Законі № 1976 право надавача гранту із прийняття рішення щодо повернення коштів за результатами аналізу звітних документів виконання і з'ясування неналежного виконання (чи не підтвердження належного виконання) договору про надання гранту прямо не закріплено, по-третє, залежно від надавача гранту, в законодавстві затверджуються різні істотні умови договору надання гранту (бюджетного гранту), в БК України не закріплено такий захід впливу (відповідальності), що застосовується до одержувачів бюджетних грантів, як "повернення коштів", що не сприяє уніфікації бюджетного законодавства і ефективності використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. Тому, з огляду на публічний характер відносин в сфері надання бюджетного гранту і необхідність захисту публічного фінансового інтересу, вважаємо, що саме в БК України має бути закріплено поняття

“бюджетного гранту, істотні умови договору надання бюджетного гранту, засади контролю за додержанням бюджетного законодавства його одержувачами, та право держави в особі податкових органів на стягнення сум бюджетних грантів, використаних не за цільовим призначенням.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3704

2. Про затвердження переліку надавачів бюджетних грантів: Постанова Кабінету Міністрів України від від 18 серпня 2021 № 867. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2021-п#Text

3. Про Український культурний фонд: Закон України від 23 березня 2017 року № 1976-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text

4. Про затвердження Типової форми договору про надання гранту: наказ Міністерства культури України від 30.08.2018 № 756. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-18#Text

ІНСТИТУТ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦПК УКРАЇНИ

Ганна Чурпіта,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Усі справи, що підпадають під цивільну юрисдикцію суду, розглядаються останнім за певними правилами та у визначеній законом формі – формі цивільного судочинства. При цьому такі справи за своїм характером доволі різноманітні, мають суттєві правові відмінності (наприклад, неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різний характер вимог, що ними пред’являються). Тому певний порядок, який застосовується для розгляду і вирішення однієї категорії цивільних справ, не може повною мірою використовуватися для провадження в інших. Оскільки ж правова природа цивільних справ значно впливає на порядок їх розгляду у судах першої інстанції, у ч. 2 ст. 19 ЦПК України передбачено три види цивільного судочинства (позовне, наказне та окреме провадження), які різняться між собою за категоріями справ, що розглядаються у їх порядку, підставами відкриття провадження у справі, суб’єктами цивільних процесуальних правовідносин, процедурою тощо [1, с. 9].

Окреме провадження як вид цивільного судочинства також характеризується певною специфікою процесуальної форми, що зумовлена:

1) відсутністю спору про право, який водночас не виключає спору про факт, що полягає в неочевидності його існування;

2) особливим об'єктом судового захисту, яким є охоронюваний законом (законний) інтерес як потреба та прагнення до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, що може як опосередковуватися, так і не опосередковуватися певним суб'єктивним правом. Охоронюваний законом (законний) інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Захист охоронюваного законом (законного) інтересу у справах окремого провадження здійснюється шляхом підтвердження судом наявності чи відсутності певного юридичного факту як підстави виникнення, зміни чи припинення неоспорюваних суб'єктивних прав;

3) спеціальною метою – підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Остання глобальна новелізація цивільного процесуального законодавства України, датована 03 жовтня 2017 року, торкнулася майже всіх інститутів цивільного процесуального права, у тому числі певних змін зазнав й інститут окремого провадження. Необхідність аналізу основних новел зазначеного інституту, виокремлення їх переваг та недоліків актуалізують зазначену проблематику.

Аналіз наведених норм у поточній та попередній редакціях ЦПК України (до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року) дає підстави стверджувати, що загальні положення розгляду справ окремого провадження залишилися без змін. На наш погляд, це є беззаперечним здобутком ЦПК України, що свідчить про ефективність та усталеність відповідної цивільної процесуальної форми.

Водночас, не можна забувати про те, що поряд із загальними положеннями розгляду справ в порядку окремого провадження, для деяких категорій цивільних справ, що розглядаються в порядку зазначеного виду цивільного судочинства, встановлено специфіку цивільної процесуальної форми, яка виявляється у: 1) виключній територіальній підсудності заяви, яка є підставою для відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 295 ЦПК України); 2) розгляді справ у складі одного судді і двох присяжних (ч. 4 ст. 293 ЦПК України); 3) переліку осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника (ст. 296 ЦПК України); 4) спеціальних строках розгляду (ч. 1 ст. 341 ЦПК України); 5) обов'язковості проведення судового розгляду у закритому судовому засіданні (ч. 3 ст. 313 ЦПК України); 6) можливості скасування рішення судом, який його

ухвалив тощо (ст. 309 ЦПК України); 7) строковості дії законної сили судового рішення (ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України).

До речі, остання особливість – строковість дії законної сили судового рішення – ще одна новела інституту окремого провадження.

Зокрема, як визначено у ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України, строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення строку, визначеного ч. 6 ст. 300 ЦПК України. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. Суд зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною до закінчення строку його дії в порядку, встановленому ст. 299 ЦПК України.

На наш погляд, законодавцеві доцільно повернутися до попередньої редакції зазначеної норми, відповідно до якої законна сила рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною мала безстроковий характер, виходячи з таких аргументів.

По-перше, виникає питання щодо правочинів, укладених такою особою після спливу строку дії відповідного рішення суду у випадку, якщо, наприклад, опікун, представник органу опіки та піклування з різних причин не подадуть до суду клопотання про продовження строку дії рішення. Відповідно до норм ЦК України (ст. 225) такі правочини можуть бути визнані недійсними за рішенням суду як такі, що укладені особою, яка в момент їх вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

По-друге, клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. Водночас, як визначено у ч. 3 ст. 102 ЦПК України, висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. У зв'язку із цим виникає питання: як за відсутності відкритого провадження у справі особа, яка звертається до суду із клопотанням про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, може підтвердити обставини, викладені у клопотанні, висновком судово-психіатричної експертизи.

По-третє, досить складно визначити мотиви, із яких має виходити суд, встановлюючи строк дії відповідного рішення. Як зазначено у ч. 6 ст. 300 ЦПК

України, строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. Виходячи з того, що відповідно до ст. 122 ЦПК України строки, встановлені судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати, можна припустити, що строк дії такого рішення може коливатися від одного дня до двох років, що створює потенційний «плацдарм» для зловживань.

З огляду на ці аргументи, вважаємо, що правові норми щодо строкового характеру законної сили рішення суду, ухваленого у справах про визнання фізичної особи недієздатною, що їх містить ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України, мають бути виключені з ЦПК України.

Безумовно, ЦПК України містить й деякі інші новели, які стосуються інституту окремого провадження. Їх дослідження виходить за межі цієї наукової розвідки і становить перспективні напрями подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: моногр.; К.: Атіка, 2011. 420 с.

ЩОДО ЗАХИСТУ ДЕЯКИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Леся Шаповал,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Захист майнових прав дітей є важливим напрямом державної політики, що покликаний гарантувати збереження та належне використання майна малолітніх і неповнолітніх дітей. В умовах воєнного стану в нашій державі ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки діти стають однією з найбільш вразливих категорій населення. Масове переміщення осіб, втрата житла, майна та документів, загибель або зникнення батьків створюють значні виклики для реалізації їхніх майнових прав.

Органи опіки та піклування відіграють ключову роль у забезпеченні цих прав, контролюючи дії законних представників дітей, ухвалюючи рішення щодо розпорядження їхнім майном та вживаючи заходів для його захисту.

Стаття 177 Сімейного кодексу України (далі – СК) визначає, що батьки, а у випадку їх відсутності – опікуни або піклувальники, мають право управляти майном дитини, але виключно в її інтересах. У випадку дітей-сиріт контроль за використанням їхнього майна здійснюють органи опіки та піклування [1].

Звернемо увагу на **о**бмеження щодо вчинення правочинів із майном дитини. Відповідно до чинного законодавства, батьки (усиновлювачі) або опікуни малолітньої дитини не можуть без дозволу органів опіки та піклування: відмовитися від майнових прав дитини; видавати письмові зобов'язання від її імені; здійснювати правочини щодо нерухомого майна, земельних ділянок, об'єктів незавершеного будівництва, транспортних засобів або іншого цінного майна, власником якого є дитина [1]. Такі обмеження запроваджені з метою запобігання шахрайським схемам і захисту дітей від втрати майна через необдумані або корисливі дії батьків (опікунів, піклувальників). Якщо неповнолітня особа бажає укласти такий правочин, батьки можуть дати згоду лише за наявності дозволу органів опіки та піклування.

Варто зазначити, що Верховний Суд (далі – ВС) нашої держави сформував правову позицію, згідно з якою відсутність попереднього дозволу органу опіки та піклування не завжди є підставою для визнання правочину недійсним. Важливим фактором є наявність негативних наслідків для дитини, зокрема зменшення або втрата її житлових і майнових прав. Це підтверджується постановою Великої Палати ВС від 29.09.2020 року у справі № 757/13243/17 [6].

Відповідно до ч. 5 ст. 177 СК органи опіки та піклування мають право відмовити у наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини та одночасно звернутися до нотаріуса з вимогою про накладення заборони на його відчуження [1].

Варто зазначити, що, хоча законодавство нашої держави покладає на батьків обов'язок забезпечувати дітей житлом та створювати належні умови для їхнього проживання, розвитку й виховання, на практиці ці вимоги часто порушуються. Зокрема, нерідко трапляються випадки, коли житло, в якому проживає дитина, здається в оренду без урахування її інтересів.

Оскільки договір оренди житла за Цивільним кодексом України не потребує обов'язкового нотаріального посвідчення, батьки можуть укласти його без контролю з боку органів опіки та піклування. Це призводить до ситуацій, коли: житло, яке використовувала дитина, передається в користування іншим особам; дитина втрачає власний житловий простір, що негативно впливає на її комфорт і розвиток; фактичне виселення може відбуватися без її згоди й навіть без усвідомлення того, що її права порушуються.

Для дитини такі ситуації можуть мати низку негативних наслідків, зокрема:

1) втрату стабільного місця проживання. Якщо дитина мала окрему кімнату або інше визначене місце для проживання в квартирі, яка здається в найм (оренду), то після надання цього житла в найм (оренду), вона змушена переїхати до іншого житла, що може бути незручним та навіть шкідливим для її психологічного стану;

2) обмеження права на належні умови проживання. Згідно з міжнародними стандартами та законодавством нашої держави, кожна дитина має право на

безпечне та комфортне житло. Передача квартири в оренду без забезпечення альтернативних умов може позбавити дитину базових зручностей, таких як особистий простір, доступ до навчального середовища тощо;

3) відсутність контролю з боку органів опіки та піклування. Якщо батьки (опікуни, піклувальники) ухвалюють рішення про відчуження житла дитини, наприклад, його продаж, вони зобов'язані отримати дозвіл органів опіки та піклування. Однак у разі здачі житла в оренду такої вимоги немає, що створює можливості для зловживань [3].

Таким чином, органи опіки та піклування відіграють ключову роль у захисті майнових прав дітей, запобігаючи шахрайству та необґрунтованій втраті майна. Попри чинне законодавство, на практиці існують серйозні проблеми, які потребують термінового врегулювання. Зокрема, передача в оренду житла, в якому зареєстрована та проживає дитина, без урахування її інтересів є ризиком порушення її житлових і майнових прав. Для запобігання таким випадкам доцільно законодавчо встановити обов'язкове погодження оренди житла, яким фактично користується дитина, з органами опіки та піклування.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: *Закон України від* 10.01.2002 № **2947-III.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Великої Палати Верховного Суду від 29.09.2020 р. (справа № 757/13243/17). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94071331

3. Шаповал Л. І., Мироненко В. П., Бобко В. Г. Щодо нормативного регулювання захисту майнових прав дітей органами опіки та піклування. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. №3 (43). С. 645-656.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

МЕТОДОЛОГІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИЗМОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юрій Білик,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала питання ефективного розслідування терористичних злочинів в особливих правових умовах воєнного стану. Тероризм як деструктивне явище набуває нових форм та проявів, поєднуючись із військовими діями, диверсійною роботою та інформаційно-психологічними операціями противника. Це вимагає перегляду традиційних підходів до методології розслідування таких злочинів з урахуванням сучасних викликів та специфіки правового режиму воєнного стану.

Важливою є думка В. Попова, який зазначає, що тероризм у сучасному вигляді постає як принципово новий феномен – специфічна форма кримінального протистояння, що характеризується застосуванням насильницької ідеології як інструменту для породження страху, залякування та висловлення загроз задля досягнення учасниками терористичних дій певних політичних, ідеологічних чи матеріальних цілей. Характерними рисами сучасного тероризму слід вважати ідеологічне маскування справжніх політичних або корисливих мотивів, його злиття з міжнародною кримінальною злочинністю, а також використання терористичними організаціями процесів глобалізації та інтеграційних тенденцій для поширення своєї ідеології на території багатьох держав світу [1, с. 211].

Особливістю розслідування терористичних злочинів в умовах воєнного стану є необхідність адаптації криміналістичних методик до обмежених можливостей проведення слідчих дій, браку ресурсів та підвищених ризиків для суб'єктів кримінального провадження. Варто відзначити, що сучасні терористичні акти часто мають гібридний характер, поєднуючи елементи класичного тероризму з методами ведення «гібридної війни», що ускладнює їх своєчасне виявлення та документування.

Як зазначає Д. Степаненко, Дослідження правопорушень, що стосуються терористичної діяльності, представляє собою комплексну та багаторівневу процедуру, для якої необхідне застосування новітніх методик та кооперація на міжнародному рівні. Головною перешкодою у проведенні таких розслідувань виступає взаємодія з організаціями глобального масштабу, що суттєво ускладнюється через відмінності в законодавчих нормах різних країн [1, с. 63].

Методологія розслідування терористичних злочинів в умовах воєнного стану має базуватися на комплексному підході, що включає:

1. Інтеграцію воєнної розвідки та контррозвідки у процес кримінального розслідування. Інформація, отримана через військові канали, може бути критично важливою для ідентифікації виконавців та організаторів терористичних актів. Однак, така інтеграція повинна відбуватися з дотриманням процесуальних гарантій та забезпеченням допустимості доказів.

2. Модифікацію алгоритмів першопочаткових слідчих дій з урахуванням підвищених безпекових ризиків. Огляд місця події, допити свідків та потерпілих, проведення невідкладних експертиз мають здійснюватися за спеціальними протоколами, що враховують можливість повторних атак, мінування території та інші фактори ризику.

3. Застосування цифрових технологій та дистанційних методів збору доказів. В умовах обмеженого фізичного доступу до місця злочину або осіб, причетних до його вчинення, особливої ваги набувають методи дистанційного документування: аналіз цифрових слідів, використання безпілотних літальних апаратів для фіксації обстановки, віддалені допити через захищені канали зв'язку.

4. Координацію з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших держав. Терористичні злочини часто мають транскордонний характер, а їх організатори можуть знаходитися за межами України. Це вимагає налагодження ефективної системи міжнародного співробітництва у кримінальних справах.

5. Адаптацію тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій до умов воєнного стану. Негласні методи розслідування набувають особливого значення у протидії тероризму, однак в умовах воєнного стану їх застосування потребує врахування додаткових факторів ризику та забезпечення безпеки залучених осіб.

Важливим елементом методології є забезпечення захисту учасників кримінального провадження. В умовах воєнного стану традиційні заходи забезпечення безпеки свідків, потерпілих та інших учасників можуть бути недостатніми, що вимагає розробки спеціальних протоколів захисту з урахуванням існуючих загроз.

Особливої уваги заслуговує проблема розмежування терористичних злочинів та воєнних злочинів, які можуть мати схожі об'єктивні ознаки. Методологія розслідування має включати чіткі критерії такого розмежування для правильної кваліфікації діянь та визначення підслідності.

Таким чином, методологія розслідування злочинів, пов'язаних із тероризмом в умовах воєнного стану, потребує суттєвого переосмислення та адаптації до сучасних реалій. Ефективне розслідування таких злочинів можливе лише за умови впровадження гнучких методів роботи, посилення міжвідомчої та

міжнародної координації, а також забезпечення належного захисту учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Попов В. Ю. Методика розслідування терористичного акту : дис. … д-ра філософії в галузі права : 081 Право. Харків, 2021. 255 с. URL: https://old.karazin.ua/docs/work/dysertatsii/popov-dysertatsia.pdf

2. Степаненко Д. С. Розслідування злочинів, пов'язаних з терористичними актами. *Науковий журнал "Дослідження та інновації"*. 2024. № 1 (1). С. 58–64. URL: https://rni.com.ua/index.php/ri/article/view/10

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Бондаренко Артем,
здобувач вищої освіти, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник: **Ірина Умрихіна**
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

Конституційні права і свободи людини є основою демократичного суспільства та правової держави. Вони гарантуються Конституцією України та міжнародними договорами, ратифікованими державою. Водночас у певних випадках, передбачених законом, ці права можуть бути обмежені. Такі обмеження дозволяють, наприклад, у воєнний або надзвичайний стан, для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я і моралі населення або прав і свобод інших осіб. Однак будь-яке обмеження конституційних прав і свобод має відповідати принципам законності, пропорційності та обґрунтованості. Порушення цих принципів може мати серйозні правові слідки, як для держави, так і для громадян. також, це може призвести до юридичної відповідальності посадових осіб, судових оскаржень або навіть міжнародних санкцій щодо держави, яка порушує права людини. Актуальність цієї теми особливо зростає в умовах реального часу , коли в Україні введений правовий режим воєнного стану та призводить до крайніх заходів держави , що впливають на реалізацію деяких прав громадян. Це ставить перед суспільством і правознавцями проблемні питання: по перше з приводу допустимих обмежень,

по-друге механізм захисту громадян від зловживань з боку держави, та по третє існуючі механізми відновлення пошкоджених прав.

Розглядаючи дану тему з правової точки зору варто акцентувати свою увагу на Конституції України, а саме статті 64, яка має такий характер Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені Однак є права, які не підлягають обмеженню за жодних умов:

1) Право на життя (ст. 27)
2) Свобода від катувань (ст. 28)
3) Право на справедливий суд та правову допомогу (ст. 59)
4) Презумпція невинуватості (ст. 62)
5) Право на рівний захист законом (ст. 24) [1]

З приводу механізму захисту громадян від державного свавілля є альтернативні варіанти які існують в Україні:

Адміністративне Судочинство характеризується: Оскарженням дій або бездіяльності державних органів, які неправомірно обмежують права (наприклад, незаконна заборона на виїзд за кордон, блокування мітингів) або ж вимога скасування незаконного акта (наприклад, рішення військової адміністрації, яке виходить за межі її повноважень).

Конституційний суд України має більш впливовий механізм навіть в умовах воєнного стану він має право скасувати закон або інший нормативний акт, якщо він посилається на Конституцію. Альтернативно розглядає конституційні подання та скарги громадян на порушення їх прав державними органами.

Цивільне та кримінальне судочинство: Можливість подати позов про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, якщо обмеження незаконного права спричинило збитки. Притягнення до відповідальності посадових осіб, які перевищили своє повноваження.

Якщо вичерпані всі засоби національного захисту, громадяни можуть звернутися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у випадку порушення таких базових прав:

- Статті 6 Європейської конвенції (право на справедливий суд)
- Статті 8 (право на приватне життя)
- Статті 10 (свобода виражених поглядів)
- Статті 11 (свобода мирних зібрань) [2, с.3]

Обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина є цим заходом, яке допускається лише за наявності передбачених Конституцією України підстав, таких як надзвичайний або воєнний стан, а також обов'язковий захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи прав інших осіб. Українське законодавство та міжнародні стандарти (зокрема, Європейська

конвенція з прав людини) передбачають, що будь-які обмеження повинні бути пропорційними, тимчасовими та обґрунтованими. Тому важливо забезпечити ефективний судовий контроль і механізми захисту прав людини, щоб уникнути їх неправомірного обмеження. Таким чином, правові слідки обмеження конституційних прав і свобод мають збалансувати міжзабезпеченість захисту держави та дотримання основних прав громадян, щоб гарантувати розвиток демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://surl.li/rjoaea
2. Лотюк О. С. Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 2. С. 9-15. URL: https://ccu.gov.ua/

ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ЖИТЛА, ПОШКОДЖЕНОГО ЧИ ЗРУЙНОВАНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Андрій Вербіцький,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

***Науковий керівник*: Любов Менів**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

З початком повномасштабної війни в Україні питання житлового фонду, пошкодженого чи зруйнованого внаслідок воєнних дій, набуло особливого значення. Мільйони людей втратили свої домівки, що створило безпрецедентну гуманітарну кризу та вимагало негайних заходів на законодавчому рівні. Зруйновані багатоповерхівки у великих містах, будинки в сільській місцевості, а також інфраструктура, необхідна для нормального життя, залишили тисячі сімей без даху над головою. Вирішення цього питання стало одним із пріоритетів для державних органів влади, які зобов'язані не лише забезпечити постраждалих мінімальними умовами для життя, але й відновити їхні права на житло відповідно до національного та міжнародного права.

Ключовим аспектом цього питання є юридичний статус такого житла, адже він визначає можливість отримання компенсації, судового захисту або

відновлення власності. Водночас це питання має ширший контекст – захист права на житло, закріпленого у Конституції України та численних міжнародних договорах, до яких долучена Україна. Аналізуючи правові аспекти цієї проблеми, ми можемо окреслити як поточний стан законодавства, так і ті виклики, які стоять перед постраждалими громадянами і державою в цілому. Це дозволить знайти оптимальні шляхи для захисту прав постраждалих і відновлення житлового фонду країни.

Питання захисту права на житло в умовах війни регулюється Конституцією України, яка у статті 47 гарантує кожному право на житло. Цей базовий закон закріплює обов'язок держави забезпечувати умови для реалізації цього права, зокрема для громадян, чиє житло було пошкоджене або зруйноване внаслідок військових дій. Водночас порушення права на житло також є порушенням основоположних прав людини, що підлягають захисту відповідно до статті 55 Конституції, яка гарантує право на судовий захист [1].

Цивільний кодекс України також відіграє важливу роль у врегулюванні питань, пов'язаних із пошкодженим чи зруйнованим житлом. Наприклад, стаття 1166 ЦК України визначає загальні підстави відповідальності за майнову шкоду, включаючи знищення чи пошкодження нерухомості. Крім того, стаття 1177 ЦК України регулює відшкодування шкоди, заподіяної фізичній особі внаслідок злочинних дій третіх осіб, що може включати пошкодження майна [2].

У спеціальному законодавстві, такому як Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», передбачено особливі заходи підтримки осіб, які постраждали від військових дій. Зокрема, стаття 4, 5 визначає порядок подання заяви на відшкодування та порядок її розгляду, а стаття 8, 10 цього закону визначає порядок оцінки збитків та механізми компенсації [3]. Такі нормативні акти дають змогу не лише визначити юридичний статус пошкодженого чи зруйнованого житла, але й захистити права громадян на гідні умови проживання.

Оцінка юридичного статусу житла, пошкодженого або зруйнованого внаслідок військових дій, потребує розгляду ключових правових аспектів. Втрата житла є не лише матеріальною шкодою, але й порушенням фундаментальних прав людини, що закріплені як у національному законодавстві, так і в міжнародних правових актах.

Право на відшкодування шкоди є одним із основоположних прав громадян, чиє житло було пошкоджене або зруйноване внаслідок військових дій. Відповідно до Цивільного кодексу України, а саме статті 1166, особи мають право на компенсацію майнової шкоди, завданої їхньому майну [2]. Це право включає можливість звернення до відповідних органів для отримання

відшкодування збитків шляхом державної компенсації, страхових виплат або інших механізмів, визначених законодавством.

Право на отримання тимчасового житла забезпечується державою в рамках захисту громадян, які втратили свої домівки через військові дії. Згідно з Законом України про відновлення житла, стаття 8 встановлює процедуру надання постраждалим тимчасового житла або фінансової допомоги на його оренду [3]. Тимчасове житло має відповідати базовим стандартам комфортності і забезпечувати належні умови для проживання, доки питання компенсації чи відновлення власності не буде вирішене.

Право на судовий захист закріплено у статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному громадянину можливість захисту своїх прав у судовому порядку [1]. У випадках порушення права на житло, постраждалі особи мають право звертатися до суду для оскарження рішень, дій або бездіяльності державних органів або третіх осіб, які призвели до пошкодження чи втрати житла. Судовий захист є одним із ключових механізмів забезпечення справедливості та відновлення порушених прав громадян.

Програми реконструкції та будівництва нового житла є одним із ключових напрямів відновлення житлового фонду у постраждалих від війни регіонах. Держава, спільно з міжнародними організаціями, розробляє масштабні програми, які включають фінансування реконструкції пошкоджених будівель, будівництво нових житлових комплексів, а також створення спеціальних житлових модулів для тимчасового проживання. Такі програми передбачають прозору процедуру розподілу ресурсів і залучення будівельних компаній, здатних реалізувати проєкти швидко та якісно, аби забезпечити людей гідними умовами для життя.

Роль місцевої влади у відновленні житла є надзвичайно важливою, адже саме органи місцевого самоврядування найбільш обізнані з конкретними потребами своїх громад. Місцева влада займається збором даних про пошкоджене чи зруйноване житло, координацією відбудовних робіт на локальному рівні, а також забезпеченням взаємодії між мешканцями, державними установами та міжнародними донорами. Крім того, місцеві органи часто виступають посередниками у вирішенні юридичних та адміністративних питань, пов’язаних із оформленням компенсацій чи передачі земельних ділянок під будівництво.

Інноваційні підходи до розробки житлових проектів відкривають нові можливості для відбудови зруйнованого житла. Серед таких підходів — застосування енергоефективних технологій, використання екологічних матеріалів, впровадження модульного будівництва для швидкого створення житлових просторів. Архітектори й урбаністи також розглядають перспективу створення адаптивних проєктів, які враховують можливі загрози у майбутньому, такі як нові конфлікти чи природні катаклізми. Такий підхід дозволяє не лише

відновлювати житло, але й створювати комфортне, безпечне та стале середовище для проживання.

У багатьох країнах, які стикалися з масовим руйнуванням житлового фонду внаслідок воєнних дій чи стихійних лих, було запроваджено масштабні програми реконструкції, спрямовані на забезпечення житлових потреб постраждалого населення. Наприклад, у Німеччині після Другої світової війни була реалізована масштабна ініціатива з відбудови зруйнованих міст, відома як «Вундер» (економічне диво). Значну увагу приділили соціальному житлу, яке було збудовано з урахуванням потреб населення, а фінансування здійснювалося за рахунок державних коштів та міжнародної допомоги. Подібний підхід продемонструвала Японія після руйнувань Другої світової війни, акцентуючи увагу на швидкому будівництві тимчасових житлових модулів, які пізніше замінили на постійне житло.

Ще одним прикладом є досвід Шрі-Ланки після цунамі 2004 року, коли міжнародні організації та уряд запровадили програми переселення постраждалих у нові житлові райони. Особливістю цих програм стало використання екологічно чистих матеріалів та впровадження стандартів безпеки для захисту житла від можливих майбутніх катаклізмів. Подібні ініціативи спостерігалися і в Боснії та Герцеговині після збройного конфлікту 1990-х років, де були створені спеціальні фонди для відновлення житлового фонду та надання компенсації постраждалим громадянам [4]. Ці приклади свідчать про важливість комплексного підходу до відновлення житла, що враховує як нагальні, так і довгострокові потреби постраждалого населення.

Підводячи підсумок, можна зауважити, що юридичне врегулювання питань, пов’язаних із пошкодженим чи зруйнованим житлом внаслідок військових дій, є вкрай важливим для забезпечення прав громадян і відновлення нормальних умов життя. Розгляд даної проблеми потребує комплексного підходу, який включає аналіз чинного законодавства, розробку ефективних механізмів компенсації, відновлення житлового фонду та захисту прав людини відповідно до міжнародних стандартів. Втрата житла є не лише матеріальним збитком, а й серйозною соціальною проблемою, що порушує право на гідне життя. Окрім того, відновлення житлового фонду прямо впливає на стабільність громад та економічний розвиток держави в цілому.

Відновлення пошкодженого житла та забезпечення постраждалих громадян є спільним завданням держави, місцевих органів влади, міжнародних партнерів та громадськості. Законодавче закріплення прав на компенсацію, отримання тимчасового житла та судовий захист створює правові гарантії для постраждалих і зміцнює довіру громадян до державних інституцій. Водночас сучасний підхід до реконструкції та інноваційні рішення у будівництві дозволяють створювати стале та безпечне середовище для майбутнього. Це питання є не лише викликом, а й можливістю реформувати житлову політику

країни, враховуючи кращі міжнародні практики та необхідність адаптації до сучасних реалій.

Список використаних джерел

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2024. 66 с
2. Цивільний кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 60, ст.191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

Тетяна Ямпольська. Новини «Накипіло». Німецьке економічне диво. URL: https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/nimetske-ekonomichne-dyvo/

ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА РОЗБОЮ

Сергій Волкошовець,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані війни, питання кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов'язаних із насильством і застосуванням зброї, набуває особливої актуальності. Одним із найбільш небезпечних злочинів проти власності, поєднаним із посяганням на життя та здоров'я особи, є розбій, особливо той, що вчиняється із використанням зброї в умовах воєнного стану.

Згідно з чинним кримінальним законодавством, застосування зброї виступає обставиною, яка істотно підвищує ступінь суспільної небезпеки розбою, що обумовлює її віднесення до кваліфікуючих ознак злочину. Однак у контексті воєнного стану, коли зброя стає більш доступною, а рівень криміногенної загрози суттєво зростає, виникає необхідність переосмислення змісту та меж застосування цієї кваліфікуючої ознаки.

Як відзначають українські науковці, такі як І. В. Гора та О. М. Костенко, воєнний стан зумовлює не лише зміну кримінальної динаміки, а й актуалізує потребу в уточненні та однаковому тлумаченні кримінально-правових норм, які

стосуються злочинів із застосуванням зброї, з метою забезпечення належної кримінально-правової охорони суспільства [1, с. 75; 2, с. 47].

Наразі спостерігається відсутність єдиного підходу до визначення поняття «зброя» в контексті розбою, що створює труднощі як у доктринальній площині, так і в правозастосовній практиці. У кримінальному праві існують різні тлумачення цього терміна, зокрема щодо того, чи охоплює поняття «зброя» лише вогнепальну і холодну зброю, чи також муляжі, пристрої для ураження електричним струмом та інші предмети, здатні заподіяти шкоду. Відсутність чіткої дефініції у Кримінальному кодексі України призводить до неоднакової кваліфікації схожих діянь судами, що, у свою чергу, може спричинити порушення принципу правової визначеності та справедливості покарання.

Крім того, істотно ускладнений процес доведення факту застосування зброї під час вчинення розбою в конкретному кримінальному провадженні. Зокрема, постає проблема відмежування погрози застосування зброї від її фактичного використання, що має значення для кваліфікації діяння за різними частинами статті 187 КК України [3]. Зазначені аспекти часто залишаються предметом судових спорів і потребують глибокого аналізу об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину, а також належного збирання та оцінки доказів, що підтверджують наявність цієї кваліфікуючої ознаки.

Особливу складність ситуації становить запровадження воєнного стану, у межах якого діють тимчасові обмеження конституційних прав і свобод, а також встановлено особливий порядок функціонування правоохоронної системи. З одного боку, це підвищує відповідальність правоохоронців за дотримання законності, а з іншого - створює низку викликів, пов'язаних із дотриманням балансу між забезпеченням публічної безпеки та захистом прав підозрюваних і потерпілих. У таких умовах зростає ризик зловживань і правових помилок, що можуть призвести до порушення прав людини, а отже, потребує посилення судового та громадського контролю за дотриманням кримінального процесуального законодавства в справах, пов'язаних із розбоєм та застосуванням зброї. Усе це зумовлює необхідність комплексного аналізу проблем кваліфікації розбою, пов'язаного із застосуванням зброї в умовах воєнного стану, та обґрунтування шляхів удосконалення законодавчого регулювання і практики його застосування.

В умовах воєнного стану важливим є забезпечення балансу між необхідністю захисту громадської безпеки та дотриманням прав і свобод громадян, зокрема учасників кримінального провадження. Це потребує від правоохоронних органів та судів не лише суворого дотримання норм закону, а й врахування особливостей ситуацій, пов'язаних із використанням зброї, а також забезпечення єдності судової практики. У цьому контексті актуальним є удосконалення кримінального законодавства щодо більш чіткого визначення ознак застосування зброї при вчиненні розбою, а також розробка методичних рекомендацій щодо фіксації та доведення цієї обставини.

Таким чином, комплексне вирішення вказаних проблем сприятиме ефективному протидії розбоям із застосуванням зброї, підвищенню рівня правової безпеки населення, а також забезпеченню справедливості, законності й неухильного дотримання прав людини навіть в умовах надзвичайної ситуації, якою є воєнний стан.

Список використаних джерел

1. Гора І. В. Застосування зброї як ознака складу злочину: проблеми кваліфікації. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3. С. 74–77.

2. Костенко О. М. Вплив воєнного стану на кримінальну політику держави. *Право України*. 2023. № 2. С. 45–48.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

РОЛЬ ДЕРЖАВИ І У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Олександр Гармаш

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київського університету права НАН України, м. Київ, Україна

Забезпечення стабільного економічного розвитку країни - головне завдання державних органів влади. Інвестиційна безпека є важливою складовою економічної безпеки, що відіграє важливу роль під час стійкого розвитку економіки країни. Сучасні глобалізаційні процеси відіграють важливу роль під час розбудови системи формування і захисту інвестиційної безпеки [1].

Головним чинником для оцінки рівня інвестиційної безпеки є вивчення стану інвестиційного клімату в країні. Пандемія значно вплинула на економічну стабільність, створивши певні негативні умови для забезпечення інвестиційної безпеки. Інвестиції, які є важливим довгостроковим чинником «підживлення» економіки, не лише виступають основною умовою для її модернізації, але й займають важливе місце в забезпеченні економічної безпеки держави. «Безпекоємні» характеристики інвестицій пов’язані з можливістю здійснювати капітальні вкладення та виробничі нагромадження на рівні, який забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, технологічного оновлення і реструктуризації економіки, що в свою чергу безпосередньо підвищує здатність захисту економічних інтересів від загроз різного походження [1].

Одним з основних показників інвестиційної безпеки є частка валових інвестицій у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Оцінка поточного рівня інвестування дозволяє визначити, наскільки забезпечена економіка України інвестиціями, що є важливим індикатором інвестиційної безпеки [2].

Згідно з п. 2 ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестиції – це активи, які іноземні інвестори вкладають у об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [3].

Важливо зазначити, що прямі іноземні інвестиції є довгостроковими вкладеннями капіталу, спрямованими на отримання економічних вигод та підприємницького прибутку (доходу), що забезпечує інвестору контроль над об'єктом інвестування. Згідно з визначенням Міністерства фінансів України, прямі іноземні інвестиції – це довгострокові вкладення матеріальних активів компаніями-нерезидентами в економіку країни, зокрема для організації та будівництва підприємств. За визначенням Міжнародного валютного фонду, вони вважаються такими, коли іноземний інвестор володіє не менш ніж 25% статутного капіталу акціонерного товариства. Водночас на офіційному сайті Європейського Союзу зазначено, що інтерес між інвестором і підприємством вважається тривалим, якщо інвестор володіє 10% або більше прав голосу в раді директорів або їх еквівалентом [2].

Прямі іноземні інвестиції можуть здійснюватися в різних формах, таких як придбання контрольних або неконтрольних пакетів акцій, ліцензійні угоди з компаніями країн-реципієнтів, стратегічні альянси та спільні підприємства, а також створення дочірніх підприємств і філій. Прямі іноземні інвестиції також включають інструменти участі в капіталі та боргові інструменти. Виділяють чотири основні види прямих іноземних інвестицій: орієнтовані на дешеві ресурси, ринки, прибутковість і стратегічні можливості.

Одним із основних інструментів впливу держави є податкова політика. Встановлення податкових пільг, знижок та інших фінансових заохочень може значно підвищити привабливість країни для іноземних інвесторів. Зокрема, держави часто використовують так звані «податкові канікули» або знижені ставки податків для іноземних компаній, що дозволяє зменшити їхні витрати на початковому етапі діяльності.

Також важливим є розвиток публічно-приватного партнерства в інноваційних галузях шляхом утворення державно-приватних консорціумів з розроблення та виробництва інноваційної продукції, центрів розвитку компетенцій, інноваційних кластерів за вибраними державою пріоритетними напрямами із застосуванням програмного підходу, що часто також передбачає забезпечення державної підтримки експорту виробленої продукції та розвитку людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Бобровська , О., Лисачок , А., Кравченко , Т., Акімова , Л., & Акімов, О. Сучасний стан інвестиційної безпеки України в умовах COVID-19 та її вплив на фінансово-економічну ситуацію держави. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. 1 (36). С 233–242.

2. Савченко М. В., Пізюк О. О. Прямі іноземні інвестиції з європейського союзу в економіку України: сучасний стан та тенденції залучення. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 2. С. 59-68. https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6cebb108-6cf2-4483-a582-7691591ed2aa/content. (дата звернення: 19.02.2025).

3. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 19.02.2025).

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: ЗБАЛАНСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ

Марина Герман,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро Україна

Війна кардинально змінює правове поле, створюючи нові виклики для сфери ІВ та загострюючи питання балансу інтересів.

На перший план виходять потреби держави у національній безпеці, обороні, забезпеченні життєдіяльності та швидкому відновленні. Це може вимагати оперативного доступу до технологій, програмного забезпечення, фармацевтичних розробок, а також боротьби з кіберзагрозами та дезінформацією.

Власники інтелектуальної власності прагнуть зберегти свої права, захистити об’єкти від незаконного використання, зберегти комерційну цінність своїх розробок та отримати належну компенсацію[].

Саме організаційно-правовий механізм інтелектуальної власності є тим інструментом, що дозволяє знайти цей делікатний баланс, мінімізуючи негативний вплив війни на приватні права, одночасно забезпечуючи потреби держави[1; 2].

Адміністративно-правова охорона – це превентивний аспект, що включає гарантії прав і свобод суб’єкта законодавством. Наприклад, онлайн-сервіси для реєстрації інтелектуальної власності, які продовжують функціонувати навіть в умовах війни, дозволяють власникам зберігати свої права, забезпечуючи приватний інтерес у захисті власності[2].

Захист – це застосування заходів державного впливу для відновлення порушеної цінності. Метою адміністративних методів захисту є підтримка правопорядку, встановленого нормами адміністративного законодавства.

Прикладом є діяльність органів МВС, СБУ та митних органів щодо боротьби з контрафактом та піратством. Тут публічний інтерес у правопорядку та економічній безпеці перетинається з приватним інтересом правовласників у захисті їхніх активів[4].

Важливо, що адміністративно-правова охорона та захист інтелектуальної власності здійснюється суб'єктами публічного управління, що об'єднують органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та, у разі делегування повноважень, інституції громадянського суспільства. Їхня злагоджена робота є запорукою ефективності[3].

Формальна наявність будь-якого права не забезпечує його реалізацію без дієвої інституційної системи. В Україні ця система представлена органами всіх гілок влади.

Верховна Рада України через профільні комітети створює законодавчу базу. Продуманий законотворчий процес, що включає взаємодію з експертами, представниками бізнесу та громадськості, дозволяє збалансувати різні інтереси. Наприклад, закони, що регулюють використання технологій для оборонних потреб, мають враховувати права винахідників, передбачаючи механізми компенсації – це яскравий приклад балансу публічного (національна безпека) та приватного (майнові права) інтересів.

: Президент України, як гарант прав і свобод та Кабінет Міністрів України, як вищий орган виконавчої влади забезпечують реалізацію політики у сфері інтелектуальної власності. Рішення Кабінету Міністрів України щодо оптимізації системи органів інтелектуальної власності, передачі функцій до Мінекономіки, відображають пошук найбільш ефективної та гнучкої моделі управління в умовах викликів.

Міністерство внутрішніх справ та Служба безпеки України діяльність яких спрямована на боротьбу з кіберзлочинністю, контрафактом та захистом державної таємниці безпосередньо захищає публічний інтерес у безпеці та правопорядку, водночас оберігаючи приватні інтереси власників від несанкціонованого використання.

Міністерство фінансів (через митну службу) здійснює контроль за переміщенням товарів, що порушують права інтелектуальної власності, є ключовим для захисту як державного бюджету (публічний інтерес), так і правовласників (приватний інтерес).

Міністерства аграрної політики, охорони здоров'я, культури та Держкіно: Кожне з цих міністерств має специфічні повноваження щодо охорони інтелектуальної власності у своїх галузях. Їхня діяльність є прикладом того, як публічний інтерес (наприклад, у забезпеченні якісних ліків, збереженні культурної спадщини) реалізується через захист приватних прав творців та виробників.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, що включає й питання інтелектуальної власності, особливо в контексті воєнних технологій та інформаційного простору.

Оптимізація організаційно-правового механізму охорони та захисту ІВ в Україні є не просто академічним завданням, а життєвою необхідністю для забезпечення балансу інтересів. Його ефективність прямо залежить від здатності держави продумано та гнучко збалансувати публічні та приватні інтереси, забезпечуючи національну безпеку, сприяючи інноваціям та захищаючи права громадян.

Подальша оптимізація цієї системи, з акцентом на правову адаптацію, діджиталізацію та міжнародну співпрацю, є ключовою для стійкості України в умовах війни та її успішного повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Борута М. В. Система суб'єктів адміністративно-правової охорони авторського права в Україні. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 128-132.
2. Галунько В.В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти : монографія. Херсон : ХМД, 2008. 348 с.
3. Глущенко Н. В. Адміністративно-правовий механізм охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері медицини та біотехнологій : дис. ... д-ра філософії : 081. Суми, 2021. 217 с.
4. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2006. 19 с.
5. Катеринчук І. П. адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис №2, 2019. С. 85-88. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/2/22.pdf. (дата звернення 25.04.2024 р.)
6. Матвійчук В. К. Інтелектуальна власність як джерело інноваційного розвитку національного господарства. Нац. акад. управління. Київ, 2013. 463 с.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ КОЛИШНІХ УВ'ЯЗНЕНИХ

Руслан Глух,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Одним із ключових показників рівня правової культури та стану цивілізованості будь-якої держави є відповідний і належний стан захисту прав і

основоположних свобод людини, включаючи також права осіб, які відбувають покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Важливу роль у цьому процесі відіграє ефективна ресоціалізація колишніх правопорушників, оскільки її основне завдання полягає в тому, щоб сприяти поверненню особи, яка відбувала покарання у місцях позбавлення волі до повноцінного життя в суспільстві, відновленню її втрачених соціальних зв'язків, формуванню ставлення до себе від інших осіб, оточення та загалом відношення його до загальнолюдських і національних цінностей. Тому питання щодо ефективних напрямків ресоціалізації осіб, які були ув'язнені має складний характер та потребує детального вивчення, також і з врахуванням досвіду зарубіжних країн, адже стосується як загалом особи, яка вийшла з місць позбавлення волі і потребує входження та повернення до нормального життя у суспільстві так і налагодження взаємовідношення з іншими членами громадянського суспільства та не вчинення знову кримінальних правопорушень.

Відповідно до ч. 2 ст. 50 Кримінального Кодексу України «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами» [1]. Тобто кримінальний закон безпосередньо передбачає, що застосувавши норми кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення, покарання повинно не лише покарати особу, але й виправити засуджених з превентивною метою того, щоб як засуджені так і інші особи не вчиняли у майбутньому кримінальних правопорушень.

Норми Кримінально-виконавчого Кодексу України регламентують безпосередньо дефініцію поняття «ресоціалізації», вказуючи у ст. 6 на те, що «Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив» [2]. Так, відповідно до законодавчо закріплених норм, засоби ресоціалізації закріплені саме щодо процесу відбування покарання, проте загалом, вважаємо, що термін є набагато ширшим, оскільки стосується не лише періоду відбування покарання, але й після виходу на волю, оскільки саме тоді колишні ув'язнені проходять процес заново входження в суспільство, прийняття суспільних норм тощо. І от цей період в процесі ресоціалізації має важливе значення також, адже повинен відбуватися таким чином, щоб запобігати поверненню особи знову до злочинного способу життя та запобігати вчиненню нових правопорушень.

Ми підтримуємо думку Бараша Є.Ю., який під ресоціалізацією в кримінально-правовому контексті вважає багатоетапний і тривалий процес

повернення засудженого до загальноприйнятого в суспільстві способу життя з відновленням та/або налагодженням утрачених суспільно корисних зв'язків і відносин, правового статусу, наявного під час, одразу ж після і ще протягом певного початкового періоду після відбуття покарання. На його думку, доцільно внести зміни до кримінально-виконавчого законодавства в частині визначення поняття та сутності ресоціалізації, указавши міру участі держави в процесі ресоціалізації, а також особливості її здійснення на різних етапах – протягом усього періоду відбування покарання, одразу після його відбуття, а також на початковому етапі повернення засудженого до соціуму [3, с. 101].

Досвід зарубіжних країн у сфері ресоціалізації колишніх ув'язнених є надзвичайно різноманітним і включає низку успішних практик, які можуть бути корисними для впровадження і в Україні.

Так, в Грузії, ресоціалізація та реабілітація колишніх ув'язнених є одним із пріоритетних напрямків діяльності Міністерства юстиції, який здійснюється Центром запобігання злочинності. Програма спрямована на зниження ризику рецидиву шляхом психосоціальної реабілітації колишніх ув'язнених, звільнених з пенітенціарних установ, зокрема, пропонування та впровадження заходів та послуг, відсутність яких також може збільшити ризик рецидиву, тоді як їх надання сприяє подоланню труднощів, пов'язаних з реабілітацією та ресоціалізацією осіб. Варто зазначити, що Грузія визнає важливість ресоціалізації та реабілітації засуджених не лише через законодавство, а й шляхом планування та впровадження конкретних програм. Так започаткована програма реабілітації та ресоціалізації колишніх ув'язнених з метою сприяння особам, звільненим з пенітенціарних установ, у реабілітації, поверненні до повноцінного членства в громаді та запобіганні рецидиву. За 1-3 місяці до їх звільнення Центр зустрічається з ув'язненими у місці відбування покарання та надає інформацію про програму та послуги, а фахівці працюють з колишніми ув'язненими протягом 2 років. Цільову групу представляють особи, які відбували покарання або перебували під вартою у пенітенціарній установі Грузії чи іншої держави. Фахівці із соціальної роботи визначають потреби на основі психо-соціальної оцінки та, за потреби, залучають їх до програм реабілітації [4].

У Норвегії притаманний гуманістичний підхід, який має принцип, що головна мета – не покарання, а реінтеграція в суспільство; умови утримання: відкриті в'язниці, наближені до звичайного життя (наприклад, тюрма Бастой). Освіта та працевлаштування: ув'язнені навчаються, працюють і проходять курси професійної підготовки. Бастой вважається не лише найкомфортнішою для життя в'язницею у світі, але й має найнижчий рівень рецидивізму (повторних злочинів) та найвищий рівень працевлаштування після звільнення. Норвезькі в'язниці зосереджені на наданні допомоги колишнім ув'язненим і продовжують забезпечувати звільнених з в'язниці необхідними інструментами для повернення до суспільства, за підтримки всіх зацікавлених сторін. Ця філософія допомогла Норвегії знизити рівень рецидивізму до найнижчого рівня у світі. Згідно з

Оглядом світового населення за 2023 рік, дворічний рівень повторного засудження в Норвегії становить лише 20% [5]. Так, Уряд Норвегії запровадив єдину політику щодо звільнених ув'язнених під назвою «Гарантія реінтеграції». Гарантія реінтеграції – це зобов'язання всіх залучених міністерств надати колишнім ув'язненим можливості бути відповідальними громадянами. Нова стратегія була розроблена з двома цілями. По-перше, зменшити рецидив, а по-друге, створити кращі умови для звільненої особи. Консультування ув'язнених починається ще до їхнього звільнення. Ув'язнений знає дату та час звільнення, а також те, що чекає на нього щодо житла, роботи, фінансів, освіти та здоров'я. Спеціально навчені координатори працюють над встановленням усіх необхідних контактів з місцевою владою, яка несуть і будуть відповідати за колишнього ув'язненого з першого дня після звільнення. Ставлення до засуджених також не завжди сприятливе. Тому, потенційні перешкоди для повного виконання гарантії знаходяться на правовому рівні, структурному та організаційному, фінансовому та людському рівнях [6].

Отже, аналізуючи досвід зарубіжних країн у сфері ресоціалізації колишніх ув'язнених можна зробити висновок, що до ключових чинників успішної ресоціалізації колишніх ув'язнених можна віднести: підтримка з боку держави та громадянського суспільства і підвищення загального рівня культури, протидія стигматизації; ефективний та постійний доступ до освіти, яка повинна бути чітко налагоджена та спрямовуватися саме на виправлення, правове виховання та ресоціалізацію, а також здобуття професійних навичок і можливість працювати та займатися суспільно корисною працею на користь держави і суспільства; психологічна та соціальна підтримка, як під час відбування покарання так і після звільнення з місць відбування покарання з метою соціальної адаптації та, щоб запобігати повторним вчиненням кримінальних правопорушень як колишніми ув'язненими так і іншими особами. Такі заходи можуть бути застосовані шляхом: індивідуальної та групової психотерапії; програм боротьби з агресією, існуючими залежностями особи.

Отже, ресоціалізація засуджених є важливою з кількох ключових причин, що мають соціальне, правове й економічне значення: профілактика повторної злочинності (рецидиву); захист суспільства; реалізація прав людини; соціальна справедливість; економічна доцільність. Особи, які не отримали підтримки після звільнення, частіше повертаються до злочинного способу життя, саме тому ресоціалізація знижує ризик рецидиву, допомагаючи колишнім ув'язненим інтегруватися в суспільство, а не повертатися до кримінального середовища.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III *(Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2001, № 25-26, ст.131). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення: 20.03.2025)

2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Закон України від 11 липня 2003 року. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 3-4, ст. 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (Дата звернення: 20.03.2025)

3. Бараш Є.Ю. Кримінологічні засади ресоціалізації засуджених до тривалих строків покарання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2016. № 4 (101). С. 99-109

4. The Meaning of Rehabilitation-Resocialization and its Regulation Based on National and International Standards. *Penal Reform international.* Rusudan Sulamanidze13th August 2019. URL: https://www.penalreform.org/blog/the-meaning-of-rehabilitation-resocialization-and-its-regulation/ (дата звернення: 20.03.2025)

5. Prisoner Reintegration: Lessons From Norway. *Imparial.* URL: https://impartial.one/prisoner-reintegration-lessons-from-norway/ (дата звернення: 21.03.2025)

6. Norwegian Reintegration Guarantee aims to provide ex-prisoners the right tools for resocialization. Home / Norwegian Reintegration Guarantee aims to provide ex-prisoners the right tools for resocialization. URL: https://www.cep-probation.org/norwegian-reintegration-guarantee-aims-to-provide-ex-prisoners-the-right-tools-for-resocialization/ (дата звернення: 21.03.2025)

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Руслан Горбунов,
курсант 2-го курсу, Донецький державний університет внутрішніх справ м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник: **Ірина Умрихіна,**
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецький державнй університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

Залучення міжнародної допомоги Україні в умовах збройного конфлікту є критично важливим аспектом для забезпечення національної безпеки та стабільності держави. З початком військової агресії росії проти України, країна опинилася в умовах гібридної війни, що потребує масштабної підтримки з боку міжнародних партнерів. Міжнародна допомога охоплює різноманітні форми підтримки, включаючи фінансову, військову, гуманітарну та технічну допомогу,

і є невід'ємною частиною стратегії України з відновлення територіальної цілісності, економічної незалежності та національної безпеки країни. Починаючи з 2022 року Європейський Союз (далі – ЄС) надав Україні потужний пакет підтримки (11,6 млрд євро) , який враховує складні виклики, що постають перед країною. Для безперервного надання Україні підтримки 2023 року бюджетом ЄС надано 19,5 мільярда євро короткострокової допомоги, разом із безпрецедентним пакетом підтримки у формі пільгових кредитів на суму 18 мільярдів євро. Ці кошти стали додатковими до 11,6 мільярда євро, наданих 2022 року як кредити та гранти. Завдяки цій підтримці Україна здатна: надалі виплачувати зарплати та пенсії, відновлювати зруйновану війною критичну інфраструктуру, підтримувати такі суттєво важливі державні послуги, як лікарні, школи та житло для переміщених людей, забезпечувати макроекономічну стабільність. У жовтні 2024 року ЄС ухвалив новий пакет фінансової допомоги. Він складається з кредиту макрофінансової допомоги (МФД) на суму приблизно 18 мільярдів євро та механізму кредитної співпраці на підтримку України в погашенні наданих ЄС та партнерами з «Групи семи» кредитів обсягом до 45 мільярдів євро. [1]

З 2022 до 2024 року Україна отримала 115,2 мільярда доларів зовнішнього фінансування. Основними донорами були ЄС (38,9%), США (27,1%), МВФ (10,8%), Японія (7,4%) та Канада (4,7%). [2] Одним з основних напрямків використання отриманих коштів стала закупівля зброї та військової техніки для Збройних сил України. Підтримка від США, ЄС і Канади сприяла значному зміцненню обороноздатності України, що дозволило протистояти російській агресії та зберегти територіальну цілісність держави. Залучення фінансування від МВФ і Світового банку допомогло у проведенні економічних реформ, спрямованих на посилення економічної стабільності та відновленні довіри до української економіки на міжнародних фінансових ринках. Міжнародні кредити та гранти стали важливими для підтримки економічної діяльності та розвитку підприємництва в умовах воєнного стану. Ще однією важливою складовою міжнародної допомоги є фінансування соціальних програм, зокрема виплата пенсій та заробітних плат. Програми підтримки соціально незахищених верств населення (пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб, людей з обмеженими можливостями, багатодітних сімей та ін.), забезпечили не тільки економічну стабільність, але й соціальний підтримку населення у важкий час. Окрім цього, фінансова допомога була використана для відновлення інфраструктури, що дозволяє зберігати функціонування державних установ та послуг. Міжнародна допомога також сприяла проведенню важливих реформ в Україні, зокрема в судовій та антикорупційній системах. Важливими досягненнями стали зміни в законодавстві, покращення прозорості державних закупівель, а також реформи в енергетичному секторі, які дозволили знизити енергетичну залежність та покращити енергоефективність. Загалом, зовнішня фінансова допомога для України у період збройного конфлікту не лише допомогла зберегти економічну

та соціальну стабільність, але й стала потужним стимулом для проведення структурних реформ, необхідних для післявоєнного відновлення країни.

Отже, міжнародна фінансова допомога Україні стала ключовим інструментом підтримки економічної стабільності та національної безпеки в умовах збройного конфлікту. Завдяки фінансовій підтримці від міжнародних партнерів, країна змогла забезпечити стабільність валюти, виплати пенсій та заробітних плат, а також зміцнити обороноздатність. Крім того, міжнародна допомога сприяла проведенню важливих реформ, відновленню інфраструктури та покращенню умов життя постраждалих від війни.

Список використаних джерел

1. Європейська комісія. Фінансова підтримка ЄС України. URL: https://surl.li/gnppbe
2. Економічні новини. URL: https://surl.li/kmsgiv

ФІНАНСОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Віталій Гуглей,
аспірант кафедри адміністративного і фінансового права, Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

Фінансова дисципліна є інструментом зміцнення фінансової безпеки держави, оскільки вона безпосередньо впливає на стабільність та ефективність управління публічними фінансами. Фінансова безпека, у свою чергу, є складовою економічної безпеки держави та передбачає захист фінансової системи від загроз, які можуть призвести до макроекономічної нестабільності, дефіциту бюджету, неконтрольованого боргового навантаження або корупційних зловживань. Правове регулювання фінансової дисципліни в Україні залишається предметом дискусій, оскільки чинна нормативна база потребує вдосконалення з огляду на виклики сучасного фінансового середовища. Важливими аспектами є відповідальність за бюджетні правопорушення, запровадження цифрових механізмів контролю, посилення ролі органів фінансового нагляду та гармонізація з європейськими стандартами фінансової відповідальності.

Фінансова дисципліна є одним із ключових елементів функціонування фінансової системи держави, проте на законодавчому рівні її визначення в Україні наразі відсутнє. Незважаючи на те, що фінансова дисципліна є предметом регулювання різних нормативно-правових актів, таких як Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України та закони, що регулюють

фінансовий контроль, жоден із цих документів не містить легального визначення цього поняття. Термін «фінансова дисципліна» зустрічається переважно у таких нормативно-правових актах, як накази окремих міністерств, однак ці акти згодом втратили чинність.

Наприклад, у Наказі Державної судової адміністрації України від 4 лютого 2005 року № 11 фінансова дисципліна визначалася як «стан дотримання судами загальної юрисдикції, територіальними управліннями державної судової адміністрації, підприємствами та організаціями, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України, встановлених законодавством та нормативно-правовими актами фінансово-правових норм» [4]

Подібне визначення містилося і в Наказі Державного комітету з будівництва та архітектури від 9 грудня 2004 року № 150, де фінансова дисципліна визначалася як «стан дотримання на підконтрольних об'єктах визначених законодавством та нормативно-правовими актами фінансово-правових норм» [5]

Аналогічно, Наказ Державного комітету України з державного матеріального резерву від 29 грудня 2009 року № 202 встановлював, що фінансова дисципліна – це «дотримання суб'єктом господарювання визначених нормативно-правовими актами фінансово-правових норм» [6].

Хоча всі ці акти мали різну галузеву спрямованість, визначення фінансової дисципліни в них схоже: воно зводиться до дотримання встановлених фінансово-правових норм у процесі використання бюджетних та інших фінансових ресурсів. Однак, ці визначення мали відомчий характер і не отримали загальноприйнятого закріплення в законодавстві.

Попри відсутність чіткого визначення фінансової дисципліни у чинному законодавстві України, цей термін зустрічається в наукових словниках, де він тлумачиться досить однозначно.

Фінансова дисципліна – це додержання порядку і правил здійснення фінансово-кредитних операцій, зберігання і раціонального використання коштів та інших матеріальних цінностей. Зобов'язання підприємств, установ та організацій щодо платежів до бюджету, пенсійного і страхового фондів, інших обов'язкових платежів повинні виконуватися відповідно до встановлених норм і нормативів у визначені строки [1].

Державний контроль за дотриманням фінансової дисципліни здійснюють відповідні органи виконавчої влади, серед яких податкові та контрольно-ревізійні органи. Їхнє завдання полягає у забезпеченні ефективності фінансового контролю, виявленні та запобіганні порушенням у фінансово-господарській діяльності суб’єктів. Цей контроль є важливим механізмом державного управління фінансами, спрямованим на забезпечення прозорості та відповідності фінансових операцій встановленим правовим нормам [2].

Юридична відповідальність за порушення фінансової дисципліни може мати різні форми, включаючи цивільно-правову, дисциплінарну,

адміністративну та кримінальну. Вона спрямована на забезпечення обов'язковості дотримання встановлених правил і створення правових механізмів для запобігання зловживанням у сфері фінансових відносин. Адміністративна та дисциплінарна відповідальність застосовується до посадових осіб, які допустили порушення норм фінансового контролю, тоді як кримінальна відповідальність настає у випадках серйозних правопорушень, що мають наслідком значну шкоду державному чи приватному сектору [3].

На основі вищевикладеного, можна прийти до висновку, що фінансова дисципліна, якщо її розглядати через призму фінансового права, є комплексним явищем, що поєднує нормативно-правові приписи, які регулюють поведінку суб'єктів у сфері фінансової діяльності держави та місцевого самоврядування, що забезпечує дотримання встановлених державою правил у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія [Текст] / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 1998 .

2. Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. За заг. ред. В.П. Нагребельного. Суми: Університетська книга, 2004. 320 с

3. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової. 2-ге вид. , переробл. і доповн. К.: Алерта, 2011. – 558 с

4. Наказ Державної судової адміністрації України від 4 лютого 2005 року № 11 URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/n32

5. Наказ Державного комітету з будівництва та архітектури від 9 грудня 2004 року № 150. URL: https://ips.ligazakon.net/lzviewservice/document/fast/TM033508?fullText=true&versioncli=3.5.2&lang=ua&beforeText=&afterText

6. Наказ Державного комітету України з державного матеріального резерву від 29 грудня 2009 року № 202. URL: https://ips.ligazakon.net/lzviewservice/document/fast/TM033508?fullText=true&versioncli=3.5.2&lang=ua&beforeText=&afterText

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЗЕРТИРСТВО В ІТАЛІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Катерина Гученко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Київський університет інтелектуальної власності та права,
Національний університет «Одеська юридична академія», Київ, Україна

Дезертирство, яке визначається як самовільне залишення військової частини або посади з наміром ухилитися від служби, є тяжким злочином згідно з італійським військовим законодавством [1]. Італійський військовий кримінальний кодекс (Codice Penale Militare di Pace) визначає правові рамки, що регулюють такі правопорушення, передбачаючи суворі покарання для підтримання дисципліни та оперативної цілісності в збройних силах.

У контексті сучасних військових конфліктів і появи гібридної війни, що характеризується поєднанням звичайних військових дій, нерегулярної тактики, кібернетичних операцій та інформаційної війни, наслідки дезертирства стають дедалі складнішими. Еволюція характеру війни вимагає переоцінки правових норм для вирішення нових викликів, що виникають у зв'язку з цими багатогранними загрозами.

Італійський військово-кримінальний кодекс, доступний на офіційній платформі урядових публікацій Gazzetta Ufficiale, містить окремі статті, що стосуються дезертирства. Наприклад, стаття 148 передбачає, що солдат, який самовільно залишає свій пост, особливо під час виконання службових обов'язків або перед обличчям ворога, може бути підданий суворому покаранню, аж до тюремного ув'язнення. Ці положення підкреслюють серйозність, з якою італійська військова судова система ставиться до актів дезертирства, відображаючи потенційні ризики, які такі дії становлять для згуртованості підрозділу і національної безпеки.

Поява гібридної війни призвела до появи сценаріїв, коли традиційні визначення дезертирства можуть перетинатися з новими формами неправомірної поведінки, такими як несанкціоноване поширення інформації або правопорушення, пов'язані з кіберпростором. Італійське військове законодавство змушене адаптуватися до цих змін, забезпечуючи, щоб правові рамки залишалися надійними і здатними реагувати на весь спектр поведінки, яка може підірвати військову ефективність в умовах сучасного конфлікту.

Більше того, психологічні та етичні аспекти дезертирства в умовах гібридної війни привертають все більшу увагу. Розмиті межі між комбатантами і некомбатантами, повсюдне використання пропаганди і складнощі кібернетичного протистояння можуть створити складні обставини для військовослужбовців. Ці фактори вимагають комплексного підходу, що поєднує суворе дотримання законодавства з механізмами підтримки, спрямованими на усунення основних причин, які можуть призвести до дезертирства.

Насамкінець, кримінальна відповідальність за дезертирство в Італії міцно закріплена у Військовому кримінальному кодексі, положення якого покликані підтримувати дисципліну і забезпечувати оперативну готовність збройних сил. У міру того, як військові конфлікти набувають все більш складних і гібридних

форм, італійське військове право продовжує адаптуватися, прагнучи збалансувати імперативи юридичної відповідальності з нюансами реалій сучасної війни.

Італійський військовий кримінальний кодекс містить окремі статті, що стосуються дезертирства. Наприклад, стаття 148 передбачає, що солдат, який самовільно залишає свій пост, особливо під час виконання службових обов'язків або перед обличчям ворога, може бути підданий суворому покаранню, аж до тюремного ув'язнення. Ці положення підкреслюють серйозність, з якою італійська військова судова система ставиться до актів дезертирства, відображаючи потенційні ризики, які такі дії становлять для згуртованості підрозділу і національної безпеки. Поява гібридної війни призвела до появи сценаріїв, коли традиційні визначення дезертирства можуть перетинатися з новими формами неправомірної поведінки, такими як несанкціоноване поширення інформації або правопорушення, пов'язані з кіберпростором. Італійське військове законодавство змушене адаптуватися до цих змін, забезпечуючи, щоб правові рамки залишалися надійними і здатними реагувати на весь спектр поведінки, яка може підірвати військову ефективність в умовах сучасного конфлікту.

Більше того, психологічні та етичні аспекти дезертирства в умовах гібридної війни привертають все більшу увагу. Розмиті межі між комбатантами і некомбатантами, повсюдне використання пропаганди і складнощі кібернетичного протистояння можуть створити складні обставини для військовослужбовців. Ці фактори вимагають комплексного підходу, що поєднує суворе дотримання законодавства з механізмами підтримки, спрямованими на усунення основних причин, які можуть призвести до дезертирства. Насамкінець, кримінальна відповідальність за дезертирство в Італії міцно закріплена у Військовому кримінальному кодексі, положення якого покликані підтримувати дисципліну і забезпечувати оперативну готовність збройних сил. У міру того, як військові конфлікти набувають все більш складних і гібридних форм, італійське військове право продовжує адаптуватися, прагнучи збалансувати імперативи юридичної відповідальності з нюансами реалій сучасної війни.

Список використаних джерел

1. Gazzetta Ufficiale n.107 del 6-5-1941 - Suppl. Ordinario. Gazzetta Ufficiale. URL: https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/penaleMilitare (дата звернення: 24.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Богдан Дехтяр
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

Питання реалізації судового контролю у кримінальному провадженні набуває особливої актуальності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Військова агресія проти України зумовила необхідність внесення суттєвих змін до законодавства з метою забезпечення ефективного функціонування судової системи в екстремальних умовах. При цьому надзвичайно важливим залишається питання дотримання прав та свобод людини і громадянина під час здійснення кримінального судочинства. Правовий режим воєнного стану, хоч і передбачає можливість обмеження деяких конституційних прав, проте не скасовує обов'язку держави забезпечувати справедливе правосуддя та здійснювати ефективний судовий контроль на всіх стадіях кримінального провадження.

Як зазначає І. Смоляк, своєчасне реагування судової гілки влади на порушення правил підслідності органами досудового розслідування становить ключовий аспект судового контролю. Така контрольна функція набуває особливої значущості, оскільки дозволяє запобігти потенційному визнанню доказів недопустимими через процесуальні порушення. Ефективний судовий контроль у цій сфері забезпечує дотримання законності під час збирання доказової бази та створює передумови для правомірного здійснення органами досудового розслідування своїх повноважень у межах встановленої компетенції [1, с. 204].

В умовах воєнного стану судовий контроль у кримінальному провадженні характеризується наступними особливостями: 1. Розширення повноважень прокурора для санкціонування слідчих дій з подальшим судовим контролем, що забезпечує баланс між оперативністю розслідування та захистом прав учасників процесу; 2. Зміна територіальної підсудності у районах бойових дій, де Верховний Суд визначає альтернативний суд для забезпечення безперервності судового контролю; 3. Впровадження спрощеного розгляду клопотань про обшуки та запобіжні заходи зі збереженням вимоги обґрунтованості рішень для захисту прав осіб; 4. Використання відеоконференцій для проведення судових засідань, що розширює доступ до правосуддя в умовах обмеженої мобільності учасників кримінального провадження.

Особливої уваги в умовах воєнного стану заслуговує проблема забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. Законодавець запровадив можливість залучення захисника за призначенням у випадках, коли

обраний підозрюваним (обвинуваченим) захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії протягом 24 годин. Такий підхід, з одного боку, забезпечує оперативність досудового розслідування, а з іншого, викликає обґрунтовані занепокоєння щодо реалізації права на вільний вибір захисника.

Незважаючи на загальну ефективність запроваджених змін, у практичній реалізації судового контролю в умовах воєнного стану виникає низка проблем, адже необхідно підтримувати баланс між національною безпекою та захистом прав людини, оскільки надмірне розширення повноважень слідчих органів без належного судового нагляду може призвести до порушень прав учасників процесу. Обмежена комунікація між підозрюваними та захисниками створює суттєві перешкоди у забезпеченні права на захист, особливо при триманні під вартою. Надмірне навантаження на суддів разом із складною безпековою ситуацією ускладнюють дотримання розумних строків розгляду клопотань. Спрощені процедури прийняття рішень можуть негативно впливати на їх якість та обґрунтованість. У районах бойових дій чи на окупованих територіях виконання судових рішень часто неможливе через об'єктивні обставини. Також виникають труднощі з належною фіксацією процесуальних дій через обмежений доступ до технічних засобів, відсутність електропостачання та інтернет-зв'язку.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на наукову позицію О. Чорної, яка, здійснивши ґрунтовний аналіз правових положень статей 176, 183, 615 КПК України, Перехідних положень Кодексу та Закону України «Про попереднє ув'язнення», обґрунтовано наголошує на нагальній потребі перегляду зазначених норм з метою запобігання необґрунтованим обмеженням конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність. На переконання дослідниці, вказані нормативні положення потребують законодавчого вдосконалення для подолання наявних юридичних колізій та суттєвого посилення механізмів судового контролю. Особливої актуальності, на думку О. Чорної, набуває питання відновлення в повному обсязі повноважень слідчого судді, які в умовах воєнного стану були тимчасово делеговані прокурору, а також законодавчого закріплення процесуальної можливості апеляційного оскарження рішень щодо автоматичного продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [2, с. 266].

Подальший розвиток механізму судового контролю в умовах воєнного стану має відбуватися у напрямку посилення гарантій прав учасників кримінального провадження при збереженні можливості оперативного реагування на кримінальні правопорушення. Доцільним видається запровадження додаткових механізмів контролю за рішеннями, які приймаються прокурором в порядку заміщення функцій слідчого судді.

Важливим напрямком вдосконалення є також розширення можливостей дистанційної участі у судових засіданнях та електронного документообігу, що дозволить забезпечити доступ до правосуддя навіть в умовах обмеженої мобільності учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Смоляк І. Реалізація судового контролю за дотриманням правил підслідності. *Наукові записки. Серія: право*. 2024. Т. 1, № 16. URL: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-203-207

2. Чорна О. В. Судовий контроль в умовах воєнного стану: чи назріли зміни до кримінального процесуального закону?. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 260–266. URL: https://doi.org/10.32782/39221419

ВЗАЄМОДІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

Олександр Дорогань,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Одними з основних завдань, що покладаються на Державну митну службу України, у тому числі є боротьба з контрабандою, запобігання та протидія порушенням митних правил, а також організація та забезпечення інформаційної взаємодії з іншими державними органами України. Особливого значення набуває обмін інформацією з митними та правоохоронними органами іноземних держав. Такий підхід сформувався в умовах європейської інтеграції України та задекларованим процесом реформування Державної митної служби (далі – ДМС).

Проблемам взаємодії митних та правоохоронних органів на напрямках протидії контрабанді та порушенням митних правил присвятили свій науковий доробок Антонов К. В., Григорчук М. В., Додін Є. В., Ільченко О. В., Кормич Б. А., Курило В. І., Науменко В. П., Пашко П. В., Приймаченко Д. В., Прокопенко В. В., Терещенко С. С., Шевченко А. Є., Шевчук О. А., Юркін Т. Ю. та ін.

Нормативна база взаємодії митних органів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності, у тому числі з правоохоронними органами, визначена главою 77 Митного кодексу України (далі - МК України). Водночас статтею 558 МК «Взаємодія митних органів з правоохоронними органами» передбачено алгоритм забезпечення дотримання законності під час провадження митних процедур. Так, відповідно до положень коментованої статті «…Митні органи при виконанні покладених на них завдань взаємодіють, у тому числі шляхом обміну інформацією, з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством (частина 1).

У разі виявлення під час здійснення митного контролю та інших заходів, що здійснюються митними органами відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, митні органи зобов'язані письмово повідомляти про це відповідні правоохоронні органи (частина 2).

Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти митні органи про виявлені ними порушення митних правил або контрабанду (частина 3).

Положеннями частини 4 зазначеної статті МК «… Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти митні органи про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення з порушенням норм законодавства України. У разі наявності такої оперативної інформації від правоохоронних органів митний контроль та митне оформлення здійснюються за письмовим рішенням керівника митного органу, який отримав цю оперативну інформацію, або його заступника в обсягах та у формах, передбачених цим Кодексом» [1].

У розумінні положень Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» до правоохоронних органів, з якими взаємодіють митні органи в процесі виконання завдань, покладених на них законодавством слід віднести: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

У контексті вищезазначеного ми погоджуємося з окремими науковими підходами до розуміння категорії «правоохоронні органи» у широкому тлумаченні. Так, А. М. Куліш визначає правоохоронні органи як спеціально уповноважені державні структури, основним завданням яких є забезпечення дотримання та реалізації прав і свобод громадян, а також підтримання законності та правопорядку відповідно до визначених законом правил і процедур у межах їх компетенції [3, с. 93].

Заслуговує на увагу думка науковців В. І. Курила та О. В. Ільченка. Вчені вважають, що функціональний критерій має бути основним при визначенні державного органу як правоохоронного [4, с. 91].

Проте, неоднозначність законодавчого підходу до визначення переліку державних структур, які позиціонуються правоохоронними органами, створює перешкоди для налагодження ефективної протидії порушенням встановленого порядку у митній справі. Адже згідно з визначеними повноваженнями Державна митна служба взаємодіє не з усіма правоохоронними органами, а лише з тими, що за характером діяльності дотичні до забезпечення законності і правопорядку

під час виконання функцій щодо регулювання процесів перетину митного кордону України. При цьому слід зазначити, що така взаємодія не є безумовною, оскільки законодавчо запроваджені певні застереження, якими обмежується правоохоронний вплив митних органів на забезпечення правопорядку у митній сфері.

Авторський аналіз інших положень МК України показав, що правоохоронні органи при взаємодії з митними органами наділені наступними повноваженнями: 1) інформувати митні органи на їх письмові запити або з власної ініціативи про наявні відомості, необхідні для здійснення митного контролю (ст. 334); 2) надавати митним органам відповідну офіційну інформацію про наявність достатніх підстав вважати, що переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України здійснюється поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, що є однією із підстав для проведення митними органами огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів комерційного призначення (ст. 338); 3) здійснювати негласний контроль та оперативний нагляд за переміщенням товарів щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України задля вилучення таких товарів, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди (ст. 457) 4) направляти митним органам офіційні письмові повідомлення про вчинення особою порушення митних правил (ст. 491); 5) передавати до митного органу або до суду матеріали щодо закриття кримінального провадження про контрабанду за наявності в діях особи ознак порушення митних правил з метою притягнення винних до адміністративної відповідальності (ст. 496) [1].

Як зазначає В. Т. Комзюк, «…активна взаємодія митних органів з іншими інституціями спрямована на забезпечення максимально ефективного виконання функцій цих органів, що дозволяє досягти високих результатів у найкоротші терміни та без зайвих витрат ресурсів. …Співпраця митних органів з іншими державними установами полягає у здійсненні спільної діяльності в рамках забезпечення дотримання митних правил, що передбачає об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення найкращих результатів» [5, с. 236].

Продовження такої думки зустрічаємо у науковому доробку К. В. Антонова. Науковець висловлюється про те, що «…в сучасному правовому полі правоохоронні функції митних органів України базуються на таких заходах, як безпосередній митний контроль, що включає огляд і переогляд, аналіз даних митної статистики та отримання орієнтувань від інших правоохоронних органів. Вони зазначають, що перекладення всієї відповідальності за боротьбу з контрабандою та сприяння розвитку внутрішнього ринку на митні органи, які не мають відповідного статусу та повноважень, є некоректним і необґрунтованим, що може негативно вплинути на ефективність їх діяльності» [6].

З вищенаведеного можна зробити висновок про те, що сфера правового регулювання взаємодії між митними та правоохоронними органами вимагає не

тільки суттєвого удосконалення, а й в окремих випадках кардинальних змін. Така думка утверджується проведеним авторським аналізом чинного в Україні митного та іншого законодавства, що регулює сферу відносин між митними та правоохоронними органами, а також відомим науковим доробком. Особливої актуальності дана проблема набуває в умовах адаптації митного законодавства України до вимог Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 44-45. № 46-47. № 48. Ст.552.

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 11. Ст .5.

3. Куліш А. М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і безпека.* 2005. № 5. Т. 4. С. 90–93.

4. Курило В. І., Ільченко О. В. Взаємодія органів внутрішніх справ та держаної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ. Магістр - XXI сторіччя. 2015. 200 с.

5. Комзюк В. Т. Поняття та загальна характеристика взаємодії митних органів з податковими та прикордонними органами. *Форум права*. № 2. 2013. С. 235–240.

6. Антонов К. В., Варава В. В. Збільшення правоохоронних повноважень митних органів у контексті розвитку митного та оперативно-розшукового законодавства. *Вісник митної служби України. Серія «Право».* № 1(4). 2020. С. 152-157.

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ БОРЖНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Геннадій Дорошенко

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Воєнний стан в Україні, запроваджений у зв’язку з повномасштабною агресією Російської Федерації, суттєво вплинув на економічні та правові відносини, зокрема в сфері банкрутства. Бізнес та громадяни стикаються з низкою фінансових проблем та викликів, які, навіть гіпотетично, неможливо передбачити та нівелювати.

Однією з проблем є економічна нестабільність, спричинена війною. Зростання рівня безробіття, девальвація національної валюти та руйнування інфраструктури призводять до масового погіршення платоспроможності, в першу чергу – фізичних осіб. У таких умовах деякі боржники починають частіше вдаватися до правочинів, спрямованих на виведення активів (наприклад, фіктивних договорів дарування чи продажу майна), що ускладнює їх подальше оскарження. Процедура визнання недійсними правочинів боржника, передбачена Кодексом України з процедур банкрутства, стає одним із головних механізмів захисту прав кредиторів та забезпечення справедливого поділу активів боржника. Водночас воєнний стан обмежує доступ до судових процедур через переміщення населення, знищення архівів та перебої в роботі державних реєстрів, що є критичним для доведення недійсності правочинів.

Важливим аспектом постає питання балансу інтересів сторін. Г.В. Самойленко слушно акцентує увагу, що інститут банкрутства з його судовими процедурами забезпечує як інтереси кредиторів і неплатоспроможного боржника, так і інтереси територіальної громади, регіону, держави [1, С. 345].

Загалом, забезпечення балансу є пріоритетним завданням всіх процедур банкрутства. Визнання правочинів недійсними в умовах воєнного стану має враховувати не лише права кредиторів, а й соціально-економічне становище боржника, який може бути жертвою обставин (втрата житла, доходу тощо). Більше того, такі обставини можуть бути пов'язані не лише з прямими втратами, а і з загальними проблемами життєдіяльності – перебої в енергетиці, транспортні колапси під час повітряних тривог, психологічне навантаження. Надмірне застосування цього інструменту може призвести до погіршення становища фізичних осіб, що суперечить меті реабілітаційних процедур неплатоспроможності.

Ще одним викликом є правова невизначеність. Хоча воєнний стан не зупиняє дії Кодексу України з процедур банкрутства [4], окремі нормативні акти, запроваджені на період війни (наприклад, мораторії на стягнення чи обмеження виконавчих дій), можуть створювати колізії. Зокрема, виникає питання: чи можна визнати недійсним правочин, укладений боржником у період дії таких обмежень, якщо він формально відповідає законодавству, але суперечить інтересам кредиторів? Ця проблема потребує чіткого тлумачення судами та, можливо, законодавчих уточнень.

Слід погодитись з О.О. Степановим щодо актуальності застосування симбіозу об'єктивних та суб'єктивних критеріїв для визнання правочинів недійсними. Поєднання дослідження суб'єктивних намірів боржника та об'єктивно закріплених у законодавстві обставин надає процесу оцінки більшої гнучкості та дозволяє ефективніше захистити права всіх учасників справи [2, с. 99].

В той же час, деякі фінансово-правові підходи оцінки правочинів, без всебічного дослідження та врахування аспектів воєнного стану, можуть нести

загрозу правам та інтересам сторін. Так, застосування актуальних методів та критерії економічної оцінки активів призводить до завищення вартості таких активів, що не відповідає дійсним ринковим цінам і що, в свою чергу, призводить до укладення «сумнівних» правочинів. В даному випадку, фактично, такі правочини є адекватними та обґрунтованими з точки зору ситуації, але мають ознаки фіктивності з точки зору законодавства.

Тому, в умовах воєнного стану, при кожному застосуванні механізму визнання недійсним правочину боржника, треба досліджувати не тільки економічні фактори, а й об'єктивно соціальні чинники. Слушно зазначає Сушицька Ю.О. про необхідність враховувати характеристику особового типу фізичної особи боржника, адже не можна позбавляти права на нормальну життєдіяльність особу, яка була обдурена або припустилася фінансової помилки внаслідок нестачі інформації. Зовсім інша справа – особа, яка не бажає працювати (ледар, що існує за рахунок перепозичання коштів) [3, С. 24].

Нарешті, практична реалізація оскарження правочинів ускладнена через логістичні та безпекові фактори. Затримки в судових розглядах, неможливість фізичного доступу до майна боржника в зонах бойових дій чи на окупованих територіях створюють перешкоди для арбітражних керуючих та кредиторів.

У 2024 році у Кодекс України з процедур банкрутства введено поняття «превентивної реструктуризації» [4]. Вона покликана зберегти фінансову активність (існування) бізнесу з урахуванням інтересів кредиторів. Застосування аналогії до процедури неплатоспроможності фізичних осіб може мати позитивний результат в умовах економічної напруженості воєнного стану.

Отже, визнання недійсними правочинів боржника в умовах воєнного стану потребує адаптації правового регулювання до нових реалій. Серед можливих рішень – запровадження тимчасових спрощених процедур оскарження, уточнення критеріїв недійсності з урахуванням форс-мажорних обставин та посилення ролі електронних систем у фіксації правочинів. Такі кроки сприятимуть ефективності регулювання неплатоспроможності фізичних осіб, зберігаючи баланс між приватними та публічними інтересами в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Самойленко Г.В., Правове регулювання інституту банкрутства в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021, №5. С. 345-348

2. Степанов О.О. Недійсність правочинів неспроможного боржника. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013, Випуск 4. С.97-102

3. Сушицька Ю. О., Світлишина І. А. Банкрутство фізичної особи, з врахуванням особливостей етики в сфері банкрутства. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022, Випуск 32. С. 24–30.

Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ПАНТОМІМИ

Анастасія Дубець,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Наталія Новицька,**
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Пантоміма – це вид мистецтва, що поєднує в собі тілесну виразність та образність, потребує особливого підходу до захисту авторського права. Унікальність цього виду мистецтва полягає в тому, що його твори передаються не вербально, а через рухи тіла, міміку та жести. Це ускладнює фіксацію та доведення авторства, а отже, і захист прав.

Авторське право є сукупністю норм, що регулює відносини між суб'єктами, які виникають внаслідок створення і використання творів науки, літератури, мистецтва, в тому числі і пантоміми. Основна мета норм авторського права — охорона та захист інтересів творців і забезпечення їхнього права на відповідну винагороду за використання їх творчих результатів.

Об'єкти пантоміми можуть включати в себе хореографічні твори, сценічні постановки та спеціальні техніки виконання. В Україні авторське право на такі твори регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права» [1]. Крім цього, захист авторського права на об'єкти пантоміми здійснюється за нормами Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, яка регламентує тлумачення та застосування авторських прав у міжнародному контексті [2].

Згідно з українським законодавством, пантоміма кваліфікується як твір, що має художню цінність, і може бути об'єктом авторського права.

На практиці захист авторського права на об'єкти пантоміми стикається з низкою проблем:

- Відсутність чіткої правової бази: законодавство багатьох країн, у тому числі України, не містить спеціальних норм, що регулюють відносини в сфері пантоміми.

- Низька правова свідомість: багато виконавців пантоміми не усвідомлюють своїх авторських прав і не звертаються за юридичною допомогою у разі їх порушення.

Незважаючи на всі труднощі, існують певні способи захисту авторських прав на пантоміму: «фіксація твору, тобто, чим детальніше буде зафіксовано пантоміму (відеозапис, нотації, свідчення), тим легше буде довести авторство; зазначати про те, що ви є автором пантоміми, що може ускладнити її незаконне використання іншими особами; також не менш важливим способом є укладання договорів з виконавцями та організаторами виступів, які передбачають захист авторських прав, може забезпечити додаткові гарантії; і у разі порушення авторських прав, автор пантоміми має право звернутися до суду з позовом про відшкодування збитків та припинення незаконного використання твору» [3].

Українська судова практика щодо захисту авторських прав на пантоміму ще формується. Суди стикаються з тими ж проблемами, що й суди інших країн. «Американська судова практика є більш розвиненою. Суди США розробили досить детальні критерії для визначення оригінальності і порушення авторського права на хореографічні твори, які можуть бути застосовані і до пантоміми. Сполучені Штати мають тривалу історію судових розглядів у сфері інтелектуальної власності, особливо в галузі розваг, де питання авторського права на творчі вирази, включаючи хореографію та пантоміму, часто виникають» [4, ст. 569-571].

Характерною рисою захисту інтелектуальної власності Німеччини є її «повна система захисту кримінального права, яка враховує економічні фактори, що втілюється у забезпеченні справедливості за справедливою ціною та визначенні суми платежу та розміру збитків у разі порушення» [5, ст. 165].

У багатьох європейських країнах суди також мають досвід розгляду справ про захист авторських прав на пантоміму. Однак, законодавство і судова практика різних країн можуть значно відрізнятися.

Однією з основних проблем є те, що «пантоміма часто виконується в імпровізованому стилі. Це створює труднощі у визначенні «оригінального» твору та авторських прав на імпровізації, що ставить під загрозу зацікавленість молодих виконавців у створенні нових робіт» [6].

Одним із способів підвищення правової свідомості та способів захисту прав творців могло би бути «запровадження освітніх програм, як для правників так і для митців, які б підвищили обізнаність щодо авторських прав та, в свою чергу, допоможе уникнути потенційних порушень і забезпечить кращу правову підтримку для авторів пантоміми» [7, с. 45-46].

Отже, захист авторського права на об’єкти пантоміми є актуальним і складним завданням, яке потребує подальшого дослідження. Розширення теоретичної бази, аналіз судової практики та міжнародного досвіду, а також розробка нових підходів до фіксації та доведення авторства можуть сприяти більш ефективному захисту прав авторів пантоміми.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12 (дата звернення: 05.11.2024).
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Конвенція Всесвіт. орг. інтелект. власності від 24.07.1971 : станом на 31 трав. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 05.02.2025).
3. Кузнєцов Ю. М. Патентознавство та авторське право : Навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 428 с..
4. Лопатін М.Д. Захист прав інтелектуальної власності в США та Україні: міжн. на- ук.-практ. конф. «Євразійські наукові дискусії», Барселона, 13-15 лютого 2022 р., Барселона, Іспанія. 2022. С. 569-573.
5. Ульянова Г. О., Колодін Д. О. Кримінально-порівняльне дослідження законодавства україни і фрн в сфері захисту інтелектуальної власності. Kyiv Law Journal. 2022. № 1. С. 163–167. URL: https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.25 (дата звернення: 05.02.2025).
6. Вахонєва Т.М. Автрське право і суміжні права в Україні : навчальний посібник. Київ : ВД «Дакор», 2016. 564 с
7. Стрижак О. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2007. 216 с.

ЦІЛІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антон Дутчак,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного права, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Система інструментів балансування приватного і публічного інтересів у податковому праві охоплює собою широкий набір засобів та методів впливу на суб'єктів податкових правовідносин, головно на платників податків, від пільг та інших преференцій для них до прямих їх зобов'язань до певної поведінки, заборон і навіть санкцій [1, С. 494-539]. Особливе місце в системі цих інструментів належить меті податкового права. Одне з найбільш відомих визначень цієї мети сформулював ще А.Сміт: «Піддані держави мають по змозі брати участь в утриманні уряду відповідно до своєї здатності й сил, тобто відповідно до доходу, яким вони користуються під протегуванням і захистом

держави» [2, С. 505]. Саме в цьому він вбачав найбільш концентрований вияв розумності і справедливості податкового права. Проте суспільний досвід знає чимало відступів від цього правила. Свій особливий внесок у цей досвід зробила й Україна в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є з'ясування ролі та місця цілей податкового права України в системі інструментів балансування приватного і публічного інтересу у ньому в умовах воєнного стану.

У якості методологічних засад дослідження обрано антропосоціокультурний підхід, загальнонаукові принципи об'єктивності та історизму, методи системного і порівняльно-правового аналізу.

Уже із самого початку повномасштабної російсько-української війни усі суспільні відносини в Україні зазнали тотального руйнування та порушення системних зав'язків. В податковому праві України це виявилося в такому новому феномені, як неможливість добросовісного виконання платниками податків своїх зобов'язань не з їх вини. Це була настільки очевидна істина, що український законодавець у перших же своїх податкових законах цього періоду скорегував мету податкового права у її смітівському розумінні та визнав необхідність лібералізації податкового права. Платникам податків в Україні була надана ціла система пільг та інших преференцій до завершення воєнного стану в країні та ще на певний період часу після цього. П.П.Пацурківський резонно зауважив, що саме в такій зміні мети проявилася розумність і справедливість податкового права України цього періоду [3]. Проте це мало своїм наслідком також суттєве скорочення фіскальних надходжень Державного бюджету України.

Із середини 2023 р. Парламент України в Законі № 3219-IX від 30.06.2023р. по-новому скорегував мету податкового права України в умовах воєнного стану, зазначивши, що вона полягає в одночасній підтримці як приватного інтересу платника податків, так і публічного інтересу суспільства. Такий підхід законодавця до розуміння цілей оподаткування тривав по суті до кінця 2024 р. Для платників податків він приніс додаткові дивіденди у формі збереження багатьох податкових преференцій, але фіскальний дефіцит Державного бюджету зріс ще більше. В сукупності із появою системних затримок у наданні міжнародної фінансової підтримки Україні головно зі сторони США це загрожувало серйозними негативними наслідками у сфері фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. З іншого боку, надмірна підтримка пільгового оподаткування в Україні суперечила перебудові її податкового законодавства за стандартами ЄС, що стало невідкладним завданням держави.

Це ще раз змусило Парламент України кардинально скорегувати мету його податкового законодавства. Саме останнє і стало квінтесенцією податкової реформи України осені-початку зими 2024 р. В результаті держава повернулася до тлумачення мети податкового законодавства як її розумів А.Сміт, а саме до визнання її фіскального інтересу в податковому праві найпріоритетнішим. Тим

більше, що українські платники податків встигли значною мірою адаптуватися до умов воєнного стану.

Атрибутивною складовою цієї мети стала перебудова податкового законодавства України згідно стандартів податкового права Євросоюзу, оскільки показник імплементації вітчизняного податкового законодавства до фінансового acquis ЄС досяг тільки третього рівня – *деяка відповідність* – з десяти можливих [4, С. 104]. Наразі перед Україною найгостріше постала потреба в імплементації «антизловживальних» директив (ATAD) та директив GAAR (запобігання подвійному неоподаткуванню) і DAC7 (тотальний контроль в цифровій економіці).

Цілям податкового права в системі інструментів балансування у ньому приватного та публічного інтересів в умовах воєнного стану належить ключова, системоутворююча роль. Вони виступають ціннісними матрицями податкового права держави у відповідний період його розвитку. Усім іншим інструментам вищезазначеного балансування належить допоміжна роль.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Р.О. Природа податкова права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 636 с.
2. Адам Сміт. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Переклад О.Васильєва, М.Межевікіної, А.Малівського. Київ: Port-Royal, 2001. 722 с.
3. Пацурківський П.П. Справедливість і розумність податкового права України в умовах воєнного стану. Приватне та публічне право. 2023. № 3. С. 69-75.
4. Пацурківський П.С., Гаврилюк Р.О. Імплементація Україною фінансового acquis ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 87. Частина 3. С. 97-111.

ЦІЛІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антон Дутчак,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного права, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Система інструментів балансування приватного і публічного інтересів у податковому праві охоплює собою широкий набір засобів та методів впливу на

суб'єктів податкових правовідносин, головно на платників податків, від пільг та інших преференцій для них до прямих їх зобов'язань до певної поведінки, заборон і навіть санкцій [1, С. 494-539]. Особливе місце в системі цих інструментів належить меті податкового права. Одне з найбільш відомих визначень цієї мети сформулював ще А.Сміт: «Піддані держави мають по змозі брати участь в утриманні уряду відповідно до своєї здатності й сил, тобто відповідно до доходу, яким вони користуються під протегуванням і захистом держави» [2, С. 505]. Саме в цьому він вбачав найбільш концентрований вияв розумності і справедливості податкового права. Проте суспільний досвід знає чимало відступів від цього правила. Свій особливий внесок у цей досвід зробила й Україна в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є з'ясування ролі та місця цілей податкового права України в системі інструментів балансування приватного і публічного інтересу у ньому в умовах воєнного стану.

У якості методологічних засад дослідження обрано антропосоціокультурний підхід, загальнонаукові принципи об'єктивності та історизму, методи системного і порівняльно-правового аналізу.

Уже із самого початку повномасштабної російсько-української війни усі суспільні відносини в Україні зазнали тотального руйнування та порушення системних зав'язків. В податковому праві України це виявилося в такому новому феномені, як неможливість добросовісного виконання платниками податків своїх зобов'язань не з їх вини. Це була настільки очевидна істина, що український законодавець у перших же своїх податкових законах цього періоду скорегував мету податкового права у її смітівському розумінні та визнав необхідність лібералізації податкового права. Платникам податків в Україні була надана ціла система пільг та інших преференцій до завершення воєнного стану в країні та ще на певний період часу після цього. П.П.Пацурківський резонно зауважив, що саме в такій зміні мети проявилася розумність і справедливість податкового права України цього періоду [3]. Проте це мало своїм наслідком також суттєве скорочення фіскальних надходжень Державного бюджету України.

Із середини 2023 р. Парламент України в Законі № 3219-IX від 30.06.2023р. по-новому скорегував мету податкового права України в умовах воєнного стану, зазначивши, що вона полягає в одночасній підтримці як приватного інтересу платника податків, так і публічного інтересу суспільства. Такий підхід законодавця до розуміння цілей оподаткування тривав по суті до кінця 2024 р. Для платників податків він приніс додаткові дивіденди у формі збереження багатьох податкових преференцій, але фіскальний дефіцит Державного бюджету зріс ще більше. В сукупності із появою системних затримок у наданні міжнародної фінансової підтримки Україні головно зі сторони США це загрожувало серйозними негативними наслідками у сфері фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. З іншого боку, надмірна підтримка пільгового

оподаткування в Україні суперечила перебудові її податкового законодавства за стандартами ЄС, що стало невідкладним завданням держави.

Це ще раз змусило Парламент України кардинально скорегувати мету його податкового законодавства. Саме останнє і стало квінтесенцією податкової реформи України осені-початку зими 2024 р. В результаті держава повернулася до тлумачення мети податкового законодавства як її розумів А.Сміт, а саме до визнання її фіскального інтересу в податковому праві найпріоритетнішим. Тим більше, що українські платники податків встигли значною мірою адаптуватися до умов воєнного стану.

Атрибутивною складовою цієї мети стала перебудова податкового законодавства України згідно стандартів податкового права Євросоюзу, оскільки показник імплементації вітчизняного податкового законодавства до фінансового acquis ЄС досяг тільки третього рівня – *деяка відповідність* – з десяти можливих [4, С. 104]. Наразі перед Україною найгостріше постала потреба в імплементації «антизловживальних» директив (ATAD) та директив GAAR (запобігання подвійному неоподаткуванню) і DAC7 (тотальний контроль в цифровій економіці).

Цілям податкового права в системі інструментів балансування у ньому приватного та публічного інтересів в умовах воєнного стану належить ключова, системоутворююча роль. Вони виступають ціннісними матрицями податкового права держави у відповідний період його розвитку. Усім іншим інструментам вищезазначеного балансування належить допоміжна роль.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Р.О. Природа податкова права: антропосоціокультурний підхід: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 636 с.
2. Адам Сміт. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Переклад О.Васильєва, М.Межевікіної, А.Малівського. Київ: Port-Royal, 2001. 722 с.
3. Пацурківський П.П. Справедливість і розумність податкового права України в умовах воєнного стану. Приватне та публічне право. 2023. № 3. С. 69-75.
4. Пацурківський П.С., Гаврилюк Р.О. Імплементація Україною фінансового acquis ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 87. Частина 3. С. 97-111.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Віктор Дяченко,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Високий рівень надання медичних послуг громадянам є головною метою систем охорони здоров'я в усьому світі. Якість послуг має багато вимірів, тому її оцінка справді складна. Водночас в умовах воєнного стану система охорони здоров'я України стикається з рядом викликів - руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, масові поранення, збільшення навантаження на медичний персонал, а відтак має бути особливо гнучкою та адаптованою до змін, спрямованих на забезпечення безперебійного надання медичної допомоги населенню, пріоритетне медичне забезпечення військовослужбовців та цивільних постраждалих осіб.

Поняття «медична послуга» визначається та розглядається декількома нормативно-правовими актами залежно від контексту. Так, закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплює, що послугою з медичного обслуговування населення (медичною послугою) є послуга (у тому числі оцінювання повсякденного функціонування особи, реабілітаційна послуга), що надається пацієнту в закладі охорони здоров'я, реабілітаційному закладі або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт [1]. Натомість Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» визначає медичні послуги як дії, спрямовані на профілактику захворювань, діагностику, лікування, реабілітацію пацієнтів, а також полегшення їх страждань [2]. Цим законом передбачена програма медичних гарантій, що забезпечує доступ громадян до безоплатних медичних послуг, які гарантуються державою. Також дане поняття може розглядатися як один із видів послуг в контексті споживання з основним акцентом на дотримання споживчих стандартів якості та безпеки медичних послуг.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3] закріплено комплексний підхід забезпечення функціонування системи охорони здоров'я, що дозволяє ефективно реагувати на виклики війни. Такий підхід дозволяє максимально мобілізувати медичні ресурси, забезпечити населення достатньою кількістю госпіталів та інших медичних закладів та мобільними медичними бригадами.

Основними проблемами, з якими держава зіштовхується в напрямах посилення доступу до медичних послуг, є нестача ресурсів, обмежена інфраструктура і недостатня координація під час воєнного стану. У прифронтових і деокупованих регіонах медичні заклади залишаються без

необхідного обладнання та лікарів, маючи забезпеченість за різними даними від 20 до 60% [4, с.26]. За даними Міністерства охорони здоров'я, на кінець грудня 2024 року внаслідок атак РФ в Україні пошкоджено 1938 медичних об'єктів у 715 закладах охорони здоров'я [5]. Відповідно додаткове навантаження у зв'язку з цим покладається також на медичні заклади у віддалених регіонах.

Для забезпечення ефективності та доступності медичних послуг під час війни потрібна не тільки значна кількість обладнаних медичних закладів, а й ефективна система транспортування поранених, психологічної підтримки та захисту медичного персоналу [6, с.394].

Також варто зауважити, що поняття доступності медичних послуг в умовах війни є надважливим та повинно включати три складові: географічну доступність (місце розташування); часову доступність (гнучкий графік роботи, зокрема, оперативність у разі гострої потреби); економічну доступність (збалансована політика ціноутворення).

У цьому контексті важливо спроектувати пріоритетні напрямки надання медичних послуг в умовах воєнного стану:

1) екстрена допомога військовим та цивільним громадянам, що постраждали від бойових дій;

2) пріоритетне лікування та реабілітація військовослужбовців та ветеранів війни;

3) забезпечення ліками і медичними товарами;

4) розширене застосування дистанційних та мобільних форм надання медичних послуг, зокрема, телемедицини та мобільних виїзних груп;

5) екстериторіальність, тобто доступність медичних послуг без прив'язки до місця реєстрації, що особливо актуально для внутрішньо-переміщених осіб;

6) акцент на забезпечення програм лікування посттравматичних розладів, психологічної підтримки, вакцинації тощо.

З наведеного доходимо висновку, що надання медичних послуг в умовах воєнного стану потребує значної мобілізації ресурсів, розширення можливостей використання мобільних медичних бригад, застосування сучасних технологій, зокрема телемедицини.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#top

2. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Лопаткіна О.О. Політика публічного управління у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану. *Публічне управління і політика*. 2024. № 2, С. 21–28. https://doi.org/10.70651/3041-2498/2024.2.03

5. Андреєва В. МОЗ: В Україні через обстріли РФ повністю зруйновано майже 300 об'єктів медзакладів. *Українська правда*. 26.12.2024. URL: https://life.pravda.com.ua/health/skilki-likaren-ta-poliklinik-zruynuvala-rf-za-2024-rik-dani-moz-305594/.

6. Sodolinsky A.V. Realization of the right to medical care during martial law. Матеріали VII Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 16-17 травня 2024 р. С. 392-395.

СЕКРЕТНЕ ДІЛОВОДСТВО ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія Єроменко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Навчально-наукового інституту права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

***Науковий керівник:* Юлія Свінціцька**
доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки Державний податковий університет,м. Ірпінь, Україна

У сучасному світі, де інформація стала стратегічним ресурсом, захист державної таємниці посідає особливе місце у системі національної безпеки. Однією з ключових складових забезпечення такого захисту є секретне діловодство – комплекс організаційних, правових та технічних заходів, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що становить державну таємницю.

Державна таємниця – це вид секретної інформації, охоронюваної державою в інтересах національної безпеки. До неї відноситься інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх зносин, державної безпеки, яка при розголошенні може завдати шкоди національним інтересам. Відповідно до законодавства, порядок віднесення інформації до державної таємниці та її охорона регламентується спеціальними нормативними актами, зокрема Законом України «Про державну таємницю» [1].

Секретне діловодство – це система ведення документації, яка містить відомості, що становлять державну таємницю, з дотриманням встановлених

правил реєстрації, обліку, обігу, зберігання, розмноження та знищення таких документів. Воно забезпечує не лише фізичний захист документів, але й контроль за доступом до них, а також запобігання їх несанкціонованому розголошенню [2, с. 72].

Секретне діловодство як складова системи захисту державної таємниці виконує низку важливих завдань, без реалізації яких неможливо забезпечити надійний захист інформації. До головних функціональних напрямів належать [3]:

1. Упорядкування обігу документів з грифом «таємно», «цілком таємно», «особливої важливості» – це передбачає чітке визначення процедур створення, реєстрації, класифікації, передачі та зберігання документів, що містять секретну інформацію.

2. Обмеження доступу до інформації лише уповноваженим особам. Доступ до секретних матеріалів надається виключно тим працівникам, які мають відповідний допуск – це передбачає проходження спеціальної перевірки, підписання зобов'язання про нерозголошення та постійний контроль за дотриманням режиму секретності.

3. Забезпечення умов для безпечного зберігання секретних документів. Документи з державними таємницями повинні зберігатися в сейфах або сховищах, що відповідають вимогам захисту. У приміщеннях, де працюють із секретною інформацією, встановлюються системи відеоспостереження, охоронної сигналізації, обмеження на використання мобільних пристроїв.

4. Організація знищення документів, термін зберігання яких завершився. Після завершення строку зберігання секретні документи підлягають знищенню за спеціальною процедурою, яка виключає можливість їх відновлення.

5. Контроль за додержанням вимог режиму секретності – це безперервний процес перевірки дотримання правил обігу секретної інформації. Регулярно проводяться інспекції, аудити, службові розслідування у разі порушень [3].

Національна система захисту державної таємниці спирається на низку нормативно-правових актів, які визначають статус, принципи, повноваження органів державної влади та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері охорони секретної інформації. Головним законодавчим актом у цій галузі є Закон України «Про державну таємницю». Також регламентується робота через інструкції з секретного діловодства, затверджені відповідними державними органами [1].

Ключові принципи правового регулювання [2]:

1) законність;

2) обґрунтованість засекречування;

3) персональна відповідальність посадових осіб;

4) контроль за дотриманням режиму секретності.

Секретне діловодство ведеться у спеціально уповноважених підрозділах, що відповідають за збереження державної таємниці. У таких підрозділах працюють особи, які мають відповідний допуск до державної таємниці і пройшли перевірку. Для обробки секретної інформації використовуються

спеціальні приміщення, сейфи, засоби криптографічного захисту та програмне забезпечення з високим рівнем безпеки [3, с. 117].

Особлива увага приділяється маркуванню документів (грифи секретності), веденню журналів обліку, журналів видачі та приймання, встановленню режиму допуску, використанню технічних засобів контролю доступу та сигналізації.

З розвитком цифрових технологій особливого значення набуває питання інформаційної безпеки. Зараз велика частина секретної інформації передається та зберігається в електронному вигляді. Це потребує не тільки суворого дотримання правил користування технічними засобами, а й використання шифрування, систем обмеження доступу, антивірусного захисту, резервного копіювання та моніторингу інформаційного середовища [4, с. 45].

Таким чином, секретне діловодство є основним інструментом збереження державної таємниці. Це складна, багаторівнева система, що охоплює правові, організаційні та технічні заходи. Її ефективність залежить від якості нормативної бази, рівня підготовки персоналу, впровадження сучасних технологій захисту та загальної культури інформаційної безпеки.

У сучасному світі, де інформаційна війна стала реальністю, роль секретного діловодства лише зростає. Забезпечення належного режиму секретності – це не лише вимога законодавства, але й запорука безпеки держави, її стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text (дата звернення: 13.03.2025).

2. Князєв С. Генезис організації секретного діловодства в Україні. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2024. № 1-3 (34-36). С. 72–80.

3. Олійник В. І. Історико-правові передумови зародження кримінально-правової охорони державної таємниці. *Юридична наука*. 2019. № 5. Т. 2. С. 117–121.

4. Безушко Н. Б. Особливості роботи з документами, що містять державну таємницю. Матеріали науково-практичної конференції *«Актуальні питання забезпечення інформаційної безпеки України»*. 2018. С. 45–50.

ФУНКЦІЇ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО ПУБЛІЧНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Владислав Єфіменко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Представники юридичної науки, аналізуючи питання, пов'язані з діяльністю Рахункової палати, часто використовують загальні терміни «функції і повноваження» або просто «повноваження». Таке узагальнення пояснюється тим, що в конституціях і законах багатьох держав переважно йдеться про конкретні повноваження Рахункової палати. Водночас у цих нормативних актах зазвичай містяться положення, які, хоч і частково, визначають функціональне призначення вищих органів фінансового контролю. До прикладу, у Конституції України таке положення закріплене в статті 98, де зазначено, що контроль від імені парламенту за надходженням коштів до бюджету України та їх використанням проводить Рахункова палата. Ця норма також визначає основну функцію вказаного органу. З огляду на це, актуальним є дослідження та виокремлення основних функцій Рахункової палати під час проведення зовнішнього публічного фінансового контролю.

Як влучно зауважує В. Гошовська, у науковій літературі часто аналізують співвідношення понять «функції» та «повноваження», наголошуючи, що функції окреслюють напрями діяльності органу державної влади, а повноваження визначають конкретні дії, які орган може здійснювати згідно з предметом відання [1, с. 10].

Положення Конституції України, що встановлюють функції та повноваження Рахункової палати, одночасно встановлюють її компетенцію, яку деякі дослідники описують як поєднання функцій і повноважень, необхідних з метою реалізації покладених завдань [2, с. 76].

Поміж іншого, у Законі України «Про Рахункову палату» від 11.07.1996року (втратив чинність) у статті 6 «Функції Рахункової палати» зазначалися дії вказаного органу, однак самі функції не були названі. Це стало причиною відсутності єдиної думки серед науковців щодо змісту та класифікації функцій Рахункової палати. Загальні завдання фінансового контролю не можуть бути всеосяжними для Рахункової палати у зв'язку з її специфічним конституційним статусом, який визначає унікальність її функцій [3].

Так, профільні закони, які регулюють функціонування вищих органів фінансового контролю, не завжди містять чіткий перелік функцій, які вказані органи повинні виконувати. Як вже вище зазначалось, у попередній редакції Закону України «Про Рахункову палату» стаття 6, що стосувалася функцій Рахункової палати, не передбачала конкретного переліку. Проте, О. С. Койчева

пропонує, виходячи із завдань, встановлених у статті 2 вказаного вище Закону, виокремити наступні функції Рахункової палати: контрольна, консультативна, аналітична та інформаційна. Окрім очевидних функцій, до прихованих (латентних) можна віднести регулюючу, правоохоронну та попереджувальну функцію. Серед цих функцій основну увагу приділяють контрольній, а інші розглядаються як допоміжні, спрямовані на підтримку її реалізації, що випливає з повноважень Рахункової палати. У новій редакції закону аналогічні статті про функції Рахункової палати відсутні, що підкреслює важливість детального аналізу повноважень для визначення функцій Рахункової палати під час проведення публічного зовнішнього фінансового контролю [4, с. 80].

Рахункова палата є елементом загального механізму публічного фінансового контролю і виконує свої функції відповідно до місця, яке займає в цій системі. Її діяльність часто аналізується крізь призму контрольно-аналітичної функції, яка відображає суть фінансового контролю як автономної функції управління економікою. Функції є базовою правовою категорією, яка демонструє сутність, структуру і межі діяльності будь-якого органу.

Л. А. Савченко функції Рахункової палати класифікує на: 1) контрольна; 2) експертно - аналітична; 3) інформаційна; 4) консультативна. Вчена не зазначає критерій, на основі якого здійснено поділ, проте можна вважати, що критерій ґрунтується на завданнях, поставлених перед вказаним органом. Вона також акцентує увагу на координаційній функції Рахункової палати, яка досі не виділена у законодавстві, що ускладнює закріплення пріоритетного статусу Рахункової палати у сфері керування та координації контролю. У перспективі Л. А. Савченко пропонує внести до профільного закону положення, яке б визначало координацію функціонування всієї системи контролю за витрачанням публічних фінансових і матеріальних ресурсів як одне із завдань вищого органу фінансового контролю [5, с. 301-310].

О. І. Гриценко функції Рахункової палати визначає крізь призму забезпечення їх відповідними повноваженнями вказаного органу та виокремлює наступні функції: 1) прогнозування; 2) планування; 3) регулювання; 4) організація; 5) координація; 6) облік і аналіз інформації; 7) аналітична; 8) експертна; 9) консультативна; 10) інформаційна; 11) контрольна (контрольно-ревізійна функція). Водночас, вчений зауважує, що для повної реалізації Рахунковою палатою контрольної функції необхідно надати право Рахунковій палаті застосовувати майнові заходи впливу (штрафи та стягнення несплачених сум), які прямо впливають на фінансовий стан розпорядників бюджетних коштів, а також заходів, спрямованих на обмеження функціонування об’єкта фінансового контролю (арешт, опечатування складів, призупинення функціонування об’єктів контролю). Зазначені заходи здебільшого мають запобіжний та переривчастий характер [6, с. 37-52]. На нашу думку, недоцільно так детально розподіляти функції Рахункової палати, оскільки деякі з зазначених функцій випливають одна з одної та взаємопов’язані як основні й похідні.

В. В. Пацкан згрупував функції Рахункової палати на основні групи: основні, додаткові та внутрішньо - організаційні функції. До основних функцій вчений відніс: 1) контрольна функція: а) контроль в сфері бюджетного процесу на стадії розгляду, затвердження закону про державний бюджет, на стадії виконання бюджету, на стадії звіту про виконання бюджету; б) контроль в сфері проведення заходів зовнішнього публічного фінансового контролю у сфері публічних закупівель, у сфері зовнішнього публічного фінансового контролю; 2) методологічна функція в сфері співробітництва з органом публічного фінансового контролю, який підпорядковується уряду; 3) в сфері правової охорони. Додаткові функції обумовлені реалізацією основних функцій Рахункової палати. До додаткових функцій вчений відносить: 1) міжнародна співпраця; 2) консультативна; 3) інформаційна; 4) звітна; 5) правотворча. До внутрішньо-організаційних функцій науковець відносить: 1) прогнозу; 2) планування; 3) організації: а) організаційно-структурна; б) організаційно-методична; 4) керування; 5) внутрішній контроль; 6) аналіз та вдосконалення функціонування [7, с. 155].

Варто зазначити, що робота Рахункової палати у сфері здійснення зовнішнього фінансового контролю також має правоохоронний характер. Як інструмент забезпечення законності, правоохоронна функція Рахункової палати спрямована на припинення незаконних дій осіб, які допустили порушення фінансового законодавства. Окрім того, вказана функція пов’язана з притягненням осіб, що винні у вчиненні фінансових правопорушень до відповідальності, а також із застосуванням санкцій. Водночас, оскільки Рахункова палата України не має судових повноважень, вона не може самостійно притягнути правопорушників до відповідальності, а лише передає інформацію про порушення відповідним правоохоронним органам. Ця функція є похідною від функції контролю, тому вказану функцію доцільно визначати як допоміжну або латентну.

Поміж іншого, роль експертно аналітичної функції вищого органу фінансового контролю підтверджується її окремим визнанням на міжнародному рівні, зокрема в Лімській декларації. керівних принципів фінансового контролю. У статті 12 вказаної Декларації зазначено, що у важливих ситуаціях вищий орган фінансового контролю уповноважений надавати парламенту та адміністрації свої професійні знання і досвід у формі висновку експерту, в тому числі надавати вказівки щодо проєктів законів та інших нормативних актів, що стосуються фінансових питань. Також вказану функцію можна встановити на основі повноважень Рахункової палати щодо здійснення експертизи проєкту закону про державний бюджет, аналізу виконання бюджету та річного звіту про його виконання, оцінки ефективності використання суб’єктами господарської діяльності наданих пільг, а також попереднього аналізу звітів Антимонопольного комітету і Фонду державного майна, які впливають на

виконання державного бюджету, до їх розгляду у комітетах та на пленарних засіданнях парламенту [8].

Ще однією функцією Рахункової палати, яку можна виокремити, є консультативна. Як зазначає О. С. Койчева, вказана функція підтримується значною кількістю працівників Рахункової палати, які працюють у цьому напрямі, і виражається в наданні консультацій у ситуаціях, визначених законом. Так, Рахункова палата може в межах компетенції консультувати парламент, Президента України, уряд, міністерства та інші органи державної та муніципальної влади. Зокрема, Рахункова палата може брати участь у підготовці проєктів актів Президента України з питань, які належать до її компетенції. За згодою, члени палати та посадові особи її апарату можуть бути включені до складу консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів. Рахункова палата може надавати методичну, методологічну та консультативну допомогу органу публічного фінансового контролю. У процесі перевірки Рахункова палата готує заходи щодо виявлення нових джерел та можливостей для додаткових доходів до державного бюджету України й вносить відповідні пропозиції Міністерству фінансів України. Також палата готує висновки та відповіді на звернення органів виконавчої влади, прокуратури й суду з питань, які належать до її відання. Хоча консультативна функція не є пріоритетною в роботі Рахункової палати, її рекомендації, хоч і не є обов'язковими для виконання, можуть стати суттєвою практичною допомогою завдяки специфіці роботи та досвіду [4, с. 106].

Однією з прогалин у діяльності Рахункової палати, є відсутність вичерпного переліку функцій у профільному законі, що створює відсутність систематизованості. У більшості ситуацій функції та завдання лише частково визначені у законодавстві: деякі з них прямо прописані, а інші випливають із його змісту. Крім того, функції часто не забезпечені відповідними повноваженнями, що становить негативний вплив на їхню реалізацію. Поміж іншого, Закон України «Про Рахункову палату» також ігнорує важливу координаційну функцію Рахункової палати, яка передбачає узгодження поведінки різних органів для досягнення спільної мети. Оскільки головна мета діяльності Рахункової палати полягає у контролі за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням, аналіз законодавства свідчить, що вирішення таких завдань вимагає узгодження роботи кількох органів. Це, своєю чергою, передбачає реалізацію цілої системи заходів. Зважаючи на статус Рахункової палати як вищого органу фінансового контролю, доцільно забезпечити її пріоритетний статус у сфері управління та координації фінансового контролю [9].

Отже, функції Рахункової палати є ключовими напрямками її діяльності, які відображають сутність, мету та призначення вказаного органу. Вони спрямовані на забезпечення ефективного зовнішнього фінансового контролю за використанням публічних ресурсів, надання експертних висновків,

інформаційної підтримки та консультаційної допомоги. Основні функції – контрольна, експертно-аналітична, консультативна та інформаційна – формують основу діяльності Рахункової палати та гарантують її комплексний підхід до виконання поставлених завдань. Разом з тим, наявність допоміжних функцій свідчить про багатогранність і гнучкість органу у виконанні своєї місії. Для подальшого вдосконалення діяльності Рахункової палати необхідно чітке закріплення її функцій та повноважень у законодавстві, що забезпечить системність та ефективність роботи органу в інтересах держави та суспільства.

Список використаних джерел

1. Гошовська В., Пашко Л., Задоя К. Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади: навчально-методичні матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 48 с.

2. Журавський В. С. Основні функції та повноваження українського парламенту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2001. Випуск 43. С. 76-80.

3. Про Рахункову палату: Закон України від 11.07.1996 р. № 315/96 ВР (втратив чинність).Відомості Верховної Ради України. 1996. №43. Ст. 212.

4. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 236 с.

5. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю : навч. посіб. / Л. А. Савченко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.

6. Гриценко О. І. Рахункова палата: державно-правова природа, сучасний стан, перспективи розвитку [Текст]/О.І. Гриценко. Запоріжжя: Видавництво ВАТ «Мотор Січ», 2004. 138 с.

7. Пацкан В. В. Рахункова палата як вищий орган аудиту України. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.07. Ужгород, 2020. 472 с.

8. Лімська декларація керівних принципів контролю URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/604_001 (дата звернення: 28.02.2025).

9. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#n76 (дата звернення: 25.02.2025).

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ

Олександр Єфіменко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Першим офіційним документом, де згадується про існування органу державного фінансового контролю у Київській Русі, є «Руська правда» (1036–1037 рр.). Згідно з описами, княжа казна виконувала функцію сховища матеріальних цінностей, а також слугувала місцем надходження платежів і здійснення виплат. Основним завданням цієї установи було збирання податків і наповнення казни для забезпечення державних потреб і потреб самого князя, як головного розпорядника фінансів. У цей період розпорядником фінансових потоків був сам князь, тому публічні фінанси, в тому числі і місцеві фінанси, ототожнювалися з його особистими [1, с. 21].

Управління та фінансовий контроль за місцевими фінансами, як і сам розвиток місцевих фінансів, припали саме на XIX століття. Чимало зусиль для цього доклали фінансисти М. М. Сперанський та В. А. Татаринов. У 1810 році за ініціативою М. М. Сперанського було засновано Головне управління ревізії державних рахунків. Вказаний орган було сформовано шляхом об'єднання кількох відомств: державної експедиції рахунків Сенату, департаменту з вирішення застарілих рахунків колишньої Ревізіон – колегії та рахункової експедиції департаменту водних комунікацій. Загальне керівництво ревізією державних рахунків покладалося на Державного контролера. Створення місцевих органів фінансового контролю не передбачалося, що значною мірою зводило діяльність управління до формального функціонування. Українські губернії, як і інші частини імперії, не мали власних установ фінансового контролю. Єдину, хоч і обмежену, контрольну функцію щодо руху коштів виконували рахункові відділення казенних палат [2, с. 210].

До 1866 року державний контроль не мав власної розгалуженої територіальної мережі для проведення фінансового контролю за місцевими фінансами. У губерніях функції контролю виконували контрольні відділення при казенних палатах, заснованих ще у 1775 році. Після скасування полково-сотенного устрою та впровадження губернського адміністративно-територіального поділу в 1782–1783 роках, казенні палати почали діяти на територіях Слобідської, Лівобережної та Південної України [3, с. 168].

Казенні палати очолювали голови, які за посадовим статусом прирівнювалися до віце-губернаторів. У їхньому підпорядкуванні перебували місцеві казначейства та касові установи, функції яких обмежувалися прийманням, зберіганням і видачою грошових коштів [4, с. 67].

На початку 1827 року, казенним палатам було надано право вимагати від губернських правлінь та інших підзвітних органів необхідні фінансові документи, в тому числі настільні реєстри. З 1830 року за дорученням Міністерства фінансів казенні палати виконували як розпорядчі, так і облікові функції. Законодавством також передбачалося право казенних палат здійснювати ревізію як власних рахунків, так і фінансової документації всіх губернських управлінь. Губернський контролер очолював контрольне відділення

та мав чин радника та входив до складу загальної присутності казенної палати [5, с. 51].

З метою впровадження сучасної системи документальної перевірки грошового обігу, на початку 1865 року, були створені місцеві контрольні палати – спеціалізовані територіальні органи Державного контролю, які діяли незалежно від місцевої адміністрації. Спершу вони з'явилися, зокрема в Одеській, Катеринославській та Таврійській губерніях. Вказані установи не підпорядковувались місцевій владі, а були підзвітні виключно Державному контролеру, що забезпечувало їх незалежність і самостійність. Місцеві контрольні палати та їх керівники користувалися великою повагою серед населення [6, с. 13].

Початок XX століття не став продовженням реформаторських змін у правовому регулюванні контролю в галузі місцевих фінансів ані для російської імперії, ані для українських земель.

На українських територіях контрольні палати діяли в губернських центрах: Києві (1866–1919 рр.), Чернігові (1865–1920 рр.), Полтаві (1866–1919 рр.), Херсоні (1865–1919 рр.), Катеринославі (1865–1920 рр.), Харкові (1866–1919 рр.), Кам'янці-Подільському (1866–1918 рр.), Житомирі (1865–1919 рр.), Сімферополі (1865–1920 рр.). Окремі установи місцевого фінансового контролю також створювалися для нагляду за будівництвом і функціонуванням залізниць.

Після Жовтневого перевороту більшовиків державний контроль було скасовано постановою Раднаркому від 18 (31) січня 1918 року. У травні 1918 року на його місці створили Народний комісаріат державного контролю, який у лютому 1920 року був реорганізований у Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції – орган, що функціонував на принципово нових ідеологічних та організаційних засадах. На підконтрольній радянській владі території України діяльність контрольних палат припинилася відповідно до постанови Народного комісаріату державного контролю УСРР від 15 березня 1919 року [7, т. 5, с. 106].

У період з 1930-х до 1980-х років у СРСР поняття місцевих фінансів поступово втрачало свою актуальність і майже не використовувалося ні в економічній літературі, ні в законодавчих актах, у багатьох випадках місцеві фінанси розглядалися як синонім місцевих бюджетів. Лібералізаційні процеси, які мали місце в Європі у 1980-х – на початку 1990-х років, позитивно вплинули на стан місцевих фінансів в Україні. Зокрема, виникла гостра потреба у глибокій трансформації бюджетної системи країни, а також з'явилися нові форми місцевих фінансів – позабюджетні й валютні фонди, розвиток комунальної власності тощо. 9 квітня 1990 року було прийнято союзний Закон «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР», що став базисом для подальшого ухвалення в Україні 5 грудня 1990 року Закону «Про бюджетну систему України» та 7 грудня 1990 року – Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Прийняття

вказаних нормативно-правових актів стало важливим кроком у відновленні інституту місцевого самоврядування в Україні, а також у розвитку місцевих фінансів та фінансового контролю за місцевими фінансами [8, с. 137]. Слід наголосити, що питання управління та контролю за місцевими фінансами у вказаних нормативних актах не отримали чіткого закріплення.

На підставі викладеного, пропонуємо визначати наступні історичні етапи становлення фінансового контролю за місцевими фінансами в Україні: 1) давньоруський етап (X–XIII ст.) – первинні форми фінансового контролю, коли фінансова система базувалася на натуральних податках та зборах, а фінансовий контроль здійснювався через княжу адміністрацію, зокрема через «княжу казну»; 2) дореформений період (XIII ст. – до 1864 р.) – фінансовий контроль на місцях був слабким, здійснювався через губернаторське управління, основна увага зосереджувалася на зборі податків та забезпеченні надходжень до бюджету імперії; 3) період земської реформи (1864–1917 рр.) – створення земств – органів місцевого самоврядування з правом формування місцевих бюджетів, виникнення перших інститутів фінансового контролю на місцевому рівні; 3) радянський централізований етап (1918–1990 рр.) – повна централізація фінансів, місцеві бюджети інтегровані у загальнодержавні; 4) початок незалежного фінансового контролю (1991–2000 рр.) – формування правових засад місцевого самоврядування, поява нормативної бази для місцевого фінансового контролю, формування фінансових повноважень органів місцевої влади; 5) кодифікація та систематизація нормативно-правових актів, які регулюють проведення фінансового контролю (2001–2010 рр.); 6) етап децентралізації та цифрової трансформації (2010 – донині) – активізація місцевого самоврядування, цифровізація бюджетних процесів, впровадження інструментів громадського контролю.

Список використаних джерел

1. Слободяник Ю. Б. Формування системи державного аудиту в Україні монографія / Ю. Б. Слободяник. Суми : ФОН Наталуха А.С., 2014.321 с.

2. Головко О. М. Фінансовий контроль у Російській імперії у першій половині XIX століття. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* 2004. Вип. 25. С. 209-213.

3. Шевчук Б. Л. Законодавче врегулювання роботи Контрольного відділення Волинської казенної палати і механізми реалізації його повноважень у першій половині XIX ст. Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 20 трав. 2011 р. Ч. 2 / ред. кол.: К. К. Васильєв, В. М. Власенко, А. В. Гончаренко та ін.; за заг. ред. С. І. Дегтярьова. Суми: СумДУ, 2011. С. 168–171.

4. Орлик В. М. Казенні палати в системі фінансового управління російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії). *УІЖ*. 2003. № 2 (449). С. 66–73.

5. Пампура М. В. Відносини земського самоврядування з державними органами у сфері фінансово-господарської діяльності в українських губерніях російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.): історико правове дослідження. *Право і безпека: наук. журн.* 2011. № 1. С. 48–53.

6. Нікітін В. В. Організація державного контролю в українських землях у XIX – на початку XX ст. *Державне будівництво.* 2017. № 1. С. 1–19.

7. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наукова думка, 2004–2013.

8. Дяченко С. А Історичні та соціально-економічні основи розвитку місцевих фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 135 - 140.

РИМСЬКЕ ШЛЮБНЕ ПРАВО ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ДОБИ І БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ КАНОНІЧНОМУ ПРАВІ: ЮРИДИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЖІНКИ

Віктор Житнік,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Звернення до філософських, історико-культурних та юридичних проблем статі та шлюбу обумовлено тим, що в останні десятиліття у цій сфері відбуваються дійсно революційні процеси і зміни. Насамперед слід зазначити тенденцію відмовитися від жорсткої регламентації статевої та шлюбної поведінки [1, с. 2]. Практика нормування шлюбних і сімейних відносин кілька тисячоліть (від появи перших державних утворень загалом і християнського світу зокрема) виступала фундаментальною основою інституалізації соціальних, релігійних, культурних та етичних уявлень і традицій, що роблять суспільство стійким і здатним до прогресивного розвитку, націленого на розширення та відтворення специфічно людського, культурного середовища з його ідеалами, цінностями та традиціями [2, с. 112].

«Римське право мало багато обмежуючих норм щодо жінок. Загально визнано що норми, які стосуються внутрішніх сімейних відносин є одними з найбільш консервативних. Втім з плином часу відбуваються певні поступові зміни у правовому становищі заміжньої жінки, пов’язані з тим, що шлюб cum manu (з переходом жінки під владу чоловіка) поступово був витіснений шлюбом sine manu, при якому дружина не переходила під владу чоловіка, залишаючись для нього, на думку дослідників, юридично чужою, зберігаючи за собою статус та майнові права, які мала до укладення шлюбу [3, с. 282-284]».

«Для республіканського Риму була характерна свобода розлучення і визнання можливості укладання нового шлюбу; в імператорський період

з’явились юридичні обмеження, насамперед майнові, при укладанні повторних шлюбів. Віднайдення римського права та введення його в систему цивільного і канонічного права представниками середньовічної університетської спільноти також вплинуло на юридичне сприйняття жінки в Західній Європі [4, с. 21–31]». Сприйняття жінки в середньовічному світському (звичаєвому) і церковному праві і правосудді різнилося. Звичаєве право обмежувало «статеву свободу» жінки, полишаючи її поза правовим полем. Середньовічне канонічне право надало жінці більше свобод і прав в царині сімейно-шлюбних відносин [5, с. 28–36]. У християнській культурі сфери статі та шлюбу – це своєрідні «показники» стану всього морального устрою життя людини.

«Базові принципи середньовічних шлюбних відносин докорінно відрізнялися від римської подружньої моделі і були сформульовані та обгрунтовані в «Декреті» Граціана [6, с. 133–137]». «Концепція індивідуальних статевих відносин XII в. мала безпосередній зв'язок із сформульованим Граціаном поняттям природного права. Граціан стверджував, що спілка чоловіка і жінки, народження та виховання дітей є природним станом. Таким чином, батько канонічного права створив для декретистів та декреталістів відправну точку для подальших міркувань про особисте життя людини [7, с. 421–423]». Керуючись доктриною природного права, як стрижневим елементом концепції особистих відносин, їм було запропоновано ідею «подружньої згоди». «Термін «згода» у трактаті (канон 29 Граціанового «Декрету») визначається як «загальна думка двох або більше осіб щодо одного й того самого» [6, с. 135].

«Згода самих наречених, а не згода батьків, як це було в дограціанівську епоху, стає сутнісною характеристикою шлюбу. У вченні Граціана шлюб являв собою складний юридичний факт, що включає як першорядний елемент ініціацію словесною згодою (matrimonium initiatum) і наступну консуммацію, що робить шлюб завершеним (matrimonium perfectum) і нерозривним. Вчення Граціана змінило практику припинення шлюбних відносин. Ініційовані, але незавершені шлюби могли розриватися за лише взаємною згодою, чого раніше канонічний закон не допускав. Завершений шлюб міг бути визнаний недійсним та розірваним, лише за умови доведених «дефектів згоди». Граціан зазначив, що існує чотири види помилок, які формують «дефекти згоди» [8, с. 56–61]». Відсутність згоди жінки на інтимну близькість, насильництво і примус у відношенні до неї сприймалося каноністами як огидний злочин [9, с. 37–45]. «Сміливі формулювання провідних каноністів XII століття відносно меж «статевої свободи» особистості та поваги до жіночої згоди мали серйозні наслідки для розвитку юридичної думки та практики в галузі канонічного права [10, с. 48–50; 11, с. 42–46]».

«У канонічному праві XII століття набув чинності принцип шлюбної згоди, згідно з яким вільне бажання як чоловіка, так і жінки одружитися є невід’ємною складовою шлюбу. Через церковний шлюб жінки отримали можливість звільнитися від небажаного шлюбу. Через визнання юридичною особою жінка

отримала права, які захищали її від чоловіка та мали стати запобіжником від насильства в шлюбі [12, с. 232–237]».

Список використаних джерел

1. Тарасевич Т. Ю. Реалізація соматичних прав людини в Україні та зарубіжних країнах: конституційно-правові засади : монографія. Вінниця : ДРУКАРНЯ, 2024. 424 с.
2. Шевченко Д.А. Еволюція становлення поняття «сім'я» та «шлюб» у системі політико-правової думки: історико-правовий аналіз // Європейські перспективи. Науково-практичний журнал. 2018. № 4. С. 105–112.
3. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
4. Санжаров В.А., Павлюх О.А. Болонська правова школа у XII столітті. Внесок декретистів в створення системи західноєвропейського церковного права // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2022. Вип. 1 (8). С. 21–31. DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.21-31.
5. Лощихін О.М., Санжарова Г.Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2023. Вип. 1 (10). С. 28–36. DOI https:// doi.org/10.33244/2617-4154.1(10).2023.28-36.
6. Санжаров В.А. Граціан і його твір «Згода розбіжних канонів»: юридичний Ренесанс в Західній Європі у XII столітті і канонічне право // Держава та регіони. Серія: право. 2018. № 4 (62). С. 133–137.
7. Санжаров В. А. Декретальне право в Західній Європі у XII–XIII століттях // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. С. 421–423.
8. Житнік В.В. Середньовічна концепція законності шлюбу згідно з канонічним правом // Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 56–61.
9. Житнік В.В. Гендерне насильство в шлюбі й декретальне право у XII–XIII ст. // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2024. Вип. 3. С. 37–45.
10. Санжаров В.А., Санжарова Г.Ф., Мацелик М.О. Третій Латеранський Собор і канонічне право: еволюція законодавства та права церкви в XII столітті // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 48–50. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/8.
11. Санжаров В.А., Павлюх О.А., Санжарова Г.Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року: традиції і новації в канонічному праві // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 42–46. DOI: https://doi.org/ 10.32782/2524-0374/2022-6/8.
12. Шевченко Д.А. Щодо правового регулювання шлюбно-сімейних відносин: ретроспективний аналіз // Наше право. Науково-практичний журнал. 2017. № 2. С. 232–237.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія Задерей,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Навчально-наукового інституту права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Юлія Свінціцька**
доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки, Державний податковий університет. м. Ірпінь, Україна

Проблема охорони державної таємниці протягом багатьох років привертає значну увагу як з боку теорії права, так і в контексті практичної діяльності правоохоронних органів. Проте з початком військової агресії Російської Федерації, що створила безпрецедентну ситуацію та напружену оперативну обстановку в Україні та навколо неї, питання державної таємниці набуло особливої актуальності. У таких умовах зростає необхідність впровадження комплексної системи безпеки, адаптованої до сучасних загроз. Тому будь-які теоретичні чи прикладні ініціативи щодо вдосконалення механізмів захисту державної таємниці є не лише бажаними, а й вкрай необхідними.

Охорона державної таємниці є невід'ємною складовою національної безпеки України, забезпечуючи захист інформації, розголошення якої може завдати шкоди державним інтересам. Однак, сучасний стан системи охорони державної таємниці стикається з низкою проблем, які потребують негайного вирішення. Закон України «Про державну таємницю» визначає секретну інформацію як сукупність відомостей у сферах оборони, економіки, науки й техніки, міжнародних відносин, державної безпеки та правопорядку, розголошення яких може зашкодити національним інтересам країни. Такі відомості, згідно із законодавчо встановленим порядком, отримують статус державної таємниці та підлягають державному захисту[1].

Закон України "Про державну таємницю" визначає основні положення щодо засекречування, захисту та розсекречування інформації, що становить державну таємницю. Цей закон регламентує компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері охорони секретної інформації, встановлює правила поводження з нею та визначає відповідальність за порушення законодавства у цій сфері. Однак, існують проблеми, пов'язані із застарілістю деяких положень цього закону, які не враховують сучасних викликів та загроз. Зокрема, багато таємниць та засобів їх захисту Україна успадкувала від Радянського Союзу, більшість із яких є застарілими та потребують удосконалення та оновлення [1].

Як зазначають науковці: «Забезпечення інформаційної безпеки держави – це нова державна функція, яка характеризується відсутністю сталих і визначених механізмів та методів, правового інструментарію їхньої реалізації. Її формування зумовлене необхідністю захисту суспільства та держави від інформаційних загроз, пов'язаних із розвитком новітніх інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с. 168].

Однією з ключових проблем є відсутність єдиного реєстру осіб, яким скасовано допуск і доступ до таємної інформації у зв'язку з порушенням ними чинного законодавства про державну таємницю. Це ускладнює контроль за доступом до секретної інформації та створює ризики її несанкціонованого розголошення. Крім того, існує проблема недостатньої координації між різними державними органами, відповідальними за охорону державної таємниці. Відсутність чітко визначених повноважень та механізмів взаємодії між ними призводить до неефективності системи захисту секретної інформації[3].

Значною проблемою є недостатній рівень підготовки персоналу, який працює з державною таємницею. Відсутність систематичного навчання та підвищення кваліфікації працівників призводить до порушень режиму секретності та витоку інформації. Сучасні технологічні виклики вимагають постійного оновлення технічних засобів захисту інформації. Однак, в Україні спостерігається відставання у впровадженні новітніх технологій захисту, що робить систему охорони державної таємниці вразливою до кібератак та інших технічних загроз. Існуюча система кримінально-правової відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю потребує вдосконалення. Необхідно підвищити рівень відповідальності за такі порушення, особливо у воєнний час, а також забезпечити невідворотність покарання. Для підвищення ефективності системи охорони державної таємниці в Україні необхідно оновити нормативно-правову базу з урахуванням сучасних викликів та загроз. Створення єдиного реєстру осіб, позбавлених допуску до секретної інформації, підвищить контроль за доступом до неї. Посилення координації між державними органами, відповідальними за охорону державної таємниці, забезпечить ефективність системи захисту. Систематичне навчання та підвищення кваліфікації персоналу, впровадження сучасних технічних засобів захисту інформації, а також удосконалення системи кримінально-правової відповідальності сприятимуть зміцненню національної безпеки України[4].

Отже, захист державної таємниці є одним із ключових аспектів забезпечення інформаційної безпеки, яка, у свою чергу, є невід'ємною складовою національної безпеки. Він передбачає охорону відомостей стратегічного значення, що мають критичне значення для оборони, економіки, науки та інших важливих сфер держави.

Однак система охорони державної таємниці має зазнати певної трансформації та дотримуватися балансу між національною безпекою та дотриманням прав громадян.

Сучасна система правового регулювання захисту державної таємниці в Україні має стати результатом постійного вдосконалення законодавства, що спрямоване на підвищення рівня інформаційної безпеки та ефективне збереження критично важливих державних даних.

Список використаних джерел

1. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. С. 422. Ст. 93.

2. Грабар Н.С. Механізми інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 1. С. 168–173

3. Чердинцев Ю. Г. Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні. Київ: Наукова думка, 2018. 224 с.

4. Денищук Д. Є. Адміністративно-правова охорона державної таємниці в Державній кримінально-виконавчій службі України. Харків: Право, 2020. 198 с.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анна Замота,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти навчально-наукового інституту права,Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

***Науковий керівник**:* **Альона Мілевська,**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Фінансова стійкість підприємства є одним із основних факторів його довгострокового розвитку та конкурентоспроможності. В умовах економічної нестабільності, яка може бути викликана глобальними кризами, інфляцією, валютними коливаннями, політичними ризиками та іншими факторами, забезпечення фінансової стійкості набуває особливого значення. Важливо розуміти основні проблеми, що стоять перед підприємствами, та розробляти ефективні механізми їх подолання [1].

Сучасні підприємства функціонують у складному та динамічному середовищі, де економічна нестабільність стає нормою. Коливання валютних

курсів, зростання вартості кредитних ресурсів, високий рівень інфляції та нестабільність ринків призводять до зниження прибутковості та зростання фінансових ризиків. У таких умовах підприємства повинні адаптувати свої фінансові стратегії, підвищувати ефективність управління капіталом та активами, а також знаходити нові шляхи забезпечення фінансової стійкості

Фінансова стійкість підприємств в умовах економічної нестабільності є однією з найактуальніших проблем сучасного бізнес-середовища, оскільки вона визначає здатність компаній протистояти зовнішнім загрозам, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та забезпечувати безперервний розвиток. Під впливом глобальних і національних економічних криз, інфляційних процесів, змін у податковому законодавстві, політичної нестабільності та інших факторів підприємства змушені шукати ефективні шляхи зміцнення фінансової стійкості. Водночас невизначеність, що супроводжує сучасну економіку, ускладнює процес прийняття управлінських рішень і потребує розробки гнучких стратегій фінансового управління [2].

Сучасні підприємства стикаються з багатьма проблемами, що загрожують їх фінансовій стабільності, зокрема із зростаючими витратами на виробництво, нестачею ліквідних активів, труднощами з доступом до кредитних ресурсів, волатильністю валютних курсів, посиленням конкуренції, зниженням купівельної спроможності населення та макроекономічними ризиками. В умовах економічної нестабільності важливим завданням для підприємств стає оптимізація фінансових потоків, підвищення ефективності управління капіталом, мінімізація витрат і формування стійкої фінансової структури.

З основних підходів до забезпечення фінансової стійкості підприємств є диверсифікація джерел фінансування, що дозволяє зменшити залежність від одного джерела капіталу та знизити ризики ліквідності. Використання внутрішніх фінансових ресурсів, ефективне управління дебіторською заборгованістю, контроль над витратами та оптимізація податкового навантаження також сприяють зміцненню фінансової позиції підприємства [3].

Особливої уваги заслуговує антикризове фінансове планування, яке передбачає розробку сценаріїв реагування на можливі загрози, створення резервних фондів та застосування механізмів фінансової реструктуризації. Успішні компанії активно використовують інноваційні підходи до фінансового менеджменту, зокрема впровадження сучасних інформаційних технологій для аналізу фінансових показників, автоматизацію бухгалтерського обліку, застосування моделей прогнозування фінансових ризиків і підвищення прозорості фінансової діяльності.

Важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості відіграє також державна політика, спрямована на підтримку підприємств у періоди економічних криз. Надання податкових пільг, державне субсидування, зниження ставок кредитування, впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу можуть суттєво полегшити фінансове становище підприємств та сприяти їх

адаптації до змін зовнішнього середовища. Водночас варто враховувати, що надмірна залежність від державної підтримки може призвести до втрати автономності підприємства та зниження його конкурентоспроможності.

Використання страхових механізмів, хеджування валютних ризиків, запровадження антикризових заходів дозволяють підприємствам мінімізувати фінансові втрати та забезпечити безперервність операційної діяльності навіть у складних економічних умовах. Крім того, важливим фактором є правильний вибір фінансових інструментів, зокрема застосування гнучких кредитних ліній, випуск корпоративних облігацій, залучення стратегічних інвесторів, що допомагає розширити фінансові можливості компанії та підвищити її стійкість до негативних зовнішніх впливів [4].

В умовах економічної нестабільності особливої уваги набуває питання корпоративного управління, оскільки ефективна фінансова політика компанії значною мірою залежить від компетентності управлінського персоналу та здатності керівництва ухвалювати своєчасні й обґрунтовані рішення. Запровадження механізмів фінансового контролю, аудит фінансових звітностей, підвищення рівня фінансової грамотності керівників і персоналу сприяють зміцненню фінансової дисципліни та зниженню ризиків шахрайства або фінансових зловживань.

Важливим принципом є корпоративна соціальна відповідальність, адже підприємства, що дотримуються принципів прозорості, етичності та соціальної відповідальності, користуються більшою довірою з боку інвесторів, кредиторів та споживачів, що сприяє їх фінансовій стабільності. Високий рівень фінансової стійкості забезпечується також шляхом адаптації бізнес-моделі до умов мінливої економічної ситуації. Гнучкість у виборі стратегій розвитку, орієнтація на диверсифікацію продуктового портфеля, розширення ринків збуту, впровадження інноваційних технологій і підвищення конкурентоспроможності дозволяють підприємствам залишатися життєздатними навіть у періоди економічних спадів.

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах економічної нестабільності потребує комплексного підходу, що включає ефективне управління фінансами, розробку антикризових стратегій, використання сучасних фінансових інструментів, державну підтримку, управління ризиками та вдосконалення корпоративного управління. Лише підприємства, які здатні адаптуватися до змін зовнішнього середовища, впроваджувати інновації та забезпечувати високий рівень фінансової дисципліни, можуть успішно функціонувати та розвиватися в умовах нестабільної економіки.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL:

https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychnidopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny

2. Продіус О., Адирова Т. Особливості менеджменту організацій в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ. Економіка та суспільство. 2023. (58). URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-61

3. Прохорова В., Залуцька Х., Маслак Т. Механізм управління розвитком сучасних підприємств як адаптаційна перевага їх стратегічного функціонування. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. 2021. 11(22). URL: https://doi.org/10.33296/2707-0654-11(22)-08

4. UKRAINE. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. February 2024, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P180

ДОКАЗУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ ТА ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Володимир Запісочний,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

В умовах воєнного стану в Україні зростає кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням соціальної напруги, зниження рівня довіри до державних інституцій та посилення релігійних почуттів громадян. Особливо небезпечним є шахрайство, вчинене під приводом проповідування віровчень чи виконання релігійних обрядів, яке супроводжується маніпуляцією свідомістю громадян та порушенням їх конституційних прав на свободу віросповідання. Ця категорія кримінальних правопорушень викликає значні труднощі у сфері доказування, що зумовлено складністю розмежування законної релігійної діяльності та шахрайського умислу, спрямованого на заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою.

Як зазначає В. І. Борисов, особливості доказування шахрайства полягають у необхідності встановлення конкретних дій обману та їх зв'язку із настанням наслідків у вигляді заподіяння матеріальної шкоди потерпілому [1, с. 37]. Водночас шахрайські дії, що маскуються під релігійну практику, часто ґрунтуються на етичній та духовній довірі, що ускладнює викриття злочину та збирання належних доказів. У процесі доказування правоохоронцям необхідно не лише фіксувати факт заволодіння майном, але й доводити наявність умислу

на обман, що спрямований саме на протиправне збагачення, а не на реалізацію свободи віросповідання.

Додаткові труднощі виникають у зв'язку із відсутністю чітких критеріїв оцінки дій особи, яка використовує релігійні форми взаємодії з громадянами. Як підкреслює О. О. Погорецький, ефективність кримінального переслідування за подібні діяння значною мірою залежить від якісного процесуального керівництва досудовим розслідуванням та залучення фахівців у сфері релігієзнавства й психології [2, с. 51].

В умовах воєнного стану уразливість громадян підвищується, що створює сприятливе середовище для релігійного шахрайства, зокрема шляхом «цілющих обрядів», «чудесних зцілень» або збору коштів «на потреби релігійної громади», що насправді спрямовані на особисте збагачення злочинця. Встановлення істини у таких справах потребує використання широкого спектра доказів, включаючи показання свідків, записи відеоспостереження, фінансову документацію, а також експертні висновки, що стосуються психоемоційного стану потерпілих і методів впливу на них.

У контексті статті 190 КК України важливим є з'ясування, чи мав місце реальний обман з боку особи, яка прикривалася релігією, чи її дії можна розцінювати як добросовісне здійснення релігійних обрядів. Як вказує М. І. Бажанов, розмежування шахрайства і правомірної поведінки у цій сфері має спиратися на критерії об'єктивного сприйняття подій, а також на оцінку інтелектуального та вольового змісту дій суб'єкта [3, с. 412].

Окрему увагу необхідно приділити особливостям доказування в умовах воєнного стану, коли процесуальні строки можуть бути скороченими, а доступ до окремих джерел доказів – ускладненим. Це ставить перед слідчими і прокурорами завдання забезпечити належну процесуальну фіксацію обставин кримінального правопорушення та застосовувати спеціальні засоби слідчих дій (аудіо-, відеофіксація, негласні слідчі (розшукові) дії) відповідно до вимог КПК України. Крім того, у воєнний час особливої актуальності набуває проблема запобігання дискредитації законної релігійної діяльності, тому доказування має бути максимально обґрунтованим, щоби уникнути порушень прав віруючих громадян.

Узагальнюючи викладене, слід відзначити необхідність удосконалення методик розслідування шахрайства, вчиненого під приводом релігійної діяльності, а також підвищення кваліфікації слідчих і прокурорів у сфері релігійного права та психології обману. Науковці, такі як Н. І. Климчук та В. М. Тертишник, справедливо підкреслюють значення системного підходу до доказування, який включає аналітичну роботу з доказами та інтеграцію міждисциплінарних знань [4, с. 89; 5, с. 231].

Таким чином, ефективне доказування шахрайства релігійного характеру в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, належного нормативного забезпечення, методичної підтримки та додаткових зусиль у сфері захисту прав

громадян від маніпуляцій під виглядом духовної допомоги. Зазначене має бути пріоритетом правоохоронної діяльності у період збройної агресії, оскільки сприяє не лише боротьбі з кримінальними проявами, а й захисту моральних основ суспільства.

Список використаних джерел

1. Борисов В. І. Кримінально-правова характеристика шахрайства: проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 12. С. 37–40.

2. Погорецький О. О. Організаційні проблеми досудового розслідування у справах про шахрайство. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 4. С. 51–54.

3. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Х.: Право, 2021. С. 412.

4. Климчук Н. І. Методика розслідування шахрайств: сучасні підходи. *Право і безпека*. 2022. № 1. С. 89–92.

5. Тертишник В. М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. К.: Алерта, 2021. С. 231.

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАЦІЇ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (МПЗ) ДЛЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Андрій Заставенко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Одним з головних викликів суспільства є адаптація військовослужбовців після повернення з зони активних бойових до цивільного життя. Важливими завданнями держави буде пошук шляхів до вирішення відповідних проблем та непорозумінь, що будуть виникати у тому числі і в сімейних правовідносинах. Ключовою ланкою у цьому процесі може стати поєднання медіації та морально-психологічного забезпечення, яке супроводжує військового під час несення служби.

У своїй науковій статті І. Чеховська формулює визначення поняття «медіація» як нетрадиційний (альтернативний) спосіб вирішення спору, що характеризується участю в ньому сторін конфлікту та третьої сторони – медіатора, з метою компромісного, швидкого та ефективного вирішення конфлікту [1].

Відповідно до доктрини затвердженої Начальником Генерального штабу Збройних Сил України, морально-психологічне забезпечення – вид всебічного забезпечення, метою якого є формування та підтримання належного морально-психологічного стану особового складу, морально-бойових (моральних, військово-професійних, психологічних (психофізіологічних) тощо) якостей, необхідних для успішного виконання бойових завдань [2].

На Міністерство оборони України покладається обов'язок розроблення та здійснення заходів щодо соціальної адаптації військовослужбовців, які звільняються у запас або у відставку, та членів їхніх сімей [3].

Проаналізувавши значну кількість, нормативно правових актів, доктрин, наукових робіт психологів, вчених можна визначити ключові проблеми які може вирішити інтеграція медіації та морально-психологічного забезпечення (МПЗ):

- Психологічна трансформація військового (адаптація до умов бойових дій,

формування специфічного світогляду, притуплення емоційної чутливості).

- Відчуження у сімейних відносинах (нерозуміння з боку рідних, труднощі у спілкуванні, відчуття самотності навіть серед близьких).
- Наявність конфліктів через зміну ролей у сім'ї (під час війни дружина/чоловік брала(в) на себе відповідальність за родину, що може спричиняти напругу після повернення військового).
- Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) (посттравматичний стресовий розлад виникає як відстрочена або затяжна реакція на кризову подію чи ситуацію загрозливого або катастрофічного характеру) [4].

Щоб зробити процес адаптації військовослужбовців до мирного життя більш ефективним, пропонується інтегрована стратегія, яка поєднує методи МПЗ та медіації, а саме:

1. Створення єдиної комунікаційної платформи на базі інформаційно комунікаційної системи «е-Ветеран» [5].

- Формування спеціалізованих груп медіаторів, які співпрацюють із військовими психологами або офіцерами з морально-психологічного забезпечення, що працювали з військовими в зоні бойових дій.
- Родина залучається до процесу ще до повернення військового (їй пояснюють можливі труднощі адаптації, надають консультації).

2. Поступова адаптація

- Перші 2–4 тижні після повернення військового проходять під супроводом психолога МПЗ та медіатора.
- Впровадження практики «адаптаційної взаємодії» – спільні сімейні зустрічі з психологом, що допомагає родині розуміти зміни, що відбулися у військовослужбовця.

3. Емоційна розрядка та створення довірчої атмосфери

- Родина отримує рекомендації від психолога МПЗ щодо правил спілкування

- Використання технік ненасильницької комунікації, які медіатор допомагає впровадити у сімейні розмови.

4. Розвиток кризової медіації у випадку загострення конфліктів

- Якщо у сім'ї виникають серйозні конфлікти, що загрожують розлученням або насильством, залучаються кризові медіатори, які спеціалізуються на військових конфліктах.

- Створення «гарячих ліній» для членів родин військових, де можна отримати підтримку від медіаторів та психологів МПЗ.

Поєднання медіації та МПЗ дозволяє забезпечити плавну реінтеграцію військових у цивільне життя (сімейне життя), зменшити кількість розлучень, знизити рівень агресії та соціального відчуження. Важливою умовою ефективності цієї стратегії є створення комплексної системи підтримки, що охоплює як військових, так і їхні родини ще до моменту повернення. Такий підхід дозволить не лише зберегти родини, а й сприятиме довготривалій психологічній реабілітації військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Чеховська І. В., Божук І. І. (2021). Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. № 2.94. С. 246–258.

2. Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях : доктрина, затв. Начальником Генерального штабу ЗСУ від 27.10.2020 р.

3. Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України : Указ Президента України від 12.01.2004, № N 28/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28/2004#Text (дата звернення: 26.03.2025).

4. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) : наказ Міноборони України від 09.12.2015 р. № 702.

5. Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року.
URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Проєкт_Стратегії.pdf

ЕВТАНАЗІЯ: МІЖ ПРАВОМ НА ЖИТТЯ ТА ПРАВОМ НА СМЕРТЬ

Діана Інгульська

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту права, Державний податковий університет,

м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Ірина Чеховська**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Право на життя є найвищою соціальною цінністю, закріпленим як національним, так і міжнародним законодавством. Стаття 3 Конституції України визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека як найвищу соціальну цінність. Також у ст. 27 Конституції України закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, і ніхто не може бути свавільно позбавлений його [1]. Аналогічно закріплено і в міжнародних документах. Зокрема, у ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що право кожної особи на життя повинно бути захищене законом. Умисне позбавлення життя заборонене, але може бути дозволене лише у випадку виконання смертного вироку суду, винесеного судом після визнання вини особи [2]. У Загальній декларації прав людини зазначається, що кожна людина має право на життя, свободу і особисту недоторканність [3], а у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права підкреслюється, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини, яке охороняється законом, тому ніхто не може бути свавільно позбавлений цього права [4].

Проте, виникають ситуації, коли людині неможливо допомогти у боротьбі з хворобою – ні медичні засоби, ні лікарі, ні молитви не можуть допомогти. У таких випадках може виникнути потреба в евтаназії.

Проблему евтаназії досліджували такі науковці як, С. Стеценко, В. Ворона, Я. Триньова, І. Сенюта, І. Чеховська, М. Громовчук та ін., проте єдиного підходу до її вирішення досі немає, що свідчить про його складність та багатогранність.

Термін «евтаназія» (грец. ευ – добре + грец. θάνατος – смерть) походить від грецької мови і означає умисне позбавлення життя хворої людини з метою полегшити її страждання. Цей термін вперше запропонував у XVII столітті англійський філософ Френсіс Бекон, описуючи ним легку та безболісну смерть. Починаючи з XIX століття значення цього поняття змінилося – ним стали позначати дії, спрямовані на те, щоб «умертвити когось із жалю» [5].

І. В. Чеховська та В. В. Білоусюк у своїх наукових працях аналізують різні підходи до класифікації евтаназії, виділяючи кілька основних критеріїв. Зокрема, за способом надання виділяють активну і пасивну евтаназію, за механізмом здійснення – позитивну і негативну, за волевиявленням особи – добровільну і примусову, а також враховуються вік пацієнта – повнолітні та неповнолітні особи, та стан здоров’я, зокрема невиліковні фізичні чи психічні захворювання [6].

Особливу увагу привертає поділ евтаназії за способом надання, оскільки саме він визначає методи її здійснення, які поділяються на активні та пасивні. Пасивна евтаназія полягає в припиненні медичної допомоги, що прискорює природний процес смерті, якщо пацієнт висловив бажання не отримувати допомогу. Активна евтаназія передбачає введення препаратів або виконання дій, що сприяють швидкому і безболісному настанню смерті, з метою полегшення страждань пацієнта. Вона може проявлятися у різних формах, зокрема як «вбивство з милосердя» (коли лікар на прохання родичів чи суду позбавляє пацієнта життя); як «самогубство, якому сприяє лікар», тобто асистоване самогубство (коли лікар надає пацієнту необхідні інструменти для самостійного здійснення самогубства); як «власне активна евтаназія» (безпосереднє здійснення лікарем смертельної ін'єкції» [7].

«Ми маємо прийняти те, що лікарі не в змозі вилікувати всі хвороби, тоді головний обов'язок полегшити біль пацієнта. Я не відчуваю того, що вбиваю пацієнта, а трактую це як допомогу людині, яка сама приймає це нелегке рішення», – говорить бельгійський лікар Ів де Лохт [8].

Різні форми припинення життя, зокрема евтаназія, ортаназія та асистоване самогубство легалізовані в Нідерландах, Канаді, окремих штатах США (Орегон, Каліфорнія), Іспанії, Бельгії та Ізраїлі. Дискусії щодо їхньої легалізації тривають у Греції, Італії, Великій Британії. У Грузії, Данії, Молдові та Польщі дозволено «вбивство зі співчуття». Водночас у таких країнах, як Угорщина та Ірландія, за подібні практики передбачене суворе покарання, а в Норвегії відповідальність настає ще на етапі виготовлення препаратів, що сприяють смерті [9]. Японія та Колумбія підтримали легалізацію евтаназії, але не узаконили її проведення. Франція у 2014 році схвалила евтаназію, але у 2016 році скасувала [6]. В Україні евтаназія заборонена у будь-якій формі. Тому будь-які дії, що мають на меті припинення життя людини, навіть за її власним бажанням, вважається вбивством. У ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я зазначено, що медичні працівники зобов'язані надавати повний обсяг медичної допомоги пацієнтам у невідкладному стані. Припинення заходів щодо підтримання життя можливе лише тоді, коли зафіксовано факт незворотної смерті пацієнта [10]. Цивільний кодекс України у статті 281 також гарантує право кожної особи на життя та забороняє будь-які дії, спрямовані на його припинення навіть за власним бажанням [11]. Таким чином, законодавство України однозначно стоїть на захисті права на життя і не допускає жодних дій, що можуть його порушити.

Згідно із ст. 12 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року, поранені або хворі повинні користуватися повагою та захистом за будь-яких обставин. Суворо забороняються замахи на їхнє життя, насилля; зокрема, їх заборонено вбивати, піддавати тортурам, біологічним дослідам, залишати умисно без медичної допомоги, умисно створювати умови для їхнього зараження чи інфікування [12]. Таким чином, принцип «гуманного поводження» виключає можливість проведення евтаназії.

Паліативна допомога є альернативою, яка зменшує страждання пацієнта, дозволяючи йому пережити з гідністю та без болю останні моменти життя. Вона сприяє тому, щоб людина могла відчувати себе комфортно, навіть у найскладніших фізичних та емоційний станах. Розвиток паліативної допомоги є важливим для того, щоб кожна людина отримала необхідну підтримку в останні моменти свого життя [13].

Питання евтаназії залишається однією з найскладніших і найсуперечливіших тем в суспільстві. У багатьох країнах її вже легалізували, визнавши право людини на гідну смерть, проте існують держави, які категорично забороняють евтаназію. Чинне законодавство України однозначно забороняє будь-які форми припинення життя, прагнучи захистити право на життя як найвищу цінність. Однак реальність показує, що невиліковні хвороби, страждання, які вони спричиняють є реальністю для багатьох людей, які не мають шансів на одужання. Повномасштабне вторгнення росії ще більше загострило цю проблему, адже тисячі українських військових і цивільних отримали тяжкі поранення, втратили кінцівки, стали інвалідами і змушені щодня жити з нестерпним болем. Це актуалізує питання гідного завершення життя для невиліковно хворих і тяжкопоранених.

З огляду на це, Україна має зосередитися на розвитку паліативної медицини, якісного і доступного знеболення та психологічної підтримки, що дозволить зменшити страждання пацієнтів без необхідності радикальних рішень. Водночас необхідно переглянути законодавство про евтаназію, беручи до уваги міжнародний досвід та українські реалії. Це дозволить забезпечити право людини на гідну смерть для тих, хто страждає від невиліковних хвороб і не має шансів на одужання. Адже саме людина, яка щодня страждає від болю та страждань, повинна мати право самостійно обирати завершення свого життя, оскільки лише вона відчуває межу своїх страждань.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України: від 28.06.1996 № 254 /96-ВР / Верховна Рада України // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Європейська Конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Загальна декларація прав людини (затв. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р.). *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Пакт Організації Об'єднаних Націй від 16.12.1966). *База даних (БД) «Законодавство*

України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

5. Чернега С. О. Проблематика легалізації евтаназії в Україні. *Шістдесят четверті економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Львів, 27-28 квітня 2022 р.). Львів, 2022. С. 53-57

6. ЕВТАНАЗІЯ. *Фармацевтична енциклопедія.* URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2302/evtanaziya.

7. Чеховська І.В., Білоусюк В.В. Правове регулювання евтаназії: міжнародний досвід. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. Вип. 14. С. 23-33.

8. Euthanasia: 'I don't feel like I'm killing the patient'. BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio. URL: https://www.bbc.com/news/av/stories-48626544.

9. Лукомський А., Шевченко С. Л. Евтаназія як право на гідну смерть: біоетичні аспекти проблеми. Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу : *матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., присвяч. пам'яті свт. Луки (В. Ф. Во.-Ясен.)*, м. Київ, 25 листоп. 2025 р. – 26 листоп. 2022 р. Київ, 2022. С. 251-254

10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text.

11. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

12. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.

13. **Iryna V. Chekhovska,** Olha M. Balynska, Roman I. Blahuta, Valeriy V. Sereda, Serhii O. Mosondz Euthanasia or palliative care: legal principles of the implementation in the context of the realization of human rights to life. Wiadomości Lekarskie 2019, tom LXXII, nr 4. P. 677-681.

ПРОБЛЕМИ У СИСТЕМІ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Владислав Картавих,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Зростаюча складність та різноманітність індивідуальних трудових спорів у сучасних трудових відносинах створює значні проблеми для їх вирішення. У всьому світі спостерігається постійне зростання кількості індивідуальних трудових спорів, що виникають на основі скарг та претензій, що відображає структурні зрушення в системах зайнятості та на ринках праці. За даними Міжнародної організації праці (МОП), ці спори часто виникають через такі фактори, як посилення захисту індивідуальних прав, зменшення чисельності профспілок, збільшення кількості розірвань трудових договорів і поширення нестабільних трудових відносин. Такі зміни призвели до зниження гарантій зайнятості, сегментації ринків праці та посилення нерівності на робочих місцях, створюючи сприятливий ґрунт для конфліктів між працівниками та роботодавцями.

У контексті досліджуваного питання маємо зазначити, що розв'язання індивідуальних трудових спорів в Україні залишається багатогранною проблемою, яка формується під впливом історичних, правових, інституційних та соціально-економічних факторів. Хоча нинішня система базується на чинних правових актах, таких як Кодекс законів про працю України (КЗпП), вона стикається зі значними викликами, які заважають її ефективності та відповідності міжнародним найкращим практикам.

Основи системи вирішення трудових спорів в Україні були закладені ще за радянських часів. Кодекс законів про працю України, прийнятий у 1971 році, визначив основні правові механізми для вирішення трудових спорів, зокрема Комісії по трудових спорах (КТС) на рівні підприємств та суди загальної юрисдикції. Однак ці механізми були розроблені для функціонування у централізованій плановій економіці, де держава контролювала трудові відносини, що зводило кількість конфліктів до мінімуму. Після переходу до ринкової економіки обсяги та складність трудових відносин значно зросли, що призвело до збільшення кількості спорів щодо заробітної плати, умов праці та звільнень. У попередньому розділі ми детально аналізували ефективність функціонування КТС і прийшли до логічних висновків, що сьогодні КТС в Україні не виконує тих функцій, які були закладені під час прийняття у 1971 році КЗпП, а також не справляється із викликами сьогодення.

Тож, незважаючи на внесення змін до КЗпП та ухвалення додаткового законодавства, такого як Цивільний процесуальний кодекс України (2004), система повністю не адаптувалася до вимог сучасного ринку праці. Багато норм

залишаються застарілими, а відсутність спеціалізованих трудових судів додатково ускладнює процес вирішення спорів.

Ми сьогодні вимушені характеризувати систему вирішення індивідуальних трудових спорів наявністю системних проблем, які саме впливають на ефективність захисту трудових прав та інтересів працівників і роботодавців.

Однією з основних проблем є перевантаженість і неефективність судової системи. Суди загальної юрисдикції є ключовим інструментом для вирішення індивідуальних трудових спорів, проте їх робота ускладнюється через надмірне навантаження. Як ми зазначали у попередньому розділі відсутність спеціалізації суддів у сфері трудового права призводить до тривалого розгляду справ, що підриває довіру до судової системи. Влучно стверджує М. Іншин, що недосконаліть правосуддя у трудових спорах є однією з причин послаблення захисту трудових прав працівників [1].

Іншою важливою проблемою є недостатнє використання комісій по трудових спорах (КТС). Згідно з чинним законодавством, КТС є первинним органом для вирішення трудових спорів на підприємствах, але їх створення та функціонування є рідкісним явищем. Крім того, працівники часто сприймають рішення КТС як упереджені на користь роботодавця, що підриває довіру до цього механізму.

Відсутність належно організованих механізмів альтернативного вирішення спорів (АВС) також є серйозним викликом для України. У багатьох країнах світу такі механізми, як медіація та арбітраж, довели свою ефективність у вирішенні трудових спорів. В Україні прийняття Закону «Про медіацію» у 2021 році стало важливим кроком, але, як зазначає В. Мельник, «його реалізація перебуває на початковому етапі, а медіація досі не є достатньо популярною через низьку обізнаність і відсутність підготовлених фахівців» [2].

Крім того, варто виділити фрагментацію нормативно-правової бази у сфері трудових спорів. Чинне законодавство, включаючи Кодекс законів про працю України, не забезпечує єдиної та послідовної регуляції цих питань. Відсутність гармонізованого підходу ускладнює практичне застосування норм. Як зазначає Г. Чанишева, «відсутність узгодженості між різними нормативними актами створює перешкоди для ефективного вирішення трудових спорів» [3].

Таким чином, нинішня система вирішення трудових спорів в Україні є недостатньо ефективною через низку системних проблем. Ми переконанні, що системність проблем при вирішенні індивідуальних трудових спорів свідчить про нагальну необхідність реформи у контексті створення спеціалізованих трудових суддів, розвиток механізмів альтернативного вирішення спорів, зокрема медіації, та посилення ролі профспілок і підвищення обізнаності працівників про їхні права.

Список використаних джерел

1. Іншин М. Особливості вирішення трудових спорів у порядку господарського судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12 (250). С. 105-108.
2. Мельник В.П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів: науково-практичний аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2022. №1(24).
3. Чанишева Г. І. Примирні процедури вирішення трудових спорів: монографія /Г. І. Чанишева, В. М. Дейнека. Одеса: Фенікс, 2016. 196 с.

ПРАВО НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ І РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У АВТОМАТИЧНОМУ ОБМІНІ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Дмитро Кіяшко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Відповідно до ст. 32 Конституції України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1]. Право на конфіденційність особистого життя також закріплене у ст. 8 Європейської конвенції з прав людини [2]. До конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані) [3]. Стаття 1076 Цивільного кодексу України встановлює, що банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта [4]. Згідно з частиною першою ст. 60 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, банківською таємницею є інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку [5].

З приєднанням України до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information), актуальним постало питання, наскільки правила банківської таємниці корелюються із обов’язком України обмінюватися фінансовою інформацією щодо фізичних осіб з іноземними державами у рамках механізму CRS, перший обмін по якому відбувся восени 2024 р. [6]. Це питання було ґрунтовно досліджено у доктринальних роботах Я. В. Олійник [7], Т. О. Скоромцової [8].

Одним з головних критеріїв обміну податковою інформацією про фізичних осіб за спеціальними запитами є дотримання принципу взаємності. Цей принцип полягає в тому, що компетентний орган країни А матиме право виконати запит компетентного органу країни В лише в тому разі, якщо при аналогічному зворотному запиті до країни В, країна А матиме право отримати однаковий обсяг запитуваної інформації. Наприклад, така умова передбачена п. 2 Протоколу до Конвенції між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи [9].

Отже, для відповіді на питання, чи матиме право український компетентний орган запитати у компетентних органів іноземних держав додаткові банківські документи і відомості про платників податків в порядку міжнародного обміну податковою інформацією, необхідно дослідити, яким чином банківська таємниця щодо таких документів і відомостей може бути розкрита в Україні.

Відповідно до п. 8 ст. 73.3.1 Податкового кодексу України, контролюючий орган може звернутися із запитом до платника податків про надання відомостей та інформації на підставі отриманого запиту від компетентного органу іноземної держави про обмін інформацією для податкових цілей. Водночас, п. 6 ст. 73 Податкового кодексу України встановлює, що інформація, що надійшла до контролюючих органів від компетентного органу іноземної держави відповідно до міжнародних договорів, що містять положення про обмін інформацією для податкових цілей, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або укладених на їх підставі міжвідомчих договорів, є інформацією з обмеженим доступом [10]. Отже, на таку інформацію поширюється дія ст. 21 Закону України "Про інформацію" [11].

Відповідно до пп. "д", п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону України "Про банки та банківську діяльність", інформація стосовно юридичних та фізичних осіб, що становить банківську таємницю, розкривається банками у випадках та в обсязі, визначеними міжнародними договорами, що містять положення про обмін інформацією для податкових цілей, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або укладеними на їх підставі міжвідомчими договорами.

Водночас, відповідно до п. 14 Глави 3 Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених Постановою Правління Національного банку України № 267 від 14.07.2006 р, банки за запитом уповноважених державних органів надають у паперовому або електронному вигляді інформацію щодо банківських рахунків клієнтів та операцій, проведених на користь чи за дорученням клієнта [12].

Серед іншого, такою інформацією можуть бути відомості про операції списання з рахунків клієнта та/або зарахування на рахунки клієнта за певний період.

Зважаючи на це, Україна може надавати інформацію по повний рух коштів по рахункам особи, відкритим в українських банках, якщо контролюючий орган звернеться до банку із відповідним запитом, наприклад, на підставі пп. "д", п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону України "Про банки та банківську діяльність".

У такому випадку, якщо Україною буде надіслано спеціальний запит до іноземної юрисдикції з метою отримати інформацію про рух коштів певного платника податків на банківському рахунку, і якщо можливість розкрити таку інформацію буде передбачена законодавством іншої держави, то принцип взаємності буде дотримано і така інформація може бути отримана українським компетентним органом.

Варто зауважити, що умова про дотримання принципу взаємності в контексті міжнародного обміну податковою інформацією може бути не передбачена в конкретному міжнародному договорі між Україною та іноземною державою.

Список використаних джерел

1. Конституція України. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» 30 жовтня 1997 року № 5-зп/1997.
4. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
5. Закон України "Про банки та банківську діяльність" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text
6. ДПС успішно здійснила перший міжнародний автоматичний обмін інформацією за Стандартом CRS [Електронний ресурс] // Пресслужба Державної податкової служби України. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/829108.html.
7. Олійник Я. В., Чухраєва Н. М. «Конфіденційність податкової інформації, що підлягає автоматичному обміну: імперативи забезпечення» // Збірник «Фінанси України» – 2020 № 2. – с. 99-116. DOI https://doi.org/10.33763/finukr2022.02.099

8. О. М. Іваницька. «Конфіденційність та захист податкової інформації в умовах дії CRS: імперативи забезпечення в Україні» // Журнал «Ефективна економіка» – 2024 №6. – DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.69

9. Протокол до Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196_016#Text

10. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

11. Закон України "Про інформацію" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

12. Постанова Правління Національного банку України № 267 від 14.07.2006 р. «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06#Text

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Олег Кирій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Для дослідження зарубіжного досвіду щодо застосування альтернативних методів вирішення публічно-правових конфліктів важливо враховувати специфіку систем організації правосуддя в публічно-правових справах зарубіжних країн.

Цікавою є модель медіації в США, яка, на нашу думку, містить цікаві особливості, що можуть бути корисні для подальшої імплементації в правову систему України та розвитку української моделі досудового врегулювання спорів у публічно-правовій сфері. Зокрема, у цій моделі процедура медіації, ініційована судом, проводиться спеціалізованою службою або іншим адміністративним органом муніципалітету. Працівники цих служб діють як посередники з метою досягнення примирення між сторонами на підставі аналізу психологічних та правових аспектів їх взаємовідносин. У випадках особливо складних спорів посередники можуть повністю виключити прямий контакт між сторонами або організувати його лише за участю їхніх представників [1, с. 187].

Нині ця асоційована модель медіації успішно застосовується у країнах, таких як Франція, Англія і Уельс, Польща, Португалія, канадська провінція Онтаріо та інші.

Позитивний досвід Канади відносно нормативного регулювання процедури медіації відзначається наявністю права проводити розгляд з конкретного юридичного питання і врегулювання спору до судового розгляду у ситуаціях, коли такі процедури дозволяють врегулювати справу повністю або її окрему частину, спростити процес, значно скоротити строки судового розгляду або зменшити судові витрати. Вказаний вид слухання проводиться в закритому режимі за заявою однієї із сторін на підставі розпорядження судді, який проводить попередню нараду. Суд має право закрити справу або ухвалити рішення, яке вважає за доцільне, якщо вирішення конкретного юридичного питання дозволяє врегулювати спір повністю [2, с. 43]. З огляду на це, можна зробити висновок, що досудове врегулювання спору нормативно встановлене процесуальним законодавством Канади та України.

Головною передумовою для прийняття позовної заяви до розгляду адміністративним судом у Німеччині є подання досудових заперечень щодо адміністративного акту, який оскаржується. Орган, який видав акт або орган вищої інстанції розглядає вказані заперечення. У рішенні, що приймається на основі розгляду заперечень, заявнику повинно бути пояснено, як відбувається подальше оскарження адміністративного акта. Таким чином, до адміністративного суду передаються лише ті спори, у яких дійсно існує спір між позиціями громадянина та органу державної влади, і принцип розгляду справ адміністративним судом не передбачає повного перегляду обставин з початку [0, с. 6]. Ще однією особливістю етапу досудового врегулювання спору у Німеччині, який доцільно врахувати для України є те, що подача заперечень в досудовому порядку автоматично призупиняє чинність адміністративного акта, за винятком окремих випадків, прямо визначених федеральним законодавством.

У Франції, на противагу від Німеччини, обов'язкове досудове оскарження адміністративних актів органів публічного управління не є загальноприйнятою практикою. У випадку, якщо особа, щодо якої було прийнято рішення, вирішує скористатися можливістю досудового оскарження, строк для подання скарги до адміністративного суду автоматично продовжується до отримання відповіді від відповідного органу публічного управління. У випадку, якщо відповідь не надійде протягом двох місяців, Кодекс адміністративного судочинства передбачає, що мовчання суду сприймається як відмова у задоволенні досудових заперечень.

У Німеччині і Франції справи, що розглядаються в адміністративних судах, підпорядковані принципу інквізиції, який передбачає, що суд взяв на себе відповідальність за ретельне вивчення всіх аспектів справи, у тому числі вимагання додаткових пояснень і доказів, окрім цього, суд має право змінювати розподіл тягаря доведення між сторонами.

Важливо відзначити, що в Франції примирення і посередництво є різними процедурами, які мають власне нормативне регулювання.

Досвід Франції та Німеччини є цінним для України з точки зору принципів досудового врегулювання публічно-правових спорів, правового статусу учасників та посередника – медіатора.

Досудове врегулювання спорів, як показує аналіз міжнародного досвіду, є важливою складовою правової культури країн Європи. Тому роль досудового врегулювання спору у розвитку правової системи України надзвичайно велика. Досудове врегулювання спору спрямоване на підвищення правової грамотності громадян, підтримку їхньої автономії та розширення можливостей у вирішенні конфліктів. Медіатори розуміють важливість медіаційних процедур у сучасному суспільстві та підтримують цінності взаємодії, спілкування, сприяння миру, соціальної відповідальності та розвитку громадянського суспільства. Посередництво стало символічною та соціально актуальною професійною практикою, особливо в контексті зростання соціальних викликів, таких як мовне, культурне та етнічне різноманіття, збільшення міграції та соціальні турбуленції, спричинені економічними проблемами. У сучасній культурі запобігання конфліктам та насильству має велике значення, тому соціальна важливість медіації безсумнівна [4, с. 2].

Документом, який становить базис для визначення концептуальної основи належного застосування досудового регулювання адміністративно-правових спорів в Україні є Концепція Ради Європи про посилення спроможності Європейського Союзу у сфері медіації та діалогу, яка була прийнята у 2009 році. Згідно з основними принципами цієї Концепції, медіація виступає як інструмент політики Європейського Союзу, а європейська спільнота є суб'єктом медіації. Таким чином, Європейський Союз активно сприяє медіації, використовує, підтримує та фінансує її розвиток згідно з принципами узгодженості, всебічності, справедливості правосуддя та рівності прав людини. Крім того, Європейський Союз співпрацює з іншими суб'єктами міжнародного права, оцінюючи ризики та підтримуючи медіаційні ініціативи [0].

Ми вважаємо, що необхідність створення концепції побудови дієвої процедури застосування процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів пов'язана з багатьма перепонами на шляху її введення до правової системи України. Мета формування такої концепції для належної процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів полягає у модернізації системи публічного управління та вдосконалення адміністративного процесу. Також формування вказаної концепції спрямоване на впровадження новаторських методів альтернативного врегулювання адміністративно-правових спорів за допомогою процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів. Крім того, вказана концепція спрямована на досягнення ефективності проведення процедури досудового врегулювання адміністративно-правових спорів.

Серед очікуваних результатів впровадження концепції побудови належної процедури застосування досудового врегулювання адміністративно-правових спорів в Україні можна виділити наступні: 1) забезпечення принципу верховенства права, поліпшення доступності правосуддя, підвищення правової культури та створення сприятливого правового середовища; 2) розвантаження та оптимізація судової системи, зменшення кількості апеляційних скарг, що свідчить про неефективність сучасної системи правосуддя; 3) забезпечення прозорості та відкритості у вирішенні адміністративно-правових спорів; 4) зниження загальної кількості конфліктів між органами публічного управління та громадянами; 5) зниження корупційних ризиків у системі публічного управління; 6) наближення діяльності органів публічного управління до європейських стандартів та підвищення довіри громадян до них; 7) ефективне використання як судових, так і позасудових моделей медіації, з відповідним попитом на мирне врегулювання спорів.

Список використаних джерел

1. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 242 с.

2. Мельник М. Процедури досудового врегулювання спорів за законодавством України і Канади : порівняльно-правовий аспект. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Науково-практичний юридичний журнал*. 2012. № 4. С. 41–44.

3. Рядінська В. О. Система контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації: європейський досвід для України. *Академічні візії*. Вип. 28.2024. С. 1-10.

4. Costa e Silva A. M. Education, citizenship and mediation. *Citizenship, Social and Economics Education*. 2012. № 1(11). P. 2-10.

5. Concept on Strengthening EU Mediation and Dialogue Capacities. URL:ttps://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/conflict_prevention/docs/concept_strengt hening_eu_med_en.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ігор Клименко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Організована злочинність неповнолітніх у сучасних умовах набуває дедалі гостріших форм, особливо в умовах воєнного стану, який супроводжується

загальною дестабілізацією суспільства, послабленням контролю за дотриманням правопорядку, зростанням соціально-економічної напруги, що створює сприятливі умови для криміналізації молодіжного середовища. Як справедливо зазначає О. В. Кальман, «неповнолітні є найбільш уразливою категорією населення в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються у державі, зокрема в умовах війни» [1, с. 45].

Проблема полягає в тому, що в умовах воєнного стану зростає ризик втягнення неповнолітніх у діяльність організованих злочинних груп (ОЗГ), які використовують дітей і підлітків як виконавців кримінальних правопорушень – від майнових кримінальних правопорушень до участі у наркообігу та кіберзлочинності. За даними кримінологічних досліджень, підлітки є зручною категорією для маніпуляцій, зокрема через їх правову незрілість і недосконалість механізмів кримінальної відповідальності [2, с. 79].

Однією з ключових проблем у сфері запобігання організованій злочинності неповнолітніх є недостатній рівень превентивної роботи у громадах, зокрема в контексті реалізації локальних ініціатив. Значна частина профілактичної діяльності зосереджується на загальнодержавних програмах, тоді як місцевий рівень часто залишається поза увагою через брак ресурсів, належної підготовки персоналу, а також відсутність ефективного механізму координації між органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та освітніми установами. В. О. Грищук справедливо підкреслює, що в умовах збройної агресії особливого значення набуває саме розробка та впровадження локальних програм профілактики злочинності серед молоді, які мають ґрунтуватися на аналізі соціальної ситуації, рівня криміналізації підліткового середовища, а також враховувати досвід громад, які зазнали тимчасової окупації чи евакуації [3, с. 59]. Зазначені програми повинні включати системну роботу з вразливими категоріями неповнолітніх, розширення можливостей для їхньої соціалізації та запобігання втягненню у злочинну діяльність через підтримку освіти, спорту, психологічної допомоги та зайнятості.

Також суттєвою проблемою є порушення міжвідомчої координації органів ювенальної превенції, органів освіти, соціальних служб та громадських організацій. Нестача ресурсів, евакуація або переміщення відповідних фахівців і загальне перевантаження системи обмежують ефективність запобіжних заходів [4, с. 112].

Крім того, викликає занепокоєння зростання рівня кіберзлочинності серед неповнолітніх, які залучаються до незаконної діяльності через соціальні мережі, телеграм-канали, анонімні чати. Організовані злочинні угруповання активно використовують онлайн-платформи для вербування молоді, що в умовах воєнного часу є надзвичайно складним викликом для правоохоронних органів [5, с. 135].

Важливо зазначити, що кримінальна політика у сфері запобігання організованій злочинності неповнолітніх має адаптуватися до нових умов. Це

вимагає реформування підходів до правових механізмів, зокрема – розширення інструментів раннього виявлення ризиків криміналізації підлітків та посилення інституційної спроможності органів ювенальної юстиції.

З огляду на зазначене, одним із перспективних напрямів запобігання організованій злочинності неповнолітніх є розвиток сучасної системи кримінального аналізу, орієнтованої на виявлення, документування та нейтралізацію злочинних угруповань, що залучають підлітків до протиправної діяльності. Використання аналітичних даних сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на посилення превентивного впливу та ефективне реагування на загрози, пов'язані з діяльністю ОЗГ за участю молоді. Як зазначає І. В. Краснобрижий, «інформаційно-аналітичне забезпечення є ключовим у формуванні ефективної державної політики боротьби з організованою злочинністю», оскільки саме завдяки глибокому аналізу та систематизації інформації можливо своєчасно ідентифікувати нові форми та способи злочинної діяльності, адаптовані до умов воєнного стану [6, с. 67]. У цьому контексті важливо не лише технічне вдосконалення інформаційних систем, а й підготовка фахівців, здатних якісно працювати з великими масивами даних, здійснювати комплексний аналіз та надавати рекомендації для стратегічного планування правоохоронної діяльності щодо захисту неповнолітніх від впливу організованої злочинності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що запобігання організованій злочинності неповнолітніх в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що включає: удосконалення нормативно-правового забезпечення, інтеграцію інформаційних технологій для моніторингу злочинних проявів, підвищення професійної компетентності фахівців, а також посилення співпраці між органами влади та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Кальман О. В. Превентивна діяльність у сфері злочинності неповнолітніх. Х.: Право, 2022. С. 45.

2. Дрозд О. Д. Кримінологічні аспекти запобігання груповій злочинності неповнолітніх. К.: Атіка, 2020. С. 78.

3. Грищук В. О. Профілактика злочинності в умовах децентралізації: проблеми та перспективи. Львів: Світ, 2021. С. 59.

4. Мельник М. І. Організаційно-правові засади попередження злочинності серед неповнолітніх. К.: НАВС, 2021. С. 112.

5. Костенко О. М. Інтернет-злочинність та молодь: нові виклики для кримінальної політики. Харків: Юрайт, 2022. С. 135.

6. Краснобрижий І. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції. К.: НАВС, 2022. С. 67.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юрій Коваль,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Повномасштабне збройне вторгнення рф на територію України зумовило кардинальний парадигмальний злам у суспільному житті та правовому полі нашої держави. Внаслідок впливу воєнного стану та бойових дій видозмінилася державна податкова політика та податкові відносини загалом. Реагуючи на нагальні виклики воєнного часу вітчизняний законодавець вдався до заходів лібералізації податкового законодавства України. Метою цих заходів було зменшення податкового навантаження на платників податків, спрощення податково-правових процедур та посилення реального захисту їх прав та законних інтересів [1, 95]. Практична реалізація цих ініціатив об'єктивно залежить від дотримання принципу законності усіма суб'єктами податкових правовідносин.

Принцип законності закріплений у частині другій статті 19 Конституції України, де зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

Концептуальні зміни у реалізації цього принципу в податкових правовідносинах були спричинені саме вищезгаданою політикою лібералізації податкового законодавства, що була розпочата із прийняттям Закону України № 2118-IX від 3 березня 2022 року. Квінтесенція новел цього Закону полягає у звільненні платника податків від передбаченої Податковим кодексом України відповідальності за невиконання податкових зобов’язань, у випадку відсутності у платника податків можливостей своєчасно виконати свій податковий обов’язок в умовах воєнного стану, з обов’язковим виконанням таких обов’язків протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні [3]. Можна сміливо стверджувати, що ці нововведення були не лише своєчасними та необхідними, але й в першу чергу справедливими. Війна — це період нестабільності та повної непередбачуваності. Тимчасова окупація, пошкодження або знищення майна або виробничих потужностей платника податків об’єктивно зумовлюють неможливість виконання останніми своїх податкових зобов’язань.

Дотримання принципу законності платником податків та податковим органом під час процедури визнання факту неможливості виконання платником податків податкового обов’язку неодноразово досліджувалося у судовій практиці. Враховуючи вкрай лімітований обсяг формату дослідження, ми змушені обмежитися висновками Верховного Суду у справі №160/19575/22 від 4 жовтня 2023 року. Так, суд констатував, що для звільнення платника від

виконання податкових обов`язків обставини неможливості своєчасного виконання податкового обов`язку повинні бути реальними та об`єктивними, а не формальними. Платник податків повинен надати вичерпний перелік документів, які підтверджуються виникнення щодо обставин, які унеможливлюють ведення господарської діяльності та виконання податкових обов`язків. Натомість обов`язок доведення щодо можливості чи неможливості платником податків своєчасно виконати свій податковий обов`язок покладається на контролюючий орган — він встановлює причинно-наслідковий зв`язок між обставинами непереборної сили та їх впливом на такого платника. На основі поданих документів контролюючий орган приймає вмотивоване рішення щодо можливості чи неможливості своєчасного виконання платником податків свого податкового обов`язку [4]. Тобто, можемо підсумувати, що платник податків зобов'язаний довести факт неможливості виконання свого податкового обов'язку належними та достатніми доказами, а контролюючий орган об'єктивно та неупереджено розглянути подані документи та винести вмотивоване та обґрунтоване рішення.

Принцип законності передбачає неухильне дотримання правових норм усіма суб'єктами податкових правовідносин. Внаслідок лібералізації податкового законодавства законодавцем здійснено парадигмальну трансформацію податкового обов'язку. На відміну від мирного періоду, в умовах воєнного стану податковий обов'язок включає додатковий ключовий складник — фактичну та реальну спроможність платника податку виконати свої податкові зобов'язання. Даний новий елемент обумовлюється самим фактом війни і ведення бойових дій на території України та встановлюється залежно від їх впливу та наслідків для конкретного платника податків.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Р.О., Дутчак А.І., Дутчак О.І. Лібералізація норм податкового права України в умовах воєнного стану. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : журнал. Серія Право. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 88–97.

2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 21.03.2025).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану. Закон України № 2118-IX від 3 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n5 (дата звернення: 21.03.2025).

4. Постанова Верховного Суду у справі №160/19575/22 від 4 жовтня 2023 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113935238 (дата звернення: 21.03.2025).

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дар'я Корнієнко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університету, м. Ірпінь, Україна
Олександра Коваленко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університету, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Наталія Лаговська,**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

В умовах воєнного стану в країні зростає важливість забезпечення прав і свобод громадян, що стає проблематичним через необхідність адаптації правового поля до особливих умов, викликаних війною. Здійснення та захист цивільних прав у такий час стикаються з численними викликами, адже воєнний стан передбачає низку обмежень, які можуть порушувати основні свободи громадян. Однак навіть у таких умовах необхідно знайти баланс між національною безпекою та захистом прав людини, що і обумовлює актуальність цієї теми [5, с. 139].

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться в державі в разі загрози національній безпеці, нападу або військових дій. Відповідно до законодавства, під час воєнного стану можуть бути введені обмеження на багато громадянських прав і свобод, включаючи право на свободу пересування, право на приватність, право на особисту недоторканність, право на власність, а також на право на судовий захист. Однак ці обмеження не можуть бути необмеженими і повинні відповідати принципам необхідності та пропорційності, щоб не порушити сутність самих прав [4].

Першою і найбільш відчутною проблемою є обмеження права на свободу пересування. У разі воєнного стану можуть бути введені комендантські години, обмеження на виїзд або в’їзд до певних територій, що ускладнює виконання особистих, трудових та майнових прав. Багато громадян можуть бути вимушені залишити свої домівки внаслідок бойових дій, що порушує їхнє право на власність і забезпечення житлом. Більше того, частина громадян не має змоги здійснювати нормальні економічні та соціальні зв’язки через зруйновану

інфраструктуру, що призводить до значних порушень прав на працю та підприємницьку діяльність [1, с. 103].

В умовах воєнного стану захист прав громадян стикається з серйозними труднощами через припинення діяльності або обмеження доступу до звичайних правозахисних інститутів, зокрема судів. Відсутність нормального доступу до правосуддя, перерви у судових розглядах, можливі затримки в ухваленні рішень у зв'язку з надзвичайними ситуаціями призводять до порушення прав на справедливий судовий захист. Крім того, у зв'язку з високою ймовірністю порушень прав людини в таких умовах, важливою стає роль міжнародних правозахисних організацій, які можуть надавати підтримку в захисті цивільних прав навіть в умовах війни. Міжнародне право передбачає, що в умовах конфлікту повинні дотримуватися мінімальні стандарти захисту прав людини, навіть якщо деякі права тимчасово обмежуються [3, с. 96].

Одним із найбільших викликів, з якими стикаються громадяни в умовах воєнного стану, є порушення права власності. Війна має руйнівний ефект на матеріальні ресурси, що ускладнює повернення або компенсацію за втрачене майно. У разі руйнування майна, підприємств, будівель, необхідно вводити чітко визначені механізми компенсації збитків та відшкодування втрат. Законодавство має передбачати спеціальні правові засоби, зокрема фонди компенсації, для швидкого відновлення прав власників. Це особливо важливо для малого та середнього бізнесу, який часто є найбільш уразливим у таких умовах [2, с. 207].

Воєнний стан може значно вплинути на трудові права громадян, адже в умовах війни настає економічна криза, втрачаються робочі місця, зростає безробіття. Проблеми виникають також через зупинення або обмеження роботи підприємств, зниження рівня оплати праці, а іноді – через примусове залучення працівників до виконання робіт, необхідних для оборони чи відновлення країни. У зв'язку з цим важливою є правова підтримка таких працівників, забезпечення гарантій з боку держави щодо тимчасового безробіття, виплати компенсацій за період вимушеного безробіття, а також захист прав працівників, які не можуть виконувати свої трудові обов'язки через військові дії [5, с. 139].

В умовах воєнного стану суттєво ускладнюється і захист сімейних прав. Зокрема, велика кількість людей залишають свої домівки, розлучається через військові обставини, що може призводити до порушення прав на виховання дітей, розподіл майна. Важливо забезпечити належний правовий захист для дітей, зокрема забезпечити їхнє право на освіту та медичну допомогу навіть у ситуаціях, коли звичні канали комунікації та забезпечення цих прав порушуються.

Отже, проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану є надзвичайно складними, адже необхідно забезпечити баланс між державними інтересами в галузі національної безпеки та правами громадян. Важливим є вдосконалення механізмів компенсації збитків, створення правових інструментів для забезпечення соціальних гарантій у разі порушення прав

громадян, а також забезпечення ефективної роботи правозахисних організацій. Окремої уваги заслуговує вдосконалення судової системи, щоб забезпечити доступ громадян до правосуддя навіть у надзвичайних умовах. Врахування всіх цих аспектів дозволить мінімізувати негативні наслідки війни для цивільних прав громадян і сприятиме відновленню правопорядку після її завершення.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Воєнний стан як підстава зміни істотних умов договору та підстава звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2022. С. 100-107.
2. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*, 2022. № 1. С. 205-210.
3. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95-99.
4. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с.
5. Череватюк В.Б., Осадченко І.В. Захист прав внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р. С. 128-130.

ПОРУШЕНІ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО ВІД ДИТИНИ, ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ

Віктор Костюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Загально відомо, що подружжя, яке має від шлюбу дитину або дітей нерідко після розлучення не досягає згоди щодо спільного виховання дітей. Наслідком даного факту є створення перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною одним з батьків, що проживає разом з дитиною, іншому з батьків. Відповідно батько або мати, що проживають окремо, звертаються до органу опіки і піклування як передбачено ч. 1 статтею 19 Сімейного Кодексу України (далі СКУ) "особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування", або суду, як передбачено ч. 1 статтею 159 Сімейного Кодексу України "якщо той із батьків, з ким проживає

дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод" [1].

Відтак згідно статті 15 Цивільного Кодексом України (далі ЦКУ) кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання та кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Справи про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо від дитини у спілкуванні з дитиною та її вихованні підпадають під дію ст. 15 ЦКУ, так як права і інтереси щодо виховання дитини одного з батьків, що проживає окремо від дитини порушені [2]. Також право для звернення до суду за захистом своїх порушених прав, свобод чи законних інтересів, які визначені статтями 141, 150, 153, 155, 157 СКУ регулює стаття 4 Цивільного процесуального кодексу України [3].

Як вказує Г.В. Чурпіта захист сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства – це регламентована цивільним процесуальним законом діяльність суду щодо розгляду сімейних справ із метою забезпечення здійснення та/або відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних суб'єктивних сімейних прав та/або охоронюваних законом (законних) сімейних інтересів [4].

Відтак предметом захисту є порушені права та інтереси, зокрема право на спілкування з дитиною, право на виховання дитини, здійснення батьківських прав.

Фактично судовий захист та постановлення судового рішення є відновлення порушених немайнових прав одного з батьків, що проживає окремо від дитини та припинення перешкод з боку іншого з батьків, що проживає разом з дитиною. Хоча на практиці не завжди так відбувається в силу особистого конфлікту між батьками

Захист права на спілкування в умовах воєнного стану або коли батько чи мати, що проживає окремо від дитини, фактично перебуває та має місце проживання в іншій місцевості або ж за кордоном має свої особливості в якості наслідків. Наслідком відсутності регулярного спілкування між дитиною та одним з батьків є розрив психоемоційного зв'язку з дитиною та формування в неї негативного образу батька чи матері, які її покинули. В свою чергу виховання дитини та здійснення батьківських прав на відстані ґрунтується в більшій мірі на спілкуванні.

Забезпечується право на спілкування, шляхом усунення перешкод з боку батька чи матері, що проживають з дитиною. В силу відвідин дитячого садочка, школи, спілкування можливе тільки у вечірній час або на вихідні дні. Якщо дитина дошкільного віку, то можливе забезпечення її пристроєм для спілкування, мобільним телефоном. Хоча і виникає питання можливості надання такого пристрою дитині, батьком чи матір'ю, що проживають разом та

забезпечення технічної готовності такого телефону, шляхом періодичного заряджання. Відповідно це може бути втручанням в особисті права батька чи матері, що проживають з дитиною.

Так, В. Ю. Євко зазначає, що специфіка судового захисту сімейних прав залежить від специфіки сімейних правовідносин, які мають виражений особистий характер проте їх захист становить одне з завдань української держави. Виходячи з цього при судовому захисті сімейних прав, хоча і мають місце диспозитивні засади, проте реалізація суб'єктами сімейних правовідносин диспозитивних засад у цивільному процесі під час захисту своїх порушених сімейних прав та законних інтересів має обмежене застосування у порівнянні з іншими категоріями цивільних справ [5].

Виходячи з вищезазначеного, порушені немайнові права та інтереси одного з батьків, що проживає окремо від дитини є наслідком міжособистісного конфлікту між батьками після розірвання шлюбу або ж під час розгляду справ про розірвання шлюбу. Саме порушені немайнові права та інтереси одного з батьків є предметом захисту в ході розгляду сімейних справ по усуненню перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною. Дані справи мають свої особливості, зокрема обмежене застосування по реалізації прав та інтересів одного з батьків та відповідні наслідки щодо розриву психоемоційного зв'язку між одним з батьків з дитиною внаслідок перешкод.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.
2. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
3. Цивільно процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.
4. Г.В. Чурпіта. До поняття захисту сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства. Підприємництво, господарство і право. Київ 2017 № 4. с. 46. URL:http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/10.pdf.
5. В.Ю. Євко. Особливості судового захисту сімейних прав. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. с. 144-145 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/43.pdf.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Андрій Кравчук,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти навчально-наукового інституту права Державного податкового університету м. Ірпінь, Україна

В умовах воєнного стану відбуваються суттєві трансформації економічних відносин, що неминуче породжує нові форми злочинності у сфері господарської діяльності та водночас модифікує існуючі. Кримінально-правова політика держави потребує швидкої адаптації до нових викликів, що постають перед правоохоронною системою. Підвищена вразливість економіки, перерозподіл матеріальних ресурсів, зміни в логістичних ланцюгах та фінансових потоках створюють сприятливі умови для розвитку нових схем протиправної діяльності, яка завдає шкоди як економічній безпеці, так і обороноздатності держави.

На думку І. Маркович, економічна безпека, характеризується як такий стан національного господарства, який забезпечує стабільність і стійкість перед внутрішніми та зовнішніми викликами, гарантує потужні конкурентні позиції в глобальній економічній системі та відзначається спроможністю національної економіки до стабільного, гармонійного й рівноважного розвитку [1, с. 250-251].

Традиційні форми господарських злочинів також зазнають трансформації. Наприклад, податкові правопорушення набувають нових форм в умовах зміненої системи оподаткування під час воєнного стану.

Особливу тривогу викликає зрощення економічної злочинності з корупційними проявами в оборонній сфері, що створює загрозу не лише для економічної, але й для військової безпеки держави. Корупційні зв'язки дозволяють злочинцям отримувати інформацію про державні закупівлі, створювати фіктивні підприємства для освоєння бюджетних коштів, виділених на оборону, та уникати відповідальності за вчинені правопорушення. Така ситуація потребує посилення координації між антикорупційними органами та підрозділами, що спеціалізуються на протидії економічній злочинності.

Кримінально-правова політика держави в таких умовах має бути спрямована на швидку криміналізацію нових суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, які виникають в умовах воєнного стану. Необхідно законодавчо закріпити кваліфікуючі ознаки, пов'язані з вчиненням господарських злочинів в умовах воєнного стану, та передбачити посилену відповідальність за такі діяння. Водночас важливо забезпечити баланс між жорсткістю кримінальної репресії та необхідністю підтримки економічної активності в умовах війни.

Посилення кримінальної відповідальності за господарські злочини, які завдають шкоди обороноздатності держави, також має стати пріоритетним напрямом кримінально-правової політики. Це стосується насамперед злочинів, пов'язаних з розкраданням коштів, виділених на оборону, шахрайськими схемами у сфері військових закупівель, незаконним використанням гуманітарної допомоги. Підвищена суспільна небезпека таких діянь в умовах воєнного стану обґрунтовує необхідність запровадження більш суворих санкцій, включаючи тривалі терміни позбавлення волі та конфіскацію майна.

Удосконалення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональним економічним злочинам, особливо пов'язаним з обходом санкцій, є невід'ємною складовою ефективної кримінально-правової політики. Оскільки багато господарських злочинів в умовах війни мають транснаціональний характер, необхідно посилити взаємодію з правоохоронними органами інших країн, міжнародними організаціями та інституціями. Це дозволить більш ефективно виявляти та припиняти канали незаконного переміщення товарів, блокувати рахунки, пов'язані з фінансуванням тероризму та відмиванням коштів, притягувати до відповідальності осіб, причетних до транснаціональних економічних злочинів.

Доцільно взяти до уваги позицію І. Леган, яка розглядає транснаціональну економічну злочинність як комплексний антисоціальний феномен, що функціонує поза державними кордонами, піднімаючи кримінальну проблематику на якісно новий рівень розвитку. Це явище, за її оцінкою, потребує швидкого та невідкладного реагування у законодавчій та організаційно-управлінській площинах, а також мобілізації суттєвих матеріальних ресурсів [2, с.265].

Результативність кримінально-правової політики у даній сфері залежить від комплексного підходу, який поєднує не тільки правові, але й економічні та організаційні заходи. Важливим аспектом є також взаємодія держави з громадянським суспільством та бізнесом для своєчасного виявлення нових схем економічних злочинів. Залучення громадськості до моніторингу державних закупівель, використання гуманітарної допомоги, розподілу бюджетних коштів дозволяє не тільки виявляти факти зловживань, а й підвищувати загальний рівень прозорості економічних процесів в умовах воєнного стану.

Таким чином, трансформація господарських злочинів під час війни вимагає від держави не просто адаптації існуючих механізмів протидії, а розробки принципово нових підходів, які враховують специфіку воєнного стану та його вплив на економічну систему. Це дозволить ефективно захищати економічну безпеку держави та створити надійну основу для післявоєнного відновлення. Водночас важливо зберегти баланс між жорсткістю кримінальної репресії та необхідністю підтримки економічної активності, яка є критично важливою для забезпечення обороноздатності країни та задоволення базових потреб населення в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Маркович І. Боротьба з економічними злочинами як складова економічної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : Матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 15 берез. 2024 р. С. 250–251. URL: https://doi.org/10.31733/15-03-2024/2
2. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності [Текст] : монографія / І. М. Леган. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 328 с. URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Марія Костиріна,
здобувачка вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Віталій Димчуков,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Юлія Свінціцька**,
доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки Державного податкового університету м. Ірпінь, Україна

Порушення режиму секретності є одним із найбільш серйозних правопорушень у сфері національної безпеки, оскільки воно може мати далекосяжні наслідки для стабільності держави, її економічної та політичної ситуації.

В Україні система захисту державних таємниць і конфіденційної інформації визначена низкою нормативно-правових актів, серед яких важливу роль відіграє Кримінальний кодекс України. Відповідно до цього законодавства, особи, які мають доступ до інформації, що становить державну таємницю, зобов'язані дотримуватись жорстких вимог щодо її збереження та недопущення її розголошення чи несанкціонованого використання. Порушення режиму секретності, у свою чергу, тягне за собою не лише адміністративні санкції, а й кримінальну відповідальність, яка може бути дуже суворою. Важливість цього

питання підкреслюється тим, що порушення режиму секретності може спричинити шкоду національній безпеці, інтересам держави та її громадянам.

Загалом, правове регулювання охорони державної таємниці в Україні здійснюється на підставі комплексу нормативно-правових актів різної юридичної сили.Фундаментальні засади закріплені в Конституції України [1], яка гарантує непорушність державного суверенітету та територіальної цілісності нашої держави. Водночас, положення Основного Закону необхідно розглядати у нерозривному зв'язку із спеціалізованими законодавчими актами, що формують правову основу охорони державної таємниці. Зокрема, ключову роль відіграють Закони України «Про державну таємницю» [2] , «Про інформацію» [3], «Про національну безпеку України» [4], «Про доступ до публічної інформації» [5], та «Про захист персональних даних» [6]. Ці нормативно-правові акти визначають поняття державної таємниці, встановлюють вимоги щодо віднесення інформації до такої категорії, регламентують порядок обігу відомостей обмеженого доступу, передбачають відповідальність за порушення законодавства у цій сфері.

Законодавчим актом, що заклав фундамент демократичного розвитку інформаційної сфери держави, став саме Закон України «Про інформацію» [3], який проголошує інформаційний суверенітет України, закріплює право громадян на інформацію, встановлює обов’язок держави здійснювати контроль за інформацією з обмеженим доступом, визначає правові основи інформаційної діяльності в державі. Закон України «Про інформацію» визначив місце державної таємниці серед іншої інформації, встановив види відповідальності за порушення інформаційного законодавства, поділив інформацію за режимом доступу на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Остання за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. Саме одним з видів таємної інформації і є державна таємниця [7, с. 314].

Відповідно до законодавства України, залежно від ступеня секретності інформації встановлено форми допуску до державної таємниці: Форма 1 – «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно», Форма 2 – «цілком таємно», «таємно», Форма 3 – «таємно». За порушення законодавства про державну таємницю передбачено дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність [2]. Віднесення інформації до державної таємниці здійснюється спеціальним суб’єктом – державним експертом з питань таємниць. Строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, становить залежно від ступеня секретності: «особливої важливості» – 30 років, «цілком таємно» – 10 років, «таємно» – 5 років [7, с. 315].

Не виникає сумнівів, що Кримінальний кодекс України (далі – КК України) є одним з найсуворіших законодавчих актів, що встановлює відповідальність за порушення у сфері державної таємниці. Відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці передбачена Розділом XIV Особливої частини КК України (ст. 328-337) [8]. Так, наприклад, відповідно до ст. 328 КК України розголошення відомостей, що становлять державну таємницю особою, якій ці

відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років або без такого. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від 5 до 8 років [8].

Отже, порушення режиму секретності є серйозним злочином, що може завдати значної шкоди національній безпеці та стабільності держави. Кримінальна відповідальність за такі порушення визначена чіткими нормами Кримінального кодексу України, що забезпечує ефективний механізм захисту державної таємниці і конфіденційної інформації. Важливість дотримання режиму секретності важко переоцінити, оскільки навіть незначне порушення може мати катастрофічні наслідки для безпеки країни. Тому, забезпечення належного контролю та відповідальності за порушення секретності є ключовим аспектом у підтриманні стабільності та захисту державних інтересів в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
2. Закон України «Про державну таємницю» від 30.10.2024 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
3. Закон України «Про інформацію» від 15.11.2024 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
4. Закон України «Про національну безпеку України» від 09.08.2024 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 08.10.2023 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
6. Закон України «Про захист персональних даних» від 18.01.2025 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)
7. Ларченко М. О. Правове забезпечення системи охорони державної таємниці. *Актуальні дослідження суспільних наук.* Умань. 2024. С. 314-318.
8. Кримінальний кодекс України від 01.02.2025 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 16.03.2025 р.)

ПРЕДМЕТ І НАСЛІДКИ ЗАДОВОЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Олександр Куньовський,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У Чеській Республіці предмет конституційної скарги визначений у її Конституції від 16 грудня 1992 року. Так, пунктами «c» і «d» статті 87 Конституції передбачено юрисдикцію Конституційного Суду розглядати конституційні скарги на остаточні рішення чи інші посягання з боку органів державної влади, що порушують гарантовані Конституцією основні права та свободи (в тому числі право муніципалітетів на самоврядування) [1]. Аналогічне формулювання предмета конституційної скарги міститься у статті 72 Закону про Конституційний Суд від 16 червня 1993 року [2].

Якщо Конституційний Суд визнає скаргу обґрунтованою, то скасовує оскаржуване рішення, і, у разі скарги на інший вид втручання органу державної влади, він може заборонити цьому органу державної влади продовжувати порушувати право чи свободу та наказати йому, наскільки це можливо, повернути справу до стану, який існував до порушення. При цьому, Конституційний Суд не може наказати органу державної влади задовольнити конкретне прохання скаржника, не може змінити оскаржуване рішення, а також ухвалити рішення замість відповідного органу державної влади чи суду. У разі скасування оскаржуваного рішення справа повертається до органу державної влади для прийняття нового рішення [3].

Разом з тим, особа має право оскаржити і будь-який нормативний акт чи його частину, але тільки у тому разі, якщо відповідна норма була застосована у справі скаржника. Тобто скарга про скасування нормативного акта має допоміжний (субсидіарний) характер до конституційної скарги [3].

Найчастіше предметом конституційної скарги в Чехії є рішення Верховного Суду. Так, протягом першої половини 2024 року до Конституційного Суду Чехії надійшло 718 скарг проти рішень Верховного Суду, з них 37 Суд розглянув по суті (статистика станом на 18 липня 2024 року) [4].

У конституційній скарзі в Чехії можна ставити питання про відповідність конституції як норм матеріального права, так і норм процесуального права. Наприклад, у рішенні від 23 травня 2019 року у справі №IV.ÚS 1568/18 Конституційний Суд [5] задовольнив скаргу заявниці, встановивши, зокрема, порушення її права на доступ до суду як складової права на справедливий суд (заявниця пропустила строк, який суд безпідставно не поновив).

Щодо іншого посягання з боку державних органів на конституційні права і свободи, то це має бути одноразовий, незаконний і в той же час неконституційний факт, що не є результатом відповідного рішення і не може

бути оскаржений за іншою процедурою, ніж як за конституційною скаргою. (рішення КС від 3 квітня 2024 року у справі № II.ÚS 458/24).

Як приклад захисту особи від іншого посягання на її конституційні права з боку держави можна навести рішення Конституційного Суду від 22 березня 2016 року у справі №I. ÚS 469/16 [6]. Так, у цій справі українка отримала рішення про видворення з Чехії, проте не змогла вчасно виїхати, через що Окружний суд міста Праги застосував до неї штрафний наказ у процедурі кримінального провадження. Під час розгляду такого наказу скаржниця відмовилася від заперечень проти нього, щоб суд не розпочинав основний розгляд, адже при основному розгляді вона могла бути взята під варту. Суд конституційної юрисдикції встановив порушення прав заявниці окружним судом, яке полягало у неповідомленні їй про можливість призначення державного захисника та у непризначенні основного судового розгляду у її справі. Цікавим є також те, що законодавство Чехії не вимагало від місцевого суду обов'язкового призначення захисника, але оскільки обвинувачена була іноземкою, не розуміла добре державної мови, була у вразливому становищі, то Конституційний Суд Чехії вирішив, що у таких випадках суди завжди повинні пропонувати вразливій особі державного захисника.

З викладеного випливає, що у Чехії функціонує модель повної конституційної скарги, адже особа має право оскаржувати до Конституційного Суду одразу правозастосовний акт. При цьому, скарги розглядаються досить швидко, що дійсно дає можливість не лише визнати порушення конституційних прав, а й поновити відповідні права чи заборонити незаконне втручання у порушувані права.

Список використаних джерел

1. Constitution of the Czech Republic : of 16.12.1992 no. 1/1993 Sb. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c._98-2013.pdf (date of access: 25.03.2025).
2. Constitutional Court Act: від 16.06.1993. Дата оновлення: 12.12.2023. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_Court_Act_2024.pdf (дата звернення: 25.03.2025).
3. Guide on proceedings on constitutional complaints. *Ústavní Soud*. URL: https://www.usoud.cz/en/guide-on-proceedings-on-constitutional-complaints (date of access: 25.03.2025).
4. Z celkového počtu 718 ústavních stížností směřujících proti rozhodnutím Nejvyššího soudu v prvním pololetí roku 2024, rozhodl Ústavní soud nálezem o 37 z nich. Nejvyšší Soud. URL: https://www.nsoud.cz/pro-verejnost-a-media/tiskove-zpravy/detail/z-celkoveho-poctu-718-ustavnich-stiznosti-smerujicich-proti-rozhodnutim-nejvyssiho-soudu-v-prvnim-pololeti-roku-2024-rozhodl-ustavni-soud-nalezem-o-37-z-nich-1 (date of access: 25.03.2025).

5. Nález of Ústavní soud of 23.05.2019 in no. IV.ÚS 1568/1. URL: https://kraken.slv.cz/IV.US1568/18 (date of access: 25.03.2025).

6. Nález of Ústavní soud of 22.03.2016 in no. I. ÚS 469/16. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2016/I._US_469_16_an.pdf&ved=2ahUKEwifvoqP9KaMAxXLD0QIHazPJL0QFnoECBoQAQ&usg=AOvVaw2S5UJH6zll-gwXVaNr5fyD (date of access: 26.03.2025).

БЕЗПЕКА ЯК КАТЕГОРІАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ППОЦЕСІ УКРАЇНИ

Дмитро Кухленко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Звичайно, кримінальна процесуальна політика України має вплив на умови участі осіб у кримінальному провадженні, що є важливим для встановлення всіх обставин і досягнення мети кримінального процесу. Безпека учасників кримінального провадження є однією з таких умов і гарантує відповідний захист прав та свобод людини і громадянина. Кримінальні процесуальні норми, які закріплюють права та законні інтереси учасників кримінального провадження, забезпечують їх безпеку і є гарантією захисту їх прав.

Проблема забезпечення безпеки в кримінальному процесі залишається актуальною в сучасних умовах, оскільки змінюються засоби та методи неправомірного впливу на учасників кримінального провадження внаслідок змін у суспільних відносинах. Нові законодавчі ініціативи, спираючись на статистичні дані і результати правозастосовчої практики, підтверджують актуальність цієї проблеми.

У сучасних умовах радикально змінюються політична, економічна і соціальна сфери, і однією з найбільш актуальних проблем стає безпека особистості. Потреба у проведенні досліджень теоретичних і прикладних аспектів безпеки спричинила виникнення теорії безпеки як науки про передбачення режимів функціонування системи, загрожуючих її існуванню, і заходів щодо їх запобігання.

Сьогодні внаслідок інтенсифікації наукових досліджень у різних галузях знань виникли концепції різних видів безпеки: державної, міжнародної, національної, економічної, політичної, військової, екологічної, інформаційної, фінансової, бюджетної, юридичної, регіональної тощо. Це вилилося у такі поняття, як національна безпека, громадська безпека, особиста безпека та інші.

Концепція безпеки особистості є одним із основних аспектів теорії безпеки. Згідно з цією концепцією, державна та громадська безпека є прямим продовженням безпеки особи, що передбачає захист громадянського суспільства, його порядку і спокою, матеріальних і духовних цінностей, а також прав і свобод громадських об'єднань для їх нормальної діяльності. У правовій доктрині висловлено точку зору, згідно з якою безпека особистості є вихідним пунктом і відносною кінцевою метою суспільної та державної безпеки.

За аналізованою концепцією безпека особи є природним і невід'ємним правом людини, забезпечення якого визнається одним із найважливіших обов'язків держави. Це право реалізується через якість конституційно-правового закріплення основних прав і свобод особи, і безпека набуває характеру «соціальної функції», замінюючи відносини «благодійності» між державою і особою.

Поняття «безпека» використовується у Кримінальному процесуальному кодексі України, де в термінологічному словосполученні «заходи безпеки» трактується як засіб захисту від конкретних небезпек, таких як загрози вбивством, застосуванням насильства, знищенням або пошкодженням майна чи іншими небезпечними протиправними діями стосовно осіб, що перебувають у кримінальних процесуальних правовідносинах.

Хоча в дослідженнях, присвячених категорії «безпека особи», не встановлено єдину позицію щодо її визначення, у сфері кримінального процесу ця категорія до недавнього часу не ставала предметом обговорень, а забезпечення безпеки особистості ідентифікувалося головним чином з застосуванням заходів безпеки.

Проте в деяких наукових працях термін «безпека особи» почав використовуватися і в іншому контексті, де він став синонімом для терміну «особиста недоторканність». Разом із терміном «право на свободу та особисту недоторканність» з'явився термін «право на свободу та безпеку» [1, с. 111].

Поняття безпеки згадується в багатьох національних законодавчих актах, проте чіткого законодавчого визначення цього терміну немає. Аналіз різних трактувань міждисциплінарного терміну «безпека» дозволяє розглядати його як стан захищеності чи стан відсутності небезпеки; як атрибут системи; як стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до виживання та розвитку. У визначенні феномена безпеки застосовується принцип понятійного дуалізму («небезпека – безпека»). З одного боку, безпечним є явище або стан будь-якого носія небезпеки, який не містить загрози можливої шкоди для оточення. З іншого боку, ознака безпеки приписується об'єкту, що надійно захищений від небезпечних йому впливів. Завдяки філософським концепціям нового часу поняття «безпека» отримало широке використання в західноєвропейському науковому та політичному дискурсі. Для більш глибокого розуміння безпеки варто звернутися до комплексного аналізу цього феномену, що сформувався в західноєвропейській культурі.

Отже, у сучасному світі феномен безпеки людини став фундаментальною цінністю. Безпека є однією з основних умов існування людини, її природним правом, яке ґрунтується на глибокій потребі відчувати себе в безпеці. Лише у такому стані людина може нормально існувати, жити та розвиватись. Безпека особи, як невід'ємне природне право, так само, як і інші, вимагає забезпечення і гарантій з боку держави. В контексті теорії кримінального процесуального права термін «безпека особи» інтерпретується як право на свободу та особисту недоторканність. У дослідженнях, присвячених статті 5 Європейської конвенції [2], «the right to security» не дивлячись на офіційний переклад тексту Конвенції, автори використовують термін «право на свободу та безпеку особи». Це термінологічне вживання стало основою для використання відповідної категорії в українських публікаціях.

Список використаних джерел

1. Шамілова Г.З. Захист права на свободу та безпеку за Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 р. *Євразійський юридичний журнал*. 2014. № 9. С. 111 – 113.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Анастасія Кучеренко,
здобувач другого магістерського рівня, Державний податковий університет, Ірпінь, Україна

***Науковий керівник: Оксана Обривкіна**,*
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

У період воєнного стану держава постає перед необхідністю забезпечення національної безпеки, захисту територіальної цілісності, функціонування критичної інфраструктури та виживання населення. У таких умовах публічний інтерес об'єктивно набуває пріоритету над рядом приватних прав. Водночас збереження основоположних прав людини, зокрема права власності, є важливою ознакою правової держави, навіть у надзвичайних обставинах.

Право власності в Україні гарантується Конституцією (ст. 41) [1], яка дозволяє примусове відчуження майна виключно на підставах суспільної необхідності, з подальшою повною компенсацією його вартості. У мирний час такі випадки є поодинокими, проте під час війни масштаб залучення приватного майна до потреб держави значно зростає. Законодавчо така можливість передбачена, зокрема, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8), який дозволяє тимчасове вилучення майна для потреб оборони, з гарантією наступного відшкодування [2].

Водночас на практиці виникають численні складнощі із дотриманням балансу між публічним інтересом і приватним правом. У ряді випадків власники майна не отримують адекватної або своєчасної компенсації. Проблеми посилюються відсутністю прозорого механізму оцінки вартості відчуженого майна та чіткої процедури його документального оформлення. Такі ситуації створюють ризики правової невизначеності та недовіри до держави [4].

Варто зазначити, що механізм реквізиції майна повинен супроводжуватись не лише процедурною законністю, але й ефективною комунікацією з громадянами. Зокрема, потрібне інформування про права осіб, механізми оскарження дій органів влади, строки та порядок отримання компенсації. Без цього можна втратити довіру суспільства, що критично важливо в умовах війни [5].

З іншого боку, держава повинна діяти швидко та рішуче, особливо в умовах прямої загрози. Очевидно, що процедури, які вимагають тривалого погодження або судового розгляду, в екстрених ситуаціях можуть призводити до зволікань, що загрожують життю і безпеці громадян. Тому законодавство повинно містити механізми спрощеного тимчасового доступу до майна з подальшим врегулюванням правовідносин. При цьому слід забезпечити незалежний контроль за такими діями, щоб уникнути зловживань [2].

Окремою темою є захист житла внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які залишили майно в зоні бойових дій. Держава має обов’язок гарантувати недоторканність такого майна, а у випадку його знищення – забезпечити компенсацію або надання іншого житла. Питання ускладнюється тим, що багато осіб не мають документів на майно, що створює складності при фіксації збитків. У цьому напрямі важливо посилити правову підтримку ВПО та спростити процедури визнання права власності [4].

У перспективі, після завершення бойових дій, питання реституції, відшкодування збитків та відновлення прав власності стане одним із ключових викликів для держави. Уже сьогодні потрібно формувати єдину базу пошкодженого або відчуженого майна, запускати цифрові реєстри фіксації шкоди, залучати міжнародні механізми оцінки збитків. Це створить основу для справедливої системи компенсацій [6].

Варто наголосити, що захист права власності навіть у критичних умовах повинен залишатися одним з пріоритетів. Саме повага до приватного майна є

основою для сталого відновлення після війни, забезпечення економічної стабільності та інвестиційної привабливості країни. Зневага до цього права сьогодні може мати далекосяжні негативні наслідки в майбутньому.

Таким чином, співвідношення публічного інтересу та приватного права в умовах воєнного стану вимагає делікатного, збалансованого підходу. Законодавство має бути гнучким, але не свавільним; держава — рішучою, але не репресивною. Лише за таких умов можна зберегти правову державу в найтемніші часи.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Дяченко А. Публічний інтерес vs. приватне право в умовах надзвичайних ситуацій. Юридичний вісник. 2022. № 9. С. 22–27.

5. Савченко С. Захист майнових прав в умовах конфлікту: проблеми та перспективи. Право України. 2023. № 3. С. 39–45.

6. Резолюція ПАРЄ № 2133 (2016) «Про захист права власності в умовах збройного конфлікту».

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ярослав Лантух,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Воєнний стан, введений в Україні з 24 лютого 2022 року, суттєво вплинув на функціонування правової системи, зокрема на сферу виконавчого провадження. Учасники цього процесу – боржники, стягувачі, державні та приватні виконавці – зіткнулися з обмеженнями своїх суб'єктивних прав і законних інтересів через пріоритетність публічного інтересу, спрямованого на забезпечення безпеки, стабільності та оборони держави.

Нами проаналізовано правові, етичні та практичні аспекти проблеми, виходячи із здобутого досвіду в період 2022–2024 років, з метою визначення

перспектив розвитку судового захисту, враховуючи як національні особливості, так і міжнародний досвід.

Проблематика судового захисту прав учасників виконавчого провадження в умовах воєнного стану стала об'єктом уваги сучасних дослідників. І. П. Іваненко у статті "Виконавче провадження в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи" зазначає, що призупинення виконавчих дій у зонах бойових дій призвело до значного дисбалансу між правами стягувачів і боржників, а суди часто не можуть оперативно реагувати через логістичні труднощі та брак ресурсів [1]. О. М. Овчаренко у праці "Окремі аспекти судового захисту прав сторін виконавчого провадження в умовах воєнного стану" підкреслює, що тимчасова окупація територій, знищення судової інфраструктури та обмеження роботи судів суттєво ускладнюють доступ до правосуддя, пропонуючи вдосконалити процесуальні норми, зокрема через запровадження дистанційних процедур і чітких строків оскарження [2].

Міжнародні організації також звертають увагу на ці питання. У звіті Amnesty International "Justice in Crisis: Ukraine's Legal System Under Martial Law" акцентується проблематика зі стягнення аліментів у воєнний час, що порушує права вразливих груп, таких як діти та одинокі батьки [3]. О. В. Коваленко у статті "Права людини в умовах воєнного стану: український досвід" наголошує на необхідності посилення судового контролю для запобігання зловживанням з боку виконавчої влади та забезпечення справедливого балансу між індивідуальними і суспільними інтересами [4]. Ці дослідження вказують на системні прогалини в правовому регулюванні та потребу в адаптації механізмів до умов воєнного часу, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні фактори.

Правове регулювання виконавчого провадження в Україні здійснюється Законом України "Про виконавче провадження" від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, який визначає порядок примусового виконання судових рішень [5]. У період воєнного стану застосовуються також норми Закону України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 року № 389-VIII, зокрема стаття 8, яка дозволяє тимчасові обмеження прав, такі як примусове відчуження майна (пункт 6) чи заборона зміни місця проживання боржників (пункт 10) [6]. У зв'язку із запровадженням Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року воєнного стану, було призупинено певні виконавчі дії в зонах бойових дій [7], а постановою Кабінету Міністрів №191 від 3 березня 2022 року – обмежено доступ до державних реєстрів, що ускладнило роботу виконавців і доступ сторін до інформації [8].

На міжнародному рівні ці заходи регулюються Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ), стаття 15 якої дозволяє відступ від зобов'язань у воєнний час за умови пропорційності [9].

У період воєнного стану публічний інтерес, спрямований на забезпечення національної безпеки і економічної стабільності, суттєво почав домінувати над індивідуальними правами учасників виконавчого провадження. Хоча публічний

інтерес, безумовно, є пріоритетом в умовах воєнного стану, однак його реалізація все ж потребує визначення чітких критеріїв і дотримання процедур, щоб унеможливити невиправданих порушень прав тих чи інших учасників виконавчого провадження.

З етичної точки зору, обмеження прав стягувачів заради публічного інтересу може суперечити принципу справедливості. Наприклад, призупинення стягнення аліментів у територіях ведення бойових дій залишило багатьох незахищених верств населення без фінансової підтримки, що є порушенням статті 8 ЄКПЛ про право на сімейне життя [9]. У той же час безпека суспільства в цілому є базовою умовою для реалізації будь-яких прав, що робить певні обмеження неминучими.

В даному випадку судовий захист відіграє ключову роль у збалансуванні цих інтересів. Зокрема, Верховний Суд у Постанові від 10 травня 2023 року у справі №760/15432/22 визнав неправомірним повне призупинення виконавчого провадження без повідомлення стягувача, посилаючись на статтю 6 ЄКПЛ про право на справедливий судовий розгляд [11]. Конституційний Суд у постанові від 15 січня 2024 року у справі №2-7/2023 визнав неконституційною повну заборону на оскарження дій виконавців у воєнний час, зобов'язавши законодавця внести зміни до нормативних актів [12]. Вказані судові рішення демонструють важливість судового контролю навіть у кризових умовах.

Висновки. Судовий захист суб'єктивних прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження в умовах воєнного стану є важливим інструментом забезпечення балансу між індивідуальними правами та публічним інтересом. Досвід України, здобутий у період 2022–2024 років, показав деякі системні проблеми: обмеження доступу до судів, порушення прав стягувачів і боржників через призупинення проваджень без належного обґрунтування та компенсаційних механізмів. Водночас судова практика демонструє нам можливості захисту прав та інтересів учасників виконавчого провадження та показує умови, за яких можливе дотримання балансу публічних інтересів і інтересів учасників виконавчого провадження.

Також досвід цього періоду показав відносно швидку адаптацію виконавчої системи судових рішень до воєнних умов через гнучкі підходи та технологічні інновації, що дозволило не лише мінімізувати порушення прав учасників виконавчого провадження, а й зміцнити довіру до правосуддя в кризовий час.

Список використаних джерел

1. Іваненко І. П. Виконавче провадження в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. Право України. 2023. № 5. С. 45–53.

2. Овчаренко О. М. Окремі аспекти судового захисту прав сторін виконавчого провадження в умовах воєнного стану. Вісник Одеського

національного університету. Серія: Правознавство. 2023. Т. 28, вип. 69. С. 149–155.

3. Amnesty International. Justice in Crisis: Ukraine's Legal System Under Martial Law. 2023.

4. Коваленко О. В. Права людини в умовах воєнного стану: український досвід. Юридичний вісник України. 2023. № 4. С. 15–22.

5. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 29. Ст. 535.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року.

8. Про деякі питання доступу до реєстрів: Постанова Кабінету Міністрів України №191 від 3 березня 2022 року.

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Офіційний вісник України. 2010. № 32. Ст. 1371.

10. Рішення Верховного Суду України у справі №760/15432/22 від 10 травня 2023 року.

11. Постанова Конституційного Суду України у справі №2-7/2023 від 15 січня 2024 року.

ПОЄДНАННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Іван Луценко,
здобувач вищої освіти 9ПО групи 4-го курсу,
Навчально-науковий інститут права, Київський національний університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Єлізавєта Чирка,
здобувачка вищої освіти 15 групи 4-го курсу
Навчально-науковий інститут права, Київський національний університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Умови воєнного стану суттєво впливають на функціонування правової системи, зокрема кримінального процесу. За таких обставин виникає необхідність балансування між захистом публічного інтересу, який охоплює безпеку держави та суспільства, та приватного інтересу, що стосується прав і свобод окремих громадян. Розглянемо ці два аспекти, що стають актуальними в умовах війни: пріоритетність публічного інтересу в умовах воєнного стану та захист приватного інтересу в рамках кримінального процесу.

Верховний суд в постанові від 26.11.2024 № 910/10936/23 зазначає, що у правовій державі інтереси держави повинні відповідати інтересам суспільства, не можуть їм суперечити. Ті з інтересів суспільства, які становлять власне його фундамент, становлять публічний порядок. Інтереси суспільства і публічний порядок співвідносяться як родове і видове поняття: забезпечення публічного порядку завжди в інтересах суспільства, однак не все, що становить інтерес суспільства, становить публічний порядок. Його становлять лише фундаментальні цінності. Кожен член суспільства, як колективного носія цих засадничих цінностей, що становлять публічний порядок, усвідомлює їх значення. Очевидність цих цінностей для кожного члена суспільства обумовлює те, що правочин, який їх порушує, є нікчемним, тобто будь-яка особа може дійти висновку про його недійсність без потреби у рішенні суду, яким би той визнавав його недійсним, зважуючи приватний і публічний інтереси.

Воєнний стан вводиться для забезпечення стабільності та безпеки держави, що автоматично перехилює ваги справедливості на бік публічного інтересу. Кримінальний процес у таких умовах адаптується до потреб швидкого реагування на загрози, зокрема воєнні злочини, диверсії чи мародерство. Зміни до Кримінального процесуального кодексу України, прийняті у 2022 році, спрощують процедури розслідування та судового розгляду, дозволяючи оперативно притягати винних до відповідальності. Наприклад, допустимість дистанційних судових засідань через відеоконференції забезпечує безперервність правосуддя навіть у зонах бойових дій чи на окупованих територіях.

Такий підхід відображає пріоритетність публічного інтересу, адже держава прагне підтримувати порядок і протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Обмеження певних процедурних норм, як-от скорочення строків оскарження рішень, також слугує цій меті, адже в умовах війни час стає критичним фактором. Проте ці заходи можуть створювати ризики для приватних інтересів, зокрема права на справедливий судовий розгляд.

Захист приватного інтересу в рамках кримінального процесу, незважаючи на пріоритетність публічного інтересу, кримінальний процес у воєнний час не ігнорує права людини. Законодавство зберігає базові гарантії, передбачені Конституцією України та міжнародними стандартами. Наприклад, навіть у спрощених умовах розслідування зберігається право на захист, доступ до адвоката та можливість оскарження судових рішень, хоч і в обмеженому форматі.

Особливу увагу приділено захисту потерпілих від воєнних злочинів. Зокрема, фіксація показань через технічні засоби дозволяє уникнути повторної травматизації свідків і жертв, що є проявом турботи про приватний інтерес. Водночас ці заходи сприяють і публічному інтересу, оскільки забезпечують доказову базу для притягнення злочинців до відповідальності. Таким чином, у цьому аспекті спостерігається гармонійне поєднання двох інтересів.

Щодо конфлікту між публічним і приватним інтересом, то у деяких випадках баланс між публічним і приватним інтересом порушується. Спрощення процедур може призводити до обмеження прав підозрюваних чи обвинувачених. Наприклад, скорочення строків подання апеляцій або можливість проведення слідчих дій без присутності захисника в окремих ситуаціях створюють ризик порушення права на захист. Це свідчить про те, що в умовах воєнного стану приватний інтерес іноді поступається потребам суспільної безпеки.

Такий конфлікт є неминучим, адже війна вимагає швидких і рішучих дій. Проте держава зобов'язана мінімізувати ці обмеження, щоб уникнути зловживань владою. Одним із механізмів такого контролю є нагляд прокуратури та судів за дотриманням законності під час розслідувань, що частково компенсує втрату окремих гарантій для громадян.

Можемо охарактеризувати механізми гармонізації інтересів, для ефективного поєднання публічного та приватного інтересу в умовах воєнного стану важливо використовувати адаптивні механізми, запровадження електронного документообігу та дистанційних форм взаємодії між учасниками процесу, дозволяє одночасно прискорити розгляд справ (публічний інтерес) і забезпечити доступність правосуддя для громадян (приватний інтерес). Крім того, важливу роль відіграє чітке законодавче регулювання. Зміни до КПК, ухвалені в умовах війни, передбачають тимчасовість обмежень і можливість їх перегляду після завершення воєнного стану. Це свідчить про прагнення держави повернутися до повноцінного захисту прав людини, щойно ситуація стабілізується.

У висновку можемо зазначити, що поєднання публічного та приватного інтересу в кримінальному процесі під час воєнного стану є складним завданням, яке вимагає компромісів. Пріоритетність публічного інтересу, спрямованого на захист держави та суспільства, часто призводить до тимчасових обмежень приватних прав. Однак законодавство України намагається зберегти базові гарантії для громадян, використовуючи сучасні технології та гнучкі правові механізми. У підсумку, успішна гармонізація цих інтересів залежить від чіткості правового регулювання, прозорості дій влади та готовності повернутися до повного дотримання прав людини після завершення війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 19-20, № 21-22, № 23-24.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 28.

4. Постанова Верховного Суду від 26.11.2024 у справі № 910/10936/23. Офіційний вебсайт Верховного Суду України. URL: https://supreme.court.gov.ua (дата звернення: 24.03.2025).
5. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. *Офіційний вісник України.* 1998. № 13.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. *Офіційний вісник ООН.* 1948.
7. Іванов В. В. Вплив воєнного стану на кримінальне судочинство в Україні. *Вісник кримінального права.* 2023. № 2. С. 45–58.
8. Петренко О. М. Правові механізми забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану. *Юридична Україна*. 2022. № 7. С. 22–30.
9. Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. Воєнний стан і права людини. URL: https://minjust.gov.ua (дата звернення: 24.03.2025).

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вероніка Ляхімець,
здобувачка вищої освіти першого бакалаврського рівня Навчально - наукового інституту права, Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Ігор Котович,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет

Соціальні ініціативи – це ідеї, спрямовані на вирішення актуальних соціальних проблем.[1] У мирний час вони мають свій вектор реалізації, здебільшого орієнтовані на освіту, екологію, охорону здоров'я, права людини, культурний розвиток. Вони спрямовані на довгостроковий вплив і покращення суспільних стандартів. З 2014 року, з початком сучасної російсько-української війни, тривають трансформаційні процеси, яких зазнає суспільство. [2] З більшою силою після 24 лютого 2022 року українське суспільство консолідувалося й породило велику кількість соціальних ініціатив, що дало можливість уникнути колапсу в різних сферах життя. Соціальні ініціативи під час війни — це організовані активні дії окремих громадян, груп або організацій, держави, спрямовані на підтримку суспільства в складний воєнний період. Вони можуть включати гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, евакуацію, медичну допомогу, освітні проєкти та відновлення інфраструктури.

Класифікація видів соціальних ініціатив в умовах воєнного стану на сьогодні не є достатньо висвітленим питанням. Але слід зазначити, що вона допоможе намітити практичні кроки до втілення ефективного плану дій щодо соціального захисту та підтримки населення під час воєнного стану, а саме:

- створення єдиної бази даних ініціатив (наприклад, онлайн-платформа або реєстр);
- забезпечення координації між ініціативами (спільні чати, зустрічі, координаційні центри);
- впровадження механізмів контролю (моніторинг ефективності, звітність, прозорість фінансування);
- інформаційна підтримка (розповсюдження інформації через медіа та соціальні мережі);
- співпраця з міжнародними партнерами для залучення ресурсів та обміну досвідом;
- удосконалення правового регулювання та соціальної політики у сфері соціального захисту;
- налагодження юридичного супроводу соціальних ініціатив.

Для ефективного управління соціальними ініціативами під час війни їх можна розділити за такими критеріями:

За напрямками діяльності:

Гуманітарна допомога (продукти, вода, одяг, ліки);

- медична допомога (мобільні шпиталі, допомога пораненим, реабілітація);
- психологічна підтримка (реабілітація військових, допомога переселенцям);
- евакуація та розселення (транспорт, житло, центри тимчасового перебування);
- освіта та культура (онлайн-навчання, освітні проєкти, підтримка культурної спадщини);
- інформаційна підтримка та комунікація (боротьба з фейками, новини, інформування населення);
- економічна підтримка та відновлення (програми працевлаштування, допомога бізнесу, відбудова).

За рівнем організації:

- державні ініціативи (урядові програми, фонди допомоги, міжнародна співпраця);
- громадські ініціативи (волонтерські рухи, благодійні організації, фонди);
- корпоративні ініціативи (бізнес, що допомагає військовим, співробітникам, суспільству);
- індивідуальні ініціативи (волонтери, приватні пожертви, самоорганізація).

За територіальною ознакою:

- локальні ініціативи (діяльність у межах громади, міста, регіону);
- національні ініціативи (всеукраїнські проєкти, масштабні державні або громадські ініціативи);
- міжнародні ініціативи (гуманітарна допомога, фінансові ресурси та технічна підтримка)[3].

Війна призвела до появи нових соціальних груп: ветерани/учасники АТО/ООС, ВПО, волонтери. Тому варто вказати ще на один критерій класифікації соціальних ініціатив - за цільовою аудиторією:

- допомога військовим (забезпечення армії, реабілітація, підтримка ветеранів);
- допомога цивільним (переселенці, сім'ї з дітьми, люди з інвалідністю);
- допомога волонтерам (підтримка самих волонтерів та їхніх ресурсів).

Під час війни ініціативи стають більш мобільними та оперативними, вони пристосовуються до викликів часу, виконуючи різні, але однаково важливі функції залежно від ситуації в країні.

Після війни багато ініціатив трансформуються, спрямовуючи зусилля на відбудову країни, реабілітацію постраждалих, інтеграцію ветеранів та психологічну допомогу.

Класифікація соціальних ініціатив допомагає уникати дублювання зусиль, ефективніше розподіляти ресурси та надавати допомогу тим, хто її найбільше потребує.

Список використаних джерел

1. Лещук Г.В. Реалізація соціальних ініціатив засобами інноваційних інформаційних технологій //Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2017. Вип.1(40). С.146-148

2. Коляструк О. Вплив російсько-української війни на українське суспільство: ідентичнісні та соціально-психологічні зміни (2014-2016рр.) // Війна: держава, суспільство, особа : збірник наукових статей. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023.С.748-764

3. Мадалинець В.В. Соціальна функція держави та права людини : механізми захисту в умовах воєнного стану //Аналітико-порівняльне правознавство. 2025. Вип.1. С.41-47

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сергій Мудрак,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Забезпечення належного рівня гарантій охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є одним із ключових показників правової держави, яка ґрунтується на принципах верховенства права, справедливості та поваги до людської гідності. В умовах постійної трансформації кримінального процесуального законодавства України, адаптації його до європейських стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини, питання забезпечення правового захисту учасників кримінального процесу набуває особливої актуальності.

Незважаючи на закріплення основних прав та гарантій у Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі України, на практиці часто виникають проблеми, пов'язані з порушенням прав сторін, особливо в частині доступу до правосуддя, ефективного захисту від незаконного переслідування, затримання чи втручання в особисте життя. Залишається актуальною проблема забезпечення балансу між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю захисту прав особи, яка бере участь у кримінальному провадженні.

Особливої ваги набуває питання дієвості процесуальних гарантій для таких категорій учасників кримінального провадження, як підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок, захисник тощо, оскільки від належного забезпечення їхніх прав залежить ефективність функціонування всієї системи правосуддя. У цьому контексті важливим є також удосконалення механізмів реалізації прав, забезпечення їх невідворотності та запровадження ефективного контролю за діяльністю правоохоронних та судових органів.

Одним із головних завдань кримінального процесуального права є не лише формальне закріплення прав і гарантій учасників кримінального провадження, а й забезпечення ефективного механізму їхньої реалізації. Як зазначає І. Г. Петрів, на практиці часто спостерігається розрив між декларованими правами учасників кримінального провадження та їх фактичним здійсненням, що пов'язано з недосконалістю правозастосовної практики, низьким рівнем професійної підготовки працівників правоохоронних органів, а також з відсутністю дієвих механізмів контролю за дотриманням прав і свобод громадян у сфері кримінального провадження [1, с. 127].

Забезпечення невідворотності реалізації прав потребує вдосконалення як законодавчих норм, так і їх практичної реалізації. За словами С. П. Бочарової, досягнення цієї мети можливе через запровадження чітких процесуальних механізмів, які унеможливлюють свавільне обмеження прав з боку посадових осіб. Наприклад, важливо законодавчо конкретизувати строки та процедури розгляду скарг на дії чи бездіяльність правоохоронців, встановити санкції за їх порушення, що стимулюватиме дотримання законності [2, с. 154].

Ефективний контроль за діяльністю правоохоронних і судових органів є необхідною передумовою для реалізації прав учасників процесу. Як підкреслює В. Я. Тацій, існує потреба в посиленні інституційного нагляду за дотриманням прав людини в кримінальному провадженні, зокрема з боку прокуратури, судів, омбудсмена та громадських організацій. При цьому особливу увагу слід приділяти забезпеченню незалежності суду, який є ключовим суб'єктом контролю, та підвищенню рівня професійної відповідальності слідчих, прокурорів і суддів [3, с. 99].

Окремим аспектом є застосування інформаційних технологій, які, за словами О. М. Литвиненка, дозволяють забезпечити прозорість та підзвітність діяльності правоохоронних органів, зокрема шляхом ведення електронних реєстрів, відеофіксації слідчих дій та застосування автоматизованих систем розподілу справ у судах. Це створює умови для запобігання зловживанням і сприяє дотриманню процесуальних норм [4, с. 65].

Таким чином, удосконалення механізмів реалізації прав учасників кримінального провадження вимагає комплексного підходу, який охоплює не лише законодавчі зміни, спрямовані на усунення правових прогалин та колізій, а й реформу інституційного забезпечення, зокрема підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, прокуратури та судової влади. Важливим напрямом є підвищення правової культури та професійної компетентності працівників системи правосуддя, що дозволить забезпечити їхню обізнаність із міжнародними стандартами прав людини та сформувати відповідальне ставлення до дотримання правових гарантій.

Окремої уваги потребує розширення механізмів громадського контролю, у тому числі через інститути омбудсмена, правозахисні організації, незалежні спостережні ради та засоби масової інформації, які можуть здійснювати моніторинг правозастосовної практики та виявляти порушення. Не менш важливим є впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують прозорість, об'єктивність і підзвітність правоохоронної та судової діяльності.

У сукупності ці заходи дозволять не лише забезпечити належну реалізацію прав учасників кримінального провадження, а й підвищити довіру громадськості до системи правосуддя, зміцнити правопорядок і сприяти утвердженню принципів верховенства права в Україні.

Список використаних джерел

1. Петрів І. Г. Захист прав і свобод людини в кримінальному процесі України: теоретико-прикладні аспекти. К.: Юрінком Інтер, 2019. С. 127–129.

2. Бочарова С. П. Процесуальні гарантії прав особи у кримінальному провадженні: монографія. Х.: Право, 2020. С. 153–155.

3. Тацій В. Я. Правові засади захисту прав і свобод людини у сфері кримінального правосуддя. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2018. С. 98–100.

4. Литвиненко О. М. Інформаційні технології в системі кримінального правосуддя: виклики та перспективи. Київ: НАВС, 2021. С. 64–66.

ОПТИМІЗАЦІЯ БАЛАНСУ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Михайло Мушій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

В умовах повномасштабної війни, коли країна протистоїть агресору, питання прозорості та підзвітності влади набуває особливого значення. Водночас, ми маємо враховувати і безпекові виклики, які неминуче впливають на реалізацію певних прав.

Доступ до публічної інформації є фундаментальним елементом демократії. Це не просто право громадян – це інструмент, що забезпечує прозорість, підзвітність влади та сприяє активному громадянському контролю. Він дозволяє суспільству отримувати інформацію про діяльність державних органів, контролювати використання бюджетних коштів, впливати на процеси прийняття управлінських рішень, запобігати корупції та зловживанням.

Саме тому реалізація права на доступ до публічної інформації є одним із найважливіших завдань для українського громадянського суспільства. Ми, як громадяни, журналісти, громадські організації та активісти, відіграємо ключову роль у моніторингу дотримання законодавства, поданні запитів та розповсюдженні отриманих даних. Інформаційна прозорість державних органів є критично важливою, адже лише за умов інформаційної відкритості держава може ефективно контролювати та впливати на рішення влади.

В Україні право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації гарантовано статтею 34 Конституції України. Для забезпечення реалізації цих положень діє Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року. Цей Закон є базовим інструментом, що визначає порядок доступу до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень та становить суспільний інтерес.

Закон чітко визначає, що є публічною інформацією, зокрема: уся інформація, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інформація про використання бюджетних коштів, дані про стан навколишнього середовища, якість харчових продуктів, надзвичайні події тощо, будь-яка інша інформація, що становить суспільний інтерес[12].

Один із ключових механізмів забезпечення доступу – це надання інформації за запитами. Кожен громадянин має право звернутися із запитом до розпорядника інформації та отримати її. Запит може бути поданий у будь-якій формі – письмовій, електронній, усній – без пояснення причин чи мети. Це дуже важливий аспект, який виключає суб'єктивне трактування запиту та забезпечує рівні можливості для всіх. На запит має бути надана відповідь протягом п'яти робочих днів, або до двадцяти днів у складних випадках. Важливо, що інформація на запит надається безкоштовно, за винятком випадків, коли обсяг копій документів перевищує 10 сторінок. Аналіз нормативно-правової бази дозволяє виділити декілька ключових особливостей реалізації цього права:

- «формальна безмотивованість» запиту. Це означає, що запитувач не зобов'язаний пояснювати, навіщо йому потрібна та чи інша інформація. Це забезпечує максимальну об'єктивність розгляду запиту;

- «особистісність» подання запиту. Хоча запит може бути колективним, він завжди вимагає певної ідентифікації запитувача.

Ще одним надзвичайно важливим аспектом, який забезпечує баланс між відкритістю інформації та правом на приватність є неухильне дотримання вимог законодавства про захист персональних даних. Збір, зберігання та обробка персональних даних повинні відбуватися з дотриманням Закону України «Про захист персональних даних».

Сучасні технології дозволяють зробити публічну інформацію більш доступною та зрозумілою. Електронні бази даних, онлайн-платформи та інтерактивні сервіси значно спрощують доступ і сприяють прозорості. Однак, тут ми стикаємося з викликами, такими як кібербезпека та цифрова нерівність, які потребують уваги та системних рішень.

Реалізація права на доступ до публічної інформації є важливим проявом дієвості громадянського суспільства, особливо в умовах воєнного стану. Це сприяє розвитку демократії, підвищенню прозорості та підзвітності влади, а також активному залученню громадян до процесів управління державою. Для успішної реалізації цього права нам необхідно не лише мати ефективний законодавчий механізм, але й забезпечити активну участь громадян та громадських організацій. Важливо пам'ятати, що не є інформаційним запитом звернення, для відповіді на яке необхідно створити нову інформацію. Публічною є лише та інформація, яка вже зафіксована на будь-яких носіях та знаходиться у володінні розпорядників.

В умовах воєнного стану, балансування приватних прав та публічного інтересу є складним, але вкрай необхідним завданням. Ми повинні працювати над тим, щоб, незважаючи на виклики, зберігати та розвивати принципи інформаційної відкритості, одночасно забезпечуючи захист чутливої інформації

та національної безпеки. Це дозволить нам не тільки вистояти у війні, а й побудувати ще сильнішу та прозорішу демократичну Україну.

Список використаних джерел

1. Новицька Н.Б., Пунда О.О., Добрянська О. Д. Принципи інформаційної політики в умовах війни та їх нормативно-правове закріплення. *Екологічне право*. 2022. №1-2. С.60-65.
2. Новицький А. М. Щодо питання структуризації інформаційного права як наукової категорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 34-38.
3. Новицька Н.Б. Захист суспільної моралі в інформаційному суспільстві. *Інформація і право*. 2011. № 3(3). С. 28-33.
4. Цимбалюк В. Інформаційне право (основи теорії і практики) : моногр. К. : «Освіта України», 2010. 388 с.
5. Основи інформаційного права України: навч. посіб. / В. Цимбалюк, В. Гавловський, В. Брижко [та ін.] ; за ред. М. Швеця. 2-ге вид. (переробл. і доп.) К. : Знання, 2009. 414 с.
6. Паліюк В.П. Право на доступ до публічної інформації як складова особистих немайнових прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія Право. Випуск 22. Частина І. Том 1. С.188-194 URL.: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1284/1/%D0%87.pdf. (дата звернення 10.03.2025)
7. Шинкар Т. І. Право на доступ до публічної інформації: правове забезпечення та проблеми імплементації в Україні. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.* Вип. 85 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 247-254. URL.: http://apdp.in.ua/v85/34.pdf. (дата звернення 10.03.2025).
8. Юрченко М. М., Костова Н. І. Міжнародні стандарти ЄС щодо доступу до публічної інформації: порівняльний аналіз з Україною. *Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання*. 2021. № 5. С. 320-322. URL.: http://www.lsej.org.ua/5_2021/77.pdf. (дата звернення 10.03.2025).
9. Селезньова О. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : моногр. / О. Селезньова. Чернівці : Місто, 2014. 408 с.
10. Заніздра Н. О. Державна інформаційна політика на сучасному етапі та шляхи вдосконалення. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2012. №4. С. 193-196.
11. Конституція України: Закон України від від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 10.03.2025).

12. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення 10.03.2025).

13. Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію : Постанова КМУ від 13.07.2011 № 740. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2011-%D0%BF#Text (дата звернення 10.02.2025).

14. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297–VI. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення 10.03.2025).

15. Що є публічною інформацією. URL.: https://don.gp.gov.ua/ua/dondoc.html?_m=publications&_t=rec&id=284265 (дата звернення 10.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Олег Насібович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Одним із найважливіших аспектів правової держави є забезпечення ефективного механізму контролю за діяльністю органів влади, зокрема запобігання зловживанню владою або службовими повноваженнями. З особливою актуальністю це питання постає в умовах воєнного стану, коли зростає ризик використання владних повноважень в особистих або корупційних цілях. Ситуація, що виникає в Україні в умовах воєнного стану через зовнішню агресію, створює нові виклики для ефективного управління, що, в свою чергу, вимагає посилення контролю та впровадження спеціальних заходів для запобігання зловживанням.

Воєнний стан передбачає запровадження надзвичайних заходів для захисту держави від зовнішньої агресії, що супроводжується суттєвими обмеженнями прав і свобод громадян. За таких умов зростають можливості для зловживань з боку посадових осіб, які можуть використовувати свій статус для порушення прав людей, викривлення нормального функціонування системи державного управління, а також для особистої вигоди.

Проблема зловживання владою або службовими повноваженнями є серйозним викликом для демократичної системи в умовах війни. Різке підвищення рівня адміністративної та виконавчої влади, введення спеціальних повноважень та ускладнення контрольних функцій можуть створювати

можливості для неправильного застосування повноважень. Тому ключовими заходами є недопущення концентрації влади в руках окремих осіб, а також забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади. І. М. Середа вказує, що в умовах воєнного стану необхідно вводити спеціальні засоби контролю за рішеннями органів державної влади, щоб знизити ризики використання службових повноважень у корисливих цілях [1, с. 89].

Враховуючи особливості правового поля в умовах воєнного стану, важливою є роль законодавчого регулювання у сфері контролю за діяльністю органів державної влади та запобігання зловживанням. Українське законодавство має передбачати чіткі правила щодо повноважень посадових осіб, а також процедури перевірки їхніх дій у разі підозри на порушення законодавства. Одним з важливих кроків є зміцнення незалежності судової системи, що дозволить швидко реагувати на випадки зловживання службовими повноваженнями.

Так, згідно з Конституцією України, органи влади повинні діяти в межах повноважень, визначених законодавством, а будь-які відхилення від цих норм повинні передбачати санкції. В умовах воєнного стану це питання набуває особливої ваги, оскільки порушення повноважень може призвести до небезпечних наслідків для національної безпеки та стабільності.

Особливо важливою є роль громадського контролю за діяльністю органів державної влади в умовах війни. Громадські організації можуть відігравати важливу роль у моніторингу діяльності державних органів і виявленні можливих порушень прав людини, що, в свою чергу, сприятиме запобіганню зловживанням владою.

Важливим фактором у запобіганні зловживанню владою є підвищення правової культури серед посадових осіб, військовослужбовців, а також громадян. Згідно з дослідженнями С. В. Колесникова, правова освіта та підвищення кваліфікації осіб, які обіймають посади в органах влади, може суттєво знизити ризики зловживань [2, с. 53]. Створення тренінгів, семінарів і програм навчання, що включають питання прав людини, демократичного управління та етики влади, дозволяє формувати у посадових осіб правильне ставлення до своїх повноважень і відповідальності за їх використання.

Не менш важливим є виконання міжнародних зобов’язань України, зокрема перед Європейським Союзом та ООН, в питаннях боротьби з корупцією та зловживаннями службовими повноваженнями. За міжнародними стандартами, держави повинні запроваджувати ефективні механізми, які б дозволяли оперативно виявляти і карати зловживання владою. Як зазначає Н. В. Кузнєцова, Україна повинна розвивати системи, що дозволяють міжнародним організаціям здійснювати моніторинг дій органів влади в умовах воєнного стану, щоб гарантувати дотримання прав людини та запобігти зловживанням [3, с. 34].

Запобігання зловживанню владою або службовими повноваженнями в умовах воєнного стану є однією з ключових проблем для забезпечення правового

порядку та справедливості в Україні. Ефективний контроль за діяльністю органів влади, удосконалення законодавчих механізмів, підвищення правової культури та інтеграція міжнародних стандартів є важливими складовими боротьби із зловживаннями. У зв'язку з особливостями воєнного часу важливо також створювати альтернативні механізми контролю та забезпечення дотримання прав людини, зокрема через залучення громадських організацій і міжнародних партнерів для спільної боротьби з корупцією та зловживаннями.

Список використаних джерел

1. Середа І. М. Проблеми адміністративного контролю в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник*. 2021. № 4. С. 89–93.

2. Колесников С. В. Правова культура в органах державної влади: перспективи розвитку в умовах надзвичайного стану. *Науково-практичний журнал «Право»*. 2022. № 7. С. 53–58.

3. Кузнєцова Н. В. Міжнародний досвід у запобіганні зловживанням у період воєнних конфліктів. *Міжнародний журнал права*. 2022. № 8. С. 34–38.

ПОДАТКОВИЙ КОМПЛАЄНС, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Олександр Осаволюк,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київського інститут інтелектуальної власності та права, Національний університет «Одеська юридична академія», м. Київ, Україна

Тіньова економіка в Україні має глибокі історичні та структурні причини, які сприяють її збереженню та розвитку. Однією з ключових є «неформальний договір» між бізнесом, державою та елітами, що сформувався ще в попередні десятиліття, коли ухилення від податків толерувалося владою, а корупційні схеми ставали нормою. Державні органи, зокрема податкові та правоохоронні, часто є частиною кланових структур, у межах яких чиновники, податківці та бізнесмени створюють мережі самозахисту та взаємної підтримки, що ускладнює викорінення тіньових схем. Недостатній контроль та неефективна робота державних органів також відіграють значну роль – відсутність чітких механізмів перевірки, автоматизованих систем моніторингу та прозорих процедур створює можливості для зловживань. Крім того, відсутність рівних умов для ведення бізнесу змушує багатьох підприємців працювати в тіні, щоб залишатися конкурентоспроможними, особливо коли деякі компанії отримують преференції завдяки політичним зв'язкам. Багато представників малого та середнього бізнесу опиняються перед вибором: працювати за правилами та нести великі витрати або використовувати «сірі» схеми для виживання. Високий рівень бюрократії,

складність адміністрування податків та відсутність ефективної системи контролю додатково стимулюють тіньову економіку. В результаті формується замкнене коло, в якому корупція, слабкість інституцій та низький рівень довіри до держави лише посилюють масштаби ухилення від сплати податків. У ході дослідження аналітичних центрів CASE Україна та ICET було виявлено, що найбільші втрати державного бюджету спричиняють такі схеми ухилення від оподаткування: зарплати «в конвертах» – 115-230 млрд грн.; «сірий імпорт» та контрабанда – 120-167 млрд грн.; контрафакт і нелегальна торгівля підакцизними товарами – 35-40 млрд грн.; «скрутки» з ПДВ – 15-18 млрд грн.; офшорні операції – 9-11 млрд грн. Дослідження показало зміщення тенденцій: якщо раніше основними схемами були офшорні операції та податкові скрутки, то тепер лідером є тіньова зарплата [1].

Ухилення від сплати податків є серйозною проблемою для державного бюджету, оскільки воно знижує податкові надходження та підриває принципи справедливого оподаткування. В умовах війни та економічної нестабільності Україна потребує ефективних механізмів забезпечення податкової дисципліни, одним із яких є податковий комплаєнс. Система податкового комплаєнсу передбачає набір заходів, спрямованих на підвищення рівня добровільного дотримання податкового законодавства, що безпосередньо сприяє скороченню ухилення від оподаткування. Її ефективне впровадження базується на міжнародному досвіді, зокрема методологіях, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) та Міжнародним валютним фондом (МВФ), які вже довели свою результативність у багатьох країнах [2].

Податковий комплаєнс відіграє ключову роль у боротьбі з тіньовими схемами, сприяючи прозорості фінансових операцій та підвищенню рівня добровільного дотримання податкового законодавства. Для зменшення зарплат «в конвертах» необхідно посилити моніторинг фонду оплати праці через електронні системи контролю, автоматизований аналіз зарплатних виплат та створення стимулів для бізнесу, який дотримується податкової дисципліни. Протидія контрабанді та «сірому імпорту» можлива через автоматичний обмін митною інформацією між країнами, запровадження електронного відстеження товарів та використання аналітичних інструментів для виявлення невідповідностей у митних деклараціях. Скорочення податкових «скруток» з ПДВ вимагає цифровізації податкової звітності, автоматичної перевірки накладних та аналізу великих даних для ідентифікації штучних операцій. Для боротьби з офшорними схемами необхідне запровадження контролю за іноземними компаніями (КІК), автоматичний обмін фінансовою інформацією та посилення правил трансфертного ціноутворення. Комплексне впровадження податкового комплаєнсу сприятиме зменшенню масштабів ухилення від оподаткування, покращенню прозорості бізнесу та створенню рівних умов для всіх платників податків.

Податковий комплаєнс є важливим інструментом у боротьбі з тіньовою економікою. Його ефективне впровадження дозволить значно скоротити ухилення від оподаткування, підвищити рівень добровільного дотримання податкового законодавства та забезпечити прозорість фінансових потоків. Запропоновані заходи сприятимуть створенню рівних умов для ведення бізнесу, детінізації економіки та збільшенню бюджетних надходжень, що особливо важливо в умовах воєнного стану та економічної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Як змінились схеми ухилення від податків? Матеріали дискусії Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна. Електронний ресурс. URL: https://cost.ua/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatkiv/
2. Курілов Є. Податковий комплаєнс та основні елементи та основні елементи управління комплаєнс-ризиками: бачення ОЄСР та МВФ. Електронний ресурс. URL: https://azones.law/analytics/podatkovyj-komplayens-ta-osnovni-elementy-upravlinnya-komplayens-ryzykamy-bachennya-oesr-ta-mvf/

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Олег Петровець,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації - це суспільно небезпечне діяння, що полягає в незаконному, умисному набутті або прийнятті у володіння, користування чи розпорядження майном юридичної особи (незалежно від форми власності) без правових підстав, всупереч встановленому законодавством порядку, з корисливою або іншою протиправною метою.

У кримінально-правовому аспекті протиправне заволодіння майном може реалізовуватись шляхом: шахрайства - обманом або зловживанням довірою; зловживання службовим становищем - перевищенням повноважень для особистого збагачення або в інтересах третіх осіб; підроблення документів з метою отримання доступу до майна; застосування насильства або погрози його застосування та рейдерських дій - у формі протиправного заволодіння корпоративними правами або майном підприємств, з використанням юридичних лазівок, тиску на суди, державні реєстри, правоохоронні органи тощо.

Поняття протиправного заволодіння майном підприємства, установи чи організації у науковій літературі здебільшого розглядається в межах

кримінально-правової доктрини як різновид кримінальних правопорушень проти власності або кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, залежно від способу вчинення і статусу особи.

Варто зазначити, що у науці сформувались кілька підходів до визначення поняття протиправного заволодіння майном підприємства, установи чи організації:

Класичний підхід. Протиправне заволодіння розглядається як незаконне вилучення майна з володіння підприємства, установи чи організації з метою його звернення на користь особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, або інших осіб без законних на те підстав [1]. Це охоплює крадіжки, шахрайство, грабіж, розбій, вимагання - якщо посягання спрямоване на майно юридичної особи.

Службово-правовий підхід. У контексті службових кримінальних правопорушень (наприклад, за ст. 191 КК України) - заволодіння майном може здійснювати службова особа шляхом зловживання службовим становищем. У цьому випадку вчені підкреслюють, що обов'язковою ознакою є використання службових повноважень або доступу до майна, яке перебуває у віданні особи [2].

Системно-правовий підхід. Деякі науковці (наприклад, В. Тацій, М. Коржанський) акцентують увагу на тому, що протиправне заволодіння включає фактичне встановлення контролю над майном з одночасним позбавленням правомірного володільця такої можливості. Йдеться не лише про незаконне присвоєння, але й про тимчасове володіння, якщо воно суперечить законному режиму використання [3].

Криміналістичний підхід. Протиправне заволодіння розглядається з точки зору механізму вчинення кримінального правопорушення, де досліджуються способи, засоби та обставини втручання в систему господарювання юридичних осіб. Увага зосереджена на доказуванні наміру, доступу до ресурсів та шкідливих наслідках [4].

Отже, під протиправним заволодінням майном підприємства, установи чи організації потрібно розуміти умисне незаконне присвоєння, використання, передача або інше встановлення фактичного контролю над майновими активами юридичної особи з порушенням норм права, вчинене з корисливою метою або іншими протиправними мотивами.

Список використаних джерел

1. Панов М. І. Вибрані праці з проблем правознавства. [Упоряд.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна ; відп. за вип. С. О. Харитонов ; авт. вступ. ст.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна]. Харків : Право, 2020. 1160 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. За ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.

4. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник для вузів. К. : Кондор, 2008. 592 с.

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ

Олександр Піддубний,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Війна, що почалася в лютому 2022 року, стала каталізатором для переосмислення ролі криптовалюти в правовому полі України. Її активне використання державними органами, благодійними фондами за участю приватних криптобірж висвітлило потенціал для інтеграції в економіку, а також окреслило перспективи її регулювання в умовах війни та після її завершення.

Криптовалюта або ж віртуальний актив, за Законом України «Про віртуальні активи», - «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі» [1]. На нашу думку, криптовалюта – це цифровий або віртуальний актив заснований на технології блокчейн, який виражений у вартості, що формується на криптовалютних біржах на основі попиту та пропозиції, і функціонує як засіб обміну, збереження вартості чи інвестицій. Вартість визначається ринковими механізмами і може коливатися залежно від економічних, технологічних, регуляторних, медійних та інших факторів.

Обсяги використання криптовалюти в благодійності значні. За даними Crystal Blockchain, у 2022 році Україна залучила понад 225 мільйонів доларів криптовалютних пожертв [2]. Міністерство цифрової трансформації України у партнерстві з українськими компаніями в сфері криптовалют Everstake та Kuna стало співініціатором криптофонду «Aid For Ukraine», який зібрав і витратив на військові та гуманітарні потреби понад 64 мільйони доларів [3]. Ініціатива United24, створена за підтримки Президента України Володимира Зеленського, через криптовалютний процесинг Whitepay (частиною екосистеми криптобіржі WhiteBIT) організувала платформу для збору пожертв, спрямованих на воєнну підтримку, гуманітарні цілі та відбудову [4]. Від часу заснування благодійний фонд «Повернись живим» зібрав понад 851 біткоїнів, з яких 777 вже витрачено на закупівлю необхідного обладнання та забезпечення потреб армії [5]. Окрім того, фонд отримав значний обсяг інших криптовалют.

Переваги використання криптовалюти та технології блокчейн в умовах війни та післявоєнний період очевидні:

- Швидкість і доступність: Пожертви в криптовалюті надходять майже миттєво, незалежно від країни відправника, що критично для термінових потреб. Обхід бюрократії, банківських перевірок забезпечує прямий і швидкий доступ до коштів.

- Економічна ефективність: Низькі комісії (порівняно з 1-10% у традиційних переказах) роблять криптовалютні транзакції вигіднішими, особливо для великих сум, дозволяючи максимізувати обсяг допомоги. Кошти можна конвертувати через криптобіржі або витрачати напряму у продавців, які приймають цифрові активи.

- Конфіденційність і стратегічні можливості: Анонімність транзакцій дозволяє донорам залишатися невідомими, що сприяє залученню пожертв, а також дає змогу закуповувати специфічні товари чи фінансувати операції (наприклад, диверсійні на стороні ворога) в обхід обмежень чи публічного розголосу.

- Прозорість і боротьба з корупцією: Технологія блокчейн забезпечує відкрите відстеження транзакцій, що допомагає контролювати використання коштів на відновлення, зменшуючи ризики корупції та неефективності.

- Економічний потенціал: Розвиток криптовалютного сектору в тандемі з диджиталізацією може позиціонувати Україну як хаб інновацій, створюючи робочі місця у сферах технологій, фінансів і блокчейн-розробок, а також стимулюючи економічне зростання.

Невизначеність правового статусу криптовалюти в Україні гальмує її розвиток і перешкоджає повноцінному включенню в економічну систему. Закон «Про віртуальні активи» № 2074-IX, прийнятий 17 лютого 2022 року, досі залишається недіючим через брак необхідних змін до Податкового кодексу [1], Також перешкодою є позиція Національного банку України, який не вважає криптовалюту законним платіжним засобом, а також відсутність чітких і зрозумілих правил оподаткування [6].

Україні слід взяти до уваги регуляторний досвід інших країн, зокрема Регламент ЄС про ринки криптоактивів (MiCA), який є ключовим орієнтиром. Узгодження національного законодавства з MiCA сприятиме підвищенню безпеки та довіри до криптовалютного сектору, а також створить додаткові передумови для інтеграції з економічним простором Європейського Союзу. Це має стратегічне значення для післявоєнного відновлення України та сталого розвитку її економіки.

Отже, війна, що розпочалася у лютому 2022 року, підкреслила унікальну роль криптовалюти в Україні, виявивши її потенціал як інструменту швидкої, економічно вигідної та прозорої підтримки в умовах кризи. Переваги технології блокчейн, роблять криптовалюту цінним активом не лише в умовах війни, але й для післявоєнного відновлення. Водночас невизначеність правового статусу,

зокрема затримка з імплементацією Закону «Про віртуальні активи» та відсутність чітких регуляторних механізмів, гальмує її інтеграцію в економіку. Україні слід звернути увагу на міжнародний досвід і адаптувати практики Європейського Союзу, зокрема положення MiCA, щоб сформувати безпечне, прозоре та сприятливе середовище для розвитку криптовалютного сектору. Такий підхід не лише сприятиме інноваційному економічному зростанню, а й відкриє двері до глибшої інтеграції з європейським ринком, зміцнюючи позиції країни на глобальній арені.

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 24.03.2025)

2. Від початку війни Україна зібрала криптодонатів на $225 млн. Finance.ua, 28 липня 2023. URL: https://news.finance.ua/ua/vid-pochatku-viyny-ukraina-zibrala-kryptodonativ-na-225-mln/

3. Звітність криптофонду «Aid For Ukraine». URL: https://aid-for-ukraine.io/#report (дата звернення: 24.03.2025)

4. Whitepay та U24. Whitebit Blog, 6 травня 2022. URL: https://blog.whitebit.com/uk/whitepay-and-u24/

5. Біткоін гаманець благодійного фонду «Повернись живим». URL: https://www.blockchain.com/explorer/addresses/btc/bc1qkd5az2ml7dk5j5h672yhxmhmxe9tuf97j39fm6 (дата звернення: 24.03.2025)

6. Криптовалюта в Україні: чому легалізація затягнулась і що з ринком зараз. DOU.ua, 16 жовтня 2023. URL: https://dou.ua/lenta/articles/crypto-in-ukraine/

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ

Єлизавета Попович,
курсант 3-го курсу, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

***Науковий керівник:* Ірина Умрихіна,**
доктор філософії, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ м. Кропивницький, Україна

Воєнний стан в Україні спричинив безпрецедентні соціально-економічні зміни, що призвели до масового переміщення населення та суттєво вплинули на правовий статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ці зміни безпосередньо

торкнулися їхніх приватно-правових відносин, зокрема у сферах житлового забезпечення, трудових правовідносин, сімейного права та підприємницької діяльності. В умовах воєнного стану ВПО стикаються з новими викликами, які потребують негайного вирішення як на законодавчому рівні, так і в практичній реалізації механізмів їхнього правового захисту. Розширення правового поля щодо захисту переміщених осіб сприятиме не лише дотриманню їхніх конституційних прав, а й інтеграції цих осіб у суспільство, що має важливе значення для соціальної стабільності держави.

Серед найбільш критичних питань, що постають перед ВПО, є житлове забезпечення. Багато переміщених осіб втратили своє житло через бойові дії або змушені були залишити свої домівки, що ускладнює реалізацію їхнього права на житло. У багатьох випадках відсутність правовстановлюючих документів або реєстрації у новому місці проживання стає серйозною перешкодою у процесі отримання допомоги чи укладання договорів оренди. Відсутність чітких механізмів державної компенсації за втрачене житло або доступних програм тимчасового житла лише поглиблює проблему. Запровадження системи державної підтримки переміщеним особам в житловому питанні є вкрай важливим заходом, що має включати як довгострокові рішення у вигляді пільгових програм кредитування, так і оперативні заходи щодо забезпечення тимчасового житла [1].

Не менш важливим аспектом є трудові правовідносини, оскільки велика частина ВПО втратила постійне місце роботи або зіткнулася з дискримінацією під час працевлаштування. Роботодавці не завжди готові приймати на роботу ВПО через ризики нестабільності або відсутності повного пакету документів. Законодавчі ініціативи, спрямовані на підтримку працевлаштування ВПО, такі як податкові стимули для роботодавців чи державні програми перекваліфікації, могли б суттєво покращити ситуацію [2].

Сімейно-правові питання також займають важливе місце у контексті захисту прав ВПО. Вимушене переселення часто призводить до розриву сімейних зв’язків, що ускладнює визначення місця проживання дітей, виплату аліментів та встановлення опіки над неповнолітніми. У багатьох випадках судові процеси щодо розлучення, розподілу майна чи визначення батьківських прав затягуються через зміну місця проживання сторін або відсутність доступу до правових консультацій. Державні органи та правозахисні інституції повинні приділяти особливу увагу підтримці таких осіб, зокрема через розширення доступу до безоплатної правової допомоги, прискорення судових процесів і розробку спеціальних механізмів вирішення сімейних спорів для переміщених осіб [3].

Окремої уваги потребує питання підприємницької діяльності серед біженців. Багато осіб, які мали власний бізнес, втратили його через воєнні дії або змушені були припинити господарську діяльність через втрату клієнтів, логістичних маршрутів чи активів. Для відновлення бізнесу переміщених осіб

необхідний доступ до кредитування, податкових пільг, грантових програм та консультаційної підтримки. Законодавчі ініціативи, спрямовані на спрощення процесу реєстрації нового бізнесу, а також фінансова підтримка підприємців, які наймають ВПО, можуть стати ключовими чинниками стимулювання економічної активності переміщених осіб.

З метою ефективного захисту прав ВПО держава має впроваджувати комплексні механізми, які включають як правові, так і економічні заходи. Серед першочергових ініціатив необхідно відзначити гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами щодо захисту прав ВПО, розширення державних житлових програм, розвиток трудової політики, спрямованої на підтримку працевлаштування та підприємництва серед внутрішньо переміщених осіб, а також створення ефективних судових процедур для захисту їхніх прав.

Список використаних джерел

1. Житловий кодекс України: Закон України від 30 червня 1983 року №5465-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року №435-IV. URL: : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року №1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Мирослава Пуха,
здобувачка першого бакалаврського рівня вищої освіти, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Альона Мілевська
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу ННІ права Державного податкового університету м. Ірпінь, Україна

Нотаріат в Україні є невід'ємною складовою правової системи, що забезпечує юридичну достовірність правочинів, охорону прав і законних

інтересів громадян та юридичних осіб. Його становлення та розвиток тісно пов'язані із законодавчими ініціативами, реформуванням правової системи та суспільними трансформаціями.

Нотаріат України функціонує як система органів і посадових осіб, уповноважених на посвідчення прав і юридично значущих фактів, а також на виконання інших нотаріальних дій, передбачених чинним законодавством. Головна мета діяльності нотаріату полягає в забезпеченні законності правочинів та їхнього правового захисту.

В Україні правові основи сучасного нотаріату було закладено після здобуття незалежності. Прийняття Закону України «Про нотаріат» [3] у 1992 році стало важливим етапом реформування системи нотаріальної діяльності. Закон визначив основні принципи функціонування нотаріальних органів, закріпив правові підстави діяльності нотаріусів та створив передумови для розвитку приватної нотаріальної практики. Проте, варто зазначити, що нарівні з державними нотаріальними органами повноправним учасником правозастосовної практики став інститут приватного нотаріату.

З огляду на прагнення України до європейської інтеграції в країні активно впроваджуються реформи у сфері нотаріату, що спрямовані на гармонізацію законодавчих норм та стандартів із вимогами Європейського Союзу. Основна мета реформування нотаріальної сфери в Україні полягає у підвищенні ефективності роботи нотаріусів, забезпеченні прозорості їхньої діяльності, дотриманні міжнародних стандартів, впровадженні сучасних цифрових технологій, що сприятимуть спрощенню доступу до нотаріальних послуг.

Відповідно до загальних тенденцій цифровізації державного управління, важливим напрямом розвитку нотаріату стало впровадження електронних сервісів та інформаційних технологій, що значно спрощують взаємодію громадян і бізнесу з нотаріальними органами. Як зазначають І. В. Перевозова, А. Р. П'яста, Р. О. Савчук , для перспективи формування системи клієнтського сервісу із використанням е-нотаріату корисними є такі інструменти: онлайн-запис на консультації, електронні форми документів, а також електронні реєстри та бази даних [1, с.131]. Впровадження цифрових технологій також сприяє більш ефективному контролю за діяльністю нотаріусів, оскільки автоматизовані системи моніторингу дають змогу оперативно виявляти аномалії в роботі та забезпечувати відповідність діяльності нотаріусів професійним стандартам.

Для приведення українського нотаріального законодавства у відповідність до стандартів ЄС тривають реформи, що спрямовані на гармонізацію нормативної бази України із законодавством Європейського Союзу, також спрощують та прискорюють процедури надання нотаріальних послуг, зокрема у сфері оформлення угод з купівлі-продажу нерухомості, спадкування, визнання правочинів тощо.

Важливою складовою реформування нотаріальної сфери є забезпечення відкритості та розширення участі громадськості в нотаріальному процесі, що

передбачає залучення громадських представників до діяльності наглядових органів. Надання вільного доступу до інформації про функціонування нотаріальних установ підвищить рівень прозорості, зміцнить довіру громадян та забезпечить ефективний громадський контроль.

В. С. Сірко вказує на те, що для забезпечення інформаційної безпеки нотаріальних послуг впроваджуються заходи, спрямовані на захист цифрових даних, зокрема для запобігання кібератакам та несанкціонованому доступу. Використання цифрових технологій у нотаріальній діяльності значно підвищує ефективність роботи нотаріусів, зменшує час на виконання процедур, спрощує адміністративні процеси та покращує доступ громадян і бізнесу до послуг. Цифрові технології захищають дані від несанкціонованого втручання та маніпуляцій [2, с. 214].

В Україні відповідальність нотаріусів регламентується законодавчими актами, що чітко визначають їхні права, обов'язки та процедури діяльності. Основними документами, що формують нормативну базу відповідальності нотаріусів перед клієнтами, є Конституція України, Закон України «Про нотаріат», Правила професійної етики нотаріусів України та інші правові акти.

Перспективи розвитку нотаріату в Україні значною мірою залежать від ефективності впровадження реформ, рівня їхньої підтримки серед професійної спільноти та сприйняття суспільством. Подальший розвиток передбачає більш широке застосування цифрових технологій, посилення контролю за нотаріальними діями та гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами.

Отже, сучасні тенденції розвитку нотаріату в Україні свідчать про його активну трансформацію у відповідь на виклики часу та євроінтеграційні процеси. Законодавчі зміни, цифровізація, професійний розвиток нотаріусів та впровадження нових стандартів нотаріальної діяльності сприяють підвищенню ефективності та прозорості роботи нотаріусів. Для досягнення довготривалих результатів необхідне системне впровадження реформ, адаптація до сучасних технологічних викликів та активна взаємодія з міжнародними партнерами.

Список використаних джерел

1. Перевозова І. В., П'яста А. Р., Савчук Р. О. Формування системи клієнтського сервісу при наданні нотаріальних послуг. *Актуальні проблеми економіки.* 2024. С. 125 - 133. URL : https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/05/5.24._topic_Perevozova-Iryna-Piasta-Andriy-Sawchouk-Roman-125-133.pdf.

2. Сірко В. С. Сучасні тенденції розвитку нотаріату в Україні: вплив законодавчих змін та перспективи подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* 2023. С. 212-215. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/36.pdf.

3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII (Редакція від 10.01.2025). *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text.

ПРИНЦИП ПУБЛІЧНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Андрій Розпаченюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

У контексті повномасштабної війни, що триває в Україні принцип публічності виступає не просто як фундаментальна засада державного управління, а як критично важливий інструмент для досягнення балансу між публічними та приватними інтересами, особливо в ситуації, коли обмеження прав і свобод є вимушеною мірою.

Варто зазначити, що суть принципу публічності значно ширша, ніж просто відкритість інформації. Публічність охоплює всю сукупність процесів, що мають загальне значення для суспільства, та забезпечує прозорість і підзвітність діяльності органів публічної влади.

Поняття публічності пов’язується з комунікацією між владою та суспільством, суспільною думкою. Відповідно до цього довіра до влади сьогодні багато в чому стає можливою завдяки новому суспільному (громадському) запиту, який орієнтується якраз на відтворення дієздатних владних інститутів. Проте влада не може будувати політику, виходячи лише з суспільних очікувань. У цьому контексті виникає проблема розуміння суспільством цілей та змісту дій влади та раціоналістичного сприйняття цих дій. Саме в цьому плані в суспільній свідомості актуалізується тема прозорості самих намірів влади [2].

Процеси діджиталізації в публічноуправлінській діяльності значно розширюють сферу застосування та дотримання принципу публічності.

Сучасні демократичні держави впроваджують різноманітні електронні платформи для участі громадян у прийнятті рішень, забезпечують відкритий доступ до урядових даних (Open Data), а також розвивають механізми електронного урядування [1].

Завдяки діджиталізації діяльності органів публічного управління громадяни мають право на доступ до відомостей про діяльність державних органів, використання бюджетних коштів, прийняття рішень, що впливають на їхнє життя. В умовах війни, коли суспільство потребує максимальної мобілізації та довіри до влади, вчасне та повне інформування стає критично важливим. Наприклад, публікація даних про міжнародну допомогу, закупівлі для армії,

розподіл гуманітарних вантажів допомагає запобігти корупції та нецільовому використанню ресурсів, що безпосередньо захищає публічні інтереси в ефективному управлінні та приватні інтереси громадян у справедливій допомозі та прозорому використанні їхніх податків. Водночас, варто враховувати необхідність балансу між відкритістю та інформаційною безпекою держави, що є пріоритетним публічним інтересом в умовах воєнного стану.

Ще однією складовою принципу відкритості є тісна взаємодія з громадськістю, а саме налагодження механізмів безпосередньої участі громадян у прийнятті рішень та їх впливу на формування державної політики. Наприклад, обов'язкове громадське обговорення законопректів, використання електронних петицій, залучення волонтерських організацій до реалізації державних програм. Така активна взаємодія забезпечує збалансування інтересів: публічний інтерес у ефективному та легітимному управлінні реалізується через врахування потреб та очікувань суспільства, тоді як приватні інтереси громадян захищаються через їхню можливість впливати на рішення, що безпосередньо стосуються їхнього життя та добробуту.

Важливо підкреслити, що публічність стосується не лише інформації, а й дій. Це означає, що діяльність органів публічної влади та посадовців має бути прозорою, доступною для спостереження та контрольованою суспільством. В умовах воєнного стану, коли існує підвищений ризик зловживань та корупції, забезпечення прозорості дій є критично важливим.

Усі ці аспекти публічності є важливими інструментами для досягнення крихкого балансу між публічними та приватними інтересами в умовах воєнного стану. З одного боку, держава потребує максимальної консолідації ресурсів та зусиль для досягнення перемоги, що є першочерговим публічним інтересом. Це може включати певні обмеження прав і свобод, що тимчасово зачіпають приватні інтереси. З іншого боку, надмірне обмеження публічності та нехтування приватними інтересами може призвести до втрати довіри, соціальної напруги та підірвати внутрішню стійкість суспільства. Варто наголосити, що принцип публічності має застосовуватися продумано, враховуючи всі аспекти балансу між публічними та приватними інтересами, особливо в умовах воєнного стану. Це означає, що його реалізація повинна бути гнучкою та адаптивною до викликів часу, щоб максимально сприяти досягненню національної безпеки, підтриманню суспільної довіри та захисту прав громадян без шкоди для обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Медуна Б. Л. Забезпечення принципу публічності у прийнятті управлінських рішень в Україні. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2025. С. 33.

2. Буханевич А. І. Забезпечення принципів відкритості та прозорості при налагодженні діалогу між владою та громадськістю. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2010. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=133.

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Євген Рябко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Протягом тривалого етапу реформування судової влади і судочинства під час якого було вивчено і обговорено низку моделей примирення сторін, аналізу їх переваг і недоліків, можливостей інтеграції в судовий процес альтернативних форм вирішення правових спорів, було прийнято рішення закріпити в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) положень щодо врегулювання спору за участю судді. Варто зазначити, що завдання вітчизняного законодавця полягало в поєднанні теоретичних і практичних аспектів примирення сторін, і як наслідок, створенні цілісної та адекватної сучасним реаліям і потребам системи правових відносин, обумовлених реалізацією численних концептів примирення сторін у судовому процесі. Наскільки вдалося розробити дієву конструкцію судового примирення, покаже перша емпірична база застосування нового цивільного процесуального законодавства. У єдиному державному реєстрі судових рішень уже можна знайти ухвали, у яких суд, призначаючи підготовче засідання, інформує сторони про необхідність письмово повідомити суду про бажання врегулювати спір за участю судді. Чи ухвали, у яких суд, оголошуючи перерву в підготовчому засіданні, зобов'язує сторони у встановлений термін визначитися з можливістю проведення процедури врегулювання спору за участю судді [1; 2].

У будь-якому разі, під час оцінки новел законодавства і практики їх застосування важливо, щоб теорія і практика не лише не були відокремлені, або випереджали одна одну, а, навпаки, розвивалися в єдиному напрямі – вдосконалення правового регулювання процесуальної діяльності суду і осіб, що беруть участь у справі. Не претендуючи на остаточність осмислення цієї проблеми, дозволимо собі висловити низку зауважень щодо пропонованої в цивільному процесуальному законодавстві України моделі примирних процедур. Перше, на що вважаємо за необхідне звернути увагу. Поява у структурі ЦПК України глави, у якій йдеться про врегулювання спору за участю судді, свідчить про спроби формування нового інституту цивільного

процесуального права. У сучасних умовах правомірною є постановка питання щодо інституалізації цивільної процесуальної діяльності, пов'язаної з врегулюванням спору, тобто необхідності надання цій діяльності певного впорядкування і формалізації. Витоки такого законодавчого рішення, на наш погляд, необхідно шукати в потребах самого суспільства, яке зацікавлене не лише в ефективній роботі судової системи, але і в широкому виборі засобів і способів вирішення правових конфліктів. Продовжуючи міркування в цьому напрямі, можна дійти висновку і про те, що закріплення можливостей врегулювання спору за участю судді обумовлює становлення певної правової культури і середовища, а також формування правил поведінки суду і сторін у цивільному процесі.

На нашу думку, закріплення норм щодо врегулювання спору за участю судді в розділі «Позовне провадження» не надає можливості однозначно вирішити питання про місце примирних процедур у цивільному судочинстві. Закріплення норм щодо врегулювання спору за участю судді усередині розділу «Позовне провадження» може створити хибне уявлення про те, що це всього лише один із етапів цивільної процесуальної діяльності, причому далеко не найважливіший. У зазначеному розділі зосереджені норми про письмові заяви учасників справи, про відкриття провадження у справі, підготовче провадження, відмову позивача від позову, мирову угоду, розгляд справи по суті, фіксацію судового процесу, зупинення і закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, судове рішення, розгляд справи в порядку спрощеного провадження, заочний розгляд справи, особливість позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів і їх витребування. Отже, правила позовного провадження спрямовані, передусім, на визначення порядку розгляду цивільних справ. І це, безумовно, правильно. Яке ж значення надає врегулюванню спору за участю судді законодавець, відводячи цій процедурі місце між стадіями цивільного процесу, залишається не до кінця зрозумілим. На наш погляд, примирні процедури не мають бути прив'язані до позовного провадження, якщо ми говоримо про те, що примирення сторін можливе на будь-якій стадії цивільного процесу. Ураховуючи правову природу інституту врегулювання спору за участю судді, вважаємо, що він все ж більш близький до інститутів, що мають загальне значення для всього цивільного судочинства. Такі інститути традиційно розташовані в розділі ЦПК України «Загальні положення», куди включені положення про цивільну юрисдикцію, склад суду, учасників процесу, докази і доказування, процесуальні строки, судові повідомлення, судові витрати, заходи процесуального примусу, забезпечення позову.

Ще одне питання, яке вимагає, на нашу думку, пильної уваги, – питання назви глави і, відповідно, її змістового наповнення. Вітчизняний законодавець пішов шляхом закріплення тільки однієї примирної процедури – врегулювання спору за участю судді. У такому разі логічно, що дана глава має однойменну назву. Але чи є така форма врегулювання спору єдино можливою, у якій разом

зі сторонами виступає і посередник, сприяючи пошуку оптимального варіанту вирішення спірної ситуації? Навіть на перший погляд, очевидно, що ні. Сьогодні напрацьовані різні процедури врегулювання спорів, серед яких прийнято виокремлювати переговори, посередництво, судову медіацію, незалежний експертний висновок, спрощений розгляд судом присяжних, що маєрекомендаційний характер, незалежну оцінку на ранніх стадіях, рекомендаційний арбітраж, оцінювальне посередництво, розгляд спору керівництвом компаній, що сперечаються, та інші. Зрозуміло, що в межах цивільного судочинства не всі заявлені види примирних процедур можуть знайти своє застосування. Деякі з них все ж більше характеризують сферу альтернативного вирішення правових спорів. Проте вбачається, що об'єднання традиційного правосуддя і процедур досліджуваної сфери сприятиме розширенню можливостей сторін щодо врегулювання спору. Особи, що беруть участь у справі, повинні мати певний набір засобів і методів досягнення примирення. У зв'язку з цим, доцільно говорити не лише про врегулювання спору за участю судді, що в принципі є дискусійним, а й у цілому про примирні процедури як процедури досягнення примирення сторін у вже розпочатому спорі. Підсумовуючи наведене вище варто зауважити, що поява у структурі ЦПК України глави, у якій йдеться про врегулювання спору за участю судді, свідчить про спроби формування нового інституту цивільного процесуального права. У сучасних умовах правомірною є постановка питання щодо інституалізації цивільної процесуальної діяльності, пов'язаної з врегулюванням спору, тобто необхідності надання цій діяльності певного впорядкування і формалізації. Витоки такого законодавчого рішення необхідно шукати в потребах самого суспільства, яке зацікавлене не лише в ефективній роботі судової системи, але і в широкому виборі засобів і способів вирішення правових конфліктів.

Список використаних джерел

1. Рішення Господарського суду міста Києва від 03.04.2024 р. у справі № 910/2628/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118130055 (дата звернення: 17.03.2025 р.).
2. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 04.04.24 р. у справі № 644/1536/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118125291 (дата звернення: 17.03.2025 р.).

РЕАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ РИМСЬКОГО ПАПИ В ЦЕРКОВНОМУ СУДОЧИНСТВІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Денис Савченко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У церковному судочинстві католицької церкви західної традиції найвищим законодавчим органом вважається Римський престол – папа [1; 2, с. 390–396]. «Граціан проголосив універсальність папської апеляційної юрисдикції у визначенні Папи «суддею всіх, але не судженого ніким» («iudex omnium, papa a nemine est iudicandus») [3, с. 133–137]».

«У православному церковному праві загальноприйнятою є точка зору, згідно з якої вища влада в церкві, в тому числі і законодавча, належить вселенському єпископату в особі його органу Вселенських соборів. До сфери церковно-адміністративної влади входять такі функції, як встановлення і скасування церковних посад та їх заміщення, поточне адміністрування, а також церковний нагляд. Останній є особливим видом виконавчої церковної влади, що виявляється: в отриманні письмових звітів вищестоящими інстанціями від нижчестоящих; особистих доповідей про стан церковних справ; візитації – огляді носієм церковної влади підвідомчих йому установ та проведення ревізії. До компетенції церковного управління входить і розпорядження церковним майном. Це повноваження зводиться до здійснення контролю за його збереженням та розпорядження ним відповідно до призначення.

Судова влада сприяє охороні святості церковних приписів та порядку в церкві. Основою існування судової влади є «людський фактор» в церкві, що являє собою людське співтовариство, в якому, як і в будь-якому іншому соціальному організмі, можуть виникати конфліктні ситуації, що і становлять предмет розгляду церковного суду.

Судова влада в церкві та органи її здійснення, на відміну від державних судових органів, характеризуються значною специфікою, як стосовно притаманних їм функції та компетенції, так і з точки зору форм процесуальної діяльності та самого процесу судочинства [4, с. 125–131]».

«Так, згідно канону 1442 діючого «Кодексу канонічного права» (кн. 7, розд. 3) «для всього католицького світу Римський Понтифік є верховним суддею, який вершить правосуддя або особисто, або за допомогою ординарних судів Апостольського Престолу, або за допомогою делегованих ним суддів» [1, с. 250]».

«Два наступні канони визначають в якості ординарного трибуналу Апостольського Престолу Римську Роту, найстарший з діючих європейських судів. Історія Роти як інституту пов’язана з історією розвитку канонічного права, церковної судової системи і судового процесу [5, с. 37–43]».

«Протягом XII–XIII ст. канонічне право значно зросло за обсягом і складністю від часів «Декрету» Граціана [3, с. 133–137]. «Нове право» (ius novum) XIII ст. включало тисячі папських декретів, сотні конституцій, прийнятих трьома великими Вселенськими соборами Західної церкви (Четвертим Латеранським 1215 р., Першим та Другим Ліонськими 1245 і 1274 рр.) [6, с. 42–46; 7, с. 244–249], а також канони, які прийняли незліченна кількість провінційних і місцевих соборів і синодів. Зростає роль знавців права. Зростання кількості юридичних суперечок, що потрапляли на розгляд папи римського з усього латинсько-християнського світу, стало рушівною силою сторення постійної судової інстанції в римській курії. Дослідникам не вдається визначити конкретну дату початку процесу «інституалізації», виокремлення папського трибуналу з поміж адміністративних служб курії. Організаційна структура вищого папського правосуддя набула закінченого вигляду за понтифікатів Клемента V (1305–1314) та Іоанна XXII (1316–1334) і була закріплена в конституції «Ratio iuris» від 16 листопада 1331 р. папи Іоанна XXII [5, с. 37–43; 8, с. 9–20; 9, с. 49–52]».

За понтифікату папи Іоанна XXII було розроблено спеціальний формуляр для складання юридичних актів. Регулюванню різноманітних аспектів діяльності трибуналу було присвячено «Стілус апостольського палацу» наступного папи Бенедикта XII (1334–1342). В конституції «Ad regimen» від 10.01.1335 р. він виділив ауді торів (суддів) як окрему категорію посадових осіб папської курії. Декреталія Бенедикта XII від 26.10. 1340 р. вперше детально роз'яснила роль, статус та відповідальність адвокатів і прокторів, які практикували в курії, і зокрема в Римській Роті [5, с. 43]. Наступне унормування практики вищого трибуналу католицької церкви (Римської Роти) відбулося в конституціях папи Мартина V у 1418 і 1423 рр., але вони лише повторювали попередні папські декреталії [10].

Згідно папських конституцій організація Римської Роти виглядала наступним чином: за папським дорученням (мандатом) судові справи, що направлялися до папської курії, розглядали аудитори, Кількість останніх становила понад 30 за Іоанна XXII, 21 під час понтифікату Бенедикта XII; вона була офіційно обмежена папою Сикстом IV наприкінці XV ст. і становила відтоді 12 осіб. Папа призначав лише трьох суддів свого трибуналу. Наприкінці XIV ст. імператор, королі Франції, Кастилії і Арагона отримали привілей призначення одного аудітора в Римську Роту. Пізніше подібним правом були наділені володарі італійських міст Болоньї, Мілана, Феррари, Венеції та Перуджі [10, с. 220–245].

Навчання та викладання канонічного права майбутніми вудиторами в провідних тогочасних університетах засвідчує міжнародний характер суддівського корпусу Римської Роти. Вимоги до освіти і практичного досвіду ауді торів були ретельно виписані в конституції папи Мартина V. На посаду могли претендувати «відомі доктори права» з не менш як трьома роками досвіду викладання права в університеті після отримання докторського ступеня. Крім того, вони повинні були займати офіційну посаду, яка забезпечувала річний дохід

у принаймні 200 золотих флоринів, це мало забезпечити їм виконання обов'язків та проживання в папській курії. Нарешті, вони повинні були вести гідне життя та мати добру репутацію. Безпосереднє керівництво Римською Ротою здійснював найстарший з аудиторів – декан суддівського корпусу. Внаслідок віку жоден декан не працював на посаді задовго. Римська Рота мала власні фінанси, тому один з аудиторів обирався скарбником для керування надходженнями, ведення фінансового обліку, збереження документів і речей в каплиці Роти.

Список використаних джерел

1. Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP.II promulgatus, 25.01.1983. *Acta Apostolicae Sedis*. 1983. Vol. 75 (II). P. 1–317.

2. Отрош М.І. Папа Римській як фізичний носій компетенції Святого Престолу. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 390–396.

3. Санжаров В. А. Граціан і його твір «Згода розбіжних канонів»: юридичний Ренесанс в Західній Європі у XII столітті і канонічне право. *Держава та регіони*. Серія: право. 2018. № 4 (62). С. 133–137.

4. Отрош М. І. Система церковних судів Католицької церкви. *Судова апеляція*. 2013. № 2. С. 125–131.

5. Санжаров В. А. Інституційне оформлення папського правосуддя з повноправною юрисдикцією у XIV столітті: Римська Рота. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 93. С. 37–43.

6. Санжаров В. А., Павлюх О. А., Санжарова Г. Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року: традиції і новації в канонічному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 42–46.

7. Санжаров В. А. Перший Ліонський Собор (26 червня–17 липня 1245 року): внесок в розвиток церковної юрисдикції і судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. Lublin, 2022. № 7(51). S. 244–249.

8. Мацелик М. О., Бинюк Н. М., Санжарова Г. Ф. Середньовічне церковне судочинство: цивільний та кримінальний процеси. *Ірпінський юридичний часопис*. Серія: право. 2022. Вип.1 (8). С. 9–20.

9. Мацелик М. О., Санжаров В. А., Санжарова Г. Ф. Папське судочинство в класичне Середньовіччя: Апостольська Пенітенціарія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 49–52.

10. Nörr K.W. Über die mittelalterliche Rota Romana. Ein Streifzug aus der Sicht der Geschichte der kurialen Gerichtsbarkeit, des römisch-kanonischen Prozessrechts und der kanonistischen Wissenschaft. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung. 2007. Vol. 93. Bd.124. S. 220–245.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Дмитро Сакалюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Процес забезпечення фінансової безпеки держави в умовах сьогодення є складним та таким, що залежить від багатьох чинників. Реалізація приватного та публічного інтересу також впливає на цей процес.

На сьогодні, в науці немає однозначного та чіткого визначення приватного та публічного інтересів. В загальному, характеристика цих інтересів зводиться до того, що публічний інтерес, це завжди інтерес певної спільноти, суспільства, а також держави, тоді коли приватний інтерес, є інтересом окремих учасників такої спільноти чи суспільства, інтересами окремої особи.

Забезпечення фінансової безпеки держави, це в першу чергу реалізація публічного інтересу, але забезпечення такої безпеки зумовлюється як приватними так і публічними потребами.

Щодо характеристики публічного та приватного інтересів, заслуговує на увагу трактування Мельника Р.С. та Бевзенка В.М. Приватні інтереси «це ті, що задовольняються власними, винятково інтелектуальними (нефізичними) діями, операціями; доти, доки такі дії не проявляються назовні, вони не набувають суспільного (публічного) характеру і не можуть бути піддані державно юридичному регулюванню (наприклад, тільки внутрішнє, духовне, необ'єктивовуване сповідання певної віри)». «До інтересів цього виду можна віднести й такі, які задовольняються власними фізичними діями їх «носія», при цьому такими, що не оприлюднюються (скажімо, ведення «інтимного» щоденника, написання художнього твору лише для задоволення особистих потреб)». «На противагу приватним інтересам виділяються публічні інтереси, тобто усвідомлені інтереси усього суспільства або його частини (територіальної громади, держави тощо), що є відображенням економічних, соціальних та правоохоронних потреб населення» [1, с. 36].

Що ж до фінансової безпеки держави, то вона є складовою національної безпеки, є основою економічного розвитку держави, що забезпечує її суверенітет та цілісність, а також достойний рівень життя її громадян. «Фінансова безпека держави не може бути статичною величиною, враховуючи, що суспільство, яке населяє державу, постійно розвивається та удосконалюється, а також знаходиться у постійних комунікативних зв'язках із суспільствами інших держав світу. І цей розвиток проходить у всіх сферах, насамперед у сфері соціально-економічного і політичного розвитку» [2, с. 40]. З таким розвитком змінюється і зміст інтересів.

Фінансову безпеку держави можна тлумачити з позиції різних підходів. Вартим уваги є трактування Барановського О. І., який зазначав, що «під фінансовою безпекою слід розуміти рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємства, регіону, держави, суспільства, міждержавних утворень фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань» [3, с. 14].

Слід зауважити, що приватні інтереси (інтереси окремої особи) можуть не співпадати з публічними інтересами (інтересам всього суспільства чи держави). Також, інтереси суспільства, не завжди узгоджуються з інтересами держави. Це є нормальним в демократичних країнах, за умови, якщо співіснування та взаємодія таких інтересів відбувається згідно встановленим вимогам законодавства. Демократичним країнам притаманно надавати перевагу інтересам суспільства, а не держави. Якщо ж домінуючими є державні інтереси, а не суспільні, то скоріш за все така країна буде тоталітарною чи авторитарною.

Зазвичай країни зі сталою розвиненою економікою та з високим рівнем фінансової безпеки є саме ті, в яких реалізація публічних та приватних інтересів відбувається опираючись на повагу до приватної власності, прав людей, дотриманням принципу верховенства права, тобто наслідування демократичних цінностей. Так як Україна є правовою державою, відстоює в сьогоднішніх умовах демократію, то для зміцнення своєї фінансової безпеки, реалізація публічних та приватних інтересів має відбуватись з дотриманням встановлених вимог законодавства опираючись на принцип верховенства права.

Вартим уваги в питанні співіснування приватного та публічного інтересу є погляд видатного мислителя, політика та дипломата Нікколо Макіавеллі, який вважав «змішану республіку» «правильною» формою держави. Він зазначав, що в республіці гармонійно співіснують особистісні та державні інтереси, оскільки всі громадяни, змагаючись між собою, дбають як про приватні, так і про суспільні інтереси, а це сприяє постійному зростанню їх добробуту [4, с. 98-99].

Отже, можна зазначити, що забезпечення оптимального співвідношення приватного та публічного інтересів, підтримання балансу таких інтересів та якісне їх врегулювання на законодавчому рівні - позитивно відобразиться на процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко. За заг. ред. Р. С. Мельника. – К. : Ваіте, 2014. – 376 с.

2. Бригінець О.О., Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 36-41.

3. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.

4. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: курс лекцій / Г. Г. Демиденко. – Харків : Право, 2012. – 416 с.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ СПАДКУВАННЯ МАЙНА, ПОШКОДЖЕНОГО АБО ЗНИЩЕННОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Ніна Салецька,
здобувач другого рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Наталія Новицька,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Актуальність дослідження проблеми спадкування майна, пошкодженого чи знищеного внаслідок воєнних дій, є складною юридичною процедурою, що потребує поліпшення механізмів правового регулювання. Основні перешкоди виникають у зв’язку з обліком збитків, відновлення документів, судового підтвердження права спадщини та механізмів компенсації. Наступний етап розвитку нормативно-правової бази має створити ефективну систему захисту прав спадкоємців та відновлення втраченого майна в рамках чинного законодавства України.

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків від померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) у порядку, встановленому законом [1]. До складу спадщини входять усі права та обов'язки спадкодавця, які не припинилися внаслідок його смерті. Відповідно до статті 1218 ЦК України до складу спадщини входять майнові права та обов'язки (право власності на нерухоме майно, транспортні засоби, гроші, цінні папери, боргові зобов'язання; право на відшкодування шкоди та платежі, що належали спадкодавцеві, але не були одержані за його життя; корпоративні права (частка у статутних капіталах юридичних осіб). До складу спадщини не входять особисті немайнові права (право на ім'я, авторське право на немайнові результати творчої діяльності), а також права та обов'язки, нерозривно пов'язані з особою спадкодавця (наприклад, аліментні зобов'язання) [1]. Правовий статус майна визначається його фактичним станом і правовими підставами розпорядження ним.

У разі знищення або пошкодження майна (часткового або повного знищення об’єкта, що впливає на можливість його використання за цільовим призначенням, але не припиняє права власності) спадкоємці набувають права

власності на нерухоме майно незалежно від його стану, у тому числі з можливістю відновлення, продажу або компенсації.

У разі повного знищення майна (стану, в якому об’єкт не підлягає відновленню чи використанню, що може призвести до припинення права власності) спадкоємці можуть набути права на земельну ділянку, на якій воно розташоване, а також право вимагати відшкодування завданої шкоди.

У разі втрати права власності (самовільне залишення, викуп для суспільних потреб, реквізиція, знищення об'єкта) спадкоємці можуть набути права на компенсаційні виплати, страхове відшкодування чи інші правові наслідки знищення нерухомого майна [4].

Компенсаційні виплати за знищене майно можуть бути предметом спадкування, якщо вони були визначені спадкодавцем, але не отримані ним за життя. Це стосується: державної компенсації за знищене чи пошкоджене майно, страхових виплат за наявності у спадкодавця поліса страхування нерухомості, компенсації за рішенням суду чи міжнародних організацій.

Спадкування таких виплат регулюється загальним цивільним законодавством. Для отримання компенсації спадкоємцям необхідно звернутися до відповідних органів із підтверджуючими документами, зокрема свідоцтвом про право на спадщину.

Судова практика в Україні свідчить про значну кількість спорів щодо спадкування пошкодженого або знищеного нерухомого майна. Основними проблемами, які виникають у таких випадках, є відсутність чіткого порядку спадкування компенсаційних виплат. Наприклад, суди часто стикаються з необхідністю визначення спадщини у випадках, коли компенсація за знищене майно не була отримана спадкодавцем за життя.

Судові рішення свідчать, що визначення вартості спадкового майна у разі його знищення є складним питанням, особливо якщо відсутня технічна документація або майно знищено внаслідок бойових дій (справа № 426/10482/17 від 27.04.2022) [7].

У практиці нотаріусів та судів однією з основних проблем є відсутність або втрата документів, що підтверджують право власності спадкодавця на майно; втрата правовстановлюючих документів (свідоцтво про право власності, договорів купівлі-продажу, дарування) внаслідок знищення архіву, військових дій чи стихійного лиха; відсутність реєстрації права власності в електронних базах характерна для нерухомості, придбаної до запровадження Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Складність отримання дублікатів документів – особливо якщо спадкодавець не встиг зареєструвати своє право або в архівних установах вже немає відповідних записів. Для підтвердження права на спадщину суди зазвичай використовують такі докази:

1. Запити до органів державної реєстрації (Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, архів БТІ).

2. Показання свідків - можуть бути враховані при розгляді законодавства, спрощення процедури отримання дублікатів документів та створення ефективних механізмів підтвердження прав на спадкове майно.

Таким чином, вирішення цих проблем потребує подальшого вдосконалення законодавства, спрощення процедури отримання дублікатів документів та створення ефективних механізмів підтвердження прав на спадкове майно.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Закон України «Про страхування» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text

3. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяження» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text

4. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

5. Постанова ВП ВС від 13.09.2023 у справі № 757/64569/16-ц URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114188419

6. Постанова ВП ВС від 4.09.2019 у справі № 265/6582/16-ц URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365290

7. Постанова ВП ВС від 27.04.2022 у справі № 426/10482/17 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104165129

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Ростислав Сачок

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київського університету права НАН України, м. Київ, Україна

Проблематика земельних відносин тісно пов'язана з особливим статусом землі як основного виробничого ресурсу у сфері сільського господарства. Земля є базовим чинником для вирощування продовольчої продукції, кормів для тварин і забезпечення сировиною різноманітних галузей промисловості. Саме

тому землі сільськогосподарського призначення повинні мати спеціальний правовий статус, який передбачає їх раціональне використання та захист.

Україна володіє потужним земельним ресурсом, що є важливою складовою її національного багатства. На початок 2020 року загальна площа земельного фонду України становила 60,3 млн га, що дорівнює приблизно 6% усієї території Європи. При цьому площа сільськогосподарських угідь складає близько 41,4 млн га, з яких рілля займає 32,7 млн га. Це становить близько 19% сільськогосподарських угідь та 27% ріллі, наявної в межах європейського континенту. Таким чином, раціональне використання земельних ресурсів, ефективне управління ринком земель та запровадження належних правових механізмів охорони ґрунтів є не лише економічною, але й національною потребою. Враховуючи обмеженість земель і їхню роль у продовольчій безпеці, держава має розробити комплекс заходів, що запобігатимуть виснаженню ґрунтів, їхньому нецільовому використанню та концентрації у руках монополістів. Земельна політика повинна забезпечити інтереси як суспільства загалом, так і фермерів та майбутніх поколінь. На цьому наголошують сучасні науковці у сфері як правового так і економічного аналізу стану та перспектив розвитку використання сільськогосподарських земель в Україні [1], [2], [3].

З початком повномасштабної військової агресії проти України значних руйнувань зазнали не лише інфраструктурні об'єкти, а й сільськогосподарські землі, які є основою продовольчої безпеки держави. Масштаби пошкодження земель сільськогосподарського призначення становлять суттєву загрозу для економіки країни та стабільності аграрного сектору. Сільськогосподарські землі, пошкоджені внаслідок бойових дій, характеризуються різними видами руйнувань. Серед основних видів пошкоджень слід виокремити: замінування територій, що унеможливлює їхнє використання за призначенням упродовж тривалого часу; воронки, траншеї, окопи та інші фортифікаційні споруди, які порушують цілісність ґрунтового покриву; забруднення токсичними речовинами, зокрема залишками вибухових речовин, важкими металами, нафтопродуктами, що виникли внаслідок вибухів боєприпасів, ракетних ударів та спалення техніки; засолення ґрунтів внаслідок затоплень, підриву гідротехнічних споруд, зокрема дамб, або пошкодження водогосподарської інфраструктури; випалення полів внаслідок бойових дій та обстрілів, що знищує не тільки рослинний покрив, а й погіршує структуру ґрунту.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на кінець 2023 року приблизно 8-10 млн гектарів сільськогосподарських земель опинилися в зоні бойових дій, тимчасової окупації або під загрозою небезпечного забруднення.

За оцінками Держгеокадастру, близько 30% орних земель на території України постраждали від війни. Особливо значних руйнувань зазнали регіони з високим аграрним потенціалом, зокрема Харківська, Херсонська, Миколаївська, Донецька, Запорізька, Луганська області. Окрім того, станом на 2024 рік, за

даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), понад 2,5 млн гектарів сільськогосподарських земель потребують розмінування та відновлення.

Водночас оцінити точні масштаби пошкоджень надзвичайно складно через активні бойові дії та мінну небезпеку. Сільськогосподарські землі, які зазнали пошкоджень, потребують комплексної рекультивації, яка включає очищення від вибухонебезпечних предметів; відновлення ґрунтового покриву та його родючості; ліквідацію токсичного забруднення; відновлення меліоративних та іригаційних систем; відновлення екологічної рівноваги земель. З огляду на значні втрати аграрного потенціалу, відновлення сільськогосподарських земель є одним із пріоритетних напрямів державної політики у післявоєнний період, оскільки саме ці землі мають забезпечувати продовольчу безпеку як України, так і світу. Для реалізації цих завдань необхідне залучення як внутрішніх, так і міжнародних ресурсів, програм допомоги та інвестицій. Таким чином, війна завдала величезної шкоди сільськогосподарським землям України, і відновлення їх продуктивності потребуватиме значних зусиль, часу та коштів.

Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення, що постраждали в результаті війни вимагає розробки окремої нормативно-правової бази і є важливим аспектом повоєнної аграрної політики України. Зважаючи на значні обсяги земель, що у тій чи іншій мірі зазнали забруднення та негативного впливу, а також на необхідність збереження природних ресурсів та забезпечення продовольчої безпеки країни, впровадження комплексу правових та організаційно-управлінських заходів є важливим завданням органів публічного управління.

Список використаних джерел

1. Фурдичко О.І., Нагорнюк О.М., Палапа Н.В. та ін. Підвищення екологічної культури сільського населення України в умовах децентралізації влади: порівняння з європейським досвідом. *Агроекологічний журнал*. 2021. № 4. С. 6–11.

2. Дребот О.І., Добряк Д.С., Мельник П.П., Сахарницька Л.І. Наукові засади формування та розвиток сільськогосподарського землекористування на основі трансформації земельних відносин. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 4. С. 5–13.

3. Добряк Д.С., Мартин А.Г., Євсюков Т.О., Кузін Н.В. Економічні проблеми сучасного землеустрою в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 4. С. 80–85.

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Юлія Синьковська
студентка групи ПБС-24-1, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Ігор Котович,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Захист прав військовополонених є одним із найважливіших принципів міжнародного гуманітарного права. В умовах збройних конфліктів питання дотримання прав військовополонених набуває особливої актуальності, оскільки саме вони часто стають жертвами жорстокого поводження, катувань, нелюдського ставлення та порушення базових прав людини.

Україна, перебуваючи у стані збройного конфлікту, зіштовхується з численними викликами у сфері забезпечення прав військовополонених. З одного боку, вона як держава, що прагне дотримуватися міжнародних стандартів, повинна гарантувати належне поводження з полоненими відповідно до норм міжнародного права. З іншого боку, Україна стикається з систематичними порушеннями цих норм з боку держави-агресора, що потребує активної правової та дипломатичної роботи на міжнародній арені [1].

Україна активно працює над удосконаленням національного законодавства для забезпечення належного ставлення до військовополонених відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема, урядові та правозахисні організації докладають зусиль для створення ефективних механізмів контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, а також для документування порушень з боку країни-агресора з метою притягнення винних до відповідальності.

Захист прав військовополонених є однією з основних проблем сучасного міжнародного гуманітарного права, оскільки відображає не лише рівень дотримання державами міжнародних зобов'язань, а й загальний стан цивілізаційного розвитку суспільства [2].

Міжнародні стандарти захисту військовополонених ґрунтуються на нормах міжнародного гуманітарного права, зокрема на положеннях Женевських конвенцій. Основним документом, що регулює цей принцип, є Третя Женевська конвенція, яка встановлює правила поводження з військовополоненими, визначає їхні права та зобов'язання держав-учасниць. Ці стандарти включають заборону катувань, принизливого поводження, обов'язок забезпечення

гуманітарного ставлення, належного харчування, медичного догляду та можливості підтримання зв'язку з родиною [3].

Попри чіткі міжнародні стандарти, їхнє дотримання під час реальних військових конфліктів часто викликає питання. У багатьох випадках держави, що беруть участь у збройних конфліктах, свідомо порушують ці норми або використовують військовополонених як засіб політичного тиску, що суперечить міжнародному праву. Практика катувань, нелюдського ставлення, а також відмова у наданні медичної допомоги свідчать про серйозні виклики у сфері забезпечення прав військовополонених [3].

Щодо української практики, то сучасні реалії війни висувають серйозні вимоги до системи захисту військовополонених. Україна як держава, що підтримує міжнародні норми гуманітарного права, активно впроваджує механізми захисту прав військовополонених та взаємодіє з міжнародними організаціями з метою забезпечення їхніх прав. Важливо зазначити, що Україна не лише дотримується своїх міжнародних зобов'язань, а й демонструє значну відкритість до співпраці з міжнародними структурами у сфері гуманітарного права [4].

З основних проблем, з якими стикається Україна, є питання обміну військовополоненими, що часто супроводжується складними політичними переговорами та порушенням міжнародних норм з боку противника. Незважаючи на те, що процес обміну полоненими регламентується міжнародним правом, на практиці він часто перетворюється на політичний інструмент, що ускладнює реалізацію гуманітарних ініціатив. Важливим принципом є також питання документування порушень прав військовополонених, оскільки належний збір доказової бази є запорукою майбутнього притягнення винних до відповідальності.

Важливим напрямом є адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів, що дозволяє не лише підвищити рівень захисту військовополонених, а й продемонструвати міжнародній спільноті готовність України до виконання своїх зобов'язань у сфері міжнародного гуманітарного права. З важливих кроків у цьому напрямку стало прийняття нормативно-правових актів, що регламентують права військовополонених [5].

Таким чином, питання захисту військовополонених залишається одним із основних принципів сучасного гуманітарного права, що потребує постійного моніторингу та вдосконалення правових інструментів для забезпечення дотримання прав людини навіть у найскладніших умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Human rights and the international community: twenty questions. The UNESCO Courier | The UNESCO Courier. URL: https://courier.unesco.org/en/articles/human-rightsand-international-community-twenty-questions

2. Загальна декларація прав людини (укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1984 р. : станом на 13 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

4. Tobia S. “They didn’t break me either way”. Women, Captivity and Interrogation in World War II: Resurfacing Self-Empowering Narratives. Revue LISA / LISA e-journal. 2022. № 20-n°53. URL: https://doi.org/10.4000/lisa.14178

5. Patton C. G. Security Council Resolution 1325. Oxford University Press, 2017. URL: https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013

СВІТОВА ПРАКТИКА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПОДАТКОВОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ЗАХИСТ

Дмитро Сирко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Україна приєдналася до плану дій BEPS у 2017 році. Це сталося після того, як у Парижі було підписано Міжурядову угоду про автоматичний обмін інформацією, що є частиною зусиль щодо боротьби з ухиленням від сплати податків і мінімізації податкових зобов’язань на міжнародному рівні.

У вересні 2024 року Державна податкова служба України здійснила перший міжнародний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки з іншими державами за міжнародним стандартом звітності. Це є важливим кроком інтеграції вітчизняної системи оподаткування до системи міжнародних стандартів обміну в межах Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки [1]. У світі перший обмін податкової інформацією відбувся у 2017 р., а до угоди, станом на поточний момент, вже доєдналось 149 юрисдикцій [2].

Перспектива розвитку практики міжнародного обміну податкової інформацією полягають не тільки у розширенні переліку країн, долучених до міжнародно-правового співробітництва держав у сфері оподаткування, а також у подальшій цифровізації процесу обміну, зокрема, розвиток технологій обробки даних, автоматизація контрольно-перевірочної роботи податкових органів, розширення категорій інформації тощо.

Говорячи про перспективи розвитку системи міжнародного обміну інформацією для цілей оподаткування на глобальному рівні слід зазначити, що

вона пов'язана з декількома важливими напрямами, які сприяють подальшій автоматизації, безпеці передачі зберігання даних та інтеграції податкових систем держав-учасниць обміну в єдину глобальну систем обміну даними.

Питання безпеки є особливо актуальними і таким прикладом може слугувати навіть досвід України. Як було зазначено раніше, глобальний форум з прозорості та обміну податковою інформацією схвалив звіт щодо надійності системи управління інформаційною безпекою баз даних ДПС, але системи захисту потребує постійного вдосконалення. За період 2022-2024 рр. було зафіксовано 287 кібератак, спрямованих на інформаційно-комунікаційні ресурси ДПС України [3, с. 11].

Тому очікується, що система обміну буде використовувати ще більш потужні технології шифрування та методи аутентифікації для запобігання витокам або несанкціонованому доступу до конфіденційної інформації. Новітні технології, такі як штучний інтелект та машинне навчання, мають використовуватись для більш ефективного аналізу великих масивів інформації, що допоможе податковим органам швидше виявляти порушення, аномалії та потенційні випадки ухилення від сплати податків, знижуючи навантаження на людські ресурси. Завдяки вдосконаленим алгоритмам та інтеграції з сучасними аналітичними інструментами, система може стати більш проактивною у виявленні і прогнозуванні податкових порушень, зокрема, шляхом використання алгоритмів для виявлення нетипових або підозрілих фінансових операцій.

На додаток до цього, експерти зазначають, що перспективи розвитку включають приєднання нових країн, зокрема тих, що ще не мають відповідних механізмів обміну інформацією. Це дозволить значно розширити глобальний обмін даними і забезпечити більшу прозорість фінансових операцій. Глобальна система міжнародного обміну податковою інформацією має бути інтегрованою з іншими міжнародними ініціативами, спрямованими на боротьбу з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими формами фінансових злочинів. Це може включати більш тісну співпрацю з ініціативами, такими як FATF (Financial Action Task Force) або з програмами моніторингу фінансових транзакцій на міжнародному рівні. Передбачається поступове розширення типів інформації, які будуть підлягати обміну між країнами. Окрім традиційних даних про фінансові рахунки, можуть бути включені додаткові види інформації, що стосуються криптовалют, цифрових активів, а також нових фінансових інструментів, таких як публічні та приватні інвестиційні фонди, криптовалюта та криптоактиви тощо [4, 5].

Отже, перспективи розвитку міжнародного обміну включають постійне удосконалення інструментів для забезпечення прозорості, боротьби з ухиленням від податків, підвищення ефективності та безпеки обміну податковою інформацією. Це також допоможе знизити ризики для глобальної економіки і сприятиме більшому рівню співпраці між країнами в боротьбі з фінансовими злочинами.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія доходів. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716
2. Перелік юрисдикцій залучених до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки. URL : http://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters.htm
3. План цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 р. Наказ Міністерства фінансів України від 24 грудня 2024 р. № 660. URL : https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/
4. Harmful Tax Practices – 2023 Peer Review Reports on the Exchange of Information on Tax Rulings. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. URL :https://www.oecd.org/en/publications/2024/12/harmful-tax-practices-2023-peer-review-reports-on-the-exchange-of-information-on-tax-rulings_1c3b34ec.html
5. O'Reilly P., Ramirez K.P., Stemmer M.A. Exchange of information and bank deposits in international financial centres. OECD Taxation Working Papers № 46. https://dx.doi.org/10.1787/025bfebe-en

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА СЛУЖБОВЕ ЖИТЛО

Діана Сніжинська,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, навчально-науковий інститут права, Державний податковий університет м. Ірпінь, Україна

***Науковий керівник:* Любов Менів**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Службове житло призначеною для забезпечення ним осіб, чия трудова діяльність або проходження служби вимагає проживання за місцем роботи або поблизу нього. Цей вид житла відіграє важливу роль у забезпеченні належних умов праці для певних категорій громадян, сприяючи ефективному виконанню ними своїх професійних обов'язків.

Проблеми забезпечення службовим житлом громадян України привертають увагу багатьох науковців. Варто виділити праці таких вчених, як В. Бондар, І. Івашова, О. Кармаза, М. Криливець, В. Породько, Д. Харченко та ін.

Разом з тим, важливість питань забезпечення громадян службовим житлом не втрачає своєї актуальності і практичного значення.

Відповідно до ст.118 Житлового кодексу України службові жилі приміщення призначаються для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього. Жиле приміщення включається до числа службових рішенням виконавчого комітету районної, міської, районної в місті ради. Під службові жилі приміщення виділяються, як правило, окремі квартири.

Жилі приміщення, що надаються народним депутатам України на період їх роботи на постійній основі у Верховній Раді України, включаються до числа службових і виключаються з їх числа за рішенням Верховної Ради України за поданням Комісії Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності депутатів [1].

Вичерпний перелік категорій працівників, яким може бути надано службові жилі приміщення передбачений Постановою про службові жилі приміщення [2].

Науковці зазначають, що особа, яка в установленому законом порядку отримує службове житло для проживання, набуває право користування таким житловим приміщенням на підставі спеціального ордера, виданого виконавчим комітетом місцевої ради. Можливість розпоряджатися таким житлом на свій розсуд для наймача житлове законодавство, по суті, виключає, встановлюючи обмеження на бронювання службових житлових приміщень, їх обмін, зміну договору найму. Що ж до права володіння, то в цивілістичній науці його традиційно найчастіше тісно пов’язують із правом користування житлом, розтлумачуючи як можливість постійного та безперешкодного знаходження в житловому приміщенні та реально контролювати його стан [3, с. 40].

Отже, ознаками службового житла, є: 1) окреме житлове приміщення, що може надаватися як службове житло; 2) відповідність санітарним та технічним вимогам та придатність для проживання; 3) наявність рішення органів виконавчої влади про включення житлового приміщення до переліку службових; 4) наявність трудових відносин між особою, яка отримує службове житло, та суб’єктом, що його виділяє; 5) реальна необхідність проживання особи, яка отримує службове житло, за місцем роботи. Отже, службове житло – це окреме житлове приміщення, що відповідає санітарним і технічним вимогам, що до нього пред’являються, включене до переліку службових приміщень і призначене для проживання особами, у зв’язку з характером їхніх трудових відносин.

Відповідно до ст.124 ЖК України робітники і службовці, що припинили трудові відносини з підприємством, установою, організацією, а також громадяни, які виключені з членів колгоспу або вийшли з колгоспу за власним бажанням, підлягають виселенню з службового жилого приміщення з усіма особами, які з ними проживають, без надання іншого жилого приміщення.

На практиці, громадянам складно захищати свої права на службове житло та вони потрапляють у жорнова судової системи. Прикладом є Постанова від 07.12.2022 по справі № 761/39955/20 Касаційний цивільний суд.

Так, у грудні 2020 року Адміністрація Державної прикордонної служби України звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 , ОСОБА_2 , ОСОБА_3 та ОСОБА_4 про виселення із службової квартири та зняття з реєстрації. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що ОСОБА_1 проходив військову службу у Державній прикордонній службі та був звільнений з неї указом Президента України від 31 серпня 2019 року за № 346/2019. Під час проходження військової служби в Одеському гарнізоні Південного регіонального управління Державної прикордонної служби України ОСОБА_1 був забезпечений постійною житловою площею за місцем служби за адресою: АДРЕСА_1 , загальною площею 53,64 кв. м, житловою площею 28,41 кв. м. Зазначену квартиру ОСОБА_1 станом на момент подання позовної заяви не здав.

У подальшому ОСОБА_1 було переведено для проходження військової служби до Адміністрації Державної прикордонної служби України, де він був забезпечений службовою житловою площею для тимчасового проживання на період проходження служби, у вигляді 3-кімнатної службової квартири

Після звільнення з військової служби та виключення з усіх видів забезпечення ОСОБА_1 листом Адміністрації Державної прикордонної служби від 02 червня 2020 року за вих. № 0.704-5764/0/6-20 було повідомлено про необхідність здачі службового житла (службової квартири АДРЕСА_3) та запропоновано у добровільному порядку вивільнити та здати зазначене службове житло, що відповідачами зроблено не було.

Позивач у позові посилався на те, що невиконання відповідачами законних вимог Адміністрації Державної прикордонної служби щодо виселення із службового житла порушує соціальні права інших військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають на обліку та в списках осіб, що потребують отримання службового житла.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 18 травня 2021 року в задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що ОСОБА_1 проходив військову службу в органах державної прикордонної служби з 1994 року та є військовим пенсіонером, має військову вислугу 35 років, з них

Постановою Київського апеляційного суду від 03 лютого 2022 року апеляційну скаргу Адміністрації Державної прикордонної служби України залишено без задоволення. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18 травня 2021 року залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку про неможливість виселення відповідача та членів його сім`ї зі службового приміщення, наданого Адміністрацією Державної прикордонної служби України, без надання іншого рівноцінного житла, оскільки пункт 2 частини першої статті 125 ЖК України

передбачає, що без надання іншого жилого приміщення у випадках, зазначених у статті 124, не може бути виселено осіб, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм службове жиле приміщення, не менш як десять років. Відповідач та члени його родини не володіють іншим житлом, тому позбавлення відповідача, членів його родини, у тому числі малолітніх дітей, житла, буде неспіврозмірним втручанням у його особисте життя і не відповідатиме законній меті та суспільній необхідності.

Щодо Позиції Верховного Суду, перевіривши доводи касаційної скарги та матеріали справи, колегія суддів дійшла наступних висновків що касаційну скаргу Адміністрації Державної прикордонної служби України задовольнити частково. Постанову Київського апеляційного суду від 03 лютого 2022 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції [4].

На сьогодні, держава намагається реформувати порядок надання службового житла. У проекті Закону України «Про основні засади державної політики» службове житло визначається як житло, яке надається в оренду особам, які у зв'язку із характером їх трудових відносин, проходженням служби повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього. Таким чином, наголошується на орендному характері службового житла за певну плату і лише на тимчасовий період [5].

Так, відповідно до ст. 28 проекту Закону особи, які відповідно до договору оренди службового житла з державного житлового фонду та житлового фонду територіальних громад проживають у службовому житлі, самостійно вносять плату за оренду такого житла, а також сплачують житлово-комунальні послуги відповідно до Закону України «Про житлово-комунальні послуги». Порядок визначення розміру плати за оренду службового житла затверджується Кабінетом Міністрів України.

Окрім того, проектом Закону не передбачено перелік осіб, яких не може бути виселено з службових жилих приміщень без надання іншого жилого приміщення, окрім осіб з інвалідністю, які одержали ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням ними трудових обов'язків під час здійснення трудових відносин чи проходженням служби у суб'єкта надання службового житла.

Висновок. Службове житло має спеціальний правовий режим і надається тимчасово, на період виконання працівником своїх трудових обов'язків. У випадках, коли працівник продовжує користуватися ним після припинення трудових відносин, роботодавець має право вимагати його виселення без надання іншого житлового приміщення.

Аналізуючи судову практику, можна дійти висновку, що суди різних інстанцій по-різному підходять до виселення зі службового житла, а користування ним залишається одним із дискусійних питань, з яким зіштовхується судова практика під час вирішення спорів про виселення зі службового приміщення.

Держава прагне реформувати порядок надання службового житла значно зменшивши права громадян на його отримання.

Список використаних джерел

1.Житловий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text

2.Про службові жилі приміщення : Постанова Ради Міністрів Української РСР від 4 лютого 1988 року No 37. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/37-88-%D0%BF#top

3.В. Породько. Підстави виселення із службового житла у контексті висновків Великої палати Верховного суду. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6 . С. 39-43

4. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.12.2022 по справі № 761/39955/20/Верховний Суд України. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnu

5.Про основні засади житлової політики : Проект Закону України від №12377 від 06.01.2025. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/44cc672f-c5e5-4f61-9ba5-bf2776678b77

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ОТРИМАНИХ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Софія Сніжко,
курсант 2-го курсу, Донецький державний університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник : **Ірина Умрихіна**
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

Фінансовий моніторинг є одним із ключових інструментів забезпечення фінансової безпеки держави та протидії злочинній діяльності, пов’язаній з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом. Основною метою фінансового моніторингу є виявлення та попередження фінансових операцій, що можуть бути пов’язані з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму [1].

Фінансовий моніторинг базується на зборі, аналізі та систематизації інформації про фінансові транзакції, що підлягають обов’язковому або

внутрішньому моніторингу. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти підозрілі операції та здійснювати відповідні заходи реагування [2]. Згідно із законодавством України, фінансовий моніторинг здійснюється на двох рівнях: первинному та державному.

Первинний фінансовий моніторинг проводиться суб'єктами господарювання, зокрема банками, фінансовими установами, страховими компаніями та іншими організаціями, що здійснюють фінансові операції. Основним завданням цього етапу є ідентифікація клієнтів, виявлення підозрілих операцій та інформування Державної служби фінансового моніторингу [2].

Державний фінансовий моніторинг здійснюється спеціально уповноваженими органами, які аналізують отримані дані, проводять оцінку ризиків та здійснюють заходи контролю. Основним нормативним актом у цій сфері є Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом", який визначає права, обов'язки та відповідальність суб'єктів моніторингу [1].

В умовах воєнного стану фінансові системи держави зазнають значного тиску, що призводить до появи нових викликів у сфері боротьби з відмиванням коштів. Зокрема, зростає кількість незаконних фінансових операцій, пов'язаних із фінансуванням тероризму, корупцією, незаконною торгівлею зброєю та гуманітарною допомогою [3].

Серед основних схем відмивання коштів в умовах воєнного стану виділяють:

- Використання благодійних фондів та гуманітарної допомоги для легалізації злочинних доходів.
- Переміщення великих сум готівки через кордон у зв'язку з нестабільністю банківської системи.
- Використання криптовалют для приховування походження коштів.
- Фіктивні операції з нерухомістю та товарами, що сприяють легалізації незаконних доходів.

Однією з основних проблем є слабкість системи контролю та моніторингу в умовах кризових ситуацій. Військові дії ускладнюють роботу фінансових установ, що створює можливості для використання шахрайських схем [4]. Окрім того, труднощі з комунікацією між контролюючими органами сприяють поширенню незаконних фінансових практик [5].

Фінансовий моніторинг у воєнний час відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності економічної системи та запобіганні фінансуванню злочинної діяльності. Одним із головних завдань є адаптація механізмів моніторингу до нових реалій, що зумовлені воєнним станом [4].

Серед основних функцій фінансового моніторингу у період війни слід виділити:

- Моніторинг благодійних та гуманітарних фондів для запобігання використанню їх у схемах відмивання коштів.

- Контроль за транскордонними фінансовими операціями з метою виявлення нелегальних переміщень готівки.
- Аналіз криптовалютних транзакцій, що можуть використовуватися для фінансування терористичних організацій або приховування доходів.
- Співпраця з міжнародними партнерами, що дозволяє забезпечити ефективний обмін інформацією про підозрілі операції.

Адаптація системи фінансового моніторингу до умов воєнного стану передбачає впровадження сучасних технологій аналізу великих даних та штучного інтелекту для виявлення нелегальних транзакцій у реальному часі [4].

З метою підвищення ефективності фінансового моніторингу в умовах воєнного стану необхідно вдосконалити нормативно-правову базу та забезпечити інтеграцію новітніх технологій у процес аналізу фінансових операцій [6]. Важливо впровадити комплексні аналітичні платформи, що використовують штучний інтелект для виявлення схем відмивання коштів та аномальних транзакцій.

Особливу увагу слід приділити посиленню міжнародного співробітництва з метою оперативного обміну інформацією між країнами та міжнародними організаціями. Це дозволить швидше виявляти міжнародні схеми легалізації злочинних доходів та спільно вживати заходів щодо їх ліквідації [5].

Крім того, важливим аспектом є підвищення кваліфікації працівників фінансових установ та органів державного контролю. Навчання з використання новітніх інструментів аналізу фінансових потоків допоможе оперативно реагувати на нові виклики та загрози.

Таким чином, ефективність фінансового моніторингу в умовах воєнного стану залежить від комплексного підходу, що включає нормативне вдосконалення, технічне забезпечення та міжнародну співпрацю. Тільки скоординовані зусилля дозволять забезпечити економічну безпеку держави та запобігти відмиванню коштів у складних кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 грудня 2019 року №361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

2. . Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: https://fiu.gov.ua/

3. Винниченко-Кумкова Л., Кащук К. Фінансовий моніторинг у сфері протидії відмиванню грошей: поняття та міжнародні аспекти. *Молодий вчений.* 2024. №4 (128). С. 151-156. URL: https://surl.li/ufppab

4. Фокін О. Вплив використання штучного інтелекту на фінансовий сектор. *Академічні візії.* 2024. №34. С. 1-8. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/s15.pdf

5. Шаренко М., Чумаченко В. Роль міжнародного фінансового права у протидії відмиванню коштів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2024. № 86 (4). С. 163-167. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/28-3.pdf

6. Василевич В., Левченко Ю. Національна системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 1. С. 41–55. URL: https://surl.li/bpqmyd

ЗАХОДИ ФІНАНСОВОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ

Терепа Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Згідно зі ст. 111 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [1] за порушення законів з питань оподаткування контролюючими органами може бути застосовано фінансову, адміністративну або кримінальну відповідальність. Відповідно, порядок застосування фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства передбачено нормами ПКУ, а адміністративну відповідальність встановлено Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) [2].

Також необхідно відзначити, що національним законодавством для суб'єктів господарювання (які є водночас платниками податків) встановлено адміністративно-господарські санкції, передбачені Господарським кодексом України (далі – ГКУ) [3]. Разом з тим, ч. 2 ст. 250 ГКУ передбачено, що дія ст. 250 «Строки застосування адміністративно-господарських санкцій» [3] не розповсюджується на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені ПКУ. Тобто у наведеній статті законодавець чітко розмежовує адміністративно-господарські санкції, регламентовані ГКУ, та заходи фінансової та адміністративної відповідальності, врегульовані ПКУ.

Повертаючись до аналізу ознак, за якими слід здійснювати розмежування адміністративних та фінансових санкцій за порушення податкового законодавства, зауважимо, що КУпАП був прийнятий ще за радянських часів і залишається фактично одним з небагатьох джерел радянського права, які зі змінами та доповненнями зберігають свою чинність до сьогодні. Зазначена обставина зумовлює виникнення певного дисбалансу в сфері регулювання

сучасних податкових відносин нормативно-правовим інструментарієм, який не зовсім відповідає вимогам часу.

Більше того, на нашу думку, розширення обсягу санкцій не створює достатнього правового ефекту, у той час як підвищення ефективності правозастосування має визначатися з огляду на ефективність правових норм. Хоча, безумовно, з боку держави спільною метою застосування як адміністративних, так і фінансових санкцій за порушення податкового законодавства є забезпечення публічного інтересу у сфері оподаткування, зокрема відновлення та захист фінансових прав і законних інтересів держави у сукупності з настанням несприятливих наслідків для особи-правопорушника.

Правова природа заходів фінансової та адміністративної відповідальності полягає у встановленні несприятливих наслідків щодо порушення вимог законів з питань оподаткування та реакції держави шляхом застосування передбачених законом заходів щодо забезпечення виконання правових вимог, щодо відповідальності суб'єкта за вчинені порушення.

Серед основних критеріїв розмежування заходів фінансової та адміністративної відповідальності за порушення законів з питань оподаткування можна виокремити:

а) *нормативну підставу для застосування* (норми ПКУ [1] / норми КУпАП [2]);

б) *фактичну підставу для застосування* (вчинення податкового правопорушення, передбаченого ПКУ [1] / вчинення адміністративного правопорушення у сфері оподаткування, передбаченого окремими статтями глави 12 розділу II КУпАП [2]);

в) *різний суб'єктний склад* (для податкових правопорушень – як фізичні, так і юридичні особи згідно зі ст. 110 ПКУ [1] / для адміністративних правопорушень у сфері оподаткування – за загальним правилом - фізичні особи (як правило, посадові особи підприємств, установ, організацій – ст. 156, ст. 163^{1}, ст. 163^{2}, ст. 163^{3}, ст. 163^{4}, ст. 163^{17}, ст. 164^{1}, ст. 164^{5} КУпАП [2]), як виняток за ст. 163^{17} «Порушення порядку справляння та сплати туристичного збору» КУпАП [2] – крім фізичних осіб-платників туристичного збору, юридичні особи (податковий агент, тобто особа, яка здійснює тимчасове розміщення платника збору у місцях проживання (ночівлі));

г) *одиницю обрахунку штрафної санкції* (у ПКУ за різні види податкових правопорушень встановлено різні одиниці обрахунку фінансових штрафів – залежно від розміру вартості відчуженого майна, що перебувало у податковій заставі – ст. 116 ПКУ; фіксований розмір – сума в гривнях – п. 117.1 ст. 117 ПКУ (340 грн для самозайнятих осіб і 1020 грн для юридичних осіб); розмір 100 % вартості реалізованого пального або спирту етилового – п. 117.3 ст. 117 ПКУ; 30 розмірів мінімальної заробітної плати – п. 117.5 ст. 117 ПКУ [1] тощо / у КУпАП штрафи за адміністративні правопорушення у сфері оподаткування встановлено у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян);

г) *змінюваність та/або фіксований характер штрафної санкції* (КУпАП / ПКУ);

д) *варіативність виду санкцій* (адміністративний штраф або конфіскація предметів торгівлі та виручки за адміністративні правопорушення у сфері оподаткування КУпАП / фінансовий штраф або пеня за податкові правопорушення згідно з ПКУ);

е) д) *пільговість в оплаті санкцій у вигляді штрафу* (КУпАП [2] – не передбачено / ПКУ – пільгові умови сплати під час дії воєнного стану передбачено п. 69 підрозділу Х розділу ХХ [1]). Зокрема, у разі звільнення платника податків з підстав, визначених абз. 6-7 пп. 69.1 п. 69 підрозділу Х розділу ХХ ПКУ [1], податкові повідомлення-рішення, якими йому було визначено фінансові штрафи та/або пеню за несвоєчасне виконання податкових обов'язків вважаються скасованими (відкликаними) з дня набрання чинності Законом 2836, тобто з 01.03.2023 р. (абз. 9 пп. 69.1 п. 69 підрозділу Х розділу ХХ [1].

Крім того, у випадку самостійного виправлення платником податків з дотриманням вимог ст. 50 ПКУ помилок, що призвели до заниження податкового зобов'язання у звітних (податкових) періодах, що припадають на період дії воєнного стану, такі платники звільняються від нарахування та сплати штрафних санкцій, передбачених п. 50.1 ст. 50 ПКУ, та пені, передбаченої абз. 13 пп. 69.1 п. 69 підрозділу Х розділу ХХ ПКУ [1]. Враховуючи зазначене, і відповідно до Листа Державної податкової служби України № 3478 Законом № 2836 було встановлено нові граничні строки, які застосовуються з 27.05.2022 р. щодо подання звітності та сплати податків і зборів для платників податків, які мали можливість своєчасно виконувати свої податкові обов'язки, при дотриманні яких такі платники звільняються від відповідальності [4].

Отже, можна зробити висновок про те, що заходи фінансової та адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування в Україні мають низку спільних і відмінних ознак. Зокрема, відмінністю, на нашу думку, виступає мета застосування цих санкцій – відповідно до ст. 23 КУпАП «адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення» [2]. Водночас метою застосування заходів фінансової відповідальності за порушення у сфері оподаткування, крім виховної або каральної, на наш погляд, є компенсаційна мета, що полягає, з огляду на більш високі штрафи, у відновленні законного права держави на кошти у вигляді податків і зборів та забезпеченні фінансового публічного інтересу. Іншими словами, у податковому законодавстві штраф є грошовою компенсацією збитків держави, а в законодавстві про адміністративні правопорушення – покаранням превентивного характеру.

Таким чином, правовідновлювальний характер фінансової відповідальності та каральний характер адміністративної і кримінальної

відповідальності зумовлюють пріоритет першої в сфері відповідальності за податкові правопорушення.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 14.10.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 14.10.2024).
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 14.10.2024).
4. Лист Державної податкової служби України № 3478. URL: https://ibuhgalter.net/storage/web/source/1/k_3478_doc.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

СТРАТЕГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТА НЕБЕЗПЕКИ СУЧАСНЕОГО СВІТУ

Терещенко Валерія,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

Сьогодні практика здійснення державної інформаційної політики потребує нового її теоретичного переосмислення. Цей процес перебуває у прямій залежності від процесів наукової обґрунтованості та ефективності здійснення інформаційної політики держави, її світоглядного забезпечення.

Аналіз глобальних викликів та загроз інформаційній безпеці, викладений у Стратегії інформаційної безпеки від 15 жовтня 2021 року, є важливим етапом у формуванні національної політики в сфері інформаційної безпеки. Цей документ описує основні тенденції та загрози, що виникають у сучасному світі, і визначає стратегічні напрямки для забезпечення захисту інформаційного простору країни. Серед глобальних викликів, що впливають на інформаційну безпеку, відзначаються технологічні зміни, що постійно змінюють ландшафт інформаційних загроз.

Стратегія інформаційної безпеки (далі – Стратегія) окреслює основні загрози та виклики, які стоять перед національною безпекою України в інформаційній сфері, а також визначає стратегічні цілі й завдання, що спрямовані

на протидію цим загрозам, захист прав громадян на доступ до інформації та збереження персональних даних [1].

Основною метою Стратегії є зміцнення можливостей для забезпечення інформаційної безпеки держави, охорони її інформаційного простору, підтримка соціальної та політичної стабільності, оборона країни, захист суверенітету та територіальної цілісності України, а також гарантування прав і свобод кожного громадянина. Для досягнення цієї мети будуть вжиті заходи, спрямовані на стримування та протидію загрозам інформаційній безпеці України, нейтралізацію інформаційної агресії, в тому числі спеціальних інформаційних операцій з боку держави-агресора, які націлені на дестабілізацію державного суверенітету та територіальної цілісності України. Особлива увага буде приділена забезпеченню інформаційної стійкості як суспільства, так і держави, а також створенню ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством. Окрім того, важливим є розвиток міжнародної співпраці в сфері інформаційної безпеки, зокрема на основі партнерства та взаємної підтримки [1].

Ці зусилля повинні також забезпечити стійкість українського інформаційного простору перед зовнішніми і внутрішніми загрозами. Інтеграція новітніх технологій та інновацій у системи національної безпеки сприятиме оперативному реагуванню на інформаційні загрози. Важливим є також посилення співпраці з міжнародними партнерами для обміну досвідом у протидії інформаційним агресіям. Поряд із цим, критично важливо підвищити рівень інформаційної грамотності серед громадян для підвищення їх здатності розпізнавати фейки та маніпуляції. Забезпечення прозорості в інформаційних потоках і протидія інформаційним монополіям стануть важливими елементами цієї стратегії [1].

Стратегія інформаційної безпеки України підкреслює важливість інформаційної стійкості держави та суспільства перед зовнішніми та внутрішніми загрозами. Серед зовнішніх загроз окремо виділяється інформаційна агресія з боку держав-агресорів, спрямована на дестабілізацію внутрішньої ситуації в країні, підрив державного суверенітету та територіальної цілісності. У таких умовах важливо розвивати механізми захисту від кібератак і створювати ефективні стратегії для боротьби з інформаційними кампаніями, що мають на меті розповсюдження недостовірної інформації.

Особливу увагу в Стратегії приділено захисту критичної інформаційної інфраструктури, що включає в себе електронні системи управління, інформаційно-комунікаційні технології, бази даних та інші важливі елементи національної інфраструктури. Їх захист від можливих кібератак є ключовим елементом забезпечення національної безпеки. До того ж, одним з важливих напрямків є створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадянським суспільством та міжнародними партнерами для нейтралізації інформаційних загроз.

Стратегією визначено необхідність розвитку законодавчих і нормативно-правових механізмів, що дозволяють своєчасно реагувати на нові виклики в інформаційній сфері. Це включає в себе удосконалення законодавства щодо захисту персональних даних, прав на інформацію, а також боротьбу з кіберзлочинністю. У зв'язку з цим, важливим аспектом є розвиток інститутів, які займаються інформаційною безпекою на національному та міжнародному рівнях.

Важливим елементом є також посилення медіаграмотності серед населення. Низький рівень медіаграмотності може стати сприятливим середовищем для розповсюдження фейкових новин і маніпуляцій, що ставить під загрозу стабільність суспільства та держави. Стратегія покладає на державні органи обов'язок навчати громадян вмінню критично оцінювати отриману інформацію та розпізнавати потенційно небезпечні інформаційні впливи.

Загрози, пов'язані з розвитком нових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та інтернет речей, вимагають особливої уваги. Їх використання може створити нові ризики для безпеки інформації, оскільки ці технології можуть бути спрямовані на маніпуляцію даними або використання їх у шкідливих цілях. Важливою є розробка стратегій, які зможуть забезпечити конкурентоспроможність України в інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року№ 685/2021 Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14 (дата звернення 25.02.2025).

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Софія Третяк,
курсант 2-го курсу, Донецький державний університет внутрішніх справ м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник : **Ірина Умрихіна,**
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

У сучасній Україні, що потерпає від війни, усі сфери економіки зазнають негативного впливу. Особливо вразливим є банківський сектор, який з початку конфлікту зіткнувся з безпрецедентними викликами. Банкам доводиться пристосовуватися до нових реалій, залучати клієнтів, здійснювати фінансові операції та керувати ризиками в умовах постійної невизначеності. Така ситуація вимагає ретельного аналізу причин та наслідків непередбачуваних подій, що впливають на банківську систему, з урахуванням поточних змін і визначення перспектив її подальшого розвитку [1, с. 213].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, Національний банк України (НБУ) зосередився на тому, щоб запобігти паніці серед населення, зберегти довіру до банківської системи та забезпечити стабільність фінансового сектору. Ключові дії НБУ були спрямовані на гарантування безперебійної роботи банків, контроль за курсом національної валюти, запобігання відтоку капіталу з країни.

Задля цього, 24 лютого Національний банк України вжив низку надзвичайних заходів для підтримки стабільності фінансової системи. Зокрема, було запроваджено бланкові кредити рефінансування, що надавалися банкам без обмеження суми та з можливістю отримання фінансування на рік, з правом подальшого продовження цього терміну ще на рік. З метою запобігання різкому знеціненню гривні, особливо на початковому етапі війни, НБУ зафіксував офіційний курс гривні до іноземних валют на рівні, що існував станом на 24 лютого 2022 року. Одночасно було припинено розрахунок довідкового курсу гривні до долара США, що використовувався для орієнтиру на ринку.

На початку воєнних дій також було тимчасово зупинено функціонування валютного ринку, за винятком операцій з продажу іноземної валюти, що дозволило зберегти контроль над валютними потоками. Крім того, регулятор впровадив низку інших змін у регуляторні норми, спрямованих на адаптацію банківської системи до роботи в умовах війни.

15 квітня 2022 року Радою НБУ було ухвалено основні засади грошово-кредитної політики в умовах воєнного стану. Відповідно до цього документа НБУ на час війни відмовився від таргетування інфляції, а також тимчасово – від використання ключової ставки як основного інструменту монетарної політики для зниження інфляції та публікації власних макроекономічних прогнозів. [2, с. 180].

Ще з початку повномасштабного вторгнення Правлінням Національного банку України було прийнято Постанову № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» з метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи. У відповідності з наведеною вище постановою банки забезпечують роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення; забезпечується доступ до сейфових скриньок в

безперебійному режимі; безготівкові розрахунки здійснюються без обмежень; банкомати підкріплюються готівкою без обмежень.

Однак, постанова також запровадила тимчасові обмеження, які почали діяти з 24 лютого 2022 року. Зокрема, було призупинено роботу валютного ринку, за винятком операцій з продажу валюти клієнтами, зафіксовано офіційний курс валют, встановлено ліміти на зняття готівки з рахунків, заборонено видачу готівки в іноземній валюті (за деякими винятками), введено мораторій на міжнародні валютні платежі, заборонено банкам проводити операції за рахунками резидентів країни-агресора, а також призупинено випуск, поповнення та розповсюдження електронних грошей. [3].

Також варто зазначити, що Національним банком було ухвалено рішення відкликати банківську ліцензію та ліквідувати банки, що перебувають під контролем рф, зокрема Акціонерне товариство «Міжнародний Резервний Банк» та Публічне акціонерне товариство «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» [4, с. 11].

Можемо зробити висновок, що вплив воєнного стану на правове регулювання банківської діяльності в Україні є багатогранним і відображає необхідність адаптації фінансової системи до нових реалій. З одного боку, це призвело до посилення регуляторних заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та стійкості банківської системи. У той же час, з іншого боку, це вимагало введення тимчасових обмежень та спеціальних процедур для захисту інтересів вкладників та кредиторів.

Список використаних джерел

1. Котік, Б., Смолінська, С. Функціонування банківського сектору України в період воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122). С. 213-217. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-42

2. Приказюк Н. В., Мирончук А. М.. Регулювання банківської діяльності в Україні у кризові періоди. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2024. №2(75). С. 174-183. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2024/75_2024/32.pdf

3. Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 24 лютого 2022 року № 19 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22/conv#Text

4. Біленко М. С.. Новели законодавства в банківській сфері в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2022. №2. С. 9-14. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/225/204

ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ 2025 РОКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Руслан Фатьянов,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», м.Київ, Україна

В умовах воєнного стану в Україні публічний інтерес зазнає суттєвої трансформації, що змушує державу переглядати свої фінансові пріоритети та механізми економічного управління. В цьому контексті новації податкового законодавства з 1 січня 2025 року [1] відіграють ключову роль, оскільки спрямовані на стабілізацію бюджетних надходжень, підтримку стратегічних галузей та боротьбу з тіньовою економікою. Основна увага зосереджується на забезпеченні обороноздатності країни, що обґрунтовує посилення фіскальної політики – активне залучення податкових і митних платежів для фінансування військових витрат. Водночас відбувається зміна податкових пріоритетів, що включає введення спеціальних режимів оподаткування, таких як єдиний податок 2% для підприємців, а також надання тимчасових пільг для стратегічно важливих галузей.

Паралельно обмежуються податкові стимули, що проявляється у скороченні пільг, перегляді механізмів відшкодування ПДВ та зменшенні інших податкових преференцій, які могли б створити ризики для бюджетних надходжень. Посилюється контроль та відповідальність платників податків: податкові органи та митниця отримують розширені повноваження для перевірок та стягнення податкових зобов'язань, що спрямовано на зменшення ухилення від сплати податків. Водночас держава запроваджує антикризові заходи, зокрема податкові канікули для окремих категорій платників та списання податкового боргу для підприємств, що постраждали від бойових дій.

Головна мета цих податкових новацій – збільшення бюджетних надходжень та забезпечення фінансової стабільності. Для цього підвищується ставка податку на прибуток для фінансових установ із 18% до 25%, вводяться фіксовані авансові внески для обмінних пунктів у євро, запроваджується військовий збір для фізичних осіб-підприємців (крім пільгових категорій), а також посилюється контроль за резидентами Дія Сіті щодо звільнення від оподаткування. Це має наповнити бюджет, забезпечуючи фінансування оборонних програм, соціального захисту населення та відновлення критичної інфраструктури.

Важливим напрямом є стимулювання розвитку цифрової економіки та ІТ-сектору, що включає пільговий режим оподаткування для резидентів Дія Сіті, податкові послаблення для гіг-контрактів та спрощення податкового

адміністрування для ІТ-компаній. Це сприятиме залученню міжнародних інвестицій, утриманню ІТ-спеціалістів в Україні та розвитку технологічного сектору як одного з ключових драйверів економіки.

Не менш важливим аспектом є боротьба з корупцією та тіньовою економікою. У цьому контексті запроваджуються обмеження для неприбуткових організацій, що можуть бути виключені з Реєстру у разі виявлення фактів корупції, а також заборона списання витрат, пов'язаних із хабарництвом. Для резидентів Дія Сіті передбачено окремий механізм оподаткування, якщо буде зафіксовано корупційні платежі. Ці заходи спрямовані на підвищення прозорості бізнесу, зміцнення довіри міжнародних партнерів та мінімізацію схем ухилення від оподаткування.

Крім того, важливим аспектом податкової реформи є адаптація до міжнародних стандартів (OECD, BEPS). Для цього вводяться обмеження на трансфертне ціноутворення, розширюється перелік контрольованих операцій із нерезидентами, переглядаються підходи до визначення пов'язаних осіб у міжнародних структурах. Це наближає податкову систему України до глобальних стандартів, зменшуючи ризики визнання України юрисдикцією з високими податковими ризиками.

Не менш важливим є спрощення адміністрування податків та цифровізація процесів. Для цього передбачається щомісячне подання звітності для податкових агентів, створення електронного реєстру місць зберігання підакцизних товарів та впровадження онлайн-контролю за готівковими обмінними операціями. Це допоможе зменшити бюрократичне навантаження, мінімізувати шахрайство та оптимізувати процеси податкового адміністрування.

Окрему увагу приділено підтримці оборонного сектору. Зокрема, передбачено звільнення від оподаткування благодійних внесків для потреб оборони, запроваджено прискорену амортизацію для підприємств військово-промислового комплексу та збережено податкові стимули для виробників оборонної продукції. Ці заходи спрямовані на максимальну мобілізацію фінансових ресурсів для підтримки армії та зміцнення обороноздатності країни.

Запроваджені податкові зміни мають комплексний характер, оскільки одночасно передбачають посилення податкового контролю, стимулювання окремих секторів економіки та боротьбу з корупцією. Вони спрямовані на збільшення податкових надходжень для фінансування критично важливих потреб держави, що є ключовим фактором у часи війни. Водночас діджиталізація та адаптація до міжнародних стандартів покликана зробити податкову систему більш прозорою та ефективною. Однак бізнес-середовище стикається із новими викликами, пов'язаними з підвищеним податковим навантаженням та необхідністю швидкої адаптації до нових умов. Тому дослідження цих змін є необхідним для оцінки їх ефективності, пошуку оптимальних механізмів реалізації та формування прогнозів щодо їхнього впливу на економіку України.

Список використаних джерел

Щодо основних новацій податкового законодавства з 1 січня 2025 року. Електронний ресурс. URL: https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/856165.html

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Руслан Федоренко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин є важливою складовою правового регулювання земельних відносин в Україні. Земельні відносини є важливим елементом економічної безпеки держави, а у контексті воєнного стану вони набувають особливого значення через необхідність збереження, відновлення та правильного використання земельних ресурсів в умовах надзвичайних ситуацій. У зв’язку з цим виникає потреба в особливому правозастосуванні у сфері земельних відносин, яке повинно враховувати виклики, що постають в умовах війни, та забезпечувати ефективне запобігання злочинам у цій сфері.

Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин охоплюють широкий спектр правопорушень, серед яких особливу увагу привертають порушення норм земельного законодавства, корупційні дії, незаконне захоплення або перепродаж земель, а також порушення прав громадян на землю. Згідно з Кримінальним кодексом України, деякі з цих порушень кваліфікуються як кримінальні правопорушення, що передбачають відповідальність у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі (ст. 197, 197-1 Кримінального кодексу України).

Однак в умовах воєнного стану правове регулювання земельних відносин набуває особливої ваги через необхідність належного використання земель, що підлягають реквізиції або конфіскації для потреб оборони, будівництва військових об'єктів та інших заходів, спрямованих на захист держави. Правозастосування в таких умовах передбачає необхідність більш ретельного контролю за всіма операціями з землею, а також встановлення більш жорстких санкцій за порушення законодавства. Як зазначає Ю. О. Ковальчук, у період воєнного стану особливу увагу слід приділити створенню чітких правових механізмів для запобігання незаконному захопленню земель та їх подальшому використанню в корисливих цілях [1, с. 50].

Основною метою кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин є забезпечення належного використання земельних ресурсів, попередження спекуляцій і шахрайства з землею, а також захист прав громадян на землю. В умовах воєнного стану особливо важливим є запобігання незаконному заволодінню землями, які можуть бути потрібні для відбудови або військових потреб.

Одним із основних аспектів кримінальної відповідальності в умовах війни є запровадження додаткових санкцій за порушення, які стосуються земель, що перебувають під контролем військових органів або органів державної влади. Такі порушення можуть включати незаконну приватизацію землі, перепродаж земельних ділянок, що були відібрані у громадян під час воєнного стану, або ж розкрадання земельних ресурсів. Важливою умовою є встановлення чітких процедур щодо реалізації правової відповідальності за такі правопорушення.

Як стверджує Т. В. Шевченко, у період воєнного стану необхідно вжити заходів, щоб забезпечити належний контроль за використанням земельних ресурсів, а також посилити відповідальність за порушення земельних прав через збільшення штрафів та санкцій, а також створення спеціальних органів контролю для моніторингу використання земель [2, с. 19].

Проблеми правозастосування в сфері земельних відносин у період воєнного стану потребують комплексного підходу до удосконалення законодавства та правозастосовної практики. Однією з основних проблем є відсутність чіткої нормативної бази щодо регулювання земель, які можуть бути мобілізовані для оборони чи відновлення країни, а також недостатній рівень координації між різними державними органами щодо контролю за земельними відносинами. Для вирішення цих проблем необхідно гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, щоб забезпечити не тільки ефективний контроль за земельними ресурсами, але й захист прав громадян, що можуть бути порушені під час конфіскації або використання земель у надзвичайних умовах.

Згідно з дослідженнями В. А. Коваленко, існує потреба у розробці нових правових механізмів для вирішення питань, що виникають у зв’язку з земельними правами в умовах воєнного стану, таких як застосування спеціальних санкцій до осіб, які здійснюють зловживання в земельній сфері, а також розширення повноважень правоохоронних органів для здійснення перевірок та контролю за використанням земель [3, с. 61].

Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин в умовах воєнного стану є важливою складовою правового захисту земельних прав та забезпечення ефективного управління земельними ресурсами. В умовах війни необхідно посилити законодавчі та правозастосовні механізми для запобігання зловживанням, пов’язаним з використанням землі для оборонних чи інших державних потреб. У зв'язку з цим вкрай важливими є не

тільки посилення відповідальності за порушення земельних прав, а й розвиток нових методів контролю за використанням земель в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Ю. О. Запобігання зловживанням у сфері земельних відносин в умовах надзвичайного стану. *Вісник юридичної науки*. 2021. № 5. С. 50–56.

2. Шевченко Т. В. Злочини у сфері земельних відносин в умовах війни: правові аспекти. *Вісник права та законодавства*. 2022. № 9. С. 19–24.

3. Коваленко В. А. Земельні відносини в умовах воєнного стану: правові виклики та можливості для вдосконалення. *Права людини в Україні*. 2022. № 3. С. 61–65.

ОСОБИВОСТІ РОБОТИ З ДОКУМЕНТАМИ, ЩО МІСТЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ, В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Каріна Фелонюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Навчально-науковий інститут права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Юлія Свінціцька**
доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки, Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна

Робота з документами, що містять державну таємницю, є надзвичайно відповідальною і складною сферою діяльності, яка регламентується численними правовими нормами та внутрішніми інструкціями. Державна таємниця охоплює відомості, що стосуються національної безпеки, оборони, зовнішньої політики, економічної стабільності та інших стратегічно важливих сфер життя країни. Неправильне поводження з такою інформацією може призвести до серйозних наслідків, включно з підривом обороноздатності, порушенням громадського порядку, економічними втратами та загрозами для міжнародного іміджу держави [1, с. 15].

Система роботи з документами, що містять державну таємницю, базується на суворих правилах і процедурах, метою яких є забезпечення надійного захисту конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу, втрати або розголошення. Ці правила охоплюють усі етапи роботи з такими документами —

від отримання доступу до них і зберігання до передачі, копіювання, знищення та контролю за обігом [2, с. 19].

Визначення державної таємниці та правове регулювання є основою роботи з конфіденційною інформацією. Державна таємниця визначається як інформація в політичній, економічній, оборонній, науково-технічній та інших сферах, яка має стратегічне значення для безпеки та стабільності держави. Законодавство більшості країн визначає, що державна таємниця охоплює відомості про стан і плани розвитку збройних сил, оборонні технології та озброєння, інформацію про розвідувальні та контррозвідувальні операції, дані про економічні ресурси, запаси стратегічних матеріалів та критичні інфраструктури, а також відомості про міжнародні переговори та політичні рішення в сфері національної безпеки [3, с. 97].

В Україні правове регулювання роботи з державними таємницями здійснюється на основі Закону України "Про державну таємницю" та інших нормативних актів. Закон визначає порядок надання доступу до секретної інформації, правила її використання, зберігання та знищення, а також відповідальність за порушення встановлених норм [4, с. 228].

Доступ до документів, що містять державну таємницю, мають лише ті особи, які пройшли спеціальну процедуру оформлення допуску. Ця процедура включає проведення перевірки особи на предмет благонадійності та відсутності компрометуючих факторів, таких як зв'язки із ворожими організаціями чи кримінальне минуле. Оформлення допуску супроводжується ретельною перевіркою органами безпеки, що може включати збір інформації про особу, її родинні та ділові зв'язки, наявність фінансових зобов'язань та інших ризиків. Після перевірки оформлюється спеціальний дозвіл на доступ до конкретного рівня таємності — «Таємно», «Цілком таємно» або «Особливої важливості». Особи, які отримали доступ до державної таємниці, зобов'язані дотримуватися правил роботи з секретними документами, а також підписують зобов'язання про нерозголошення та дотримання режиму секретності [6, с. 91].

Режим зберігання та використання документів із державною таємницею передбачає їх розміщення у спеціально обладнаних приміщеннях із забезпеченням фізичного та електронного захисту. Основні вимоги до зберігання включають використання сейфів та металевих шаф із системами блокування, установлення систем відеоспостереження та сигналізації в приміщеннях, де зберігаються секретні документи, контроль доступу за допомогою ідентифікаційних карток або кодових замків, а також захист електронних баз даних шляхом шифрування та багаторівневої авторизації.

Користування документами можливе лише в межах службової необхідності. Кожне використання секретної інформації фіксується у журналі обліку. Забороняється без дозволу керівництва копіювати документи, робити виписки з них або виносити за межі режимного приміщення.

Передача документів з державною таємницею здійснюється за спеціальною процедурою. Для паперових носіїв використовується опломбована кур'єрська пошта або спеціальні служби доставки з відповідним рівнем захисту. Для електронних документів застосовуються захищені канали зв'язку, включаючи криптографічні засоби захисту інформації.

Під час передачі обов'язково оформлюється акт приймання-передачі із зазначенням відповідальних осіб.

Знищення документів із державною таємницею відбувається за спеціальною процедурою після завершення строку їх зберігання або втрати актуальності. Процедура знищення включає використання спеціальних шредерів або установок для термічного знищення паперових носіїв, очищення електронних носіїв із застосуванням програм для безповоротного видалення інформації. Після знищення обов'язково складається акт, який підтверджує виконання процедури відповідно до встановлених норм [5, с. 196].

Особи, винні у порушенні режиму секретності, несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства. Встановлені три рівні відповідальності: дисциплінарна відповідальність (догана, звільнення з посади), адміністративна відповідальність (штраф, позбавлення допуску) та кримінальна відповідальність (позбавлення волі, конфіскація майна). Порушення правил роботи з державною таємницею розцінюється як загроза національній безпеці, тому покарання за такі правопорушення є суворими [7, с. 105].

Отже, робота з документами, що містять державну таємницю, вимагає високого рівня відповідальності, дисципліни та професіоналізму. Система роботи з такою інформацією базується на поєднанні суворих норм щодо доступу, зберігання, використання та знищення інформації. Дотримання цих норм є запорукою національної безпеки та стабільності держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну таємницю» // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12 (дата звернення: 14.03.2025).

2. Закон України «Про інформацію» // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення: 14.03.2025).

3. Бервенко С.Л. Нормативно-правове регулювання обігу секретної інформації на об'єктах інформаційної діяльності. *Науковий вісник КНУВС.* Ч. 2. №2. 2006. С. 95-100.

4. Трембач І. І. Поняття державної таємниці як об'єкта кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. Ч.1. 2017. С. 227-230.

5. Архипов О.Є. Критерії визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення інформації, що охороняється державою: Монографія / О.Є. Архипов, О.Є. Муратов. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. С. 195-198.

6. Захаров Є. Доступ до інформаціїї в Україні. Свобода інформації та право на приватність в Україні / Харк. правозахис. група. Харків: Фоліо, 2004. Т. 1. С. 82-107.

7. Благодарний А. М. Актуальні проблеми профілактики адміністративних порушень законодавства про державну таємницю. *Збірник наукових праць Національної академії Служби безпеки України*. 2005. № 13. С. 101-107.

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОБМЕЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМ

Крістіна Фірскіна
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Навчально-наукового інституту права, Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник: **Альона Мілевська**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу «Державного податкового університету»
м. Ірпінь, Україна

У зв'язку з введенням воєнного стану на території України, вчинення нотаріальних дій відбувається з певними особливостями та обмеженнями, спричиненими необхідністю забезпечення безпеки життя та здоров'я як нотаріусів так і громадян, які потребують правової допомоги, збереження нотаріальних архівів, запобігання шахрайству та незаконних операцій з майном, а також забезпечення стабільного функціонування правової системи в надзвичайних обставинах.

Одним з важливих аспектів регулювання нотаріальної діяльності є встановлення територіальних обмежень. На територіях, де ведуться бойові дії або які є тимчасово окупованими, діяльність державних та приватних нотаріусів може бути припинена чи обмежена. У зв'язку з цим періодично перелік нотаріусів, які можуть здійснювати нотаріальні дії, постійно оновлюється та публікується на офіційних вебсайтах [1].

В місцях ведення активних бойових дій, існує висока загроза життю, а також ризик втрати або пошкодження нотаріальних архівів, через що діяльність нотаріусів тимчасово припиняється. Після деокупації територій та припинення вогню, Міністерство юстиції може приймати рішення про відновлення нотаріальної діяльності в окремих населених пунктах. Це відбувається поступово та з урахуванням рекомендацій відповідних органів [2].

Нотаріуси, які опинилися в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, мали право тимчасово змінити своє робоче місце, евакуювати свою нотаріальну контору на безпечнішу територію України. Для здійснення такої тимчасової зміни, нотаріус повинен надіслати запит до Міністерства юстиції. У разі погодження такого запиту, інформація про нове тимчасове робоче місце нотаріуса також вноситься до Єдиного реєстру нотаріусів [3].

Також існують обмеження щодо вчинення нотаріальних дій за участю громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь. Тобто нотаріус має право відмовити таким громадянам у наданні нотаріальної допомоги. Що стосується справ, які не були завершені до повномасштабного вторгнення, їх розгляд було зупинено [4].

Посвідчення довіреностей включає такі особливості, як забезпечення можливості військовослужбовцям, що перебувають на передовій або в інших місцях несення служби, уповноважувати інших осіб на вчинення юридично значущих дій, для цього передбачено спрощену процедуру посвідчення довіреностей. Такі довіреності можуть посвідчуватися командирами, начальниками військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, госпіталів, санаторіїв. Вони прирівнюються до нотаріально посвідчених та мають повну юридичну силу. Ці довіреності обов'язково повинні містити реквізити, передбачені законодавством, включаючи дату посвідчення, відомості про особу, яка видає довіреність, відомості про представника, обсяг повноважень та строк дії довіреності за наявності [5].

Аналогічно до довіреностей, для військовослужбовців, осіб, які перебувають на лікуванні в закладах охорони здоров'я, проживають у будинках для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, а також осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань, передбачено спрощену процедуру посвідчення заповітів. Заповіти можуть посвідчуватися командирами начальниками, головними лікарями, начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, а також начальниками установ виконання покарань. Такі заповіти повинні бути підписані заповідачем у присутності двох свідків. Свідками не можуть бути особи, на користь яких складено заповіт, їхні родичі першого та другого ступеня споріднення, а також нотаріус або інша особа, яка посвідчує заповіт. Особа, яка посвідчила заповіт, зобов'язана невідкладно передати один його примірник будь-якому нотаріусу України для реєстрації у Спадковому реєстрі [6].

На сьогодні актуальною проблемою є ідентифікація особи, яка звертається за вчиненням нотаріальної дії, особливо у випадку втрати документів або їх пошкодження. Нотаріуси повинні вживати всіх можливих заходів для встановлення особи відповідно до законодавства, для цього вони можуть використовувати наявні документи особи, фото та відео зв'язок. У випадках, коли особа не має належних документів, законодавство передбачає можливість

встановлення її особи на підставі показань свідків, які підтверджують її особу та дієздатність [7].

Отже, в умовах дії воєнного стану в Україні, нотаріальна діяльність функціонує з урахуванням низки суттєвих особливостей та обмежень, що регулюються постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України та роз'ясненнями Нотаріальної палати України. Загалом, особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану спрямовані на забезпечення балансу між необхідністю функціонування правової системи та захистом прав громадян в надзвичайних обставинах. Законодавство у цій сфері є динамічним і постійно адаптується до поточної ситуації, тому громадянам та юридичним особам важливо слідкувати за оновленнями та звертатися за актуальною інформацією до компетентних органів та нотаріусів.

Список використаних джерел

1.Оновлено перелік нотаріусів, які в умовах воєнного стану вчиняють нотаріальні дії щодо цінного майна | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/219028_onovleno-perelk-notarusv-yak-v-umovakh-vonnogo-stanu-vchinyayut-notaraln-d-shchodo-tsnnogo-mayna

2.Міністерство розвитку громад та територій України. Головна | Міністерство розвитку громад та територій України. URL: https://mindev.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-pereliku-terytorii-na-iakykh-vedutsia-velysia-boiovi-dii-abo-tymchasovo-okupovanykh-rosiiskoiu-federatsiieiu

3.Єдиний реєстр нотаріусів. Єдиний реєстр нотаріусів. URL: https://ern.minjust.gov.ua/pages/default.aspx

4.Південне МУ Мінюста (м. Одеса). Південне МУ Мінюста (м. Одеса). URL: https://www.just-dnipro.gov.ua/?view=viewnews&page_id=3723

5.Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text

6.Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text

7.Про нотаріат. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

ДО ПИТАННЯ СТЯГНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Владислав Фісун

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У контексті збройної агресії Російської Федерації проти України нерідко може виникати питання не лише щодо стягнення матеріальної, а й моральної шкоди.

В українському законодавстві засади відшкодування моральної шкоди закріплюються у Цивільному кодексі України. Так, Цивільний кодекс України у статті 11 визначає, що однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків є завдання, зокрема, моральної шкоди іншій особі, а у статті 16 визначається, що судовим способом захисту цивільних прав та інтересів може бути відшкодування моральної (немайнової) шкоди [1].

Виникнення у особи права на відшкодування моральної шкоди пов'язане з фактом порушення її прав, що згідно зі статтею 23 Цивільного кодексу України може полягати у:

1) фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [1].

Відповідно, право на відшкодування моральної шкоди у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України потенційно може виникати у будь-якому з вищезазначених випадків. Елементи доказування наявності зобов'язання щодо відшкодування моральної шкоди були розроблені в українській судовій практиці ще до повномасштабного вторгнення Російської Федерації (наприклад, Постанови Верховного Суду від 10 січня 2019 року у справі № 305/330/17, від 15 серпня 2019 року у справі № 725/4590/17, тощо), що передбачає, що зобов'язання про компенсацію моральної шкоди виникає за таких умов:

- наявність моральної шкоди;
- протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди;
- наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом – моральною шкодою;
- вина особи, яка завдала моральної шкоди [2, 3].

Наразі, питання щодо такого відшкодування моральної шкоди є предметом розгляду численних справ у судах України. У зв'язку з цим, також виникає питання і встановлення критеріїв для визначення розміру грошової компенсації моральної шкоди у таких справах. Верховний Суд у Постанові від 20 червня 2024 року у справі № 216/5657/22 виснував, що при визначенні грошової компенсації моральної шкоди слід враховувати те, що:

- внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України особа дійсно може зазнавати (зазнала) моральної шкоди;
- у статті 23 Цивільного кодексу України передбачено відкритий перелік обставин, які враховуються судом при визначенні розміру грошової компенсації: характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; інші обставини, які мають істотне значення, вимоги розумності і справедливості;
- розмір грошової компенсації моральної шкоди завданій особі внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України може відрізнятися, залежно від того, на які обставини завдання моральної шкоди посилається позивач та які обставини враховані судом при визначенні розміру грошової компенсації моральної шкоди і такими обставинами може бути, зокрема: смерть близьких осіб, каліцтво особи чи близьких осіб; місце проживання особи (різняться відчуття осіб, що проживають на території проведення бойових дій чи осіб далеко від цієї території); пошкодження або знищення рухомого майна; права які порушені внаслідок агресії Російської Федерації проти України тощо [4].

Оскільки будь-яких чітких законодавчих підстав для визначення конкретного розміру грошової компенсації у таких справах не прийнято, то вбачається, що критерії визначення розміру грошової компенсації в кожному окремому випадку будуть предметом розгляду судом та доказуватися особами, що претендують на таке відшкодування.

У цьому аспекті важливими є як кількість (тобто, необхідність значних напрацювань) так і якість (тобто, належний та ретельний підхід до визначення розмірів моральної шкоди з урахуванням всіх пов'язаних обставин) вирішення таких справ, оскільки у кожному наступному випадку розгляду цього питання суд матиме орієнтири щодо розмірів відшкодування моральної шкоди.

При цьому, наразі відкритими залишаються питання щодо подальшого виконання таких рішень, а також в цілому їх ефективність у порівнянні з будь-якими іншими способами захисту своїх прав (зокрема, шляхом позасудової компенсації).

Відтак, окреслені вище питання є предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 23.03.2025).

2. Постанова Верховного Суду від 10 січня 2019 року у справі № 305/330/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79112620 (дата звернення: 23.03.2025).

3. Постанова Верховного Суду від 15 серпня 2019 року у справі № 725/4590/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83721427 (дата звернення: 23.03.2025).

Постанова Верховного Суду від 20 червня 2024 року у справі № 216/5657/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Revie

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Вікторія Хоменко,
здобувачка вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Альона Гарбінська-Руденко**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Актуальність дослідження адміністративно-правових норм зумовлена динамічним розвитком публічно-правових відносин в Україні та необхідністю їх ефективного правового регулювання. В умовах європейської інтеграції України та реформування системи публічного управління особливої уваги потребує аналіз механізмів реалізації адміністративно-правових норм та виявлення прогалин у законодавстві, що перешкоджають їх ефективному застосуванню.

Адміністративно-правові норми належать до публічно-правової сфери й характеризуються особливим набором ознак, що відрізняють їх від інших видів правових норм. За визначенням В. К. Колпакова, адміністративно-правова норма – це «обов'язкове правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою з метою регулювання суспільних відносин, що входять до предмета адміністративного права» [6, с. 53].

Особливості адміністративно-правових норм проявляються у таких характеристиках як імперативність; наявність спеціального суб'єкта; спрямованість на регулювання відносин державного управління та публічного адміністрування; множинність джерел [8, с. 119]; динамічність [3, с. 87].

Ю. П. Битяк підкреслює, що адміністративно-правові норми націлені на «впорядкування й розвиток перш за все тих суспільних відносин, що виникають, розвиваються і припиняються у сфері державного управління» [2, с. 23]. Як

зазначає Р. С. Мельник, «адміністративно-правові норми спрямовані на регулювання відносин між суспільством і державою, між громадянином і органами публічної адміністрації» [9, с. 56].

Механізм реалізації адміністративно-правових норм являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, спрямованих на практичне втілення нормативних приписів у реальну поведінку суб'єктів адміністративних правовідносин.

Основними формами реалізації адміністративно-правових норм є виконання; дотримання; використання, застосування [12, с. 31].

Особливістю реалізації адміністративно-правових норм є те, що вона часто здійснюється через правозастосовну діяльність органів публічної адміністрації. Як зауважує В. Б. Авер'янов, «від ефективності механізму застосування адміністративно-правових норм залежить рівень забезпечення та захисту прав і свобод громадян у публічно-правовій сфері» [1, с. 45].

О. Ф. Скакун зазначає, що «ефективність реалізації адміністративно-правових норм прямо пропорційно залежить від якості правових норм, правової культури суб'єктів правозастосування та наявності дієвих механізмів контролю і відповідальності» [13, с. 112]. На думку Т. О. Коломоєць, «особливе значення у механізмі реалізації адміністративно-правових норм відіграють адміністративні процедури, які визначають порядок здійснення органами публічної адміністрації своїх повноважень» [5, с. 78].

Прогалини в адміністративному законодавстві України є об'єктивним явищем, зумовленим динамічним розвитком суспільних відносин та неможливістю законодавця миттєво реагувати на всі зміни в суспільному житті. На основі аналізу чинного законодавства та наукової літератури можна виділити такі основні прогалини як недосконаліть системи адміністративних стягнень [11, с. 67]; певна неузгодженість нормативно-правових актів у сфері адміністративних послуг [4, с. 92]; недостатня регламентація електронного урядування та цифровізації адміністративних послуг. Наприклад, Д. В. Приймаченко зазначає, що «нормативно-правова база у сфері електронного урядування має фрагментарний характер і не забезпечує комплексного регулювання всіх аспектів використання інформаційно-комунікаційних технологій в публічному адмініструванні» [10, с. 115]; відсутність чітких критеріїв розмежування адміністративних та інших видів юридичної відповідальності [14, с. 58].

На нашу думку, вдосконалення адміністративного законодавства могло б передбачати: реформування системи адміністративних стягнень шляхом перегляду їх видів та розмірів, а також запровадження нових видів стягнень, що довели свою ефективність у зарубіжних країнах; гармонізацію законодавства про адміністративні послуги через усунення суперечностей між Законом України «Про адміністративні послуги» та іншими нормативно-правовими актами; уточнення критеріїв розмежування видів юридичної відповідальності у

законодавстві для забезпечення правильної кваліфікації правопорушень та вибору адекватних заходів впливу; створення механізмів моніторингу ефективності застосування адміністративно-правових норм, що дозволить своєчасно виявляти недоліки правового регулювання та вносити необхідні зміни до законодавства [15, с. 89].

Отже, адміністративно-правові норми є важливим інструментом регулювання публічно-правових відносин в Україні.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-правового регулювання, забезпеченню законності та захисту прав громадян у відносинах з органами публічної адміністрації, а також адаптації адміністративного законодавства України до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: академічний курс: підручник: у 2 т. Київ: Юридична думка, 2020. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
2. Битяк Ю. П. Адміністративне право України: підручник. Харків: Право, 2022. 392 с.
3. Галунько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д. С., 2021. 272 с.
4. Дембіцька С. Л. Теоретико-правова характеристика Закону України «Про адміністративні послуги». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 89-94.
5. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 576 с.
6. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 733 с.
7. Лученко Д. В. Інститут оскарження в адміністративному праві: теоретико-правові засади. *Форум права*. 2021. № 2. С. 40-48.
8. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2023. 376 с.
9. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: монографія. Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2020. 310 с.
10. Приймаченко Д. В. Електронне урядування в Україні: адміністративно-правові засади. *Правова позиція*. 2022. № 1. С. 112-119.
11. Пєтков С. В. Кодекс України про адміністративні проступки: порівняльно-правова характеристика. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 7. С. 65-71.
12. Соколенко О. Л. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2022. 302 с.
13. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта, 2021. 524 с.

14. Ткаченко В. Д., Погребняк С. П., Лук'янов Д. В. Порівняльне правознавство: підручник. Харків: Право, 2023. 272 с.

15. Ярмакі Х. П. Механізм адміністративно-правового регулювання: поняття та структура. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 2. С. 83-92.

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Альона Хорольська
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Наталія Білянська
кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Сьогоднішній світ стрімко трансформується під впливом цифрових технологій, відкриваючи безпрецедентні можливості для творчості, інновацій та обміну інформацією. Проте, ці зміни також створюють серйозні виклики у сфері інтелектуальної власності, ставлячи під сумнів традиційні підходи до її захисту. Інтернет і цифрові платформи перетворили спосіб, у який ми створюємо, споживаємо та розповсюджуємо контент, розширюючи доступ до творів, але водночас роблячи їх вразливими до порушень авторського права, плагіату й незаконного використання. Тому питання захисту авторських прав в цифрову епоху стало не лише юридичною проблемою, а й викликом, що стосується моральних і соціальних аспектів, впливаючи на саму суть творчого процесу.

Цифрова епоха також породила нові інструменти і засоби боротьби за захист прав інтелектуальної власності, такі як блокчейн, цифрові підписи, штучний інтелект для моніторингу порушень та механізми автоматизації авторського права.

Блокчейн – це децентралізована технологія зберігання інформації, що використовується в криптовалютах та інших онлайн-додатках [1]. Блокчейн, як децентралізована система реєстрації транзакцій, відкриває нові можливості для захисту авторських прав у цифрову епоху. Ця технологія забезпечує прозорість і надійність завдяки використанню зашифрованих записів, які є незмінними після додавання в блокчейн. Це означає, що кожен створений цифровий твір може бути унікально закріплений за автором через смарт-контракти, які автоматично реєструють право власності, строки дії та умови використання. Крім того, блокчейн створює платформу, де будь-які зміни у використанні творів

фіксуються, забезпечуючи захист від несанкціонованого копіювання чи зміни даних.

Ще однією важливою перевагою є можливість автоматичного нарахування роялті завдяки технології смарт-контрактів. «Поняття «смарт-контракт» виникло кілька років тому. Ідея полягає в тому, що комп'ютерний алгоритм повністю виключає людський фактор у бізнес угодах. Смарт-контракт, зокрема, виключає можливість обману, помилок, посередників, знижує витрати» [2, с. 150]. Як зазначає Р. Майданик, «смарт-контракт є договором, який репрезентує і виконує комп'ютерна програма, що містить усі його умови, які зберігаються в системі електронного реєстру, у якому результат виконання програми записується» [3, с. 42]. Таким чином, якщо користувач купує ліцензію на використання музичного треку, платіж відразу реєструється в блокчейні, а автор отримує свою частку без необхідності втручання посередників. Це спрощує процеси монетизації творчості та зменшує ризик фінансових втрат для митців. Такий підхід дозволяє не лише зміцнити довіру між авторами і користувачами контенту, але й зробити захист інтелектуальної власності більш доступним навіть для початківців у креативній індустрії. Отже, це децентралізована технологія зберігання інформації, що використовується в криптовалютах та інших онлайн-додатках. Вона реалізується у вигляді ланцюжка блоків, кожен із яких містить набір транзакцій та підписів, а також хеш від попереднього блоку. Це робить блокчейн незмінним та захищеним від внесення змін без згоди всіх учасників мережі.

Штучний інтелект (далі – ШІ) також відіграє важливу роль у контексті захисту авторських прав. Алгоритми ШІ здатні аналізувати величезні масиви даних, ідентифікуючи випадки несанкціонованого використання творів у мережі. Наприклад, ШІ може знаходити копії зображень, музики чи відео, розміщених без дозволу автора, аналізуючи мільйони сторінок і платформ. Крім того, технології розпізнавання зображень та звуків дозволяють ідентифікувати унікальні характеристики контенту, полегшуючи виявлення крадених матеріалів навіть у випадках їх часткової модифікації. Таким чином, штучний інтелект стає невід'ємним партнером для авторів у забезпеченні справедливості та захисті їхніх прав.

Іншим важливим аспектом є використання ШІ для моніторингу підозрілих транзакцій та поведінки в цифровому середовищі. Наприклад, платформи для стримінгу чи продажу контенту можуть використовувати алгоритми, які автоматично блокують файли, що потенційно порушують авторське право. Це не тільки зменшує кількість порушень, а й економить ресурси, які раніше витрачалися на ручну перевірку. До того ж, розвиток ШІ сприяє підвищенню ефективності юридичних процесів: зібрані дані можуть бути використані як доказ у судових спорах про порушення авторських прав. Інтеграція таких технологій стає необхідною умовою для забезпечення належного захисту інтелектуальної власності в умовах цифрового світу.

Крім того, використання ШІ може підсилити контроль за дотриманням норм Закону України "Про авторське право і суміжні права". Наприклад, системи ШІ можуть блокувати контент, який порушує права, та відстежувати дії користувачів, що сприяють незаконному розповсюдженню контенту.

Цифрові підписи, також стали важливим інструментом для підтвердження авторства та захисту оригінальних творів у цифровому середовищі. Цифрові підписи є дієвим інструментом, який відповідає положенням Закону України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги". Вони гарантують автентичність авторства, забезпечуючи юридичний захист згідно зі статтею 431 Цивільного кодексу України [4]. Завдяки криптографічним технологіям, цифрові підписи дозволяють ідентифікувати автора твору, підтвердити цілісність контенту та запобігти його зміні третіми особами. Використовуючи криптографічні технології, цифровий підпис дозволяє однозначно ідентифікувати автора, водночас забезпечуючи цілісність контенту. Наприклад, при публікації статті, музичного твору чи програмного коду автор може додати унікальний підпис, який гарантує, що цей твір не був змінений третіми особами. Це дозволяє не лише захистити авторські права, але й підвищити довіру користувачів до контенту, що є критично важливим в умовах високої конкуренції в цифровій сфері.

Автоматизація авторського права значно спрощує процес реєстрації, моніторингу та забезпечення дотримання прав у цифрову епоху. Наприклад, сучасні платформи можуть автоматично аналізувати завантажений контент, перевіряючи його на відповідність з базами авторських робіт. Якщо знайдено збіг, система може автоматично повідомити автора або заблокувати порушений матеріал до з’ясування обставин. Це скорочує час і витрати, пов’язані із захистом прав інтелектуальної власності, і робить цей процес доступним навіть для тих, хто не має юридичної освіти. У результаті цифрові підписи та автоматизація створюють фундамент для нового підходу до захисту творчості, сприяючи розвитку інновацій та культурного прогресу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що захист авторських прав у цифрову епоху є надзвичайно важливою і складною проблемою, яка потребує багатогранного підходу. З одного боку, глобалізація інтернету та стрімкий розвиток цифрових технологій створюють ризики для авторів і правовласників, адже їхні твори часто стають об'єктом плагіату, піратства чи незаконного використання. Традиційні методи захисту, хоч і залишаються основою правового регулювання, дедалі частіше виявляються недостатніми через масштаб і швидкість поширення контенту у цифровому просторі. У цьому контексті інтеграція інноваційних технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект і цифрові підписи, відкриває нові можливості для забезпечення дотримання авторських прав. Їх використання дозволяє автоматизувати процеси моніторингу та реєстрації прав, робить доступ до правового захисту більш рівноправним і ефективним, а також сприяє зростанню правової культури у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Криптоновини «WhiteBIT». Що таке блокчейн? URL: https://blog.whitebit.com/uk/what-is-blockchain-technology/ (дата звернення: 20.03.2025).
2. Іванов А.М., Шмига В.О. Смарт-контракти у договірних відносинах: реалії та перспективи використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 150–152.
3. Майданик Р. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1(127). С. 39–44.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text (дата звернення: 20.03.2025)

СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ НА ОСОБИСТУ ТА СІМЕЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Артем Шапенков
студент ІІ курсу хімічного факультету,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: **Тетяна Заворотченко**,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Людина потребує певної незалежності від суспільства та держави, конституційною гарантією якої є закріплене у ст. 32 Конституції України право громадян на особисту та сімейну таємницю та захист своєї честі [1]. До змісту цих прав входить охорона таємниці всіх сторін особистого життя приватної особи, оголошення яких ця особа з тих чи інших причин вважає небажаною (наприклад, таємниця заповіту, усиновлення, лікарського діагнозу, грошового вкладу, щоденникових записів).

Право на особисту та сімейну таємницю є, по-перше, новим для українського законодавства, по-друге, досі воно не має чіткого визначення, а тому становить інтерес для вивчення. Лише позначення права чи блага, дарованого людині, мало. Важливо визначити його зміст, встановити правові гарантії та передбачити заходи відповідальності за неправомірне посягання на ці блага. З моменту ухвалення Конституції України у 1996 р. держава надала

громадянам право мати секрети від самої держави та одна від одної, як в особистому, так і в сімейному житті. Поняття особистої та сімейної таємниці тісно пов'язані між собою та багато в чому збігаються. Різниця між ними проводиться через належність інтересів одному чи кільком особам. Слід зауважити, що в науковій літературі можна спостерігати різні точки зору на поняття «особисте життя» і «приватне життя» [2].

Існує кілька підходів до визначення особистої та сімейної таємниці. Так, деякі вчені вважають, що якщо таємниця належить одній особі, вона – особиста, якщо декільком – сімейна. Причому в останньому випадку коло осіб навіть не уточнюється наявністю родинних зв'язків, що не зовсім вірне, бо дискредитує та розмиває визначення поняття «родина». Інші дослідники виходять із того, що особиста та сімейна таємниці є відокремленими зонами найбільш делікатних, інтимних сторін особистого життя індивіда. Отже, до особистої таємниці можна зарахувати все, що характеризує особисте життя людини, а до сімейної – щодо сім'ї. Під особистою таємницею розуміється право індивіда визначати свою поведінку в суспільстві, самостійно вирішувати, кому і в якому обсязі довірити ту чи іншу інформацію, та вимагати від третіх осіб дотримання цих прав [3]. Це нікому не довірена інформація або довірена особам, які зобов'язані в силу своїх професійних обов'язків зберігати таємницю: лікарям, адвокатам, нотаріусам, священикам, поліцейським.

Під сімейною таємницею розуміється право непросто кількох осіб, а осіб, пов'язаних родинними узами, приховування фактів, визначальних поведінка членів сім'ї. Треба сказати, що у сім'ї може існувати як таємниця сімейна, і особиста кожного члена сім'ї. За певних обставин особиста та сімейна таємниці можуть збігатися або бути відокремленими одна від одної. Отже, обидва ці поняття тісно пов'язані між собою і межа між ними є досить умовною. Конкретизовані вони можуть бути лише через галузеве законодавство та правозастосовну практику. Особливості відомостей, що становлять таємницю, а також заходів, спрямованих на збереження цієї таємниці, дозволяють запропонувати таку класифікацію відомостей, що становлять право на особисту та сімейну таємницю: 1. Відомості, передані особою добровільно іншій особі та які не підлягають розголошенню третім особам (конфіденційна інформація). Цей вид відомостей характеризує наявність довірчих відносин між особою, яка має таємницю, та особами, яким вона її довіряє; 2. Відомості, що передаються третім особам з неминучим використанням послуг (допомоги) третіх осіб. Ці відомості закріплені на матеріальному носії або виражені в іншій об'єктивній формі і, як правило, передаються адресату через третіх осіб шляхом надання послуг зв'язків (наприклад, електронна кореспонденція, стільниковий або міський телефонний зв'язок); 3. Конфіденційні відомості про особу (тобто відомості, які ця особа сама не вважає за потрібне розголошувати), отримані без її відома шляхом цілеспрямованого збору. Цей вид відомостей може бути предметом діяльності владних структур держави. Ці таємниці нікому не довірені, проте мають важливе

суспільно-політичне значення. Відомості можуть бути отримані без волі особи або під загрозою покарання, або внаслідок того, що громадянин може позбутися якихось благ (наприклад, відомості, отримані внаслідок оперативно-розшукових дій).

Отже, до особистої та сімейної таємниці не можуть бути віднесені відомості, відомі лише одній особі та складаються з її думок, ідей та фантазій. Ця сторона життєдіяльності людини визначається поняттям свободи думки. Передача перших двох видів відомостей регулюється нормами цивільного законодавства, а третього – нормами, що регулюють порядок та можливості збирання інформації про приватне життя громадян спеціальними державними органами.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.uaЛaws/show/254к/96-вр

2. Стадник І. М., Писарєва Е. А. Конституційне право на особисте життя як об'єкт захисту. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* Серія економічна. Серія юридична. 2021. № 31. С. 62-67.

3. Тертишник В. М. Права і свободи людини: підручник. Київ : Алерта, 2022. 432 с. С. 108.

URL: https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Tertishnik_Prava_i_svobodi_lyudini_22_Zmist.pdf

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: ДЕТЕРМІНАНТИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

Олександр Шарандін,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

У контексті демократичного процесу в Україні, однією з найважливіших складових, що безпосередньо впливає на збалансування приватних прав та публічного інтересу, є фінансування політичних партій. Це не просто питання грошей; це фундамент прозорості виборчих кампаній, дотримання принципу рівності політичної конкуренції та, зрештою, довіри громадян до інститутів державної влади.

На жаль, нині ми стикаємося з реаліями, коли недосконалість правового регулювання та недостатній контроль у цій сфері створюють значні ризики для зловживань. Це, без перебільшення, ставить під загрозу самі демократичні принципи, за які ми боремося. Саме тому, сьогодні варто зосередитися на аналізі особливостей нормативно-правового регулювання прав та обов'язків політичних партій, щоб виробити ефективні правові підходи.

Здійснивши теоретичний аналіз прав політичних партій у фінансовій сфері ми визначили дефініцію даного поняття – це законодавчо закріплені можливості для реалізації партіями їхніх функцій у процесі фінансової діяльності, це своєрідний механізм, що дозволяє трансформувати приватні інтереси окремих громадян та соціальних груп у загальний політичний інтерес.

Ключовими законодавчими актами, що регулюють ці права, є Закон України «Про політичні партії в Україні» та Виборчий кодекс України. Останній, зокрема, деталізує питання формування та функціонування виборчих фондів, їхнього контролю.

Варто зазначити, що політичним партіям доступні два основні джерела фінансування. По перше, це внески на підтримку партій. Зокрема, це можуть бути грошові кошти, майно, послуги, пільги, позики – будь-які вигоди, що надаються безкоштовно або на пільгових умовах. Сюди входять як членські внески, так і спонсорська допомога. По друге, це державне фінансування статутної діяльності. Важливо розуміти, що ці кошти спрямовуються виключно на статутну діяльність, яка не пов’язана з участю у виборах. Наприклад, на оплату праці працівників статутних органів. Право на отримання державного фінансування партія набуває, якщо на останніх парламентських виборах її список отримав не менше 5% голосів.

Держава гарантує партіям право на володіння майном і коштами для виконання їхніх статутних завдань. При цьому партії є неприбутковими організаціями, що накладає певні обмеження.

Ще одним важливим правом є право на відмову від внеску. Партія може відмовитися від грошового внеску на власний розсуд, або зобов’язана це зробити протягом 30 робочих днів, якщо внесок надійшов від забороненого джерела чи перевищує встановлений законом розмір.

Розглянувши права політичних партій не можна залишати поза увагою їх обов’язки у фінансовій сфері. Саме вони є запорукою фінансової прозорості та підзвітності.

По-перше, це ведення бухгалтерської звітності та проведення щорічного внутрішньопартійного фінансового аудиту. Партії, які отримують державне фінансування, зобов’язані проходити зовнішній незалежний фінансовий аудит. Це ключовий механізм контролю за цільовим використанням державних коштів.

По-друге, партії зобов'язані щоквартально подавати до Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) звіти про майно, доходи, витрати та фінансові зобов'язання. Ці звіти публікуються на офіційному веб-сайті НАЗК, забезпечуючи публічний контроль за фінансовою діяльністю партій.

По-третє, і це надзвичайно важливо, існують чіткі обмеження щодо джерел фінансування. Заборонено отримувати внески від державних та муніципальних органів, публічних підприємств, іноземних держав, анонімних донорів тощо. У разі отримання таких незаконних внесків, партія має повернути їх або перерахувати до державного бюджету.

Нарешті, всі кошти повинні надходити до партій виключно у безготівковій формі на рахунки, відкриті в банках України. А кошти державного фінансування мають бути використані протягом одного календарного року; невикористані залишки повинні бути перераховані до держбюджету.

Очевидно, що для подальшого зміцнення демократичних інститутів, нам необхідно вдосконалити чинне законодавство. На основі проведеного аналізу ми пропонуємо:

Додати до Закону України «Про політичні партії в Україні» окрему статтю 14-1 «Права та обов'язки політичних партій у фінансовій сфері». Це дозволить чітко та вичерпно визначити ці аспекти.

Серед прав ми пропонуємо закріпити:

- право отримувати фінансування з державного бюджету та від дозволених фізичних/юридичних осіб;
- право володіти, користуватися, розпоряджатися майном, використовуючи його виключно для статутних завдань;
- право відкривати банківські рахунки;
- право розпоряджатися коштами для проведення передвиборчої агітації, організації заходів тощо.

До обов'язків, на нашу думку, необхідно віднести:

- забезпечення фінансової прозорості шляхом подання та оприлюднення звітів;
- дотримання встановлених обмежень щодо джерел фінансування;
- ведення обліку доходів і витрат згідно з законодавством;
- звітування перед НАЗК про отримані внески та використані кошти;
- повернення незаконних внесків;
- проходження незалежного фінансового аудиту (при держфінансуванні);
-обов'язкове відкриття банківських рахунків для всіх коштів.

Крім цього, варто погодитися з пропозицією вчених щодо чіткого визначення поняття «статутна діяльність політичної партії», закріплення вичерпного переліку напрямів діяльності, які можуть фінансуватися з

держбюджету, врегулювання процесу подання фінансових звітів та визначення порядку взаємодії НАЗК та Рахункової палати у контролі за держфінансуванням.

Список використаних джерел

1. Залізнюк В. В. Поняття конституційно - правового статусу політичної партії як суб'єкта виборчого процесу. *Право і суспільство.* 2015. № 6.2(2). С. 18-23.

2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 року №396-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення: 03.03.2025).

3. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 року № 2365-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text (дата звернення: 03.03.2025).

4. Посібник для політичних партій з політичного фінансування. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) в Україні. 2018. 164 с.

5. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

6. Шарандін О. О. Порівняльно - правові аспекти визначення фінансово - правового статусу політичних партій в Україні та закордонних державах (практика Польщі та Німеччини). *Ірпінський юридичний часопис*. №(4(17). 2025. С.123–133.

7. Сізокрилов М. В. Правовий статус політичних партій в Україні. *Правова держава.* 2021. № 4. С. 138 - 144.

8. Джуган В. В. Конституційно - правові засади фінансування політичних партій в Україні та країнах ЄС: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т» МОН України. Ужгород, 2017. 17 с.

9. Піддубна В. Особливості правового статусу політичних партій як юридичних осіб: порівняльно-правова характеристика. *Юридична наука.* №4 (26)). 2023. С. 4-12.

10. Щебетун І., Йолтуховський В. Фінансування політичних партій в Україні. *Молодий вчений*. №10 (74). 2019. С.147-150.

11. Олійник Ю. В. Фінансування політичних партій та державний контроль за ним: український досвід. *Соціально-гуманітарний вісник*. №24. 2018. С.101-102.

12. Маланчук О. Фінансування політичних партій. Перші наукові читання пам'яті С.І. Юрія (м. Тернопіль, 26 листопада 2015 р.). С.215-219.

13. Мандрика Л. М. Підстави набуття права власності політичними партіями.*Форум права*. 2009. № 3. С. 420–423.

14. Зубенко Г. В. Право політичних партій на відшкодування витрат на здійснення передвиборчої агітації під час парламентських виборів в Україні та

державах – членах ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Вип.82.2024.С.171-176.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія Шаронова,
здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

***Науковий керівник*: Наталія Білянська,**
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Спадкування як інститут цивільного права регулює перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців, але в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні 24 лютого 2022 року через повномасштабну агресію Російської Федерації, цей процес зазнав значних змін. Метою таких змін є адаптація правового регулювання до надзвичайних обставин, коли доступ до державних інститутів ускладнений через переселення населення, окупацію територій чи бойові дії. Разом з тим, такі зміни в окремих ситуаціях є неоднозначними та можуть породжувати спірні ситуації. Розглянемо їх більш детально.

У мирний час, відповідно до статті 1270 Цивільного кодексу України, спадкоємці мають шість місяців із дня смерті спадкодавця або оголошення його померлим для прийняття спадщини чи відмови від неї. Однак воєнний стан вніс корективи. Так, постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 зупиняє перебіг цього строку на період воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці, дозволяючи загальний строк до десяти місяців. Наприклад, якщо спадкодавець помер 1 червня 2022 року, строк спливає 1 квітня 2023 року, якщо воєнний стан триває. Водночас Верховний Суд у постанові від 25 січня 2023 року визнав цю норму суперечливою ЦК України, що створює правову невизначеність, адже нотаріуси на практиці часто керуються вищевказаною постановою. Якщо воєнний стан завершиться раніше, строк може скоротитися, вимагаючи від спадкоємців швидких дій [1].

У мирний час спадкова справа заводиться за останнім місцем проживання спадкодавця, але в умовах війни, коли багато українців стали внутрішньо переміщеними особами, а частина територій окупована чи перебуває в зоні бойових дій, це не завжди є можливим. Наказ Міністерства юстиції України "Про

внесення змін до деяких наказів" від 11 березня 2022 року № 1118/5 дозволяє звертатися до будь-якого нотаріуса України. Це спрощує доступ до нотаріальних послуг. Якщо Спадковий реєстр недоступний через технічні чи безпекові проблеми, нотаріус може завести справу без його використання, але після відновлення доступу протягом п’яти робочих днів перевіряє наявність інших справ чи заповітів, передаючи справу за належністю, якщо потрібно. Свідоцтво про право на спадщину в таких випадках видається лише після реєстрації в реєстрі, що іноді затримує процес [2].

Посвідчення заповітів регулюється Законом України "Про нотаріат" і загалом не змінилося: нотаріус оформлює заповіт за волевиявленням спадкодавця та наявністю документів. Однак у воєнний час дії щодо цінного майна, як-от нерухомість, виконують лише нотаріуси, щоб запобігти зловживанням. Українці за кордоном можуть оформити заяви про прийняття спадщини через консульства, які прирівнюються до нотаріально посвідчених і передаються нотаріусам в Україні. Видача свідоцтва про право на спадщину відбувається після завершення строку для її прийняття: якщо шестимісячний строк завершився до 6 березня 2022 року, свідоцтво видається без затримок, а якщо пізніше – після десяти місяців, за умови дії воєнного стану.

Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» № 3450-IX від 8 листопада 2023 року, що набрав чинності 30 січня 2024 року, уточнює, що протягом воєнного стану та шести місяців після нього заяви подаються до будь-якого нотаріуса, якщо місце відкриття спадщини – на окупованій території чи в зоні бойових дій [3].

Особливу увагу варто приділити спадкуванню на тимчасово окупованих територіях. У таких випадках оформлення спадщини ускладнене через неможливість роботи українських нотаріусів та відсутність доступу до реєстрів. Законодавство України не визнає нотаріальних дій, вчинених на окупованих територіях органами так званих «ДНР» «ЛНР» чи окупаційною владою, тому спадкоємцям доводиться чекати деокупації або звертатися до нотаріусів на підконтрольній території. Для цього часто потрібні додаткові документи, як-от, довідка внутрішньо переміщеної особи чи підтвердження факту смерті спадкодавця. У разі втрати документів через бойові дії спадкоємці можуть звернутися до суду для встановлення юридичних фактів, наприклад, факту проживання чи смерті спадкодавця, що також подовжує процедуру [4].

Ще одним важливим аспектом є оподаткування спадщини в умовах воєнного стану. Згідно з Податковим кодексом України, спадщина, отримана членами сім’ї першого та другого ступеня споріднення, не оподатковується, тоді як інші спадкоємці сплачують податок за ставкою 5% або 18% [5] (для нерезидентів). Воєнний стан не вніс змін до цих норм, але ускладнив процес декларування та сплати податку через обмежений доступ до податкових органів у зонах бойових дій чи на окупованих територіях [6].

Отже, спадкування в умовах воєнного стану адаптовано до реалій війни через подовження строків, спрощення заведення справ і гнучкість у виборі нотаріуса. Проте правова невизначеність через судову практику та можливі зміни законодавства ускладнює процес. Спадкоємцям варто діяти оперативно, щоб уникнути ризиків. Воєнний стан вносить тимчасові, але суттєві корективи, прагнучи захистити права громадян у кризовий період, зберігаючи правовий порядок.

Список використаних джерел

1. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 25.01.2023 у справі № 676/47/21 (провадження № 61-8014св22). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення: 23.03.2025)
2. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України з питань нотаріату : Наказ Міністерства юстиції України від 04.03.2022 № 134/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text (дата звернення: 23.03.2025)
3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини : Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#Text (дата звернення: 23.03.2025)
4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. *Офіційний вісник України*. 2022. № 18. Ст. 1023.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 23.03.2025).
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20 (дата звернення: 23.03.2025).

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ

Ігнат Шило,
курсант 2-го курсу
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

***Науковий керівник**:* **Ірина Умрихіна**
доктор філософії,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

Фінансово-правова відповідальність виступає як комплексний інструмент, спрямований на відновлення порушених фінансових інтересів, що набуває особливої актуальності в умовах стрімких економічних змін та зростання ризиків, пов'язаних із фінансовими зловживаннями.

У сучасній системі фінансового права України цей механізм набуває особливої ваги, оскільки забезпечує не лише покарання винних, але й відновлення економічної справедливості через компенсацію завданих збитків, повернення неправомірно завойованих коштів та відновлення порушених прав суб'єктів господарювання. Положення Конституції, Цивільного кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також спеціалізовані нормативно-правові акти, такі як Бюджетний кодекс та Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [1] створюють нормативну платформу для визначення меж, умов і процедур застосування фінансово-правової відповідальності, забезпечуючи таким чином належний захист фінансових інтересів як держави, так і окремих суб'єктів господарювання. Сучасна доктрина фінансового права підкреслює необхідність комплексного підходу до вирішення проблем порушення фінансових інтересів, де ключову роль відіграє принцип відновлення попереднього стану, що передбачає не лише покарання порушників, але й активне відшкодування завданих збитків. Це вимагає застосування системи фінансових санкцій, що комбінують елементи матеріальної та нематеріальної відповідальності, забезпечуючи таким чином можливість повернення фінансових ресурсів до власників та компенсацію завданої шкоди. Підхід до відновлення порушених фінансових інтересів через призму фінансово-правової відповідальності передбачає інтеграцію різних галузей права, де кожен вид відповідальності – адміністративний, цивільний чи кримінальний – має свої специфічні механізми впливу на порушників. У контексті реалізації фінансово-правової відповідальності важливим є також визначення її правових засад, які ґрунтуються на низці фундаментальних

принципів, зокрема принципі законності, рівності перед законом, справедливості та пропорційності. Принцип законності забезпечує застосування правових норм відповідно до їхнього змісту та мети, що передбачає відсутність довільності у прийнятті рішень органами влади щодо притягнення до відповідальності, а також гарантує захист прав і свобод суб'єктів господарювання. Принцип рівності перед законом гарантує однакове застосування правових норм до всіх суб'єктів, незалежно від їхнього статусу чи розміру економічної діяльності, що сприяє формуванню справедливого правового середовища. Принцип справедливості вимагає, щоб застосування санкцій відповідало ступеню вчиненого правопорушення та реальним збиткам, завданим потерпілим, що дозволяє забезпечити баланс між інтересами суспільства та правами окремих суб'єктів. Принцип пропорційності, у свою чергу, забезпечує те, що заходи фінансово-правової відповідальності є адекватними до характеру і масштабів порушення, що створює ефективний механізм впливу на потенційних порушників та стимулює їх до попередження правопорушень. Застосування норм фінансового права в Україні потребує постійного удосконалення як законодавчої бази, так і практики її застосування. Сучасна економічна ситуація, глобальні фінансові виклики та інтеграційні процеси вимагають від державних органів не лише оперативного реагування на порушення, але й впровадження новітніх технологій моніторингу, аналізу та прогнозування фінансових ризиків. Важливою складовою цього процесу є підвищення кваліфікації фахівців, що працюють у сфері фінансового контролю та аудиту, а також забезпечення доступу до сучасних інформаційних ресурсів, що дозволяє оперативно виявляти ознаки порушень та приймати ефективні рішення щодо їх усунення. Особливою актуальністю питання фінансово-правової відповідальності зростає у зв'язку з появою нових форм фінансових злочинів та зловживань, пов'язаних із застосуванням сучасних технологій, що значно ускладнює їх розслідування та доведення вини в судовому порядку. Ефективність механізмів, передбачених законодавством, визначається не лише їхньою нормативною чіткістю, але й здатністю оперативно реагувати на нові виклики, що ставлять під сумнів класичні моделі правового впливу.

У підсумку, комплексний підхід до застосування фінансово-правової відповідальності як інструмента відновлення порушених фінансових інтересів забезпечує не лише справедливе покарання порушників, але й відновлення економічного балансу, що є необхідною умовою для сталого розвитку економічних відносин в Україні [2, с. 6]. Такий підхід, що ґрунтується на інтеграції принципів законності, справедливості, пропорційності та рівності перед законом, дозволяє сформувати ефективний механізм, який здатний адекватно реагувати на виклики сучасної економічної політики та фінансової безпеки. Прийняття відповідних заходів сприятиме зниженню рівня корупційних проявів, забезпеченню прозорості фінансових операцій і, як наслідок, відновленню довіри як суб'єктів господарювання, так і широких верств

населення до фінансової системи держави. Надалі, з урахуванням динаміки економічних процесів та впливу глобалізаційних факторів, постає необхідність постійного вдосконалення як нормативно-правової бази, так і організаційних механізмів здійснення фінансового контролю, що дозволить оперативно виявляти порушення, своєчасно їх усувати та ефективно відновлювати порушені фінансові інтереси. Це, у свою чергу, сприятиме формуванню стабільного правового середовища, яке стане запорукою сталого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності українських підприємств і інтеграції національної економіки у світові фінансові процеси, що є критично важливим для збереження національної безпеки та економічного добробуту держави.

Список використаних джерел

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 року №2258-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

2. Мірошниченко, О. А. Фінансово-правова відповідальність юридичних осіб за податкові правопорушення: реалії та перспективи. *Проблеми сучасних трансформацій.* 2024. №14. С. 3-8. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-01-18

СВОБОДА СЛОВА ТА ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ольга Ютовець,
студентка 3-го курсу, Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Альона Мілевська**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Свобода слова є одним із фундаментальних прав людини, закріплених як у національному законодавстві, так і в міжнародних правових актах. В ст. 34 Конституції України зазначено *«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»* [1]. Проте в умовах воєнного стану це право зазнає певних обмежень, оскільки держава змушена вживати заходів для забезпечення національної безпеки, захисту громадян та протидії ворожій пропаганді. Баланс між свободою вираження поглядів і

необхідністю державного контролю за інформаційним простором стає ключовим викликом для демократичного суспільства.

Ця тема є надзвичайно важливою в контексті сучасних викликів, оскільки з одного боку, необхідно забезпечити право громадян на доступ до правдивої інформації, а з іншого – не допустити використання свободи слова, як інструменту для поширення ворожої пропаганди та підриву національної безпеки.

Важливо зазначити, що війна ведеться не лише на полі бою, а й у медійному просторі. Саме тому особливу роль відіграє контроль за засобами масової інформації та соціальними мережами. Держава змушена впроваджувати певні обмеження. Особливо гостро постає проблема поширення фейкових новин. Ворожа пропаганда може бути спрямована на послаблення довіри населення до державних органів влади та військових установ, а також на загострення внутрішніх конфліктів.

Щоб уникнути таких загроз, в Україні посилено контроль за інформаційним простором та запроваджено певні обмеження, а саме:

- заборонено діяльність проросійських медіа, які поширювали дезінформацію;
- запроваджено кримінальну відповідальність за розповсюдження неправдивих відомостей щодо мобілізації та Збройні сили України;
- обмежено поширення військової інформації, а саме яка може бути використана ворогом (наприклад: місцезнаходження військових об’єктів, рух військ);
- введено блокування російських телеканалів та сайтів;
- запроваджено спеціальні комунікаційних стратегій для боротьби з фейками.

Важливо зазначити, що, навіть попри наведені особливості контролю та певні обмеження, у сфері медіа, зберігається незалежність роботи у цій сфері, а журналісти мають можливість висвітлювати події з дотриманням стандартів свободи слова.

До числа нормативно-правових актів, що визначають основні принципи реалізації державної інформаційної політики під час воєнного стану, належать Закон України «Про доступ до публічної інформації», що визначає засади публікації та розповсюдження окремих категорій інформації в мережі Інтернет розпорядниками інформації, а також регулює права користувачів на її отримання та доступ [2]. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» встановлює правові та організаційні засади захисту інтересів громадян, суспільства та держави в кіберпросторі, визначає національні пріоритети у сфері кібербезпеки, а також окреслює ключові цілі, напрями та принципи державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки країни [3]. Також важливими документами на рівні нормативно-правового регулювання по даній темі є Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про

введення воєнного стану в Україні» [4] та Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» [5].

Одним із найважливіших завдань стає збалансування свободи слова з необхідністю державного контролю для забезпечення національної безпеки. Цей баланс є надзвичайно крихким, адже надмірне обмеження свободи слова може призвести до авторитаризму, тоді як недостатній контроль може створити загрозу для суспільства.

Важливо, щоб будь-які обмеження свободи слова були:

- тимчасовими - повинні діяти лише протягом періоду, коли існує реальна і безпосередня загроза;
- пропорційними - обмеження повинні відповідати рівню загрози і не виходити за межі необхідного;
- відповідними міжнародним стандартам прав людини - повинні поважати основні права і свободи, закріплені в міжнародних договорах.

Отже, свобода слова залишається однією з ключових цінностей демократичного суспільства навіть у часи війни. Проте під час воєнного стану держава змушена запроваджувати певні обмеження, спрямовані на захист національної безпеки та інформаційного простору від ворожих впливів. Україна має унікальний досвід ведення інформаційної боротьби та може стати прикладом того, як захист свободи слова може поєднуватися з ефективною державною політикою у сфері інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 30. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K (дата звернення: 20.03.2025).
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення 20.03.2025 р.)
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 9 травня 2018 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (дата звернення 20.03.2025 р.)
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення 20.03.2025 р.)
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»:Указ Президента України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text (дата звернення 20.03.2025 р.)

НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Дмитро Ясніцький
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Одним із фундаментальних принципів правової держави є верховенство права, складовим елементом якого виступає реальне і повне виконання судових рішень. З огляду на це невиконання рішень суду розглядається не лише як порушення національного законодавства, а і як порушення основоположних прав людини, зокрема права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Як наголошує С. П. Погребняк, без забезпечення виконання судового рішення правосуддя втрачає практичний зміст, а держава – легітимність у громадян [1, с. 85].

Воєнний стан в Україні, запроваджений у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією рф, значно ускладнив виконання судових рішень у багатьох регіонах. Через окупацію територій, руйнування інфраструктури, переміщення населення та зниження функціональних можливостей державних органів у деяких районах порушується доступ громадян до механізмів реалізації своїх прав. Це створює ситуацію, коли навіть здобувши судове рішення, громадяни залишаються без реального захисту своїх прав, що, за словами І. М. Середи, підриває довіру до правової системи та порушує соціальну справедливість [2, с. 94].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово вказував, що невиконання судових рішень – це порушення Конвенції, незалежно від причин. У справі «Бурдов проти росії» ЄСПЛ зазначив, що держава не може виправдовувати тривале невиконання рішень складнощами фінансового чи організаційного характеру. За аналогією, війна не звільняє Україну від зобов'язань щодо забезпечення виконання рішень, але вимагає запровадження альтернативних механізмів реалізації прав в умовах форс-мажору. Як вказує Н. В. Кузнєцова, в Україні необхідно запроваджувати гнучкі процедури виконання судових рішень в умовах воєнного стану, зокрема через електронні сервіси, дистанційне провадження та спеціальні компенсаційні фонди [3, с. 47].

Особливої уваги потребує категорія рішень, що стосується соціально вразливих осіб, зокрема внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, пенсіонерів. Їхнє право на вчасне виконання рішень щодо соціальних виплат, житлових питань, захисту від насильства є життєво важливим, і невиконання таких рішень може призвести до груботи порушення прав людини, що набуває рис дискримінації. В. І. Татарчук зазначає, що за умов війни на перший план виходить забезпечення оперативності та ефективності судового захисту, що має

супроводжуватися пріоритетним виконанням рішень, які мають соціальне значення [4, с. 23].

З огляду на виклики воєнного часу, необхідно удосконалювати законодавчі механізми, які б забезпечували реалізацію прав громадян навіть у ситуаціях обмеженої доступності державних служб. Пропонується розробити спрощені процедури розгляду і виконання рішень щодо компенсацій, майнових спорів та адміністративних порушень, а також створити систему державного нагляду за своєчасністю виконання судових рішень у регіонах, що постраждали від війни. Як підкреслює О. П. Орлюк, необхідність зміцнення механізмів судового захисту в умовах воєнного стану є запорукою збереження правової стабільності та довіри до держави [5, с. 12].

Таким чином, невиконання судових рішень в умовах війни в Україні становить серйозну загрозу для реалізації прав людини та має розглядатися не лише в контексті порушення національного права, а як порушення міжнародних зобов'язань держави. Необхідна інституційна та нормативна адаптація механізмів виконання рішень до умов воєнного стану, запровадження моніторингу ефективності їх виконання та створення компенсаційних механізмів для осіб, права яких порушено. Це є необхідною умовою збереження правового порядку в країні та захисту основоположних прав громадян в умовах надзвичайних викликів.

Список використаних джерел

1. Погребняк С. П. Виконання судових рішень як гарантія права на справедливий суд . *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 85–89.

2. Середа І. М. Право на виконання судового рішення як елемент права на справедливий суд. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 5. С. 94–96.

3. Кузнєцова Н. В. Проблеми виконання судових рішень у сфері цивільного права під час війни. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 47–51.

4. Татарчук В. І. Захист прав людини в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник України*. 2022. № 3. С. 23–25.

5. Орлюк О. П. Правосуддя в умовах воєнного стану: проблеми реалізації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 2. С. 12–16.

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПРАВ І ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ілля Ященко,
здобувач вищої освіти, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: **Білоус Тетяна**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Забезпечення балансу між приватними правами громадян та публічним інтересом в умовах воєнного стану в Україні актуалізує необхідність використання принципу пропорційності як юридичного механізму захисту прав людини від надмірного державного втручання. Мета дослідження – здійснити аналітичний розгляд застосування принципу пропорційності для забезпечення балансу приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану. Нормативну базу становлять Конституція України (статті 41, 33, 42, 43) [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (стаття 8, 20) [2], Цивільний кодекс України [3], Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (стаття 15) [4].

Принцип пропорційності – фундаментальний елемент верховенства права, спрямований на недопущення необґрунтованих обмежень прав людини. Конституційний Суд України трактує цей принцип через три ключові критерії: легітимна мета, необхідність і співмірність (пропорційність). Тобто кожне обмеження прав має відповідати легітимній меті (зумовлене суспільною необхідністю), бути необхідним для її досягнення (введене лише за відсутності менш обтяжливих заходів) та залишатися співмірним (пропорційним), забезпечуючи баланс між шкодою для права і користю для публічного інтересу. Вимога легітимної мети відображена, зокрема, у нормах Конституції та міжнародного права: примусове обмеження прав виправдане лише з мотивів суспільної необхідності (публічного інтересу) і на підставі закону [5].

Право власності в умовах воєнного стану обмежується шляхом примусового відчуження майна виключно з мотивів суспільної необхідності, визначеної законом, і з гарантією повної компенсації. Така норма (ст. 41 Конституції [1]) впроваджує прямий механізм пропорційності: по-перше, обмеження (відчуження майна) дозволяється лише для легітимної мети – задоволення суспільної (публічної) необхідності в обороні держави; по-друге, воно здійснюється на підставі закону (наприклад, Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового

режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4]) та у визначеному законом порядку; по-третє, забезпечується співмірність втручання шляхом обов'язкового відшкодування вартості майна.

Свобода пересування (ст. 33 Конституції) також підлягає обмеженням з міркувань національної безпеки та громадського порядку [1]. Під час воєнного стану уповноважені органи можуть вводити комендантську годину, встановлювати особливий режим в'їзду/виїзду та контролю руху громадян (наприклад, перевірка документів, обмеження виїзду військовозобов'язаних за кордон тощо) – усе це передбачено Законом «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Такі заходи мають легітимну мету – гарантувати безпеку держави, запобігти диверсіям і забезпечити належний порядок в умовах війни.

Право на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції) та економічну свободу також можуть зазнавати тимчасових обмежень для задоволення публічних інтересів під час війни [1]. Держава в умовах воєнного стану отримує право реорганізувати економічні ресурси для потреб оборони – наприклад, може запроваджувати регулювання виробництва і постачання стратегічних товарів, встановлювати спеціальний порядок роботи підприємств, забороняти страйки чи демонополізувати ринки з міркувань безпеки [7].

Окремо слід згадати про трудову повинність і мобілізаційні заходи, що обмежують право на працю за власним вибором. Закон «Про правовий режим воєнного стану» надає державі право залучати працездатних осіб до суспільно корисних робіт для потреб оборони [3]. Водночас дотримується принцип пропорційності: частина 3 статті 20 цього Закону гарантує, що при залученні до примусових робіт держава забезпечує основні соціальні стандарти – виплату не нижче мінімальної зарплати, дотримання норм відпочинку, збереження робочого місця за працівником тощо [3].

Отже, принцип пропорційності є ефективним юридичним інструментом, що дозволяє забезпечити баланс між приватними правами та публічними інтересами в умовах воєнного стану. Його належне застосування гарантує, що необхідні державні заходи не перетворюються на необґрунтоване втручання у права громадян, забезпечуючи правову визначеність і стабільність навіть в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 22.03.2025).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 10 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 22.03.2025).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 22.03.2025).

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI : станом на 21 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text (дата звернення: 22.03.2025).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.03.2025).

6. Ромашко А. О. Сучасні тенденції застосування принципу пропорційності у судовій практиці. Часопис Київського університету права. 2019. №3. С. 55–60.

7. Євтошук Ю. О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права: дис… канд. юрид. наук: 12.00.01 / Університет економіки та права “КРОК”. Київ, 2015. 240 с.

Наукове електронне мережеве видання

Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану

Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції
(3 квітня 2025)

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Тези подано в авторській редакції

Укладач: Новицька Н. Б.

Редактор-коректор Гарбарчук М. М.

Форматування та
комп'ютерна верстка Завальніцька Д. П.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
«Державний податковий університет»
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022